

Ioan Hațegan

FILIPPO SCOLARI

Un condotier italian pe meleaguri dunărene

CUPRINS

În loc de prefață

Lista abrevierilor

Cap. I La răscruce de veacuri

Cap. II Început de drum

Cap. III Comite de Timiș

Cap. IV Campaniile italiene

Cap. V Omul de stat și oșteanul

Cap. VI Marile campanii

Cap. VII Legăturile italiene; mecenatul cultural

Cap. VIII Contactele românești

Cap. IX Filippo Scolari în conștiința europeană.

Anexe (nu au fost incluse pe Internet):

1. Contribuții la linia genealogică

2. Funcții

3. Procesioni

4. Bibliografie

5. Hărți, schițe

CAPITOLUL I

LA RĂSCRUCI DE VEACURI

Poarta de pătrundere spre Europa, prin existența Imperiului Bizantin ale cărei granițe se extindeau atât pe continentul nostru cât și în Asia Mică, fusese zăvorâtă pentru multe seminiții estice atâta vreme cât împărații de la Constantinopol mai dispuneau cât de cât de armate conduse de generali pricepuți în arta războiului. Dar, cu timpul, acești militari de carieră devin tot mai rari în Bizanț, numele unui general cum fusese Narse (c. 478–568) sau rivalul său politic Belizarie (c. 504–565) rămânând doar în legendele ce vorbeau despre vremurile de glorie. Deja, pe la finele secolului al XI-lea, aproape întreaga Asia Mică ieșise de sub stăpânirea bizantină și intrase în stăpânirea noilor pretendenți la hegemonie în sud-vestul asiatic, turcii selgiucizi (triburi turce, originare din Asia Centrală, conduse de către Selgiuk). Speranțele curții imperiale constantinopolitane de a recâștiga în viitor posesiunile din Asia Mică, n-au prins viață nici după ce s-a încercat să se apeleze la ajutorul Europei apusene, sprijin ce se concretiza în organizarea de oști care să lupte pentru biruința crucii asupra semilunii – expedițiile cruciaților. Ba dimpotrivă, cea de-a patra cruciadă inițiată de către papa Inocențiu al III-lea (Giovanni Lotario, conte de Segni – 1198–1216) a avut efect dezastruos asupra imperiului. Oastea cruciată, condusă de contele de Flandra, Balduin și Ludovic de Blois, a ajuns, în urma unor abile manevre diplomatice ale dogelui Veneției, Eugene Dondolo, nu în Egipt, așa cum s-a

plănuit inițial, ci pe meleagurile bosforene, amestecându-se în lupta pentru tronul imperial. După ce îl repun, pentru scurtă vreme, pe tronul basileilor pe Isaac al II-lea Anghelos, în 12–13 aprilie 1204, Balduin se înscăunează împărat și întemeiază Imperiul Latin de Răsărit. De abia în anul 1261 împăratul de la Niceea, Mihail al VIII-lea Paleolog (1258–1261 împărat al Niceei și 1261–1282 împărat al Bizanțului) restaurează puterea imperială la Constantinopol.

În tot acest timp al rivalității slujitorilor crucii, puterea turcilor se află într-o înceată, dar neconținută ascensiune. Prin venirea în zona estică a Asiei Mici a turcilor oguzi, eveniment petrecut în prima parte a sec. XIII-lea, pericolul asupra Imperiului bizantin se accentua. Oguzii, sub conducerea emirului Osman (1259–1326) personaj de la al cărui nume supușii săi fuseseră denumiți generic osmanlîi sau otomani – au creat împreună cu triburile turce venite anterior în peninsula microasiatică, o alianță în fruntea căreia se situa tribul Kaia. Oștile lui Osman începuseră deja să dețină supremația și să cucerească ținut după ținut din teritoriul împăraților dinastiei Paleolog.

Situația militară devenise de-a dreptul dezastruoasă pentru imperiu când turcii, sub emirul Orhan (1326–1359) reușesc să supună întreaga Asie Mică. Fără să izbutească a cuceri Constantinopolul, otomanii își îndreaptă atenția și spre teritoriile bizantine de pe continentul european, urmărind astfel să prefacă orașul împărătesc bizantin într-o insulă în „marea turcilor otomani”.

Deja în timpul lui Murad I (1360–1389), care s-a proclamat sultan, titlu echivalent cu acela de *imperator*, ceea ce părise un conflict armat microasiatic, relativ îndepărtat de Europa, mai mult o chestiune politico-militară a Imperiului Bizantin, începea să primească o nouă turnură internațională. Devenea limpede că puterea otomană nu se limita la hărțuirea împăraților Constantinopolului, ci viza punerea în aplicare a unor cuceriri de proporții pe continentul european.

Erau oare statele Europei în stare să înțeleagă în adevăratele-i proporții pericolul grav ce se contura tot mai pregnant?

Întâiul pas în Europa încununat cu succes de oastea otomană fusese făcut în 1356, prin cucerirea micii peninsule și a principalei cetăți a acesteia Gallipoli (actualmente Galibolu, în Turcia Europeană). Orientarea politică a sultanilor către continentul european, trecând oarecum pe planul secundar al intereselor ținuturile asiatice, apare și mai vizibilă odată cu supunerea cetății Adrianopolu, în anul 1362, succes militar urmat de o extraordinară măsură politico-administrativă, și anume mutarea reședinței sultanale din orașul microastic Bursa (Brusa), oraș ce din 1326 fusese capitala statului otoman, la Adrianopol, în anul 1365. Mutarea capitalei din Asia Mică în Europa, la numai trei ani după cucerirea Adrianopolului și doar la 11 ani după întâia victorie militară turcească la vestul Mării Marmara, era un semn clar că sultanul își dădea perfect seama că pe continentul european nu exista o forță armată care să le zădărnicească planurile de viitor, ale sale și ale urmașilor săi: cucerirea treptată a întregii Europe. și, într-adevăr, Europa nu era în acel mijloc de veac XIV capabilă să sesizeze însemnătatea nefastă pentru ea a stabilirii capitalei sultanilor în Peninsula Balcanică și nici să își unească forța militară care să îi poată alunga pe turci înapoi, peste Marmara. Principalele regate europene, Franța și Anglia erau prinse în „Războiul de o sută de ani” (1337–1453), în cursul căreia armatele franceze erau înfrânte succesiv la Crécy (1346), Poitiers (1356) și Azincourt (1415). La rândul lor, Germania și Italia, din cauza fărâmițării excesive în zeci de stătuțe feudale care se luptau pentru hegemonie, își iroseau forțele militare în numeroase confruntări interne.

Nici înaltul pontif, papa, n-a reușit să devină un punct de concentrare a forțelor militare de pe continentul european deoarece s-a implicat în conflicte cel Frumos (1285–1314), asperitățile imperialo-regalo-papale s-au acutizat, culminând cu arestarea papei Bonifaciu al VIII-lea (1294–1303) în orașul italian Anagno (1303). Iar prin mutarea silită a scaunului pontifical de la Roma în orașul Avignon (între anii 1309–1376, cu o întrerupere între anii 1367–1370) situat în sud-estul Franței, rolul militar al papei pe continent a fost cu totul anihilat. Existența în paralel a doi deținători ai scaunului pontifical, la Roma și Avignon a generat o serie de conflicte ce au dus la dezbinarea lumii catolice, fapt cu consecințe grave pentru organizarea unei riposte eficiente pe care să o poată da creștinătatea „Semilunei”.

La rândul lor, „republicile”, ducatele și principatele din peninsula Italică își duceau fiecare în parte propria politică. Cele mai multe dintre acestea își iroseau forțele militare și financiare în îndelungatul conflict social-politic moștenit încă din secolul XIII, purtat între guelfi și ghibelini (categorii sociale-partide – care luptau pentru supremația politică). Situația materială grea a populației a dus la declanșarea unor mișcări de masă soldate cu lupte interne, cum a fost răscoala țărănească condusă de Dolcino, care a cuprins între anii 1304–1307 întreg nordul Italiei, insurecția plebei Romei,

intrată în istorie sub numele de „Răscoala lui Cola di Rienzo” din anul 1347, la care se adaugă revolta lucrătorilor țesători din Florența (1378) cunoscută ca „răscoala ciompilor”.

Nici cele două puteri maritime negustorești „republicile” Veneția și Genova nu fac excepție de la regula urmării în exclusivitate a unor interese proprii și de moment, disputându-și întâietatea în regatul mediteranean și aceluia din Marea Neagră. Pe măsură ce puterea sultanilor devenea tot mai extinsă în sud-estul Europei, ambele republici comerciale vor fi silite la felurite concesii materiale, politice și militare în favorul turcilor otomani. Mai mult chiar, Veneția se va pune cu flota sa în slujba sultanilor de la care percepeau pentru respectivele servicii sume considerabile, într-atât de mult încât nu rareori ajuta cu navele sale la înfrângerea unor armate creștine.

Statul papal, Regatul Neapoleului (1282–1442) și Ducatul de Milano (începând cu c. 1395–1499) se antrenează în mărunte, dar epuizante războaie locale, secătându-se și așa modestele resurse financiare și umane.

În pofida situației sale de relativă inferioritate pe plan militar, mai ales față de „Sfântul Imperiu” și față de Franța, pontifii de la Roma au încercat să organizeze un front european antiotoman. Însă apelurile repetate ale papalității adresate statelor catolice în special, și lumii creștine în general, în vederea declanșării unei energice și hotărâtoare acțiuni armate care să se soldeze cu scoaterea otomanilor din Europa, și implicit cu salvarea de la pieire a ceea ce mai rămăsese din Imperiul Bizantin nu și-au aflat audiența necesară. Cu greutate s-a reușit ca sub conducerea lui Sigismund I de Luxemburg (1387–1437, rege al Ungariei, din 1410 rege și apoi, din 1433 împărat al Imperiului Roman de Națiune Germană, 1420–1437 rege al Boemiei) să se adune o oștire în stare să pornească la luptă împotriva sultanului Baiazid I Ildirim (1389–1402). Dar, din nefericire pentru lumea creștină, destul de modesta armată cruciată a fost înfrântă în bătălia din 25 septembrie 1396, confruntare ce a avut loc lângă orașul Nicopol, Bulgaria de astăzi (la bătălie a luat parte alături de cruciații catolici și un corp de oaste din Țara Românească sub comanda voievodului Mircea cel Bătrân (1386–1418)). În ciuda acestui eșec militar, care chiar dacă nu s-ar fi petrecut nu ar fi dus la scoaterea otomanilor din teritoriile ocupate intrate în imperiul sultanilor, papalitatea a fost singura autoritate politică ce și-a dat seama de gravitatea pericolului otoman pentru destinul Europei.

Imperiul romano-german se află și el într-o situație dificilă întrucât coroana îi era disputată de mai mulți pretendenți. Tratatul diplomatic dificil și acțiunile militare macină slabele forțe imperiale. Lupta pentru purpura imperială oferă marilor feudali germani prilejul întăririi puterii lor. Situația rămâne neschimbată și după anul 1410 când Sigismund de Luxemburg este ales rege roman și se antrenează într-o îndelungată luptă pentru investitura sa ca împărat. Nici nu poate fi vorba despre vreo acțiune imperială antiotomană cu atât mai mult cu cât forțele imperiale sunt angrenate în lungile războaie antihusite.

Ducii Austriei încep să-și consolideze pozițiile în estul imperiului, printr-un calculat sistem de alianțe politice și matrimoniale. Căsătoria lui Albrecht de Habsburg cu Elisabeta de Luxemburg îi va permite acestuia să emită pretenții atât la tronul imperial cât și la coroana Ungariei.

Cele două mari regate ale Europei estice, Ungaria și Polonia, cunosc în acest veac XIV evoluții oarecum identice. Uniunea dinastică ungaro-polonă de pe vremea regelui Ludovic de Anjou (1370–1382) se destrăma la moartea suveranului, în beneficiul celor două fete: Hedwiga și Maria. Prima se căsătorește cu ducele lituanian Vladislav Jagello, punând bazele lungii alianțe polono-lituaniene. Noul stat nu va fi prezent în lupta antiotomană decât la sfârșitul sec. XV, până atunci Polonia va avea de înfruntat puternicul ordin teuton, pe care-l va înfrânge în urma unui șir de victorii. Între timp se vor produce și mici conflicte militare cu Ungaria, pentru lichidarea vechii moșteniri angevine.

Ungaria angevină se prezenta la mijlocul sec. XIV-lea, ca unul dintre cele la puternice state ale centrului și sud-estului Europei. Domniile îndelungate ale lui Carol Robert de Anjou (1310–1342) și ale fiului său, Ludovic I de Anjou (1342–1382) oferă regatului o perioadă de maximă înflorire și mai ales, stabilitate. Moartea ultimului rege angevin declanșează un război civil între anii 1382–1387. Logodna Mariei de Anjou cu Sigismund de Luxemburg nu este privită favorabil de către nobilimea care dorește un alt rege din dinastia angevină, în persoana Carol cel Mic de Durazzo. Venit în Ungaria, Carol va domni doar doi ani (1383–1385) și va cădea pradă intrigilor nobiliare. Sortii îl favorizează în cele din urmă pe tânărul Sigismund, fiul împăratului Karl IV de Luxemburg. Cu ajutorul forțelor interne din Ungaria, favorabile lui, și a trupelor cehe ale fratelui său, Vaclav IV al Boemiei, noul suveran încearcă să pacifice regatul. Împotrivirea vechii nobilimi se materializează în rezistența armată condusă de frații Horvath; aceștia i se pune capăt abia în anul 1387, inaugurându-se una din cele mai lungi domnii (1387–1437). Însă nici Sigismund nu va fi scutit în timp, de revolte

nobilizare cum a fost cea desfășurată între anii 1401–1403. Pe plan extern, regatul Ungariei va fi confruntat cu numeroase probleme politice și militare la toate frontierele, iar pretențiile regalității apostolice ungare de suzeranitate asupra statelor învecinate, mai mici, vor crea inepuizabile surse de conflicte armate nu întotdeauna favorabile regatului sau cauzei creștine în general. Forțele sale armate se vor consuma în aceste conflicte sterile, în loc să acționeze pe frontul antiotoman.

Politica antiotomană a lui Sigismund de Luxemburg urmărește să impună suzeranitatea regatului său asupra statelor riverane Dunării de Jos, pentru realizarea vechilor planuri ale regalității apostolice ungare: convertirea la catolicism a popoarelor ortodoxe, asigurarea ieșirii la Marea Neagră și reluarea vechiului drum comercial cu Orientul. Numeroasele ezitări ale regelui Sigismund, grefate pe lipsa unei orientări realiste și pe multiplele preocupări dinastice (la 1410 este ales rege roman, la 1419 rege a Cehiei, iar la 1433 se încoronează și împărat romano-german) contribuie la eșecul acestei politici.

La întretărirea celor două veacuri, XIV și XV, se reliefează în cadrul regatului rolul activ al populației românești. Voievodatul autonom al Transilvaniei, Maramureșul, Bihorul și Banatul progresează în formele lor specifice, atât pe plan economico-social cât și politico-militar. Situate în părțile sud-estice ale regatului, ținuturile românești vor avea de înfruntat încă din ultimul deceniu al sec. XIV primejdia otomană. Participarea masivă a românilor la campaniile regale s-a concretizat prin diverse forme, contribuind substanțial la stăvilirea invaziei pe linia Dunării.

Începând cu lunile imediat următoare luptei de la Kosopolje (1385) Banatul s-a confruntat aproape an de an cu această primejdie. Poziția sa de bastion strategic a însemnat și un plus de suferință pentru populația românească de aici.

Formele specifice de organizare românească – obștile sătești, cnezatele și districtele – se manifestă pregnant în zonă, deși li se suprapune instituția feudală a comitatului. Atestarea documentară certă a peste 30 de districte, pe o arie geografică ce cuprinde toate formele de relief, a satelor cneziale și a mai multor sute de cnezi în perioada veacurilor XIV și XV este completată de apariția unei numeroase pături de oșteni regali, remarcați în luptele antiotomane. Donațiile regale pentru asemenea fapte apar imediat după anul 1390 și contribuie la încheierea unor puternice familii cneziale, asimilate mai târziu nobilimii: Mâtnic, Măciș, Bizere, Temeșel, Duboz, Macedonia, Gherteniș, Marga, Racovița, Girleșteanu, etc.

Asistăm acum la accentuarea procesului de diferențiere socială a cnezilor din zonele de impact militar; dacă cei ce se afirmă pe plan militar sunt răsplățiți prin donații regale și intră în rândul nobilimii, ceilalți decad din vechile drepturi, ca urmare a ofensivei relațiilor de producție feudale sfârșind prin a fi asimilați țărănimii libere, apoi celei iobage. Privilegiile de care se bucură cele opt districte bănățene – Caransebeș, Lugoj, Mehadia, Almaș, Ilidia, Bârzava, Carașova, Comeat – atestă persistența vechiului drept românesc, numit în izvoarele timpului „*jus valachicum*”, dar și evoluția lui spre forme clasice de manifestare. Printr-un efort militar continuu și generos, populația românească din părțile estice și sudice ale regatului feudal al Ungariei și-a asigurat continuitatea în formele specifice de viață, contribuind totodată la stoparea ofensivei otomane în Europa.

În aceste secole, Țara Românească și Moldova își apără independența statală, înlăturând pretențiile de suzeranitate ale marilor puteri creștine din jurul lor. Dacă Moldova beneficiază de mai multe decenii de liniște, Țara Românească va fi confruntată de timpuriu cu grave primejdii, la început din partea Ungariei și mai apoi a turcilor otomani. Urcarea lui Mircea cel Bătrân pe tronul Țării Românești (1386–1418) corespunde pe plan extern cu perioada în care otomanii ajung la Dunăre și încearcă să pătrundă spre centrul Europei. Dacă primele contacte sunt semnalate încă din vremea lui Basarab I și Vladislav Vlaicu, perioada lui Mircea cel Bătrân consfințește începutul luptelor de apărare duse de poporul român împotriva primejdiei otomane în veacurile XIV–XVI. Mircea este primul domn român care poartă bătălii decisive pentru soarta țării sale. Victoriile obținute pe câmpul de luptă consolidează poziția internațională a țării, iar criza internă otomană din anii 1402–1413 îl ridică la rangul de arbitru a zonei balcanice. Dispariția lui duce la deteriorarea situației interne a Țării Românești, prin apariția celor două partide boierești: Dăneștii și Drăculeștii, în lupta pentru putere. Abia la mijlocul veacului, urmașii lui Mircea vor reuși să redea țării libertatea de acțiune anterioară.

Situația statelor și a formațiunilor politice statale din Peninsula Balcanică la mijlocul sec. XIV-lea este deosebit de complexă, acționând cu mare virulență forțele centrifuge locale. Formațiune politică de tradiție Imperiul Bizantin este confruntat în interior cu grave probleme economice și mai ales sociale, iar în exterior nu poate respinge atacurile energice ale turcilor selgiucizi și otomani. Într-un timp relativ scurt, aceștia vor reuși să cucerească aproape toată partea asiatică a Bizanțului.

Acțiunile trădătoare ale mării nobilimi bizantine limitează posibilitatea bazileilor de la Constantinopol de a riposta cu eficiență. Mai mult chiar, înșiși bazileii dau dovadă de o gravă miopie politică, chemând trupele beilor otomani în Europa pentru a-i ajuta la stingerea unor războaie civile sau răscoale populare. Mai târziu, în perioadele de criză ale tânărului stat otoman, basileii depun eforturi notabile pentru consolidarea internă a acestuia, salvându-l practic de la destrămare. În acest fel își semnează propria pieire. Cele șapte asedii ale Constantinopolului întreprinse în timp de către otomani, sfârșesc la 29 mai 1453 prin cucerirea acestuia și desființarea puterii imperiale bizantine pentru totdeauna.

În prima jumătate a secolului al XIV-lea, statele slave de pe cuprinsul Peninsulei Balcanice cunosc evoluții diferite. Țaratul bulgar devine o mare putere zonală în vremea lui Alexandru, dar împărțirea sa la 1364 între Sisman și Sracimir constituie una dintre cele mai mari greșeli politice ale timpului. Cei doi țari bulgari vor constitui o pradă ușoară pentru forțele otomane, iar Bulgaria va fi ștersă de pe harta Europei, la sfârșitul anului 1393 pentru o perioadă de jumătate de mileniu.

Serbia lui Ștefan Dușan se întinde până la Marea Adriatică, Marea Egee și culmile sudice ale Balcanilor, dar necurmatele lupte cu bulgarii și bizantinii, moartea regelui și anarhia internă contribuie la prăbușirea ei. Eforturile cnezului Lazăr, până la 1389, continuate de fiul său Ștefan Lazarević, până la 1426, nu pot împiedica subordonarea statului sârb față de puterea otomană, deși cucerirea deplină a Serbiei va fi consemnată abia la 1459.

Stătuțele grecești, aflate sub influența Bizanțului sau a urmașilor latinilor din 1204, nu formează o unitate politică și sfârșesc rapid sub loviturile otomane. Cnezatele și jupânatele din Macedonia, Zeta și comunitățile albaneze se află în faza constituirii unor state feudale, dar violența presiunii exercitate de către otomani le transformă în pašalâcuri. După o scurtă perioadă de ocupație, poporul albanez începe lupta de eliberare, care continuă până spre sfârșitul sec. al XV-lea. Formațiunile slave stabilite încă din sec. al VII-lea în nord-vestul Balcanilor au intrat în sfera preocupărilor

Porții otomane odată gice, modului de organizare dar și desfășurării operațiunilor militare. Prima luptă cu urmări mai importante se desfășoară în anul 1371 la Cirmen (Sîrf Sindrughi) și este câștigată de otomani, care întreprind în anii următori pustiitoare expediții de pradă asupra Bulgariei sud-estice, Serbiei și Macedoniei. Repetate aceste incursiuni – realizate cu forțe militare neregulate – sfârșesc prin a macina rezistențele creștine din zonă. Ultimele două decenii ale sec. al XIV-lea, marchează etapa acțiunilor militare organizate de sultanii Murad I și Baiazid I pentru cucerirea Balcanilor. În 1382 sunt cucerite cetățile Târnovo și Sofia, în 1383 Seres, în 1385 se desfășoară campania victorioasă din nord-estul Bulgariei și Dobrogea. Numeroase lupte au loc în Pind, Macedonia și Albania. În acest context militar defavorabil creștinilor, victoria forțelor coalizate bulgaro-sârbo-bosniece de la Pločnik, din anul 1387 nu are practic consecințe întrucât campania otomană din 1388, îndreptată asupra Bulgariei și Dobrogei schimbă configurația politică a zonei.

Ultima încercare notabilă de realizare a coeziunii creștine balcanice o constituie alianța statelor amenințate de turcii otomani, la 15 iunie 1389, la Kossovopolje, în Serbia. Urcarea pe tron a sultanului Baiazid I coincide cu aservirea parțială a Serbiei și începuturile campaniilor de supunere a Bulgariei. Până la 1402 despotul sârb rămâne credincios turcilor și abia după dispariția lui Baiazid I revine la proiectele de alianță cu țările creștine.

Când otomanii ating linia Dunării și se pregătesc s-o treacă, întâmpină rezistența dârză a poporului român din arcul carpato-danubian. Pe mai bine de două secole se întinde perioada luptelor antiotomane ale poporului român; acestea vor fi singurele formațiuni politice sud-est europene care-și păstrează formele specifice de viață și organizare statală.

Primul ținut românesc care suferă impactul otoman este Dobrogea, întrucât incursiunile de pradă ale turcilor selgiucizi din 1335, 1339–1340, conduse de Umurbeg din Aydin, și cele de după 1347, conduse de emir selgiucizi și otomani, au ales-o drept ținta preferată. Era perioada contactelor întâmplătoare. După anul 1385, când otomanii ocupă malul bulgăresc al Dunării și litoralul sudic al Mării Negre, au loc luptele decisive cu Dobrotici și Ivanco. După dispariția acestora, Mircea cel Bătrân intervine în Dobrogea și o alipește Țării Românești, consolidându-i frontierele sud-estice.

Conflictele sporadice ale Țării Românești și Banatului cu turcii otomani datează din vremea lui Basarab I și a urmașului său, Vladislav-Vlaicu. Dacă primele incursiuni ale turcilor au avut drept scop, doar jaful, în cea de-a doua etapă – luptele de lângă Vidin – otomanii acționează ca forță de sprijin pe lângă o putere creștină (pe lângă Șișman de Târnovo, care luptă împotriva fratelui său Stracimir de Vidin).

Lupta de la Kossovopolje marchează cea de-a treia etapă a acțiunilor otomanilor împotriva românilor, și anume cucerirea liniei Dunării. De acum înainte conflictele turco-române și turco-maghiaro-române intră în faza decisivă, acțiunile militare urmărind un scop politic precis. Timp de un secol și jumătate, popoarele creștine de la Dunărea de jos și cea mijlocie s-au opus cu arma în mână avansării otomanilor spre centrul Europei. Prin jertfele acestor popoare, Europa a putut să-și continue nestânjenită dezvoltarea istorică.

Revenind la primele lupte dunărene, trebuie să menționăm faptul că în luna noiembrie 1389 trupele regale – în rândul cărora luptau mulți români transilvăneni și bănățeni – au fost concentrate în Banat. De aici au trecut Dunărea în Serbia, angajând lupte cu trupe otomane și sârbești în zona Branicevo. Cu acest prilej sunt cucerite și câteva cetăți din zonă, dar venirea iernii oprește operațiunile militare. Intensificarea acțiunilor otomane în 1390 în Serbia, Bulgaria și Bosnia atrage după sine și participarea replică a Țării Românești și a Ungariei. Mircea cel Bătrân îl ajută pe Sracimir de Vidin să respingă trupele turcești ce asediau cetatea Vidin.

Sigismund de Luxemburg, cu trupe concentrate în Banat, trece din nou Dunărea în Serbia și obține succese militare fără a reuși să oprească înaintarea otomană. În toamnă trupele bănățene, aflate sub comanda banului de Severin, luptă din nou în Serbia împotriva turcilor și a aliatului lor, Ștefan Lazarević.

În anul 1391 se desfășoară prima incursiune otomană la nordul Dunării, sub comanda lui Firuz-bei, respinsă de domnul muntean Mircea cel Bătrân. În cursul anului 1392 se desfășoară lupte pe linia Dunării bănățene, în mai multe etape: primele în ianuarie-februarie și următoarele în iunie-iulie. În acest interval regele traversează fluviul în ținutul Braničevo, unde se întâlnește cu trupele conduse de sultanul Baiazid I. Din motive necunoscute, sultanul refuză lupta și se retrage așa încât acțiunile lui Sigismund de Luxemburg se desfășoară aproape nestânjenite. Campania lui Baiazid I din Bulgaria anului 1393 duce la transformarea țaratului de Târnovo în provincie musulmană. În același an, sultanul începe acțiunea de organizare temeinică a noilor sale provincii europene, concomitent cu colonizarea timarioșilor anatolieni în această parte, care se va numi – pentru cinci veacuri – Rumelia. Sunt organizate cu acest prilej și corpurile de armată de tipul achângiilor și azapilor, al căror singur câștig este prada adunată din teritoriile dușmane. Bazele lor de plecare sunt stabilite în Grecia și Bulgaria, iar mai târziu chiar pe malul sudic al Dunării. Prima acțiune creștină îndreptată împotriva acestor corpuri de oaste, extrem de primejdioase, este întreprinsă de Mircea cel Bătrân în anul 1393, reușind să spulbere achângii din Karnobat (Bulgaria).

Între anii 1391 și 1393 Banatul este ținta mai multor incursiuni otomane de pradă, ultima, cea din 1394, anunțând reluarea ofensivei otomane pe Dunăre. Victoria trupelor muntene la Rovine îndepărtează pentru moment pericolul din Țara Românească, confruntată cu disensiuni interne generate de apariția a două fracțiuni boierești. La 7 martie 1395, Mircea cel Bătrân și Sigismund de Luxemburg semnează la Brașov tratatul de alianță între țările lor, consemnând în fapt încheierea procesului de apropiere a forțelor creștine nord-dunărene. Expediția comună din 1395 în Țara Românească marchează debutul acestei colaborări militare.

O nouă incursiune otomană este înfrântă în centrul Banatului la mijlocul lunii septembrie. Dar încercarea Europei de a înfrânge puterea din ce în ce mai amenințătoare a Semilunei eșuează lamentabil în anul 1396, pe platoul din fața cetății Nicopole. După această dată continuă să se semnaleze alte lupte în Țara Românească și în Banat. În același timp cad toate cetățile bulgărești de pe Dunăre, iar țaratul de la Vidin devine provincie otomană. Noua încercare a lui Baiazid din 1397 de a supune Țara Românească se izbește de rezistența domnului muntean.

În același an se desfășoară la Timișoara lucrările dietei regatului Ungariei, care stabilește introducerea serviciului militar obligatoriu și alocarea unor importante sume de bani pentru organizarea sistemului defensiv dunărean. Elementul de maximă însemnătate l-a constituit lărgirea cadrului de participare la luptele antiotomane. Popoarele sunt direct interesate în sprijinirea acestui efort, sporind substanțial gradul de eficacitate al trupelor regale.

Conflictele din anii următori sunt de mai mică amploare, datorită concentrării forțelor otomane împotriva hanului turcoman al Persiei, Timur Lenk. Ca urmare, între anii 1398 și 1402, asistăm doar la acțiuni de pradă ale beilor dunăreni, respinse în cea mai mare parte de forțele muntene și bănățene. Menținerea alianței dintre Țara Românească și Ungaria asigură stabilitatea politică și militară a zonei Dunării. Înfrângerea lui Baiazid I la Ankara (1402) marchează începutul crizei politice a statului otoman (1402–1413). În această perioadă se fac și primele încercări de apropiere ale Serbiei de

Ungaria și Țara Românească, iar acordurile încheiate cu acestea, în anii 1404 și 1406, consolidează alianța creștină dunăreană.

Rolul politic preponderent jucat de Mircea cel Bătrân în anii crizei politice otomane se materializează în sprijinirea mai multor pretendenți la tron, ca Musa sau Mustafa, concomitent cu susținerea mișcărilor bedreddiniste și a celor țărănești din Rumelia, domnul muntean asigurându-și astfel rolul de arbitru al situației din Europa sud-estică. Urcarea pe tron a sultanului Mahomed I (1413–1421) consolidează situația politică și militară a statului otoman și readuce în ofensivă forțele Semilunei. Prin campanii energice și tratative diplomatice favorabile, sultanul își plasează forțele pe linia Dunării. Aflat la sfârșitul unei lungi domnii, Mircea cel Bătrân are de înfruntat o nouă campanie otomană, în urma căreia este obligat la plata unui tribut.

Despotul sârb Ștefan Lazarević oscilează între cele două forțe, în timp ce turcii reușesc să-și creeze solide baze de atac până în nord-vestul Balcanilor. Instabilitatea politică a Țării Românești în timpul lui Mihail I (1418–1420) și a domniilor alternative ale lui Dan al II-lea și Radu Praznaglava (1420–1431) este o consecință a luptelor dintre cele două partide boierești: Dăneștii și Drăculeștii, care slăbesc mult capacitatea defensivă a țării. Sunt necesare eforturi conjugate din partea lui Dan al II-lea și a lui Sigismund de Luxemburg pentru a redresa situația. Deși beneficiază de comandanți pricepuți, regele Ungariei se vede până la urmă nevoit să se mulțumească cu succese minore, în comparație cu ceea ce putea să realizeze. Victoriile militare obținute vor aparține mai ales trupelor și comandanților, și mai puțin regelui. Înfrângerea de la Golubac (1428) marchează eșecul politicii orientale a lui Sigismund de Luxemburg, care este nevoit să se limiteze, de acum înainte, la defensivă strictă pe linia Dunării. Doar apariția lui Iancu de Hunedoara va schimba soarta conflictelor turco-creștine de la Dunăre, iar victoriile sale oferind Europei liniște timp de aproape un secol. Luptele desfășurate pe Dunăre în primele decenii ale secolului al XV-lea constituie prologul acestor mari înclăștări.

CAPITOLUL II ÎNCEPUT DE DRUM

Descendent al familiei de nobili Scolari, ale cărei domenii fuseseră însă pierdute de către aceștia în decursul timpului, Fillippo s-a născut în anul 1369, când în apusul Europei regele Carol al V-lea (1364–1380) din dinastia Valois relua ofensiva franceză împotriva Angliei. Dacă în privința anului venirii pe lume a lui Fillippo Scolari, cele menționate de biograful său, erudit al cărui nume nu ni s-a transmis, sunt certe, în stabilirea locului nașterii lui Fillippo nu sunt îndeajuns de clare. Anonimul biograf face trimitere la localitatea Antelia¹, din vecinătatea Florenței, dar spre deosebire de acesta un alt izvor desemnează ca loc de naștere a viitorului condotier orașelul Tizzano. Iacopo Bracciolini² și Domenico Mellini³ pledează tot pentru Tizzano, ambii făcând și precizarea expresă că respectiva localitate era situată doar la șase mile distanță de centrul de reședință a Toscaniei, „orașul florilor” de pe râul Arno.

În ceea ce privește sorgintea, mai îndepărtată în ani, a familiei Scolari-lor, e de admis că aceasta a fost una din ramurile renumitei familii Buondelmonti⁴, al cărei membrii jucaseră rolul principal în luptele politico-sociale purtate de către ghibelini (seniori feudali grupați într-o partidă care acordă sprijin împăraților romano-germani în referendumul acestora cu papalitatea) și guelfi (alianță a negustorilor și meșteșugarilor în sprijinul scaunului pontifical roman). Se admite, pe temeiul mărturiilor documentare, ca pe la anul 1135, familia princiară De Saluzzo își stabilește reședința în cetatea florentină, deținând în perimetrul administrativ al acesteia mai multe terenuri agricole și câteva locuri întărite. Între acestea din urmă întăritatea o deținuse castelul Monte Buoni, fortăreața a cărei denumire se suprapune pe vechiul nume al familiei stăpânitoare, până într-atât încât îl înlocuiește definitiv cu acela de Buondelmonti, apelativ sub care familia este consemnată în istoria florentină. Unitatea acestei stirpe nobiliare toscane ia sfârșit în anul 1215, când se săvârșește din viața cel mai reprezentativ membru al său, Buondelmonte Buondelmonti. Din motivații de ordin politic, la care e de adăugat, se presupune, rivalitățile generate de vizarea locului de „cap al familiei” rămas „vacant” prin moartea lui Buondelmonti, unii dintre urmașii acestuia se vor orienta către partida ghibelinilor, iar alții se vor alătura guelfilor. Astfel, s-au înfruntat membrii aceluiși neam al Buondelmonților, circa un secol și jumătate, fiecare din cele două ramuri adverse înregistrând succese sau suferind înfrângeri după cum evoluase conflictul guelfo-ghibelin. Scollarii, cei ce îi sprijiniseră pe

ghibellini, odată cu înfrângerea partidei nobiliare de orientare antipapală, în anul 1267, își văd năruite speranțele și în același timp, pierd majoritatea posesiunilor. Lucrurile s-au precipitat în anii ce au urmat, datorită intensificării presiunilor de ordin politic și a sancțiunilor economice exercitate asupra partidei pro-germane, culminând cu exilarea din Florența, în 1280, a principalilor exponenți ghibellini aparținând familiilor Uberti și Buondelmonti. Cei alungați din Florența s-au stabilit în Latium, într-un perimetru cuprins între Civitavecchia și Roma, fiind obligați să viețuiască într-un ținut aflat sub nemijlocita jurisdicție a înaltului pontif care, foarte probabil, îi ține sub o strictă supraveghere. De remarcat amănuntul că unul dintre cei cinci exilați aparținători familiei Buondelmonti se numea „Scolaro di meser Sinibaldo”. Cu toate că biografia lui Fillippo Scolari nu fac nici o trimitere la eventualitatea că prin acest personaj să se fi efectuat tranziția de la numele de Buondelmonti la cel de Scolari, presupunem că acel Scolaro ar fi determinat trecerea de la vechiul la noul nume. Conform obiceiului acelor timpuri, urmașilor unei persoane nu li se spun oadă de reabilitare socială și de reviriment economic. În anul 1355, împăratul Carol al IV-lea de Luxemburg (1347–1378) se adresase Signoriei florentine în sensul de a schimba atitudinea acesteia față de cei ce au adus cândva servicii familiei regale. În urma înaltei intervenții împărătești Scolari-lor li s-a restituit o parte din posesiunile confiscate anterior, familia redobândind și un loc elevat în viața cetății de pe Arno. O parte dintre „Scolari” se orientează spre activități negustorești iar alți membri ai acestei familii îmbrățișează cariera militară, ambele „îndeletniciri” oferind, deopotrivă, șanse de sporire a avuției. Pentru cei ce „optaseră” în favorul negustoriei, comerțul orașului Florența era prosper, mărfurile manufacturilor florentine având deosebită căutare în întregul bazin maritim mediteranean-pontic⁶, mai cu seamă stofele și produsele de marochinărie. Cât privește succesele celor ce se îndeletniceau cu „meseria armelor”, necurmatele neînțelegeri dintre principii italieni, adesea degenerate în războaie locale, ofereau posibilități „de afirmare” celor ce își riscau viața în bătălii ai căror combatanți erau bine remunerați de către marii seniori.

Unul dintre acei Scolari „militari” fusese și tatăl lui Fillippo pe numele de botez, Stefano? Singurul reper cronologic al vieții acestuia din urmă este data morții, anul 1406 sau 1407. Sfârșitul și-l afluase în Ungaria, în capitala acesteia la Buda, în împrejurări rămase necunoscute. Cât privește vârsta pe care a putut să o aibă la data decesului Stefano Scolari e posibil a fi dedusă prin următorul raționament: Fillippo se născuse în anul 1369, ceea ce admite presupunerea ca tatăl copilului putea avea 19–20 ani, deci Stefano s-a născut cu puțin anterior anului 1350, iar la moarte e admisă vârsta aproximativă de 55–60 de ani, Windecke, cronicarul oficial al regelui Sigismund de Luxemburg, spune că Fillippo era fiul unui cizmar florentin⁸, afirmația pare mai degrabă o denigrare decât o realitate. În orice caz, Stefano, deși nu joacă un rol politic sau militar deosebit în istoria Florenței din vremea sa, totuși n-a aparținut tagmei meșteșugarilor.

Mama lui Filippo, pe nume Antonia, despre care se cunosc doar lucruri foarte sumare, a mai avut un fiu, Matteo. Pippo, apelativul care va fi cunoscut Filippo Scolari contemporanilor și urmașilor, se datorește în primul rând mamei sale, dar este în același timp și diminutivul tipic italian pentru prenumele de Filippo⁹.

Primele noțiuni de gramatică le va dobândi tânărul Pippo de la unul dintre preoții angajați în acest scop de către mama sa; va fi inițiat mai apoi în matematică și, auxiliara acesteia, contabilitatea, vizându-se implicarea tânărului Filippo într-o activitate comercială. Aceste studii le-a urmat până la vârsta de 13 ani, când se poate spune că deținea deja cunoștințe de contabilitate, anunțându-se un viitor om de afaceri prin ușurința cu care opera în conturile bancare.

Calea pe care a urmat-o Pippo între vârsta de 13 și 18 ani a generat destule comentarii, datorită lipsei de claritate a izvoarelor. Înainte de a părăsi orașul și casa-i natală, a lucrat cu certitudine câțva timp ca practicant într-una din numeroasele prăvălii sau bănci florentine. Promițătoarele rezultate în domeniu explică și intenția familiei de a-i completa cunoștințele și practica în materie de negoț și operațiuni financiare, de a-l trimite în afara Italiei.

Cronicarul anonim afirmă că la 13 ani Pippo a fost încredințat de către părinți, unor negustori care mergeau cu mărfurile lor în Germania¹⁰. Tânărul Scolari i-ar fi cucerit pe noii săi protectori și inițiatori în meserie prin sprinteneala minții, corectitudine și înfățișare, devenind ucenicul cel mai simpatizat. Apoi, nevoiți să plece în Flandra, respectivii negustori l-ar fi încredințat pe tânărul florentin arhiepiscopului de Trever, la care îl va găsi mai târziu regele Sigismund de Luxemburg. De acum încolo, consemnările cronicarului anonim concordă cu relatările celorlalți biografi ai lui Pippo Scolari.

Deși apare în scrierea unui contemporan, această călătorie în compania negustorilor este singulară în ansamblul mărturiilor despre primii ani ai tinereții lui Filippo. Faptul că, după însuși recunoașterea autorului ei, cronica are lacune mari în descrierea vieții și faptelor lui Pippo, ne impune să o reconsiderăm critic. Trebuie să admitem strecurarea confuziei nu numai între Germania și Ungaria, ci și dintre arhiepiscopul de Trever (Trier) și cel de Esztergom. Ne mai îngăduim să punem sub semn de întrebare și faptul că Filippo ar fi fost la frageda vârstă de 13 ani în momentul în care a început călătoria sa în afara peninsulei italiice. Se pare că admiterea faptului că tânărul Scolari nu trecuse de 13 ani, situație acceptată în genere de biografii acestuia nu reprezintă în realitate decât un mod comod de a înfățișa lucrurile, dar comitându-se o abatere de la adevăr. Argumentele care îndreptățesc mărirea cu câțiva ani a cifrei inițiale privind vârsta fragedă a copilului Filippo părăsind cetatea de pe Arno sunt sugerate de rapiditatea cu care Pippo își părăsise atât companionii în ale negustoriei cât și pe arhiepiscopul de Esztergom, punându-se în slujba regelui Sigismund. Aceste grabnice mutații în ierarhia socială denotă o oarecare independență personală a personajului în cauză, atitudine total nefirească la un copil de numai 13 ani. E de admis, după aprecierea noastră, că o atare hotărâre personală a trece de la un protector la altul este potrivită unui tânăr de 17–18 ani, nicidecum unui nevărstnic care nici n-a ieșit din copilărie. Cunoscându-se cu exactitate că trezorierul regal, frate al arhiepiscopului, cel care mijlocise trecerea lui Pippo în serviciile înaltului prelat, deținuse funcția trezorieratului începând din anul 1387, părăsirea Italiei de către tânărul Scolari trebuie situată cel mai devreme în anul 1385. Relația dintre rege și Pippo avusese loc la curtea arhiepiscopală din Esztergom, unde Sigismund se află pentru a obține mijloace financiare necesare echipării unei armate de cavalerie, destinate să apere hotarul dunărean de atacurile otomane.¹¹

Contactele oștilor sultanului cu ținuturile nord-dunărene reliefează cu pregnanță faptul că primele incursiuni de pradă efectuate în Țările Române și în Ungaria se desfășuraseră într-o perioadă cuprinsă între anii 1389 și 1392. Regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, este nevoit să-și îndrepte privirile spre paza liniei Dunării, mai ales că după 1389 Serbia a căzut sub otomani. Raidurile turcești asupra Banatului, Voivodinei și teritoriului panonic debutau în acest interval de timp din Bulgaria sud-dunăreană, traversau fluviul pe la Porțile de Fier și prin culoarul Cerna-Timiș pătrundeau în adâncul ținuturilor ghiaurilor. Prezența regelui la Esztergom, cel mai devreme în anul 1391 și cel mai târziu în anul 1394¹², se datorează celor două campanii, antiotomane și antisârbești, din anii 1391–1392 desfășurate sub comanda sa în Serbia dunăreană; acestea au relevat necesitatea creării unui corp permanent și mobil de armată pe Dunăre. Într-un asemenea context, susținem ideea prezenței lui Filippo Scolari în regatul Ungariei la o vârstă ceva mai mare de 13 ani, așa cum am opinat mai sus. Acceptând această concluzie, evenimentele ulterioare sosirii sale în Buda se desfășoară cronologic, anulând fantezia biografilor, căroră o perioadă „albă” de 5–8 ani se pare că nu le spunea nimic.

Concret, faptele în urma cărora Filippo Scolari a ajuns în Ungaria au avut desfășurarea de mai jos:

Apariția în negoțul orașului medieval Buda a florentinului Lucca della Pecchia și implicit, a casei sale de comerț, n-a fost deloc întâmplătoare: dimpotrivă, era o firească consecință a intensei influențe a orașelor italiice asupra regatului Ungariei care reprezenta o excelentă piață de desfacere a produselor meșteșugărești din Peninsula Italiană. Reîntors în Florența dintr-una din călătoriile de afaceri din Ungaria, puternicul comerciant Lucca acceptă să îl ia cu sine pe fiul cel mai mic al familiei Scolari, Fillippo. Odată ajuns în centrul urban de pe Dunărea mijlocie, stimulat de situația financiară înfloritoare și largul credit de care se bucurase compania comercială a protectorului său, Pippo depune un zel deosebit în noua sa meserie, dând dovezi de reale aptitudini în rezolvarea chestiunilor de contabilitate. Astfel, în scurtă vreme el a ajuns omul de încredere al negustorului și se părea a fi predestinat unei cariere comerciale strălucite.

Cu ocazia încheierii unor tranzacții legate de aprovizionarea curții regale, trezorierul regelui Sigismund, Nicolae Kanizsai, (atestat documentar între anii 1388–1398), rămâne impresionat de calitățile tânărului și dorește neapărat să-l ia în slujba sa¹³. Străduințele pe lângă Pecchia sfârșesc prin a-l îndupleca și, ca urmare, Pippo părăsește colonia florentină. Însă în final, Pippo n-a intrat în slujba celui care îl solicitase, ci în suita arhiepiscopului de Esztergom, Ioan Kanizsai, fratele trezorierului. De atunci, de la admiterea lui Pippo în slujba înaltului cleric, timpul petrecut de junele Scolari la Esztergom și apoi la Buda este în general bine cunoscut.

Fapta în urma căreia veneticul italian își schimbase statutul de slujitor în acela de protejat al arhiepiscopului s-a petrecut pe la anul 1390. Prezentarea unei balanțe financiare negative de către funcționarii cancelariei episcopale a stârnit în înaltul personaj bisericesc bănuiala că ar fi înșelat, fără

ca el să aibă capacitatea de a dovedi prin acte necinstea subalternilor săi. În cursul unei dintre altercațiile dintre arhiepiscop și administrator, Pippo Scolari, care era ocazional de față la penibila scenă, se amestecă în discuții și îl acuză de rea credință pe dirigitorul averilor episcopale. Arhiepiscopul, surprins de îndrăzneala tânărului italian, îi cere acestuia să dovedească faptele de necinste. După o atentă verificare a conturilor reușește să prezinte dovezile înșelăciunii¹⁴; credința dovedită cu atâta competență îl face pe arhiepiscop să vegheze cu mai multă atenție asupra viitorului acestui florentin, și, ca urmare, Pippo devine administratorul domeniilor și a veniturilor arhiepiscopale. Mulțumit de serviciul adus, în urma căruia își redresase situația financiară, arhiepiscopul îi încredințează administrarea domeniului propriu, Simontornya, importantă cetate cu multe posesiuni în jur. Acest lucru aruncă o lumină nouă asupra relațiilor dintre cei doi, întrucât cetatea era posesiunea comună a fraților Kanizsai; ca urmare, Pippo este direct implicat și în administrarea proprietăților funciare ale familiei respective.

Evident că surprinzătoarea perspicacitate a tânărului florentin, prin care acesta putuse face mărturia înșelăciunii pusă la cale de funcționari necinstiți ai arhiepiscopului, îi crease lui Filippo o binemeritată popularitate. O seamă de persoane din anturajul înaltului cleric se interesasesă de acest isteț slujbaș, căutând să îl cunoască personal. Nu este deloc exclusă posibilitatea ca în acea vreme să fi fost prezentat și importantului senior feudal Andrei de Ozora, viitorul socru al lui Pippo Scolari, fără să existe indicii că ar fi putut să o cunoască și pe Barbara, fiica marelui proprietar din Ozora.

La Esztergom, Filippo, a avut prilejul să îl cunoască și pe regele Sigismund – aproximativ în intervalul lunilor mai-iunie ale anului 1394 – pe când suveranul și arhiepiscopul discutau despre organizarea militară a zonei¹⁵. S-a ajuns la stabilirea unui plan de acțiune a cărui punere în aplicare necesită mari sume de bani ce urmau să fie repartizate, după necesități, diverselor compartimente ale armatei care se crea. Nici regele, nici arhiepiscopul, nu puteau efectua calculele în toată complexitatea detaliilor și spre rezolvarea impasului în care se aflau căutau o persoană capabilă să efectueze asemenea operațiuni matematice. Deși izvoarele literare privind viața lui Pippo Scolari afirmă că acesta intrase întâmplător în atenția arhiepiscopului Kanizsai, pe când tânărul italian asista la masa de dimineață a regelui, propunându-i lui Sigismund să îi încredințeze lui Filippo efectuarea dificilelor calcule, apreciem că înaltul prelat se gândise din vreme la credinciosul său slujbaș. E verosimil ca scena cu participarea lui Filippo la masa regească să fi fost pusă deliberat la cale de către Kanizsai, încât suveranului să i se pară alegerea florentinului o simplă întâmplare, nicidecum o acceptare a părerii arhiepiscopului ale cărui idei erau mai presus decât ale monarhului. Chemat în fața lui Sigismund, tânărul florentin estimează cu precizie și rapiditate, suma necesară înzestrării și întreținerii acestui corp de armată. Mai mult decât atât, Filippo reușește să ofere soluții care să scadă cheltuielile sub prevederile inițiale. Promptitudinea efectuării complicatelor calcule atrage nu numai laudele celor prezenți, ci și simpatia regelui.

Dorind să aibă în juru-i oameni capabili și loiali, Sigismund de Luxemburg îl ia în serviciul său. Faptul era în deplină concordanță cu scopul regalității de a slăbi pozițiile deținute la curte de către nobilimea arpadiană și angevină, conservatoare și retrogradă. Filippo Scolari a debutat în slujba regelui ca om de finanțe, a devenit apoi comitele minelor de aur și argint ale regatului, a îndeplinit funcția de comite în aproape zece comitate, remarcându-se în același timp ca un diplomat și un militar de excepție. Această trecere de la o funcție la alta nu s-a făcut în detrimentul calității serviciilor prestate, deși a deținut în marea majoritate a cazurilor, concomitent mai multe funcții. Tocmai deosebita sa capacitate de a îndeplini cu succes mai multe atribuții deodată l-a ridicat deasupra celorlalți curteni contemporani.

Considerându-i sosirea la curtea regală în primii ani din ultima decadă a sec. al XIV-lea, ascensiunea sa a durat aproximativ un deceniu, dată după care Filippo devenise unul dintre principalii sfetnici ai regelui. Lipsesc însă consemnările privitoare la această perioadă.

O opinie singulară apreciază data primelor contacte ale tânărului florentin cu turcii încă din anul 1395, plasându-l în ash afirmația ca Pippo ar fi participat la această campanie rămâne plauzibilă.

Ancorarea lui Scolari în problemele financiare ale curții lui Sigismund nu putea să nu-l implice în pregătirea și desfășurarea cruciadei din 1396, în care forțele Occidentului au dat penultima bătălie împotriva turcilor otomani.

Avându-se în vedere rolul său în activitățile financiare, acela de om de finanțe – știută fiind importanța mijloacelor bănești în organizarea oricărei campanii militare – e verosimil ca Filippo Scolari să fi participat la lucrările Dietei regatului din anul 1397, for politic ce a avut loc în cetatea

Timișoarei. Dar ceea ce este pe deplin sigur¹⁷, Pippo Scolari a luat parte la intervenția militară regală, din vara anului 1398, expediție îndreptată împotriva despotului sârb Stefan Lazarević (1389–1427), vasal al turcilor otomani.

Tot în acest timp, delimitat între a doua jumătate a anului 1397 și primele trei-patru luni ale anului următor, avusese loc în viața lui Filippo evenimentul prin care se lega definitiv de această parte a Peninsulei Balcanice, și anume căsătoria sa cu Barbara, fiica lui Andrei de Ozora. Data exactă a actului marital nu a putut fi stabilit, din cauza lipsei documentelor. Un jalon cronologic exista totuși într-un act de danie emis la 25 mai 1398. Sigismund de Luxemburg, prin acel act de cancelarie donează lui Scolari și soției sale 3/4 din posesiunea Ozora, în urma morții lui Andrei¹⁸. Cea de-a patra parte a feudei îi revine lui Nicolae, fiul defunctului. Apoi, la 7 iunie, același an, regele îi cere conventului bisericii din Szekszard să-l introducă pe „Piponis Gallici fili Stephani de Scolari de Florenzia” în părțile posesiunilor sale¹⁹. Aceste hrisoave de danie reprezintă cele mai vechi mențiuni documentare referitoare la Filippo Scolari. De la acest simplu Pippo „Galul” (italianul) fiul lui Stefano de Scolari până la epitelele cu care va fi însoțit numele său este încă o cale lungă. În data de 25 iunie 1398, conventul anunță introducerea lui Pippo și a Barbarei în posesia moșiilor primite.

Ascensiunea ierarhică a lui Filippo Scolari a continuat, la 5 noiembrie 1399 fiind amintit în calitate de comite a urbarariilor din Kremnica²⁰, funcție deținută încă din prima parte a aceluiași an și care îi conferă o poziție privilegiată în cadrul administrației și finanțelor regale.

Alături de regiunea aurifero-argintiferă transilvană, munții Slovaciei cu centru minier Kremnica constituise unica sursă de metale nobile din regatul Ungariei. Din aceste motive, regii iau măsuri drastice pentru păstrarea respectivelor zăcăminte – monopol al coroanei – aducătoare de venituri însemnate: încredințarea unei asemenea surse de venituri florentinului Scolari în anul 1399, confirmă în mod evident poziția pe care o deținuse pe lângă curtea regală.

Tot din anul 1399, din ziua de 5 noiembrie datează alte două documente²¹ care, în afara menționatei funcții, conferă posesorului însemnate privilegii: primul confirmă dreptul de a ține târg săptămânal la Ozora, în ziua de joi a fiecărei săptămâni, iar al doilea îi acordă dreptul sabiei – jus gladii – asupra supușilor care trăiau pe domeniile sale. Privilegiile de mai sus îl situează pe Scolari în rândul nobilimii mijlocii, ca răsplată pentru înaltele sale servicii.

Din anul 1400 există încă două știri referitoare la Filippo Scolari, ambele de natură familială²²: Prima se referă la prezența lui Matteo Scolari, lângă fratele său. Acest de-al doilea Scolari era în calitate de coproprietar al tuturor posesiunilor lui Filippo; cel de-al doilea act consemnează închiderea procesului pentru moștenire purtat între Nicolae de Ozora și Scolari. De fapt procesul se desfășoară între Barbara, fiica lui Nicolae, alta decât soția lui Scolari, și Pippo, pentru acel „jus quartalium” – sfertul filial – acordat fiicelor de către legislația feudală. În schimbul sumei de 400 florini aur, aceasta renunță la partea ei și astfel Ozora aparține în întregime lui Filippo, Matteo și Barbara Scolari.

Evenimentele militare ale anului 1400 implică aproape toate forțele armatei lui Sigismund în lunile ianuarie-martie în Bosnia și Slavonia, pentru combaterea noilor incursiuni de pradă turcești; mai apoi, în vară, pentru apărarea frontierelor sudice și în iarnă, împotriva markgrafului de Moravia. Cu certitudine, Pippo participă la unele dintre aceste acțiuni, în fruntea luptătorilor adunați de pe domeniile sale.

O nouă Incursiune turcească în anul 1401 este zdrobită de către Mircea cel Bătrân (1386–1418), domnul Țării Românești. Din acel an datează și primele – două la număr – documente care-l arată pe tânărul florentin ca deținător al uneia dintre cele mai importante funcții economice ale regatului: comite al camarii sarii regale.

Primul dintre aceste documente, emis la 21 ianuarie 1401²³, în Bratislava, de regele Sigismund de Luxemburg și care menționează: „... *relacio Piponis comitis camararum salium regalium*”. Acest „*relacio Piponis*” va însoți de acum înainte zeci și zeci de documente regale emise între anii 1401–1426, de la cele mai simple la cele mai importante și ample acțiuni; Pippo mediază diverse afaceri, procese, donații, etc., devenind astfel omul de încredere al regelui într-un șir întreg de probleme și domenii.

Celălalt document care-l atestă în noua sa funcție este emis la 1 februarie²⁴ tot la Bratislava. Obținem astfel o altă confirmare a faptului că proaspătul demnitar regal își însoțește suveranul aproape în toate călătoriile acestuia.

Vechile nemulțumiri ale nobilimii angevine față de politica dusă de Sigismund de Luxemburg duc din nou la o serie de tulburări interne²⁵. Ridicarea unei noi nobilimi și a străinilor în funcții de conducere precum și politica imprudentă a regelui față de papa Bonifaciu al IX-lea (1389–1404) au

îndepărtat de tron atât vechea nobilime cât și clerul. Papa solicitase clerului din regat să ridice mulțimile împotriva regelui Sigismund; acest ordin se conjuga cu complotul nobilier care, în linii mari urmărea înlocuirea regelui Sigismund de Luxemburg cu Ladislau de Neapole, fiul lui Carol al III-lea cel Mic (1385–1386). Și astfel, regatul este aruncat într-un nou război civil. Participarea lui Filippo Scolari la evenimentele anilor 1401–1403 marchează etapa consolidării pozițiilor sale și a deplinei afirmări. Evenimentele desfășurate în acești ani se împletesc strâns cu acțiunile lui Pippo în favoarea lui Sigismund de Luxemburg. Cum era de așteptat, ascensiunea rapidă a florentinului Scolari a creat nemulțumiri în rândul marilor magnați autohtoni, dar intrigile acestora vizând înlăturarea intrusului, deși nu o dată au ajuns la urechile regelui, nu sunt luate în seamă. Pare foarte posibil ca Pippo să-și fi creat un sistem propriu de informare, pentru a nu cădea victima adversarilor.

La 28 aprilie 1401 forțele militare ale nobilimii răsculate se apropiiau de Buda, apoi de castelul regal pe care pun stăpânire. Capii răscoalei intră în sala tronului unde se refugiase regele cu însoțitorii săi. În fruntea conjuraților se afla palatinul Dietrich Bebek, voievozii Transilvaniei Nicolae Csáky și Nicolae Marczali, marele vistiernic Ștefan Debrői, comitele secuilor George Csáky, arhiepiscopul de Esztergom, Ioan Kanizsai și cel de Kalocsa Ioan Szepesi, episcopii Luca de Oradea, Ioan Laki de Srem, Ștefan Upor de Alba Iulia, ș.a. Intenția lor era de a-l prinde și detrona pe Sigismund de Luxemburg. În încăierarea ce se produce, datorită impulsivității regelui, care îl lovește cu pumnalul pe primul dintre conjurații din imediata sa apropiere, viața îi este în pericol. Rezistența celor apropiați prelungește lupta salvând în cele din urmă viața suveranului. Luat prizonier, Sigismund este închis în castelul Siklos, aparținând fraților Gara, loc în care rămâne aproape șase luni. Scapă abia în toamnă, câștigându-i de partea sa pe cei doi frați. Scolari, care se lupta cu arma în mână alături de Sigismund, este salvat datorită protecției oferite de fostul său stăpân, arhiepiscopul de Esztergom. Rămâne câteva luni prizonier pe domeniile acestuia, apoi se reîntoarce la Ozora, unde pregătește trupe în sprijinul regelui Sigismund, detronat.

Ieșit din captivitate, Sigismund pleacă la sfârșitul lunii august 1401 în Stiria, pe domeniile familiei Cilli. Mai apoi, se îndreaptă spre Cehia, unde spera în ajutorul fratelui său, regele Wenzel (Vaclav al IV-lea al Cehiei) (1378–1419). În vara anului 1402 Sigismund se logodește cu Barbara de Cilli, câștigând importantul sprijin al magnatului, iar o lună mai târziu, în august 1402, încheie un acord cu cei trei arhiduci austrieci: Albrecht, Wilhelm și Ernst privitor la succesiunea la tronul Ungariei. Cu ajutoare cehe, austriece și cele oferite de Cilli, poate reîncepe lupta pentru tronul regal. Pe tot parcursul anului 1402 și parțial 1403, luptă împotriva markgrafului morav, Jöbst.

La recomandarea curții papale, Angelo Acciaiuoli, legatul apostolic pentru regatele Ungariei, Poloniei, Cehiei și pentru Țara Românească, se menține de partea răsculaților, întărind astfel starea de confuzie din regat. Candidatura lui Ladislau de Neapole la tron este sprijinită și de papalitate. În luna ianuarie 1403, conducătorii răscoalei se adună la Oradea, în catedrala romano-catolică și jură pe mormântul regelui Ladislau cel Sfânt să-l înscăuneze ca rege al Ungariei pe Ladislau de Neapole. Delegațiile nobiliare sosite din Italia îi cer acestuia să debarce în Dalmația, pentru a le impulsiona lupta. Pe de altă parte, lipsa prelungită din țară a lui Sigismund de Luxemburg favorizează această stare de lucruri.

Planurile operaționale ale rebelilor prevăd acțiuni combinate ale trupelor comandate pe Dunăre de Kanizsai și Banffy, în sud-vest de Bebek și Debrői, iar în Transilvania și Banat de Csáky și Marczali. Evenimentele decisive sunt declanșate în primăvara anului 1403, atunci când Sigismund de Luxemburg, speriat de amploarea pregătirilor militare adverse, încheie armistițiu cu magnatul morav și se întoarce spre Ungaria. De partea sa acționează Nicolae și Ioan Gara, Hermann Cilli, Stibor de Stiboricz, Petru Pereny, Filippo Scolari și alții.

Într-o perioadă cuprinsă între cea de-a doua jumătate a anului 1402 și primăvara anului 1403, Scolari răscoală comitatele vestice ale Ungariei, înlătură partida adversă și pregătește contingente armate credincioase lui Sigismund. Cu o trupă de circa șase sute de călăreți, el reușește în primăvara lui 1403 să elibereze câteva cetăți și orașe importante din aceste comitate. Creșterea continuă a numărului oștenilor îi permite să întreprindă acțiuni decisive în comitatele din împrejurimi, cea mai cunoscută fiind cucerirea cetății Veszprém din mâna arhiepiscopului de aici²⁶. În urma victoriilor sale și ale celorlalți partizani ai lui Sigismund de Luxemburg, comitatele dintre Dunăre, Balaton și Austria au trecut de partea suveranului legitim.

Cert este faptul că Pippo continuă să-și însoțească suveranul și după încheierea acțiunilor militare, chiar și la Viena, capitala ducatului de Austria, cu ai căror arhiduci, Sigismund se va înrudi.

La 9 iulie 1403 Ladislau de Neapole debarcă la Zara (Zadar) pe litoralul dalmațian al Adriaticii, sprijinit de trupele italiene, fiind întâmpinat atât de către nobilii locali cât și de cei trimiși de răsculații din Ungaria. S-a încoronat la Split (Spalato) ca rege al Ungariei în ziua de 5 august al aceluiași an. Își trimite trupele prin Dalmația și Bosnia spre Buda, dar el rămâne pe loc, neuitând pățania tatălui său, Carol ce Mic de Durazzo, care s-a aventurat până în capitală, unde a domnit doar doi ani, sfârșind prin a fi asasinat.

Trupele fidele lui Sigismund, grupate în partea nordică a regatului au fost puse sub comanda lui Nicolae Gara și obțin câteva victorii. Recuceresc, printre altele, orașele Komárom, Szekesfehervár, Visegrad, revin chiar la Buda și înaintează spre sud-vest, unde se aflau oștile adverse. Scolari a participat la aceste bătălii, atât în centrul regatului cât și în Bosnia și în Croația, până către sfârșitul anului 1403.

Biografia lui Filippo Scolari consemnează rolul decisiv al florentinului exagerând firește; în fruntea armatei regale se îndreaptă împotriva trupelor napolitane comandate de senesalul de Neapole, care chipurile, aflând această veste, nu a îndrăznit să primească luptă²⁷. Aceleași surse cronicărești menționează cruzimea de care dau dovadă trupele regale față de rebeli, precum și încercările acestora de a obține iertarea lui Sigismund prin intermediul lui Pippo, a cărui influență asupra suveranului era binecunoscută. În fapt, Pippo era doar unul dintre comandanți cooptat în statul major al acestei armate; comanda suprema aparținea însă lui Nicolae Gara. Uneori, Pippo a putut acționa și independent, pe perioade mai scurte sau mai lungi.

Înfrângerea nobililor răsculați pe majoritatea câmpurilor de bătălie, nefiind decisivă, îl determină pe Sigismund de Luxemburg să recurgă la diplomație, emițând la 8 octombrie 1403, decretul de amnistie generală. Un rol important în adoptarea acestei decizii pare să-i fi revenit lui Pippo, a cărui intervenție în favoarea iertării celor răsculați e certă: greu de spus însă dacă a fost rugat de către aceștia sau a acționat conform previziunilor sale politice, speculând momentul dat. Oricum, deși bătută, răsculații continuă luptele aproape încă un an în Dalmația și Croația, unde forțele napolitane beneficiază de sprijinul unei mari părți din nobilimea localnică.

În ținuturile românești, în Transilvania și Banat, forțele locale s-au împărțit și ele în tabere opuse. Voievozii Transilvaniei, Nicolae Marczali și Nicolae Csáky, au trecut de partea suveranului încoronat la Split. Ori, cei doi fiind, până la anul 1402 și comiți de Timiș, este normal ca și în Banat să întâlnim aceleași manifestări ostile lui Sigismund. În plus, acțiunea lor urmărea slăbirea legăturilor dintre Transilvania și coroană, în vederea redobândirii independenței sau măcar a largii autonomii a voievodului Ladislau. Prezența celor doi voievozi în preajma Timișoarei, în primăvara anului 1403, trebuie pusă în legătură cu declanșarea luptelor pe întreg cuprinsul regatului. Dintre bănățenii trecuți de parte
războiului civil. S-au păstrat câteva documente emise de rege prin același „relacio Piponis” care-i certifica atât prezența cât și importanța acțiunilor din acele luni. Între 26 octombrie și 8 noiembrie amândoi sunt la Székesfehervár, atestați ca atare de 14 documente²⁹, prin care răsplătesc diverși participanți la luptele din vară și rezolvă probleme economice, financiare, politice chiar, generate de revenirea la normal a regatului. Pentru Filippo și fratele său urmau vremuri bune, suveranul răsplătindu-le fidelitatea.

La 8 noiembrie Sigismund donează lui Filippo și lui Matteo Scolari posesiunile Szokol și Endred, din comitatul Tolna, pentru merite față de persoana regală³⁰, faptele concrete vor fi amintite în cuprinsul unor documente ceva mai târziu și ele definesc rolul benefic al celor doi frați. Sigismund de Luxemburg recunoaște serviciile credincioase prestate de Pippo în acest timp, în care aproape toți magnații și preoții localnici au trecut de partea lui Ladislau de Neapole. Actele de cancelarie reliefează fidelitatea nestrămutată a lui Scolari, care a rămas pe lângă Sigismund și l-a susținut cu toate mijloacele sale materiale și umane. Dintre acțiuni, regele menționează cucerirea și menținerea cetății Veszprem – un timp îndelungat – pe seama sa și înlăturarea tuturor încercărilor de a o recuceri; Pippo participă alături de slujitorii săi la pacificarea mai multor comitate răzvrătite, pe care le aduce de partea suveranului legitim. Sfaturile înțelepte ale lui Scolari au fost bine primite de către rege, inclusiv mediația acestuia pentru amnistia generală. Toate aceste detalii constituiesc mărturia directă a rolului diplomatic jucat de Pippo în aplanarea conflictului dintre cele două tabere, întotdeauna însă în favoarea suveranului său.

Drept răsplată pentru devotamentul său poate fi interpretată și participarea lui Filippo Scolari la lucrările dietei regale desfășurate în februarie 1404 la Buda, loc și timp în care Sigismund de Luxemburg confirmă amnistia anunțată în octombrie anul trecut, ca primă măsură pentru consolidarea

situației regatului. Confruntat din nou cu primejdii externe, suveranul caută, de asemenea, înlăturarea conflințului cu Moravia, generat de pretenții teritoriale și de hegemonie, precum și oprirea noilor incursiuni de pradă ale turcilor otomani. La rezolvarea ambelor probleme participă cu succes și Filippo Scolari, care intrase acum în perioada deplinei sale maturități și ascensiuni sociale. Prin acordarea, probabil pe la finele anului 1404, a titlului de „comite de Timiș” viața acestui controversat personaj, originar din Florența, se va lega și mai strâns de ținutul bănățean.

NOTE CAPITOLUL AL II-LEA

¹ Cronicarul anonim, *La vita di meser Filippo Scolari*, în *A.S.I.*, p. 151. Polidori, editorul acestei cronici o considera a fi scrisă în deceniul al IV-lea al sec. al XV-lea, pe baza informațiilor din curpînsul ei care arată că Sigismund de Luxemburg trăia încă la data scrierii cronicii; cf. Filippo Polidori, *Due vite di Filippo Scolari*, în *A.S.I.*, p. 119–127.

² Jacopo Bracciolini, *Vita di Messer Fillippo Scolari cittadino fiorentino per soprannome chiamato Spano*, compoșta e fata da Jacopo di messer Poggio, e di latina in fiorentina tradotta da Bastiano Fortini, în *A.S.I.*, p. 163–184.

³ Domenico Mellini, *Vita di Filippo Scolari volgarmente chiamato Pippo Spano*, Firenze, 1570; p. 12; *Idem*, *Appendice alla vita di Filippo Scolari* Firenze, 1606.

⁴ Afirmație întâlnită la Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 163; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 11–12; Wenczel Gusztáv, *Ozoraí Pipó, magyar történelmi jellemtársa Zsigmond király korából*, Pesta, 1863, p. 7; G. Canestrini, *Discorso sopra alcune relazioni della Repubblica Fiorentina col Re d’Ungheria e con Filippo Scolari*, în *A.S.I.*, p. 185–215.

⁵ G. Canestrini, *op. cit.*, p. 186. Curzio Ugurgieri della Berardegna, *Avventuriei alla conquista di feudi e di corone (1356–1429)*, parte seconda: *Filippo degli Scolari fiorentino, detto Pippo Spano, condottiero, statista, pioniere della cultura rinascimentale in Ungheria*, Florența, 1963, p. 119–245; la pag. 119 aduce următoarele completări: în jurul anului 1080 o ramură a familiei Buondelmonti începe să poarte numele de Scolari, în 1150 apare un Scolajo și în 1250 un altul. G. Canestrini, *op. cit.*, p. 185 indică la 1280 un Scolaro di messer Sinibaldo care este contemporan deci cu cel din 1250 amintit de Curzio Ugurgieri; nu știm dacă cei doi sunt o singură persoană sau două persoane complet diferite. În cazul în care este vorba despre o singură persoană atunci arborele genealogic al familiei poate fi completat cu încă 3–4 generații.

Ținem să mulțumim pe această cale dr. Enrico Stumpo de la Archivio di Stato din Milano, prin a cărui amabilitate și colegialitate am avut posibilitatea de a consulta lucrarea lui Curzio Ugurgieri, de un real folos în problemele italiene ale vieții și activității lui Filippo Scolari.

⁶ Poziție explicată pe larg de G. Canestrini, *op. cit.*, p. 187–192 și Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 123.

⁷ Probabil văr cu Lippi și Nardo, nepoții aceluși Giovanni; este însă sigur descendentul aceluși Scolajo (Scolari) din anul 1267. Detalii vezi la cap. III.

⁸ Eberhard Windecke, *Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Sigmunds*, ediție de W. Altmann, Berlin, 1895, cap. XXVII; o altă ediție *Historia vitae imperatoris Sigismundi*, ediție von Hagen, Leipzig, 1886.

⁹ Primul care-l amintește astfel este cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 151. Agostino Sagredo, *Nota apologetica intorno a Pippo Spano*, în *A.S.I.*, p. 129–130 menționează ca Pipo (Pipus) este nume de origine latină. Tot el constată derivarea lui Pipo (sau Pippo) din Filippo. Sub numele de *Pipo de Ozora Themesiensis et Camararum salium regalium Comes* va apare Filippo Scolari în documentele oficiale ale regatului. În istoriografia maghiară este cunoscut drept *Ozoraí Pipó* (Pipo de Ozora), iar în cea italiană, română și sârbă drept Pipo sau Pippo Spano. Pentru lucrarea de față am adoptat termenul de *Pippo*, considerând că respectă corect derivația din cuvântul Filippo.

¹⁰ Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 152; Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 124 soluționează dilema în modul cel mai simplu: le unifică și astfel în drumul sau spre Ungaria, Lucca della Pecchia face împreună cu Pippo o scurtă escală în Germania. Rezolvarea este destul de facilă și nu poate servi scopului propus.

¹¹ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 165 și Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 16

¹² Ráth Károly, *A magyar királyok hadjáratai, utazási és tartózkodási helyei*, Győr, 1861, p. 96; completarea lucrării publicată la Győr în 1866 sub titlul *A magyar királyok és Erdélyi fejedelmek hadjáratai, utazási és tartózkodási helyei*; vom cita în continuarea doar p. 96/89, prima cifră reprezentând pagina ediției din 1861, iar următoarea a celei din 1866.

Idem, p. 99/92.

¹³ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 164; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 14.

¹⁴ Cronicatul anonim, *op. cit.*, p. 152–153.

¹⁵ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 165; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 16; Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 142 susține că momentul s-a produs în 1389.

¹⁶ Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 146.

¹⁷ Stanoje Stanojevic, *Pipo Spano. Prilog srpskog istorij pocetkom XV veka* Belgrad, 1901, p. 6 considera că luptele s-au desfășurat între anii 1397–1398, Ráth K., *op. cit.*, p. 103/96 indică participarea trupelor regale la aceste lupte în intervalul lunilor iunie-august 1398.

¹⁸ Wenczel G., *Okmánytár, Ozorai Pipó történetéhez, în Történeti Tár, Budapesta, 1884*, p. 5–6, ceea ce înseamnă că Andrei de Ozora a murit înainte de anul 1398.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Idem*, p. 6–7.

²¹ *Idem*, p. 7.

²² *Idem*, p. 9.

²³ Mályusz Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár*, vol. II/1, Budapesta, 1958, p. 98, doc. nr. 831.

²⁴ *Idem*, p. 101–102, doc. nr. 805, pentru detalii vezi cap. VII.

²⁵ Pentru cadrul general al războiului civil Homan Bâlint, *Gli Algioini di Napoli in Ungheria*, Roma, 1938; Schönherr Gyula, *Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai*, in *E T T K*, vol. XVII, fasc. 4, Budapesta, 1889; G. Cutulo, *Durazzoí László nápolyi király*, in *Századok*, Budapesta, 1923; pentru participarea transilvanenilor vezi și Konrad G. Gündisch, *Siebenbürgen und der Aufruhr von 1403 gegen Sigismund von Luxemburg*, in *R R H*, tome XV, no. 3, București, 1976, p. 399–420.

²⁶ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 168; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 25 Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 160 amintește lupta pe râul Raab câștigată și ea de trupele comandate de Pippo, care devine astfel un comandant experimentat.

²⁷ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 168; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 25.

²⁸ Ortvay, *op. cit.*, p. 331; *idem*, p. 334, localitatea se afla în comitatul Cenad; Pesty, *Krassó*, III, p. 242–244.

²⁹ Mályusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 312–317

³⁰ Wenczel G., *Okmánytár*, p. 10.

CAPITOLUL III COMITELE DE TIMIȘ

Reconstituirea poziției politice interne a lui Sigismund de Luxemburg s-a produs într-un moment în care Peninsula Balcanică se află oarecum eliberată de presiunea armată a turcilor otomani, știut fiind că sultanul Baiazid I Ildirim (Fulgerul) (1389–1402) angajase grosul oștirilor sale în războiul din Asia, purtat împotriva mongolilor în fruntea cărora se află hanul Timur Lenk (Tamerlan) (1370–1405). Cu toate că în bătălia de la *Angora* (Ankara), din data de 22 iulie 1402 sultanul infrant rămâne captiv al învingătorului Timur, în *Rumeli hisar* (partea europeană romană = rumeli a imperiului otoman) au rămas suficiente trupe turcești. Fără o autoritate supremă, pașalele și beii din aria balcanică instauraseră în sudul Dunării o politică militară a bunului lor plac, dedându-se la felurite incursiuni de pradă îndreptate asupra ținuturilor locuite de „ghiauri” (necredincioși). Sunt frecvente mai ales pătrunderea trupelor de achingii (formații de călăreți a căror existență era asigurată din prada de război), ale căror raiduri pustiau ținuturi întregi. O asemenea pătrundere cu scopuri de jaf și luare de robi creștini le fusese facilitată turcilor otomani de tulburările armate declanșate în vederea înlocuirii de pe tron a lui Sigismund de Luxemburg cu Ladislau de Neapole. În această situație politică-militară confuză, pe la finele verii anului 1403, trupe turcești devastaseră Bosnia. Regele Sigismund de Luxemburg nu poate antrena în lupte armata sa, dar formează totuși o aripă de contraatac a cărei comandă o încredințează lui Pippo Scolari¹. Acesta se implică în urmărirea scingiilor, care s-au retras din Bosnia pierzând câteva bătălii locale. Este pentru prima oară când lui Pippo Scolari i s-a încredințat comanda unor forțe militare antrenate într-un conflict militar antiotoman. Victoria obținută, chiar dacă nu s-a soldat decât cu alungarea trupelor turce dincolo de hotarul Bosniei, fără a fi urmată de eliberări de teritorii creștine aflate sub stăpânirea otomană, îi aduce lui Scolari titlatura de „cavaler aurat” precum și încredințarea misiunii de a păzi hotarul de

regatului spre Serbia și zona Dunării². Legăturile stabilite cu despotul sârb Lazarević nu pot fi amicale, în ciuda unor afirmații, întrucât acesta participă, alături de turci, la expediția din Bosnia. Între anii 1389 și 1403 Stefan Lazarević a acționat ca un aliat fidel al turcilor, influențând sfârșitul bătăliei de la Nicopole (1396). În plus, pretențiile de suzeranitate ale Ungariei au menținut Serbia departe de o alianță cu aceasta. Abia în situația tulbure creată în teritoriile otomane după dispariția lui Baiazid I, Serbia găsește prilejul realipirii la tabăra creștină. Respingerea trupelor turcești l-a făcut pe Lazarević să vadă cu claritate întărirea puterii lui Sigismund și să înceapă demersurile în vederea apropierii de Ungaria. Afirmația unor istorici sârbi, potrivit căreia acest fapt s-ar fi petrecut în anul 1403, nu poate fi acceptată decât eventual pentru ultimele luni ale anului³. Este o certitudine participarea lui Filippo Scolari la tratativele dintre cele două țări, desfășurate în iarna 1403–1404, precum și rolul sau de mediator în depășirea punctelor divergente⁴. După câțiva ani de incertitudini, primăvara anului 1404 este fructuoasă pentru Sigismund de Luxemburg: Serbia acceptă vasalitatea, iar exemplul acesteia a fost urmat și de regele Ostoja al Bosniei; acesta va fi însă înlăturat de Hervoje, ducele de Split (Spalato) care-l înscăunează pe Stefan Tvrtko I (1353–1391) cel ce se încoronase în anul 1377 rege al Bosniei și Serbiei.

Aceeași perioadă de timp s-a caracterizat printr-o serie de atacuri comune asupra Serbiei, Bosniei, Țării Românești și Ungariei, incursiuni pe care Sigismund le detaliază într-o scrisoare adresată regelui F t devastate și regiuni dintre Sava și Drava, cunoscută sub denumirea de Srem (sau Sirmium). Contraatacurile susținute ale trupelor regale determină grăbirea retragerii otomanilor. În momentul declanșării atacurilor turcești, despotul Serbiei, Stefan Lazarević, era deja vasal Ungariei (primind în 1403 Belgradul) și participă la lupte în această calitate; astfel trebuie înțeles și afirmațiile istoricilor sârbi citați mai înainte.

Filippo Scolari este prezent la bătăliile din primăvara anului 1404 în rândul trupelor regale. Dacă a luat parte la campania din Țara Românească sau numai la luptele din sudul Ungariei nu putem ști datorită laconismului izvoarelor literare.

Pe parcursul acestei perioade de război a anului 1403 nu apare cu titlul de comite de Timiș, documentele certificând alți titulari ai funcției⁶.

Mărturiile nu prea exacte ale biografilor, situează desemnarea sa în funcția de comite de Timiș în două momente diferite și distanțate în timp unul de celălalt. Primul dintre izvoarele citate face trimitere la momentul reînțoarcerii regelui Sigismund spre Ungaria, în vara anului 1403⁷. În cursul acestui drum, cu prilejul unui popas la Viena, regele l-ar fi chemat la sine pe Pippo și i-ar fi dăruit castelul Timișorii precum și numele de Spano(Ispan), adică de comite al acestui ținut. Faptul relatat este imposibil să fi fost real, pentru că la acea dată sunt atestați alți deținători ai respectivei funcții, și mai mult, în intervalul de timp vizat nu este amintită prin nici o mărturie scrisă prezența lui Sigismund de Luxemburg la Viena.

Cel de-al doilea moment invocat pentru această pretinsă numire urmează bătăliei victorioare împotriva turcilor din toamna anului 1403, sau din primăvara anului 1404⁸, regele încredințându-i și paza hotarelor dunărene. Această pază putea fi îndeplinită doar având în subordine comitatele bănățene; întrepătrunderea misiunilor amintite este vizibilă și ca urmare ele trebuie încredințate împreună unui singur om. Dar acest moment nu este nicidecum cel amintit până acum.

Filippo Scolari participă din vară până în toamnă (1404) la campania moravă a regelui. Prin mijlocirea sa regele răsplătește la 12 august 1404 cu posesiuni pe unul dintre credincioși săi⁹; nici aici Pippo nu este atestat cu funcția de comite de Timiș.

Iată însă că la 12 noiembrie 1404 apare ca vicecomite de Timiș George Parvus (cel Mic)¹⁰, care nu deținuse până acum această funcție; ea trebuie deci pusă în directă legătură cu schimbarea comitelui. În acest context, numirea lui Filippo Scolari trebuie situată în intervalul septembrie-noiembrie 1404, după terminarea campaniei morave. Motivele care au determinat alegerea sa trebuie căutate în accentuarea presiunii otomane pe Dunăre și în necesitatea unirii tuturor forțelor creștine din zonă pentru respingerea acestora. Bazându-se pe certele calități militare și diplomatice dovedite de Scolari ca și pe fidelitatea recunoscută a acestuia față de rege, Sigismund de Luxemburg îi încredințează noua funcție. Dacă în privința datei numirii în scaunul de comite există două prezumții, în legătură cu noua sa funcție nu se cunosc aproape deloc atribuțiile proaspătului comite din acel sfârșit de an 1404. Documentele nu atestă dacă a fost doar comite de Timiș sau a îndeplinit încă de la data numirii și funcția de comite în celelalte comitate bănățene. Știut fiind faptul că Scolari a avut sub control linia Dunării pe traseul cuprins între Belgrad și Severin, pare firesc ca autoritatea să-i fi fost

extinsă asupra Cuvinului, Carașului și Timișului. Dacă mai precizăm că este în mod repetat atestat în documente drept comite de Cuvin, Caraș, Cenad, Arad, etc., considerăm anul 1404 ca debut în funcția de comite al întregului Banat.

Cel mai vechi act de cancelarie în care Scolari apare în noua sa calitate comitatensă datează de la îngemănarea anilor 1404–1405 și se referă la reconfirmarea dreptului său de judecată asupra răufăcătorilor prinși pe posesiunile sale¹¹, este o urmare directă a ordonanței regale referitoare la reînnoirea tuturor privilegiilor din cuprinsul regatului ca urmare a pierderii vechilor sigilii. Alături de alți nobili, Pippo se prezintă în fața regelui la sfârșitul lunii decembrie 1404 și obține reconfirmarea unor vechi privilegii. Acesta este deci primul document cunoscut care-l atestă pe Filippo drept mare diriguitor al Banatului, funcție în care se distinge prin șirul luptelor purtate cu turcii otomani.

Cronologia intervențiilor militare sub comanda lui Filippo Scolari împotriva otomanilor în calitate sa de comite de Timiș nu poate oferi indicii certe asupra numărului real al conflictelor. Autorii indică între 18 și 24 lupte¹², însă doar zece dintre acestea pot fi precizate în timp. Suntem în fața unei situații, generale de fapt, pentru această perioadă de început a conflictelor militare între turcii otomani și popoarele nord-dunărene, în care doar analiza atentă a știrilor ajunse până la noi și coroborarea lor cu unele amănunte izolate mai poate să lumineze unele aspecte.

Unul dintre izvoarele literare se referă la întâia campanie antiotomană condusă de către noul comite de Timiș, aceea din anul 1405. Intervenția militară bănățeană fusese în bună parte determinată de situația confuză creată în sudul Dunării de o ridicare la luptă a bulgarilor, în anul anterior, (1404), răscoala condusă de către Constantin și Frujin, mișcare ce cuprinse zona Provadiei. Totodată, Imperiul Otoman nu își revenise pe deplin după dispariția lui Baiazid I, mai mulți urmași disputându-și tronul sultanal, printre care emirii din Edirne (Adrianopol) Suleiman și Anatolia, Mehmed Celebi. În decursul aceluia *interegn*, prelungit până în anul 1413 oștile turcești din aria sud-est europeană deveniseră suficient de vulnerabile.

Teritoriul desfășurării operațiunilor armate condusă de Pippo Spano era zona Dunării bănățene și sârbești, inclusiv zona cetății Golubac. Nu pot fi approximate nici timpul și nici durata luptelor, după cum nu sunt cunoscute nici efectivele angrenate în luptă. Din studierea desfășurării conflictelor militare de graniță în acești ani, reiese că numărul oștenilor nu depășește cifra de zece mii de oameni.

Cauza acestei expediții în sudul fluviului trebuie căutată în incursiunile anuale de pradă ale achingiilor în nordul Dunării. Pare probabil că noul atac al acestora în 1405, să se fi desfășurat asupra Serbiei dunărene și, eventual, a Banatului. În virtutea recentului tratat de alianță dintre Ungaria și Serbia, Sigismund este obligat să trimită ajutor militar vasalului său, despotul Lazarević. În consecință, comitele de Timiș, cel mai apropiat comandant militar din zona beligerantă, vine în ajutorul vasalului lui Sigismund.

La 15 aprilie 1405 încep la Buda lucrările dietei regale, una dintre cele mai importante, prin măsurile adoptate. Decretul emis la 17 mai certifică măsurile adoptate de dietă cu referire la politica economică și obligațiile iobagilor. Apare acum statuată obligativitatea orașelor de a se înconjura cu ziduri¹³, măsura luată ca urmare a frecvenței incursiunilor otomane. Pippo Spano, participând la lucrările dietei, întorcându-se apoi în Banat, inițiasse transpunerea în practică unele dintre aceste prevederi¹⁴.

În luna mai încep pregătirile de război împotriva Bosniei, unde rivalitățile politice și religioase dintre dinaști locali ca Hrvoje, Ostoja, Sandalj Hranic sau Stefan Tvrtko facilitează amestecul extern.

Urmărind să își mențină sau chiar să-și extindă controlul asupra situației din zonă, Sigismund de Luxemburg pregătește trupele regatului pentru o intervenție militară. Acestea intră în Bosnia prin trei părți: prin Ozora (a nu se confunda cu localitatea similară din comitatul Tolna), pe valea Unnei și pe hotarul cu Slavonia și Croația. Declanșarea luptelor fusese motivată de alianța lui Hrvoje cu Venetia, Ragusa și Neapole. Succesele militare se conturaseră greu, abia spre toamna au fost cucerite câteva importante cetăți bosniene ca Bihać, Srebrenik, Uzora și Dobor.

Participarea comitelui și trupelor bănățene la luptele din Bosnia nu depășește realizările generale ale trupelor regale. În fruntea banderului său, Pippo înaintează, asediază și cucerește diferite localități, fără ca victoriile sale să influențeze pozitiv mersul războiului.

Cea de-a doua parte a anului 1405 este deosebit de bogată în evenimente pentru comitele de Timiș. Asistăm la emiterea unui șir întreg de documente cu prilejul congregațiilor comitatense care certifică integrarea lui Pippo Spano în problemele zonei bănățene.

Venit în Banat la sfârșitul anului 1404, Pippo a reușit să cunoască într-un timp relativ scurt regiunea, iar hotărârile adoptate în toamna anului 1405 certifică aceste fapte. Este interesant de

urmărit, concomitent, și atestarea sa în funcțiile de comite al diferitelor comitate sudice, în special bănățene și învecinată cu acesta. Dar aparițiile sale documentare în funcția de comite de Arad, Zarand, Cenad, Caraș, Cuvin, Csongrad, etc, sunt destul de puțin numeroase și generate, în cea mai mare parte, doar de evenimente în desfășurarea cărora comitele intervine direct. În mod obișnuit, Filippo Scolari semnează doar cu titlul de comite de Timiș și al cămării sarii regale.

Reîntors în Banat, în vara lui 1405, comitele este prezent la 30 iunie lângă cetatea Șemlac. De aici se adresează vicecomiților săi de Timiș, solicitându-le rezolvarea unei neînțelegeri survenite între câțiva nobili din comitat¹⁵; considerăm că este vorba despre un prolog epistolar al inițiativelor administrative de mare amploare inițiate de către Filippo în Banat în toamna anului 1405, măsuri care sunt anunțate și vor fi aplicate cu prilejul congregațiilor comitatelor bănățene.

În prezența comitelui, la 22 iulie încep lucrările congregației comitatului Caraș¹⁶, care se desfășoară în aer liber (ca mai toate aceste adunări) lângă cetatea Șemlacul Mare. (Lucrările unei congregații durează în mod obișnuit între 1–2 săptămâni și aici se rezolvă cele mai multe dintre problemele curente).

Comitele se antrenează în partea a doua a anului 1405 în conducerea mai multor adunări comitatense: în 24 august ia parte la întrunirile congregației comitatului Timiș¹⁷, iar în decada secundă a lunii septembrie la Cenad impunea adunării comitatense stabilirea unor aspre sancțiuni pentru cei ce se făceau vinovați de încălcarea posesiunilor și jefuirea acestora, încercare de a se opune anarhiei feudalilor locali.

Urmează la scurtă vreme lucrările congregației comitatului Arad. Pentru modul de desfășurare și natura hotărârilor adoptate la aceste congregații comitatense, sunt semnificative documentele care consemnează deciziile lui Pippo Spano. Pe 1 octombrie comitele confirmă sosirea unui trimis al curții regale în persoana lui Iacob, fiul voievodului (nu se știe dacă acesta este fiul vreunuia dintre voievozii Transilvaniei sau un urmaș al vreunui voievod român din zonă); la 4 octombrie se adresează juzilor din comitatul Bodrog în favoarea unuia dintre familiarii săi, Pelbart de Varda; peste numai o zi la 5 octombrie rezolvă solicitarea fiilor lui Posa de Zer, legată de fuga unor iobagi din Seceani; peste 3 zile, la solicitarea acelorași nobili, decide într-o pricină de atragere a iobagilor pe posesiunile acestora pe cele ale altui nobil¹⁸.

În afara acestor probleme curente de administrație, Pippo Spano are de comunicat comitatelor bănățene noile planuri regale, data desfășurării campaniilor și a contribuției Banatului la aceste concentrări militare.

Spre sfârșitul lunii octombrie 1405, comitele Pippo este din nou în Caraș, mai precis la Varădia (Er-somlyo) pentru întărirea sistemului defensiv bănățean, anunțând scutirea regală de dări a lui Benedict de Iersig.

Numărul mare de documente păstrate despre activitatea de comite a lui Filippo Scolari, mai mare decât a oricărui alt comite bănățean, reflectă rolul deosebit pe care l-a avut în comitatele bănățene. Nu trebuie uitat nici un moment că Pippo nu era localnic și nici nu își avea majoritatea posesiunilor în acest comitat. Participarea sa activă la soluționarea diverselor probleme ale vieții economice, sociale, politice, militare, culturale, relevă spiritul de dreptate și temenicia actului juridic emanat din partea comitelui.

Fuga iobagilor de pe o posesiune pe alta reprezintă un fenomen de masă, mai ales după perioade mai tulburi – cum a fost și cea de la începutul secolului – deși regele Sigismund de Luxemburg reînnoiește chiar în anul 1405 dreptul de liberă strămutare a acestora după plata obligațiilor către stăpânul feudal; pedicile puse de nobilime îngreunează aplicarea unitară a acestui decret. Un astfel de caz este ilustrat de documente în primăvara anului 1405, când unul din iobagii lui Petru, fiul lui Posa de Zer, fuge pe posesiunile lui Stefan de Remetea; proprietarul îl reclamă, beneficiind și de o împuternicire din partea comitelui de Timiș²⁰. Fenomen de masă, fuga iobagilor îl determină pe Pippo să privească și să aprecieze în mod personal, în unele cazuri, prevederile decretului regal, așa cum face în 1405. Pippo Spano le interzice castelanilor de Carașova să-i aducă înapoi pe iobagii fugiți înainte de 1404 de pe posesiunile regale pe cele ale nobilului Stefan de Remetea²¹, considerând că reluarea unor diferenduri deja trecute și intrate pe un anume fâgaș de stabilitate se dovedea dăunătoare.

Donațiile regale îl favorizează pe comitele de Timiș: trei documente regale din ianuarie 1406 îi aduc în stăpânire mai multe zeci de sate și câteva orașe²². În acest fel, el devine unul dintre cei mai mari beneficiari ai grației regale, intrând în rândul marilor posesori funciari, alăturându-se ligii Gara-Cilli. La 4 ianuarie primește dreptul de patronat asupra bisericilor aflate pe propriile posesiuni²³ faptul

ca atare fiind o recunoaștere a grijii sale pentru reconstrucția și înfrumusețarea lăcașurilor de cult, a preocupărilor sale culturale.

Talentul diplomatic al florentinului Scolari este folosit de către rege de mai multe ori în acel an. Primul prilej este oferit de discuțiile cu Bizanțul, referitoare la închegarea unui plan comun de luptă antiotomană. Discuții asemănătoare se desfășoară în timpul verii și cu despotul Ștefan Lazarević. Locul acestor tratative a fost cel al r celor două state și de menținerea a atmosferei propice a discuțiilor. Un astfel de talent diplomatic la începutul unui veac frământat, reprezintă se poate cel mai prețios sprijin pentru impulsivul Sigismund de Luxemburg.

Pippo Spano era prezent în continuare în Banat și în lunile mai-iunie un document referitor la judecarea unei pricini cauzată de răpirile de animale²⁴, atestându-l la acel proces pe comitele de Timiș. Actul respectiv apare ca deosebit de semnificativ întrucât autorul și beneficiarul raptului nu fusese altul decât Ștefan de Remetea, bunul prieten al comitelui. Cu toate acestea, Scolari nu pregetă să-i ceară acestuia respectarea legalității și restituirea animalelor răpite.

Funcția de comite al cămării regale a sarii îi prilejuește lui Pippo câteva drumuri în orașele Transilvaniei. Prim atestate a unei asemenea călătorii datează din august 1406. Hotărârile luate de către comite priveau îndeosebi modalitățile de transport a sării pe Someșuri și Tisa spre centrul Europei²⁵.

Prezența comitelui și a contingentelor bănățene la luptele desfășurate în vara-toamna acestui an este remarcată mai ales la asediul cetății „Babouch”²⁶ din Bosnia. Alături de Pippo sunt consemnate trei steaguri (banderii) alcătuite din nobili, oșteni și familiari de-ai săi, cu care reușește să păstreze cetatea în ciuda contraatacurilor repetate ale dușmanilor. La această campanie participă și trupele despotului sârb, fără ca sporirea efectivelor regale să decidă în favoarea lor soarta războiului. Regele Tvrtko rămâne pe mai departe aliat al turcilor și a republicilor adriatice.

În toamna aceluiași an, 1406, se ajunge la o înțelegere între Mircea cel Bătrân și Ștefan Lazarević, despre care se poate bănuși că ar fi fost mediată prin intermediul comitelui de Timiș²⁷. Antecedentele diplomatice ale lui Filippo Scolari, funcția sa de comite și vecinătatea cu ambii domnitori, permit avansarea unei ipoteze referitoare la o acțiune de apropiere între ei, cu atât mai mult cu cât Ungaria, Țara Românească și Serbia doreau realizarea unirii forțelor dunărene creștine în lupta antiotomană.

Dacă mijlocirea realizării alianței dintre Mircea-vodă și despotul Lazarević este ipotetică, apare certă contribuția comitelui de Timiș la stingerea neînțelegerilor dintre Țara Românească și Ungaria, nepotriviri de vederi politice generate de același vechi pretenții de suzeranitate ungară asupra sud-estului european. Înțelegerea intervenită a fost poate cel mai important act politic din acel timp, întrucât alianța celor două state permitea refacerea unității de acțiune și întrajutorarea militară reciprocă începută în 1395 cu acordul de la Brașov și întreruptă după Nicopole a țărilor creștine dunărene în condițiile adâncirii crizei interne a Imperiului otoman.

Apropierea de Ungaria se situează la începutul politicii de arbitru a lui Mircea în probleme otomane, în momentul în care emirii anatolieni își trimiseră mesagerii la domnul Țării Românești pentru a-l câștiga de partea lor în lupta pentru tronul sultanului. Atacurile pustiitoare ale trupelor de achingii la nordul Dunării reprezentaseră și în vremea interregnelui sultanilor o primejdie care nu poate fi neglijată, iar înlăturarea acelor focare de război putea fi făcută cu mai multă ușurință prin coordonarea expedițiilor militare creștine.

Întrevederea a fost solicitată de către domnul Țării Românești cu intenția de a sonda părerea regelui și a-l obliga la definirea politicii sale orientale. Ofensiva se dovedea singura alternativă pentru înlăturarea presiunii otomane de pe linia Dunării, dar spre a fi eficientă, se impunea unirea forțelor statelor amenințate de turci. La aceste tratative, desfășurate la Severin, în ultima săptămână a lunii noiembrie și prima din decembrie 1406, Mircea a avansat chiar planul concret al unor cuceriri teritoriale în Balcani în folosul regelui Sigismund. Venind la masa discuțiilor cu acest argument, domnul muntean s-a dovedit încă o dată un mare diplomat, cunoscute fiind vechile pretenții teritoriale ale coroanei ungare, soluția prezentată a fost acceptată fără rezerve. Astfel, alianța politică și militară dintre Țara Românească și Ungaria constituie o garanție fermă pentru viitoarele acțiuni militare antiotomane.

Deși Filippo Scolari a fost mijlocitorul acestor tratative și unul dintre principalii sfetnici ai regelui, activitatea sa concretă rămâne în umbră. Se poate face totuși o apreciere globală a opiniilor sale despre colaborarea celor două state. Însuși aderența lui Sigismund la planurile lui Mircea cel

Bătrân este o consecință a sfaturilor realiste ale comitetului, confruntat din plin în ultimii ani cu primejdia otomană, cunoscător avizat al situației politice și militare din zona Dunării. Putem remarca consensul opiniilor domnului muntean și ale comitelui de Timiș, apropiere rezultată din experiența comună de luptă. Ca urmare, comitele influențează decisiv și pozitiv părerile lui Sigismund, modelându-le în direcția acceptării acordului cu Țara Românească.

Evenimentele anului 1407 vor dovedi eficacitatea înțelegerilor încheiate. Începuse răscoala de eliberare a poporului albanez împotriva jugului otoman și venețian. Sigismund de Luxemburg trimite o solie la Veneția pentru a obține acordul pentru o expediție comună care să-i alunge pe turci din Europa. În luna iulie, delegația regală alcătuită din episcopii de Pécs și Zagreb sosește în cetatea dogilor dar nu reușește să obțină mult râvnitul acord deoarece „Serenissima republica” era strâns legată prin interese economice de Imperiul sultanilor. Solii lui Sigismund ajung la Roma unde încheie cu papa Grigore al XII-lea (1406–1415), la 9 noiembrie 1407, un acord de luptă antiotomană; actul rămâne însă fără nici o finalitate practică datorită schismei religioase (marea Schisma începută în 1378 continuă încă) și imposibilității papei de a aduna oștile necesare.

Preocupările administrative și pregătirile militare îl aduc pe Pippo la congregația care a avut loc în ultima săptămână a lunii ianuarie 1407, lângă Szeged²⁸. Aici rezolvă și câteva dintre obișnuitele procese funciare. La 3 februarie 1407 Filippo Scolari este atestat în funcția de comite de Timiș, Arad, Cenad, Caraș, Cuvin și Csongrad²⁹. La 24 martie Pippo era prezent la Buda de unde se adresează în scris cămărasului său din Alba Iulia, într-o chestiune legată de transportul unei cantități de sare până la Székesfehérvár.³⁰

Mai vechile preocupări financiare ale lui Pippo sunt încununate în acest an de acordarea titlului de „sumpmi nostru Thesaurarii” – mare vistiernic – funcție pe care o va îndeplini câțiva ani la rând³¹. În acest fel Scolari concentrează în mâna sa principalele surse de venituri ale regatului: metalele prețioase și sarea, deținând în plus și controlul asupra comitatelor bănățene, inclusiv funcția de comandant de oști. Este un prim moment de bilanț al activității sale de până acum, moment pe care regele îl întărește prin acordarea câtorva noi donații³².

Aprecierile regelui asupra faptelor săvârșite de către comitele de Timiș între anii 1404–1406 sunt de o amplitudine neîntâlnită în majoritatea documentelor emise de rege³³, iar superlativele de „servicii ale serviciilor” sau „acte ale actelor” pentru faptele lui Pippo, implică devotamentul pentru suveran. Sunt enumerate în primul rând înțelepciunea, străduințele continue și prudența acțiunilor care i-au permis comitelui acestor comitate sudice, ținta unor crude invazii și jafuri din partea turcilor soldate cu devastarea și depopularea lor, să oprească aceste jafuri și să aducă populației liniștea necesară. În același timp, străduințele comitelui s-au întins asupra întregii zone sudice tulburate de turci și a altor popoare „schismatice”. Acțiunile întreprinse au vizat și readucerea Serbiei, a despotului Lazarević la vechea supunere față de coroană. Datorită sfaturilor înțelepte și sănătoase, astăzi între cele două țări este liniște și pace.

Chiar anul trecut, mărturisește în continuare documentul, comitele a participat la luptele împotriva bosniștilor și a ereticilor patareni în fruntea unui corp de călăreți și pedestri cu care a obținut victorii importante. Prin vitejie a reușit, între alte fapte, să cucerească două cetăți dușmane mai importante pe care le-a și menținut. Aceste servicii credincioase sunt recunoscute și răsplătite prin posesiuni și funcțiile amintite mai sus.

Fapte asemănătoare săvârșește comitele de Timiș și în anul 1407, cu ocazia noii campanii din Bosnia, desfășurată în intervalul august-noiembrie. Comandată de rege, armata coboară pe Dunăre spre Serbia, unde i se alătură despotul Lazarević cu trupele sale, intrând apoi în partea răsăriteană a Bosniei. Sunt repetate în mare operațiunile militare ale anilor trecuți, prin cucerirea cetăților și orașelor bosnișce. Cu toate acestea, Bosnia, deși împărțită între Ostoja și Tvrtko I, nu poate fi supusă și armata regală se retrage odată cu sosirea iernii. Spre sfârșitul lunii noiembrie 1407, Pippo Spano îl însoțește pe Sigismund la Buda, rămânând o vreme în capitală. La 9 noiembrie, papa Grigore al XII-lea predicase deja cruciada antiotomană întrucât turcii devastaseră țările creștine din sud-estul Europei, din păcate inițiativa papală va rămâne fără efect, țările apusene preocupându-se de propriile interese. Incursiunea militară declanșată de Ungaria în Bosnia va primi epitetul de „cruciadă” întrucât regele lupta pentru stărpirea *ereziei patarene*.

Din acest sfârșit de campanie a anului 1407 datează donațiile regale pentru singurele posesiuni bănățene aparținând lui Filippo Scolari districtul Berini din Timiș cu 19 sate și 4 predii, districtul Bay din Caraș și posesiunea Zederyes cu pământul Sf. Andrei de asemenea din Caraș³⁴. Cu acest prilej sunt atestate două noi districte românești, necunoscute până acum, a căror drepturi vechi sunt

încălcate de rege, din moment ce sunt donate unui nobil. Numărul localităților districtului Berini este menționat în document, dar nu și cel al districtului următor, Bay sau al posesiunii Zederyes; stilul lapidar uneori nu împiedică o estimare a acestora la aproximativ 30. În preambulul documentului sunt specificate meritele militare ale comitelui, care-i asigură grația și bunăvoința regală.

Unul dintre lucrurile devenite obișnuite pentru comitele Pippo îl reprezintă călătoriile sale de-a lungul și de-a latul regatului, mai ales între Timișoara și Ozora – cele două reședințe – ca și între acestea și Buda; dacă mai adăugăm și drumurile datorate campaniilor militare avem imaginea completă a deplasărilor comitelui de Timiș. Chiar și pentru un om al epocii moderne drumurile sunt lungi; cu atât mai mult pentru un om al evului mediu. Multe dintre deplasările lui Filippo Scolari au rămas fără ecou în documentele timpului; despre altele aflăm doar indirect câteva palide consemnări. Doar o parte a acestora poate fi urmărită detaliat în cuprinsul unor documente oficiale.

În luna ianuarie 1408 Pippo se află la Buda, unde împreună cu regele pregătește lucrările dietei. De aici mijloacește împăcarea dintre banul de Mačva, Ioan Marothi și orașul Szeged³⁵. În luna februarie îl găsim în comitatul Körös, unde se desfășoară lucrările dietei anuale a regatului. După încheierea acestora, se îndreaptă spre Banat și apoi spre Transilvania, unde vizitează cămărilor sării de pe Mureș și Someșuri. 20 martie îl găsește la Turda, iar la 1 aprilie, participă în calitate sa de comite al cămării regale a sării, la deschiderea lucrărilor congregației nobiliare a voievodatului Transilvaniei, alături de cei doi voievozi³⁶.

Și în acest an, 1408 Sigismund de Luxemburg trimite o nouă solie la Veneția pentru proiectarea cooperării antiotomane, solul regal, Wilhelm de Prata, ajunge în vară în fața senatului³⁷ dar dorința regelui Ungariei de a-și transporta trupele de la Chilia la Galipoli cu galerele venețiene nu stârnește deloc interesul republicii. În același timp, fără a se baza pe un ipotetic ajutor extern, Mircea cel Bătrân reușește să înfrângă forțele otomane sub zidurile Silistrei³⁸, pe malul de miazăzi al Dunării, consolidând independența Țării Românești.

Dorind să soluționeze conflictul bosniac, în vara lui 1408, Sigismund întreprinde acțiunea militară decisivă. Operațiunile militare încep în luna mai și armata regală înaintează prin munți spre principalele puncte de rezistență ale regelui Ștefan Trvtko I. Prima luptă importantă se desfășoară la Ozora și este deosebit de sângeroasă. Deși rezultatul bătăliei fusese indecis totuși, Trvtko se retrage spre Dobor; în apropierea acestei cetăți se desfășoară bătălia decisivă. Cetate puternică, așezată pe râul Bosna, Dobor a fost refăcută de regii Bosniei, solicitând din plin trupele lui Sigismund. Asediul, început în mai, se prelungește până în iunie, dar garnizoana capitulează în cele din urmă. Printre prizonieri se află mulți nobili și chiar regele Ștefan Trvtko I. Sigismund îi acordă iertarea și viața în schimb cei 120 de nobili sunt cusuți în piele de bivoli și aruncați de pe zidurile cetății în apele învolburate ale Bosnei.

Participarea contingentelor bănățene la aceste operațiuni este o certitudine pentru tot intervalul 1405–1408, diferite fiind doar modalitățile: ca obligație a locuitorilor comitatelor bănățene (inclusiv a districtelor românești) față de rege al cărui reprezentant este din zonă. Ambele situații au dus pe câmpurile de luptă din Bosnia o mulțime de luptători dintre care s-au remarcat în acești ani: Dionise, fiul lui Ciuca; Nicolae, fiul lui Toma Voievodul; Nicolae, fiul lui Ștefan, zis Garazda de Keresztur și Ladislau, fiul lui Nicolae de Zylagh. Unii au luptat direct sub comanda lui Pippo (în banderile acestuia) sau a altor nobili; Printre primii se numără și contingentele aduse de către prietenul comitelui, Ștefan de Remetea³⁹. Rolul lui Scolari, de principal sfetnic al regelui, se relevă și în acest interval deși izvoarele nu mărturisesc tribuirea titlului de mare trezorer al regatului⁴⁰, funcție care, adăugată celei de comite al sării, concentrează în mâna lui Scolari principalele funcții economice ale regatului. Regele organizează la Buda în luna decembrie 1408, mari serbări cu ocazia victoriei din Bosnia.

Cu acest prilej, Sigismund de Luxemburg decretează înființarea ordinului dragonului⁴¹, distincție care se acordă celor mai apropiați colaboratori ai regelui. Prin conferirea acestui onorant titlu sunt atrași de partea regelui și vechii dușmani, uniți de acum înainte cu sprijinitorii săi într-un corp de elită fidel coroanei. Aceasta a fost rezolvarea lui Sigismund în ceea ce privește mișcările antidinastice dintre anii 1387–1403. De acum înainte, prin conciliere, față de adversarii regele va fi stăpân deplin pe situația internă.

Printre membrii fondatori ai acestui ordin cavaleresc figurează și Filippo Scolari, care-și vede încă o dată răsplătită neștirbita-i credință. El apare între cei decorați pe unul dintre primele locuri, după despotul Serbiei Ștefan Lazarević, frații Hermann și Friedrich Cilli, Nicolae Gara, Stibor de Stiboricz, Ioan Marothi, voievozii Transilvaniei, etc.

Cu această ocazie comitele de Timiș își adaugă funcțiile deținute una nouă; acela de ban al Severinului, pe care o va deține și la începutul lui 1409⁴². Dar, din analiza situației politice și militare a vremii rezultă cu claritate faptul că Severinul aparține lui Mircea cel Bătrân și semnarea lui Pippo ca ban era singulară. Ea se vrea o răsplată a serviciilor prestate regelui, mai mult decât un fapt real. Reală este însă grija lui Scolari pentru apărarea regiunilor dunărene și cooperarea, deocamdată timidă, cu forțele Țării Românești. În același timp, aceste mențiuni ca ban al Severinului indică și gândurile regelui Sigismund față de zona dunăreană, inclusiv dorința sa de a redobândi importantul punct strategic care era cetatea lui „Severus”.

Pippo rămâne la Buda în tot cursul lunii decembrie 1408, inițiind diferite planuri de politică externă vizând statele din apusul Europei proiecte contrasemnate de Sigismund; ele au ca numitor comun încercările Curții de la Buda de a obține un sprijin militar eficient din partea Apusului. Ca urmare a rapidei deteriorări a situației militare de la Dunăre, comitele de Timiș va pleca la Timișoara chiar în primele zile ale noului an, 1409.

Situația internațională cunoaște în acel început de an însemnate prefaceri. În interiorul statului otoman, luptele dintre pretendenții la tronul sultanului Baiazid I au ajuns la un moment de răscruce, datorită intervenției împăratului Bizanțului, Manuel al II-lea Paleolog, (1391–1425); această inaugurare politică nefastă de menținere a lui Suleiman I (1402–1411) pe tronul din Adrianopol, contribuie la supraviețuirea în Europa a statului otoman – dușmanul de moarte al Imperiului Bizantin (care a și căzut sub stăpânire otomană în mai 1453 prin cucerirea Constantinopolului de către Mehmed al II-lea „el Fatih” – 1451–1481). Ba mai mult decât atât, lumea creștină asistă și la un episod incredibil: găsind la Constantinopol un pretendent la tronul Țării Românești, Manuel Paleologul îi pune la dispoziție uzurpatorului trupe turco-bizantine, trimițându-l împotriva lui Mircea cel Bătrân⁴². Au luptat coaliții greco-bizantine și turci împotriva românilor spre a face un joc favorabil exclusiv turcilor. Domnul muntean câștigă bătălia (1409) și cu aceasta își consolidează poziția de arbitru al situației politico-militare balcanice.

Spre deosebire de Mircea, care era partizanul ideii ofensivei antiotomane imediate, Sigismund, tergiversând lucrurile, își îndreaptă din nou privirile spre Veneția, pe care și-o dorea – cu puternica sa flotă – să devină un partener activ în luptele antiotomane. Orașul lagună era solicitat să intervină cu vasele de luptă pentru a opri trecerea trupelor otomane din Asia în Europa; solii regale bat drumurile republicii Venețiene atât în februarie cât și în toamnă.

Evenimentele militare ce se desfășoară aproximativ în a doua jumătate a lui ianuarie și februarie 1409, încheindu-se prin victoria despotului și a comitelui. Dintre bănățeni se remarcă Ștefan de Remetea Martin, fiul lui Ioan de Apacha; Andrei, fiul lui Nicolae de Orozapati; Ioan, fiul lui Ladislau de Sama, etc⁴⁴.

La sfârșitul lunii februarie Filippo Scolari este din nou la Buda în anturajul regelui⁴⁵ cu care discută evoluția planurilor dunărene. Sigismund intenționează să coboare prin Banat spre Serbia pentru a limpezi situația despotului sârb. Într-adevăr la mijlocul lunii mai 1409 regele este în Banat, avansând spre Dunăre, unde se întâlnește cu despotul; Pippo era mereu în preajma suveranului, mijlocind se pare și această întrevvedere. Noua acțiune diplomatică se situează între 22 mai și 9 iunie⁴⁶, dată după care regele s-a întors în cetatea Timișorii. Zăbovește aici aproape două săptămâni, discutând cu Pippo măsurile pentru stabilizarea situației de la Dunărea Mijlocie; Mircea cel Bătrân cu respectabila-i poziție de netârnare politică făcea inutilă orice discuție privitoare la extinderea influenței lui Sigismund asupra zonei Dunării de Jos.

Plecarea lui Sigismund de Luxemburg la Buda îi oferă comitelui de Timiș un oarecare răgaz de a se ocupa mai pe larg de problemele curente ale comitatelor bănățene. În plus, la 19 iulie încep lucrările congregației comitatului Zarand, al cărui comite era tot Pippo. În a cincea zi a acestor lucrări se judecă o pricină pentru răpiri de animale din posesiunea Pancota⁴⁷, unul dintre numeroasele procese de acest gen rezolvate de Pippo în îndelungata sa activitate. Peste exact o lună, la 19 august au început lucrările congregației nobiliare a comitatului Caraș. Mai mult ca sigur că înainte de această dată s-au desfășurat și lucrările congregațiilor din Arad, Cenad și Timiș, dar lipsesc documentele care să confirme. Adunarea congregației din Caraș se desfășurase, ca și în alți ani, lângă cetatea și orașul Șemlacul Mare. Comitele Pippo trebuise să soluționeze alături de alte cazuri, și împăcarea dintre Dumitru, fiul lui Dan de Duboz și Jacob zis Chep de Gherteniș care se aflau de mai mulți ani de dușmănie⁴⁸. Timp de aproape un an de zile comitele de Timiș fusese prezent continuu în Banat, soluționând o serie de referendum-uri locale, inclusiv chestiuni militare; prezența sa se răsfrânge pozitiv și asupra dezvoltării regiunii.

Nu ne sunt cunoscute acțiunile desfășurate de Filippo Scolari în toamna și iarna anului 1409, când la curtea regelui au avut loc intense tratative; putem însă presupune prezența sa pe lângă rege în ultimele 2–3 luni ale anului. La 5 august, Sigismund de Luxemburg se întâlnește la Buda cu electorul de Brandenburg, la 30 septembrie, semnează un tratat cu Habsburgii austrieci referitor la succesiunea pe tronul Bosniei, iar la 20 decembrie încheie o alianță cu cavalerii teutoni împotriva Poloniei. Câteva nume din aceste hotărâri reprezintă contribuția lui Scolari este o întrebare deocamdată fără răspuns. Doar ultimele două, și poate mai precis ultimele hotărâri regale li se poate alătura prezența comitelui de Timiș.

La Dunăre și în peninsula Balcanică situația era în general favorabilă domnului Țării Românești. La sfârșitul lui 1409 sosește la curtea din Târgoviște Musa, fiul lui Baiazid și al Oliverei, sora lui Ștefan Lazarević, spre a-i obține sprijinul pentru răsturnarea fratelui său, Suleiman I. În luna februarie 1410 trupele muntene, sârbești – ale despotului Lazarević și cele ale feudalilor turci rumeioli – încep operațiunile militare în partea europeană a Imperiului Otoman, reușind să se apropie de Adrianopol. După o serie de victorii în Balcani, Musa se proclamă sultan, dar domnește puțină vreme întrucât în vară este înfrânt de Suleiman. Se retrage spre Dunăre, de unde revine în Balcani la sfârșitul acestui an și reușește să recâștige tronul în 1411, după aproape un an de lupte. Este demn de remarcat prezența trupelor muntene, care ating acum țărmurile Mării Marmara, reușind să-și impună pretendentul; prin aceasta, Mircea reușește să obțină scăderea presiunii otomane pe Dunăre și să ferească țara de incursiunile achingiilor.

Confruntarea cu noi și complicate probleme politice în centrul Europei, în anul 1410 Sigismund de Luxemburg nu va întreprinde nici o acțiune politico-militară la Dunăre; pierde astfel unul dintre cele mai nimerite prilejuri de a degaja hotarele sudice ale regatului sau de primejdia otomană.

În luna februarie, a aceluiași an de la finele deceniului I, în concordanță cu prevederile acordului cu teutonii, declară război Poloniei dar operațiunile militare se desfășoară abia în toamnă, după înfrângerea aliaților săi la Tannenberg (25 iulie). Victoria polonezilor din vară ca și eșecurile sale din toamnă îl lămuresc pe Sigismund asupra realului raport de forțe pe continent, deși el mai zăbovește în Slovacia, neglijând în continuare linia dunăreană. Alături de el se află și comitele de Timiș. Într-un document din 11 mai 1410, îl aflăm pe comitele Pippo ca participant la o judecată a consiliului regal⁴⁹.

Prezența lui Filippo alături de marii demnitari ai regatului și angrenarea sa la rezolvarea unor probleme politice, economice și militare delicate sunt mărturie decisivă a rolului de prim ordin pe care-l joacă Filippo Scolari la curtea regală în acel deceniu de debut al secolului al XV-lea.

Prezența îndelungată la Buda, intervenția activă în treburile cele mai stringente ale regatului sunt relevate și de câteva documente ale acestui timp. Printre cele mai de seamă și cu adâncă semnificații participări la strângerea raporturilor sale cu românii se situează și acel „relatio Piponis” de Ozora comitis Temesionsis” pe confirmarea diplomei de înnobilitare a Huniazilor emisă de Sigismund la 10 februarie 1410⁵⁰, și se continuă prin seria celor zece documente emise între 11 februarie – 29 martie 1410, care-l au ca mijlocitor pe acela – și Pippo⁵¹. Din păcate, acestea sunt doar palide fragmente ajunse până la noi din ceea ce a fost în realitate activitatea comitelui de Timiș, atât pe lângă rege cât și în comitatele aflate sub directa-i jurisdicție.

Evenimentele politice și militare care se vor desfășura în viitorii ani îl vor îndepărta temporar pe Scolari de zonele în care a acționat până acum și-l vor face cunoscut întregii Europe ca o figură de prim plan, un viteaz conducător de oști, dar și un abil diplomat la curți papale și princiare. La sfârșitul acestor acțiuni, Scolari va reveni din nou în ținuturile dunărene, aureolat de succesele dobândite.

NOTE

¹ Fac excepție istoricii J. C. Schwicker, *Geschichte des Temeser Banats*, Becicherecul Mare, 1861, p. 76 și Johann Cristian Engel, *Geschichte des Ungrischen Reichs und seine Nebenländer*, vol. II, Viena, 1813, care îl amintesc drept comite de Timiș doar între anii 1407–1424. Lor li se adaugă câțiva cercetători locali, mai puțin informați asupra bibliografiei de bază.

² Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 173; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 32.

³ Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 9, stabilește primele contacte ale lui Pippo cu Ștefan Lazarević, în anul 1403, deși alianța încă nu s-a încheiat; abia în 1404 cei doi vor putea să lupte împreună.

⁴ Wenczel Gustav, *Okmanytar*, p. 22, document din 27 mai 1407 în care regele confirmă numeroasele demersuri ale lui Pippo Spano pentru realizarea și păstrarea alianței dintre Ungaria și Serbia.

⁵ Eudoxiu Hurmuzachi, *Documente privitoare la istoria Românilor*, vol. I, partea a II-a, București, 1891, p. 430–432, un document din 16 aprilie 1404.

⁶ La 22 noiembrie 1403 titular era Ioan Gara, cf. Pesty-*op. cit.*, p. 332–333, iar la 17 iunie 1404 comiți erau Filip Koroghy și Ioan Alsan, cf. Pesty, *Krasso*, III, p. 246–247; la 25 august 1404 cei doi mai erau încă în funcție, cf. *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, București, 1956, planșa 6. La această dată, Pippo era tocmai în Slovacia, la Trnovo, cf. Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 400, doc. nr. 3371 „relacio Piponis de Ozora”; își însoțește suveranul în campania împotriva marcegrafului morav.

⁷ Jacopo Braccilini, *op. cit.*, p. 170; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 26

⁸ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 173; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 33

⁹ Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 37–38; regele și Pippo se aflau în Moravia lângă localitatea Podyvydin, iar comiți de Timiș erau tot cei doi amintiți mai înainte. În directă legătură cu posibilitatea numirii sale în această funcție, același Malyusz, *op. cit.*, p. 317, doc. 2715, citează un document emis la 5 noiembrie 1403 prin „*relacio Pippo comitis Themesiensis*” în timp ce în alte documente, cu nr. 2716 și 2722 la p. 317 și p. 318, emise în aceeași dată și tot prin „*relatio Piponis de Ozora*” nu amintesc nimic de un posibil „*Comitis Themesiensis*”. Din simplă analiză a celor 3 documente citate reies cu claritate deosebirea; documentul din 5 noiembrie cu nr. 2715 nu respectă titulatura consacrată cu care Pippo semna acest tip de acte „*relacio Piponis de Ozora*” ci de o altă denumire „*Pypo*”; analiza actelor de până acum ca și cea ulterioară arată că numele Pypo nu apare în cuprinsul acestui tip de document. Elementul principal îl constituie atestarea certă, la datele respective, a altor comiți de Timiș, fapt care impune concluzia logică: avem de-a face cu o transcripție greșită a editorului sau traducătorului documentului din 5 noiembrie 1403.

¹⁰ Pesty, *op. cit.*, p. 339, unde aceasta aduce la îndeplinire prevederile decretului regal din 26 august (p. 337–342), referitor la posesiunile Ancăi, fiica lui Neagul de Recaș.

¹¹ „*fidelis noster di*
, vol. I, București, 1956, p. 452–454, unde la p. 460–461, este dată calcularea datei după calendarul roman, conform căruia calendele se socotesc după următorul calcul: $31+2-4=?$ avem astfel data de 29 decembrie 1404 și nu vreo zi din ianuarie 1405.

¹² Antonio Bonfini, *Rerum Hungaricarum decades quatuor cum dimidia*, Basel, 1568, p. 433 și Nebojsai Bogma Istvan, *Magyarország nemes Családai*, vol. IV, p. 236 (manuscris în 6 volume la Muzeul Banatului Timișoara) indică 20 lupte; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 64 și Aliprando Caprioli, *Ritratti di cento capitani illustri colli loro fatti in guerra...*, Roma, 1596 susțin că au fost 23 lupte; Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, Pécs, 1930, p. 9 urcă cifra până la 24. Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 20 discută părerile cunoscute lui și enumeră câțiva autori fără a le nominaliza operele; cifrele date de el sunt între 18–23 lupte.

¹³ Werböczy Istvan, *Corpus Juris Hungaris*, tom I, Buda, 1822, p. 171–177.

¹⁴ Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 458, doc. nr. 3810, p. 464 doc. nr. 3856 și p. 485 doc. nr. 3982 pentru datele de 10 aprilie, 6 mai și 19 iunie când Pippo este la Buda; este exact perioada pregătirii, desfășurării și încheierii lucrărilor dietei regale.

¹⁵ *Idem*, p. 496, doc. nr. 4771, dată la care Pippo este deja comite de Timiș, Caraș, Cenad, Arad și Cuvin; este prima atestare în aceste 5 funcții de comite.

¹⁶ Pesty, *Krasso*, III, p. 249–250; lucrările încep pe 22 și continuă și pe 29 iulie, când este emis documentul.

¹⁷ Pesty, *op. cit.*, p. 357: „*feria secunda videlicet in festo Beati Bartholomei apostoli*”; lucrările durează mai mult de o săptămână cf. Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 503, doc. nr. 4124, emis lângă Timișoara la 30 august; tot aici, unul emis la 4 septembrie, p. 506.

¹⁸ *Zichy Cs. oklt.*, vol. V, Budapesta, 1884, p. 412–413; publică primul document emis de Pippo la Arad.

¹⁹ Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/1, p. 516, doc. nr. 4210.

²⁰ Pesty, *op. cit.*, p. 360, document din 13 iulie 1405.

²¹ Stefan Pascu, *Răscoalele țărănești în Transilvania I, Epoca voievodatului*, Cluj, 1947, p. 19–20.

²² *Monumenta Hungariae Historica*, Diplomataria, vol. XXVIII, Budapesta 1898, p. 213–215.

²³ Wenczel Gusztav, *Okmanytar*, p. 12–15.

²⁴ *Idem*, p. 19.

²⁵ *Ibidem*, doc. nr. 12.

- ²⁶ *Idem*, p. 25–27 amintita „Babbonch” este în realitate cetatea Babonc din Bosnia.
- ²⁷ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân*, București, 1944, p. 305–306.
- ²⁸ Wenczel Gusztav, *Okmánytar*, p. 24.
- ²⁹ Borovszky Samu, *Csanád vármegye története*, vol. I, Budapesta, 1896, p. 383.
- ³⁰ Wenczel Gustav, *Ozorai*, p. 84; prezența lui Pippo la Budapesta atestată de Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/2, doc. nr. 5335, 5384, 5528 și 5529.
- ³¹ Wenczel Gusztav, *Okmánytar*, p. 19–24; la 24 mai 1407 este pentru prima dată atestat în funcție; la fel apare și în 01.XII.1407, p. 25 și 5.I.1408, p. 29–30. Detalii la cap. VIII.
- ³² *Idem*, p. 19–24, și 24–25 pentru zilele de 2 iunie și 8 iulie.
- ³³ Aprecierile sunt cuprinse în documentul citat din 2 iunie 1407.
- ³⁴ *Idem*, p. 25–27.
- ³⁵ Varga Ferenc, *Szeged város története*, vol. I, Szeged, 1877, p. 206–208, indică doar anul pentru această „relacio Piponis de Ozora Comity Themesiensis” în timp ce Reizner János, *Szeged története*, vol. IV, Szeged, 1900, p. 16–18 dă corect data: 9 ianuarie 1408.
- ³⁶ Barabás Samu, *A római szent birodalom gr. széki Teleki család oklevéltára*, vol. I, Budapesta, 1895, p. 331–332 și 335–337. Juhász Kálmán, *Hajdani monostorok a Csanádi Egyházmegyében*, Budapesta, 1926, p. 41, arată însă că Pippo era și „gubernator”, adică îndrumător sau tutore al abatiei.
- ³⁷ Gustav Beckmann, *Der Kampf Sigmunds gegen die werdende Weltmacht der Osmanen 1392–1437. Eine historische Grundlegung*, Gotha, 1902, p. 12.
- ³⁸ Anca Ghiță, *Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea în Studii istorice sud-est europene*, vol. I, București, 1974, p. 74.
- ³⁹ Pesty, *op. cit.*, p. 393–394; o scrisoare regală din 16 august în care Pippo este desemnat drept omul capabil să ofere toate detaliile despre campania în curs de desfășurare.
- ⁴⁰ Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/2, p. 179, doc. nr. 6389 din 30.X.1407.
- ⁴¹ Fejer Georg, *Codex diplomaticum Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, vol. X, tom V, Buda, 1844, p. 682–684 reproduce actul de înființare. Despre acest ordin vezi și Boehm, *De ordine Draconis instituto a Sigismundo Imperatore*, Leipzig, 1764; Baranyai Béla, *Zsigmond király úgynevezett Sárkány rendje*, Budapesta, 1926. Descrierea heraldică a celor două clase a acestui ordin la Bárczay Oszkár, *A Heraldika kézikönyve*, Budapesta, 1887, p. 336–340.
- ⁴² Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 684, Wenczel Gusztav, *Okmánytar*, p. 220 și 223–225 pt. 29 decembrie 1408 și 2 ianuarie 1409.
- ⁴³ Barbu T. Cămpina, *op. cit.*, p. 335; *Istoria României*, II, p. 379.
- ⁴⁴ *Idem*, p. 226 și 227; Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 841–842.
- ⁴⁵ Fejerpataki László, *Magyar Czimeres Emlékek*, vol. I, Budapesta, 1901, p. 32.
- ⁴⁶ Rátk K. *op. cit.*, p. 111/108.
- ⁴⁷ Pesty, *op. cit.*, p. 419–420.
- ⁴⁸ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 465–466.
- ⁴⁹ Wenczel Gusztav, *Okmánytar*, p. 228.
- ⁵⁰ Malyusz Elemér, *op. cit.*, II/2, p. 321, doc. nr. 7336, vezi și cap. VIII.
- ⁵¹ Barabas Samu, *Teleki cs. oklt.*, p. 355.

CAPITOLUL AL IV-LEA CAMPANIILE ITALIENE

Până în anul 1409 Filippo Scolari se ocupase îndeosebi de problematica multiplă a funcțiilor sale și reușise să obțină succese remarcabile în zona Dunării. După anul 1410, activitatea sa se extinde spre centrul Europei; Pippo devenise, în acești ani, un diplomat de talie europeană și în același timp comandantul armatelor expediționare regale. Șirul de succese îl vor face cunoscut Italiei, Germaniei, Elveției, Austriei, Boemiei și Poloniei ca un personaj politic și militar de prim ordin. Acesta a fost momentul „exploziei”, care i-a conferit o dimensiune europeană.

Cu începe din anul 1410, Europa apuseană cunoaște schimbări importante. Prima dintre ele, determinată de moartea împăratului romano-german Ruprecht von der Pfalz (1400–1410) la 18 mai, eveniment care marchează începerea luptei pentru putere între diverșii pretendenți. În competiția pentru tronul împărătesc intră și regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg. Acesta se detașează cu rapiditate de restul concurenților, reușind să fie ales rege roman la 20 septembrie 1410, fapt recunoscut de către dieta imperiului la 21 iulie 1411; încoronarea ca împărat urma să fie făcută la

Roma. În perioada scursă de la alegere până la confirmare, activitatea politică a lui Sigismund a fost deosebit de intensă.

Pe plan ecleziastic situația în Europa centrală și apuseană nu se arăta mai bună în comparație cu starea politică de pe continent. La începutul lunii mai, anul 1410, încetase din viață papa (în fapt antipapa) Alexandru al V-lea, înscăunat la Pisa, eveniment după care, tot la Pisa era declarat papă Ioan al XXIII-lea (1410–1415). În tot acest timp la Avignon, Benedict al XII-lea (1394–1423) și la Roma, Grigore al XII-lea (1406–1415) își ocupaseră scaunele papale anatimizându-se reciproc. Sigismund de Luxemburg, care avea nevoie și de acordul divin în recunoașterea sa ca împărat își orientase atenția spre bunăvoința lui Ioan al XXIII-lea, papa ce avea la rândul său nevoia unui protector politic puternic. Această reciprocă întrajutorare împărat-papă fusese precedată de o serie de tatonări diplomatice indirecte. Personajul desemnat de către suveran să îi expună papei orientările politice viitoare ale pretendentului la tronul imperial creștin nu fusese altul decât Filippo Scolari.

Misiunea era deosebit de dificilă întrucât trebuia să apropie două poziții considerate ca ireconciliabile: cea papală și cea imperială, cunoscută fiind îndelungata rivalitate dintre puterea ecleziastică și cea laică. În acest păienjenis de interese, Scolari trebuia să găsească modalitatea optimă de a supune papalității pretențiile și intențiile lui Sigismund de Luxemburg; în plus trebuie să obțină și acordul papei la aceste proiecte de viitor. Principalele puncte ale misiunii sale se referă la recunoașterea alegerii lui Sigismund ca rege roman; plecarea sa la scaunul Sfântului Părinte pentru încoronarea ca împărat; sprijinul papei la aplanarea diferendelor dintre Ungaria și Veneția referitoare la posesiunile dalmatine; proiectul de uniune religioasă între catolicism și ortodoxism; proclamarea cruciadei antiotomane de către papalitate, precum și recunoașterea de către suveranul pontif a schimbărilor făcute de regele Sigismund în ierarhia ecleziastică a regatului¹.

Plecarea lui Filippo Scolari spre Bologna, reședința noului papă, avusese loc la începutul lunii iunie 1410; era însoțit de o numeroasă suită, estimată la 250–300 călăreți, gardă alcătuită din nobili, familiari și oșteni. În jurul datei de 20 iunie Pippo ajunge la curtea papală² dar trebuie să aștepte câteva săptămâni până să fie primit în audiență. În legătură cu destinatarul inițial al acestei solii există la un moment dat³ un semn de întrebare: a fost Alexandru al V-lea sau Ioan al XXIII-lea? Evaluarea critică a izvoarelor duce la concluzia că Ioan al XXIII-lea era destinatarul soliei.

Filippo Scolari ajunge la Ferrara pe 21 iunie 1410 în drumul său spre Bologna. Cu o zi înainte, o grupă formată din circa 150 de călăreți ai suitei sale, trecuse prin oraș, anunțându-i sosirea. Trimisul regelui roman discută cu ducele Nicolo d'Este al Ferrarei diverse detalii ale încoronării lui Sigismund de către papă, precum și poziția Ferrarei față de situația internă a Italiei; se caută realizarea unei neutralități a acesteia, dacă nu a unei alianțe cu Imperiul german. Convorbirile se termină cu succes. Pippo obținând de la ducele ferarez cele solicitate. Misiuni asemănătoare îndeplinește Scolari pe tot parcursul drumului său, aflând aceiași înțelegere la curțile princiare sau „republicane” italiene, mai puțin la Veneția. Delimitarea precisă a acestor discuții cu principii și statele italiene este mult îngreunată de absența unor detalieri în documentele vremii ajunse până la noi.

Profitând de timpul care-i rămâne până la audiența papală și urmărind să discute cu Signoria florentină aceleași probleme ale raporturilor bilaterale, Filippo Scolaro își vizitează orașul natal. A fost prima și ultima vizită a lui Pippo în Florența de la plecarea sa spre Ungaria până la moarte.

Plecat din oraș la o vârstă fragedă, Pippo are de luptat în primii ani pentru ascensiunea socială; se căsătorește și își aduce tatăl, fratele, verii și nepoții la el; acestora li se adaugă mai târziu cunoștințe, prieteni și artiști florentini. În permanență comitele de Timiș are lângă sine o mică Florență, este la curent cu tot ceea ce se petrece în orașul natal. Mai târziu, amplitudinea funcțiilor îndeplinite îl împiedică să mai vină la Florența; renunță la „călătorii de plăcere”, ocupându-se de rezolvarea spinoaselor probleme ale regatului. Sufletește, Pippo a rămas legat de cetatea de pe Arno, fiind cel mai activ promotor al intereselor florentine peste Alpi.

La 23 iunie 1410 Filippo Scolari, cu suita sa de 250–300 călăreți, ajunge la Florența și trage la palatul familiei situat lângă Borgo degli Albizzi și casa Giral di din vecinătatea palatului Pazzi⁵. Rămâne în oraș aproximativ 11 zile, revăzându-și rudele și prietenii, bucurându-se de stima concetățenilor. Ține casa deschisă tuturor celor ce doresc să-i vorbească și stabilește legături trainice cu artiștii și oamenii de afaceri florentini, relevându-le avantajele unei deplasări spre ținuturile dunărene.

Sosirea unui comandant militar cunoscut cu o suită impunătoare, provoacă îngrijorarea Signoriei care vede în Pippo un posibil candidat la conducerea orașului. Exemplele condotierilor angajați pentru apărarea unui oraș care, profitând de forța armată avută la dispoziție, se impun ca

stăpâni, nu sunt rare în Italia acestor vremuri, iar grija conducătorilor florentini nu era gratuită. Dezbaterile aprinse din senatul florentin durează mai multe zile și duc în final la o soluție de compromis: Bartolomeo Valori, cunoscut din copilărie al comitelui Pippo, este trimis să-i soneze opiniile politice și intențiile față de Florența. Lipsa oricărui dorințe de mărire în dauna orașului natal și sufletul deschis cu care a purtat discuțiile în cauză, conving Signoria florentină și astfel restul zilelor se scurg în liniște. În acest interval au avut loc efectiv cererile regale au avut câștig de cauză aproape în întregime, chiar dacă micșorau puțin prestigiul papal. Sigismund cere papei să-i confirme dreptul de a alege persoanele care îndeplinesc funcții ecclesiastice înalte, papalității revenindu-i doar sarcina de confirmare a alegerii; acceptarea acesteia a dus la schimbarea unora dintre marii prelați ai regatului. Papa acordă dispensă regelui și partizanilor săi, care au confiscat posesiuni ecclesiastice, cu condiția că aceștia să rămână catolici fideli. Pe viitor, papalitatea își rezervă dreptul de a numi singur prelații, fără amestec din partea regalității; toate străduințele lui Pippo de a schimba această părere au rămas fără ecou. Ioan al XXIII-lea recunoaște alegerea lui Sigismund ca rege roman și acceptă sprijinul reciproc, precum și acțiunea de mediere între Ungaria și Veneția. Eforturile depuse de papă în intervalul vara anului 1410 – primăvara anului 1411, nu reușesc să aplaneze neînțelegerile care vor culmina cu operațiuni militare.

Mult discutata problemă a unității lumii creștine, prin unirea catolicismului și ortodoxismului, a stat și pe masa tratativelor de la Bologna. Visului de secole al papalității, Sigismund de Luxemburg îi adaugă un plan nou care vizează convocarea unui sinod ecumenic al bisericii creștine pentru realizarea acestei uniuni. Solicitarea regală pentru proclamarea unei noi cruciade împotriva turcilor se bucură de adeviziunea papei, dar eforturile pontificale, vor rămâne fără nici un efect.

Talentul diplomatic al florentinului Scolari a reușit să apropie puncte de vedere diferite, momentan angrenate pe același drum al consolidării puterii noi dobândite. Ca urmare a înțelegerilor survenite, încă în luna iulie papa îl trimite ca legat apostolic în Ungaria pe cardinalul Branda Castiglione⁷. Acesta este primit în audiență de Sigismund de Luxemburg la 3 august 1410. La 30 iunie plecase spre Constantinopol solul bizantin Ioan Chrysolaros ducând cu el îndemmurile papale la rezistență antiotomană și la uniune religioasă. Tot în urma discuțiilor cu Scolari, papa Ioan al XXIII-lea emite la 13 august două bule pentru regatul Ungariei.

Desfășurarea tratativelor și meritele comitetului de Timiș în înlăturarea piedicilor ivite sunt cuprinse într-o scrisoare a papei din 3 august 1410 adresată regelui Sigismund⁸. În cuprinsul ei, Pippo este amintit ca purtător de cuvânt (*orator*) și comisar regal pe lângă papă, fiind remarcate străduințele sale în explicarea punctelor de vedere regale.

Pippo își continuă misiunea de sondare a pozițiilor statelor din centrul și nordul Italiei și obține adeziunile acestora la planurile noului rege roman. Face excepție Veneția, care reactualizează vechile pricini de discordie dintre cele două state. În a doua jumătate a lunii august ajunge și Pippo la Buda expunând regelui rezultatele definitive ale soliei.

Intensa activitate diplomatică declanșată, duce la schimbarea, a nu mai puțin de 5 solii între rege și papă, dintre care 3 regale și 2 papale în intervalul august 1410 – martie 1411. Una dintre ele îl are din nou ca protagonist pe Filippo Scolari. Lupta pentru investitura imperială intră într-o nouă fază după moartea contracandidatului Jobst de Moravia la 8 ianuarie 1411. Ca urmare a noii situații, comitele de Timiș, însoțit de două persoane ale căror nume au rămas necunoscute, pleacă din nou spre curtea papală de la Bologna în luna ianuarie. Ajungând la începutul lunii februarie⁹, în fața pontifului solii discută cu acesta atât situația tronului imperial, cât și pretențiile venețiene asupra Dalmației. Pozițiile diferite nu pot fi apropiate și Pippo se reîntoarce la Buda fără rezultate practice; ajunge aici pe la mijlocul lunii martie și primește de la rege noi posesiuni pentru credința manifestată în ultimele misiuni diplomatice¹⁰.

În intervalul septembrie-decembrie 1410, comitele de Timiș participă, în fruntea contingentelor sale, la noile conflicte militare declanșate în Bosnia și Dalmația. Răscoala regelui Ostoja prilejuiește intervenția trupelor regale care pacifică regiunea, înaintând pe văile Drinei și Bosnei. Alături de rege participă și detașamentele sârbești ale lui Ștefan Lazarević care primește ca răsplată câteva teritorii la sud de Zvornik și cetatea Srebrenik. Scolari beneficiază și acum de grația regală, manifestată prin donarea unor posesiuni¹¹.

O privire asupra situației sud-estice și central-europene la începutul anului 1411 este în măsură să explice precipitarea evenimentelor în cursul acestui an. În ceea ce privește situația Imperiului otoman, Musa, înscăunat ca sultan la 17 februarie 1411, se menține în Balcani în iarnă și primăvară cu sprijinul feudalilor rumelioți și a lui Mircea cel Bătrân; în luna martie reușește să ocupe Adrianopolul,

urcându-se din nou pe tronul sultanilor. Iarna întreprinde o incursiune de pradă în Serbia, de unde ia o mulțime de robi, distrugând în același timp mai multe orașe¹². Mircea își postase oștirea pe linia Dunării urmărind fără să intervină evoluția evenimentelor din Balcani. Încearcă să se asigure împotriva pretențiilor de suzeranitate pe care le manifestă din nou Sigismund de Luxemburg, prin încheierea unui nou tratat cu Polonia, prin care confirmă privilegiile comerciale în Țara Românească ale negustorilor din Polonia și Lituania.

Regele Sigismund coboară spre părțile transilvane și bănățene în vara anului 1411, fiind întâmpinat la Timișoara de către comitele de Timiș¹³. Rămâne aici aproape două săptămâni, răstimp în care sunt finalizate noile tratative cu despotul sârb pentru reînnoirea alianței dintre ei; acestea erau inițiate și conduse de către Filippo Scolari. Nu se cunosc amănunte asupra desfășurării concrete și nici asupra întâlnirii celor doi conducători, dar la sosirea regelui în Banat tratativele se află în stadiul final; recunoașterea suzeranității de către Lazarević la 3 iulie confirmă aceste supoziții. În schimbul acestui act despotul primește numeroase posesiuni în comitatele bănățene, îndeosebi Torontal, Cuvin și Caraș. Din perioada vizitei regale datează și câteva documente care consemnează soluționarea unor probleme funciare de către comitele de Timiș, ele fiind confirmate de către rege¹⁴.

Liniștit în privința situației politice dunărene, Sigismund de Luxemburg se îndreaptă către capitala ungară și apoi spre Germania, unde se deschide dieta imperială, la mijlocul lunii iulie. Lupta pentru confirmarea alegerii din 1410 s-a simplificat după moartea marcgrafului morav și mai ales după tratatul din 4 iulie încheiat între Sigismund și fratele său Vaclav al IV-lea al Boemiei (1378–1419)¹⁵. La 21 iulie 1411, Sigismund este recunoscut rege al romanilor, urmând să se încoroneze la Roma cu coroana de fier a vechilor împărați germani.

Comitele de Timiș, îl însoțește pe rege la Buda, unde rămâne până spre sfârșitul lunii iulie, dată de la care știrile despre faptele sale încetează. O nouă incursiune de jaf a turcilor asupra Serbiei contribuie la reizbucnirea luptelor în zonă și impune trimiterea unor ajutoare militare regale. Cu acest ajutor Ștefan Lazarević reușește să recucerească, la 1 august cetatea Golubac din mâna turcilor¹⁶. Izvoarele literare n-au consemnat decât faptul că trupele regale luptă alături de sârbi, fără să li se precizeze efectivele și numele comandatului. Putem presupune cu destul temei, că în rândurile lor au luptat și bănățenii, nelipsiți în acest secol din campaniile sud-dunărene. Cu referire la Pippo, considerăm că el a rămas la Buda, sau în alte zone ale regatului, nespecificate ca atare, ocupat cu câteva probleme majore: asigurarea hotarului dunărean împotriva turcilor, cauză în care a trimis, sau a participat direct la luptele din iulie-august din Serbia, fără a-l putea individualiza. A urmărit raporturile politice ungaro-venețiene și contracararea deteriorării acestora prin concentrarea trupelor regale la granițele vestice pentru acțiuni militare de amploare.

Conflictul armat cu Veneția era previzibil încă din primăvară, odată cu degradarea continuă și rapidă a situației din Dalmația. În iarna dintre anii 1410 și 1411 Sandalj Hranić, voievodul bosniac, vinde venețienilor cetatea Ostrovica pentru 5.000 galbeni, obligând în aprilie, trupele regale din zonă să intervină pentru recucerirea ei. Doar sorții armelor mai pot soluționa problema dalmatină. Ambele state doresc să obțină controlul deplin asupra litoralului dalmatin, obiect de dispută încă din perioada angevină. Greșelile săvârșite de Sigismund de Luxemburg după 1387, generate inițial de partida internă dușmănoasă și intervenția regatului de Neapole, se amplifică după 1408, când el cedează o mare parte a acestui litoral lui Hervoja, în contextul persistenței neînțelegerilor între aceasta, Ostoja, Sandalj și Tvrtko I. În momentele de apogeu ale puterii regale aceștia sunt vasali fideli, dar odată cu slăbirea acesteia, fiecare revendică pentru sine posesiunile în cauză.

Politica venețiană, urmărind întinderea stăpânirii sale asupra întregului litoral, uzează când de bunăvoință, când de fățarnicia față de micii despoți locali sau față de Sigismund, căruia îi promite multe dar nu realizează nimic. Conflictul militar dintre ele a fost precedat de o intensă activitate diplomatică. Regele Ungariei trimite scrisori suveranului Franței, Carol al VI-lea de Valois (1380–1422), ducelui Burgundiei, principilor și electorilor germani, Florenței și papalității, explicându-le motivele care-l determină să declanșeze ostilitățile. Florentinii, amenințați și ei de planurile expansioniste ale Veneției, sunt aliații firești ai lui Sigismund, iar încercările papei, inclusiv trimiterea nepotului său contele Orsini la Buda, în speranța de a amâna ofensiva trupelor regale eșuează rând pe rând.

Operațiunile militare dintre Veneția și Ungaria se desfășoară pe două fronturi de luptă: Dalmația și nordul Italiei, în zona Udine-Friuli-Veneția. Episcopul de Zagreb, Eberhard și banul Petru Medvei întăresc câteva cetăți de pe litoral ca Sibenik și Brebin, iar luptele desfășurate aici au un caracter local, de hărțuială.

Principalul teatru de operațiuni a fost zona de nord-est a Italiei, spre care se îndreaptă trupele regale, la mijlocul lunii septembrie 1411. Ele ajung la Cividale pe 24 septembrie și declanșează ofensiva. Timp de două luni ostilitățile se desfășoară doar în zona de frontieră, fără succese spectaculoase de partea cuiva. Reținut în octombrie de lucrările dietei regatului desfășurate la Bratislava, Sigismund nu i-a parte la război trimitând doar noi întăriri trupelor ce luptau pe frontul din Italia.

Oștile venețiene erau comandate de vestitul condotier Carlo Malatesta. Au loc ample acțiuni genistice defensive, sub conducerea unor comandanți locali. De-a lungul râului Livenza, între Treviso și Friuli, pe o lungime de 10 mile, a fost săpat un șanț foarte larg, întărit din loc în loc cu turnuri de apărare și mașini de război¹⁷ care era apărat de trupele din zon. Armata de condotieri și lucrările genistice îi fac pe venețieni să aștepte liniștiți desfășurarea evenimentelor militare.

La 8 noiembrie 1411, regele emite un document care schimbă evoluția situației, militare pe frontul italian¹⁷ îl numește pe contele Friedrich de Ortemburg (Cilli) vicar general al provinciei Aquileia, iar pe comitele de Timiș consilier pentru toate problemele din această zonă. Cei doi au mandat regal pentru exercitarea puterii în toate prerogativele ei, inclusiv de a lega sau desface alianțe cu forțele locale. Sigismund se obligă să confirme toate măsurile luate de cei doi legați ai săi. Aceștia au drept jurisdicționar asupra tuturor locuitorilor, inclusiv asupra principilor laici și eclesiastici, fiind singurii în măsură să judece ofensele aduse puterii regale; pot pedepsi sau ierta, după caz. Vor putea administra zonele cucerite după criterii personale. Într-un cuvânt au libertate deplină în toate acțiunile pe care le întreprind. Despre rolului lui Friedrich documentele ulterioare nu consemnează nimic, ceea ce înseamnă că implicația acestuia fusese de mică însemnătate.⁸

Principalul autor al succeselor regale era Filippo Scolari, numit cu această ocazie comandant al armatei regale din nordul Italiei. Asistăm la un fapt cu profunde semnificații, repertabil și cu alte ocazii: când se află sub comanda personală a regelui, armata nu reușește să întreprindă acțiuni decisive și pierde majoritatea campaniilor; dar când este comandată de Pippo, succesele sunt urmarea acțiunilor decisive inițiate și conduse de către comitele de Timiș care-și valorifică nestânjenit aptitudinile sale strategico-tactice. Pentru prima dată acest aspect se relevă la reala valoare cu prilejul campaniei antivenețiene din noiembrie 1411 – februarie 1412. Același aspect va fi vizibil ulterior și-n marile sale campanii antiotomane.

Filippo Scolari se află la 11 noiembrie 1411 în tabăra trupelor din Italia de nord, pregătind cu mare atenție operațiunile. 28 noiembrie îl găsește la Cividale¹⁹ și această dată poate fi considerată ca începutul adevăratelor operațiuni militare. Efectivele de care dispunea Pippo se cifrează la aproximativ 20.000 oameni, călăreți și pedestrași²⁰, în rândurile cărora se află oșteni de seamă, ca voievodul transilvan Știbor de Stiboricz și fostul voievod Nicolae Marczali.

Într-un interval de 78 zile, mai precis între 28 noiembrie și 14 februarie, Filippo Scolari se dovedește unul dintre cei mai mari comandanți militari ai vremii sale, egalul condotierilor și omul capabil să spulbere puterea militară terestră a republicii venețiene. În aceste două luni și jumătate cucerește Istria, Friuli, marca Trevigiană, deci toată partea nord-estică a peninsulei italiice și ajunge cu trupele sale până în suburbiile Veneției. Desfășurate pe timp de iarnă și pe teren dușman, luptele din 1411–1412 constituie cea mai puternică lovitură primită de Veneția în acest început de secol.

La începutul lunii decembrie oastea regală reușește să facă o breșă în frontul venețienilor, lungă de 22 mile și foarte lată, prin care se revarsă spre câmpia Padului. În fața lor stătea condotierul Scalabrino, unul dintre comandanții avangărzii venețiene, cu o formație compusă din vreo 500 călăreți. În spatele acestuia, Teddeo del Verme b s22 înd fluviul Po (Padul). Contraatacul venețian declanșat pe la mijlocul lunii decembrie forțează linia frontului până la castelul Brugneja din Friuli, la 20 ale lunii, și mai departe până la Sacile. Republica primește ajutoare din partea orașelor satelit sau a celor supuse: Vincenza oferă 600 cai și 100 ostași²², Padova 100 lăncieri, iar Bertolino din Verona vine însoțit de 1.000 lăncieri. Forțele venețiene se mențin în ofensivă până după 20 decembrie, dar reperțează doar succese locale, fără mare importanță. Cronicile venețiene nareză o astfel de luptă, cum este cea de lângă Porzedengoan²³ unde un corp venețian se ciocnește cu aproximativ 400 călăreți regali. Lupta desfășurată pe 22 decembrie se încheie cu victoria trupelor republicii. În același interval sunt întărite garnizoanele cetăților Serravalle, Conegliano, Castelfranco, etc; sunt trimiși spioni în tabăra regală, iar un nou ajutor sosește de la Ferrara, în număr de 300 lăncieri. Sunt mobilizați în plus 2.000 lăncieri. Comandantul general al armatei republicii, Carlo Malatesta, beneficiază de un salariu lunar de 1.000

ducați de aur, sumă cu care Veneția demonstrează teama sa în fața repetatelor insuccese ale armatei sale de uscat.

Ofensiva condusă de Filippo Spono a început în preajma Crăciunului și se soldează cu cucerirea unor cetăți. La 25 decembrie Pippo ajunge la Feltre, Belluno, și Serravalle, cetate apărată de Tommaso Barbarigo. După câteva asalturi cucerește orașul și cetatea, lăsându-le pradă soldaților²⁴. Se oprește aici pentru sărbătorirea anului nou și la 3 ianuarie un document prin care răsplătește credința unui cetățean din Belluno față de forțele regale²⁵. În continuarea războiului, sunt forțate pozițiile venețiene dintre Sacile și Conegliano, în zonă desfășurându-se și lupta de pe râul Livenza. La 5 ianuarie ajung la Buda cele nouăsprezece steaguri venețiene cucerite de către comitele de Timiș, spre bucuria regelui, care ordonă oficierea mai multor servicii religioase ca mulțumire pentru victoriile obținute²⁶. Cam în același timp, ajunge la rege și o solie venețiană pentru încheierea păcii, dar pretențiile exagerate ale lui Sigismund: 600.000 ducați și cedarea unor importante teritorii, aduc Veneția la disperare, obligând-o să continue cu orice preț luptele. Ca urmare, în toate orașele și localitățile aflate sub puterea republicii, sunt strânse noi contingente armate pentru întărirea defensivei.

Pippo Spano nu poate fi însă oprit. Cu aproximativ 6.000 călăreți, efectivul de bază aflat sub comanda sa, declanșează ultima fază a campaniei. Avansează la început spre Padova, apoi cotește spre Legnaja și se îndreaptă în continuare spre est, atingând malurile Adriaticii lângă insula Bassanem între gura râului Brento și a fluviului Pad. La 8 ianuarie, se desfășoară o mare bătălie la Oderzo, nedecisă; comitele de Timiș își continuă însă înaintarea. Semnificativ pentru starea de derută a senatului venețian este cuantumul extraordinar de mare plătit pentru serviciile lui Carlo Malatesta: în afara celor 1.000 ducați soldă, acesta primește câte 13 ducați pentru fiecare din cei 600 lăncieri aduși cu sine, câte 21.000 pentru plata soldaților.

La 25 ianuarie 1412, Filippo Scolari ajunge lângă Borgo di San Tommaso, dar rezistența îndârjită a venețienilor îl determină să se retragă²⁷. După data de 28 ianuarie începe retragerea trupelor regale la est de Treviso; ele sunt urmărite îndeaproape de venețieni, care recuceresc localitățile părăsite de Pippo.

În timpul campaniei din noiembrie 1411 și până în februarie 1412, Scolari a reușit să cucerească mai multe zeci de localități italiene, atingând fluviul Pad și laguna Veneției; dintre aceste localități izvoarele amintesc doar vreo 70–72²⁸.

Oboseala lunilor grele de campanie începe să submineze mai ales moralul trupelor, care, îmbogățite în urma succeselor repetate, nu mai vor să lupte cu aceeași ardoare. Acest fapt îl determină pe Pippo să ordone retragerea spre nord-est; măsurile militare adoptate de Veneția prin sporirea continuă a efectivelor sale, putând să declanșeze efecte dezastruoase asupra unei armate cu moralul scăzut. Începutul lunii februarie înseamnă în fapt și sfârșitul campaniei, chiar dacă retragerea decisivă se petrece abia spre mijlocul lunii. Apatia și apoi precipitarea retragerii trupelor regale sunt cauzate și de îmbolnăvirea comandantului, Filippo Scolari, suferință care-i face incapabil de a mai conduce trupele²⁹.

La o dată situată de izvoare între 13 și 15 februarie 1412³⁰, campania victorioasă a comitelui de Timiș se încheie, trupele sale retrăgându-se la iernat prin patru direcții: prin Sacile, Brugnera, Friuli și pe malul Adriaticii. Purtat într-o trăsură spre Buda, Pippo vede încheindu-se cea mai spectaculoasă dintre campaniile sale din centrul Europei, însemnată pricină de discuții între cronicari și, mai apoi, istorici. Garnizoane regale sunt lăsate în cetățile mai importante, fără a putea opri contraofensiva venețiană care le ocupă rând pe rând. La 28 martie este reocupat Udine, punctul estic al posesiunilor venețiene.

În istoriografia italiană s-a desfășurat, timp de câteva veacuri, o adevărată dispută referitoare la motivele acestei retrageri³¹. Au fost emise o serie de supoziții, de la acuzații de genul că ar fi fost cumpărat cu aur venețian și până la dovedirea bolii adevărate a lui Pippo. Au existat exagerări mai mari decât insinuarea simplei corupții și anume susținerea faptului că Filippo Scolari ar fi fost ucis de către rege, la reîntorcerea din campanie, pentru „trădarea sa”. Până la urmă, lucrurile au fost limpezite și Filippo Scolari a fost dezvinovățit de orice defăimare, restabilindu-se adevărul istoric al retragerii, datorită bolii pe care a contractat-o în timpul acestei campanii.

Oprirea ostilităților pe frontul veneto-ungar în perioada primăvară-toamnă, este suplinită de o intensă activitate diplomatică care să încheie pacea atât de mult dorită. În acest scop, papa Ioan al XXIII-lea convoacă la Roma un congres cu participarea celor două părți implicate în conflict³².

Pretențiile exagerate ale lui Sigismund împiedică orice apropiere a celor două poziții, iar inițiativa papală se încheie printr-un eșec.

În iarna-primăvara anului 1412 Sigismund poartă tratative cu Polonia, în dorința de a aplană mai vechile și noile neînțelegeri dintre cele două state. Ele vor fi finalizate în luna martie 1412 prin întâlnirea dintre cei doi regi: Sigismund de Luxemburg și Vladislav al II-lea Jagello, (1386–1434) desfășurată la Lublau în data de 15 martie.

Discuțiile și tratatul semnat aici au o deosebită importanță pentru viitorul politicii orientale a lui Sigismund de Luxemburg, transpunerea în practică a acestor prevederi asigurându-i certe avantaje politice, militare și economice în sud-estul Europei. În urma concursului favorabil de împrejurări creat de criza internă a statului otoman, aplanarea diferendelor cu Polonia elibera nordul regatului de însemnate forțe armate, care puteau fi deplasate în alte zone de conflict. În același timp forțele polone și moldovene în Moldova domnea Alexandru cel Bun – (1400–1432) erau agrenate în acțiuni de cooperare cu trupele regale.

Regele se gândește din ce în ce mai serios la reluarea unor campanii antiotomane, lucru pe care se grăbește să-l anunțe împăratului bizantin și apoi principilor germani. Problema Chiliei, ca punct nodal al politicii orientale a Ungariei, în contextul comerțului cu Orientul, îl preocupă îndeosebi pe Sigismund. Solii săi iau legătura cu coloniile genoveze din Marea Neagră pentru realizarea unui drum comercial peste Carpați, Marea Neagră, Marea Caspică până în China. Reușita acțiunii ar fi smuls Veneției, care deține monopolul drumului comercial cu Orientul, însemnate avantaje. Asasinarea hanului tătar, aflat în legătură cu regele și răsturnarea de la putere a partidei ghibeline din Genova, amână planurile ambițioase ale regelui; apoi conciliul de la Constanța din 11 noiembrie 1417 și călătoria în apusul Europei stopează orice inițiativă în această problemă. Abia din 1418, Sigismund de Luxemburg reia planurile sale orientale.

La discuțiile și semnarea tratatului de la Lublau participă și comitele de Timiș, reîntors de câteva săptămâni din campanie, însănătoșit după boala contractată pe câmpurile de luptă. Nici de data aceasta nu pot fi detaliate acțiunile sale în contextul general al apropierei ungaro-polone, dar având în vedere poziția cheie deținută de Pippo la Dunărea de Jos și evenimentele militare recente el a militat pentru semnarea acestui tratat și colaborarea cu forțele polone. Semnătura sa figurează pe tratatul de la Lublau³³. Încheierea acestuia îi oferă regelui prilejul de a conțeni războiul cu Veneția.

O nouă solie venețiană sosește la 21 mai 1412 la Buda³⁴, propunând semnarea unui armistițiu și începerea convorbirilor de pace, dar se izbește de aceeași binecunoscută trufie și lipsă de clarviziune politică a regelui, care nu sesizează acum prilejul optim de a ieși onorabil din conflict. Cert este însă faptul că refuzul lui Sigismund s-a bazat în bună parte și pe victoriile fulgerătoare realizate în iarna precedentă de comitele de Timiș ca și pe posibilitatea reeditării lor. Prezent la primirea soliiilor, Filippo Scolari visează în continuare la câștigarea gloriei militare și, aproape cert, este împotriva propunerilor venețiene.

Pippo rămâne la Buda, pe parcursul lunilor iunie și iulie 1412, când se desfășoară aici mari serbări organizate de Sigismund, în cinstea regilor și principilor Europei centrale și răsăritene. Aceste serbări au ca scop întărirea legăturilor dintre Ungaria și țările limitrofe pe poziții de prietenie, alianță și vasalitate, sau în atenția planurilor regale viitoare. Participă regele Poloniei, Vladislav Jagello, regele Bosniei, Ostoja; despotul Serbiei, Ștefan Lazarević; ducele de Split, Hervoje; arhiducii austrieci Albrecht și Ernst; zeci de principii, duci, marchizi, conți și baroni din Germania, Polonia, Boemia, Bosnia, Serbia, Ungaria, etc.³⁵.

Printre participanți se numără și o delegație munteană, care sondează terenul în vederea unor viitoare colaborări antiotomane³⁶. Cu prilejul serbărilor se desfășoară, printre alte multe manifestări, turnire cavalești la care participă peste 100 cavaleri, timp de 2 zile. Printre ei sunt italieni, francezi, polonezi, bulgari, sârbi, români, greci, etc.

Între aceste serbări comitele de Timiș nu-și neglijează îndatoririle curente preocupându-se de administrarea comitatelor, al căror titular era, de bunul mers al extragerii și comercializării sării, ca și de pregătirea unei noi expediții³⁷. La 12 iulie 1412 se deschid la Turda lucrările congregației nobiliare a voievodatului Transilvaniei, (voievodul transilvan era Stibor de Stiboricz – 1410–1414) iar comitele participă la lucrările sale³⁸. Peste o lună este preocupat de problemele sării căci la 12 august ia măsuri pentru curmarea unor abuzuri ale cămărașilor din Dej³⁹.

La 6 septembrie 1412, prin intermediul aceluiași comite, regele permite orașului Szeged să-și aleagă singur judecători⁴⁰. Peste câteva zile, la 9 septembrie, Sigismund reînnoiește donația câtorva posesiuni pe seama fidelului său slujitor, pentru ca la 14 septembrie să accepte rugămintea lui Filippo

și Matteo Scolari, a vărului acestora Leonardo de Altovito, pentru ca posesiunile primului să revină, în caz de moarte, celor doi⁴¹.

În toamnă, cu începere din septembrie, Scolari este din nou lângă Sigismund de Luxemburg, terminând pregătirile pentru noua campanie antivenetiană. Campania este pe deplin realizabilă întrucât criza statului otoman continuă; noul sultan, Musa, reprimă cu cruzime în acest an răscoala bulgarilor din zona Provadia și intră apoi în conflict cu despotul sârb, căruia îi promisese mai multe ținuturi. În a doua parte a anului, asediază cetatea Salonic, unde se adăpostise unul dintre fiii lui Suleiman I. Peste puțin timp, Musa va fi confruntat cu un nou pretendent la tron, viitorul Mahomed I, chemat în Europa de către Ștefan Lazarević. Iată continuarea unei politici greșite a dinastiilor balcanici care, profitând de perioadele de criză ale statului otoman, susțin diferiți pretendenți la tron, în loc să fi realizat alianțe pentru a slăbi și distruge puterea otomană din Europa. Odată ajunși sultani, pretendenții vor fi cei mai aprigi dușmani ai foștilor susținători, provocându-le foarte mari daune. Astfel de acțiuni nefaste pentru cauză creștină oferă turcilor posibilitatea de a se salva din profunda criză internă.

În luna octombrie 1412 reîncep operațiunile militare ale armatelor regale pe frontul din Italia, desfășurate pe patru planuri paralele: în Friaul și Treviso acționează însuși regele Sigismund, avându-l alături pe comitele de Timiș; în Lombardia se declanșează acțiunea unor feudali locali pentru recucerirea vechilor fiefuri; în Moreea se desfășoară lupte aprige între Venetia și Bizanț, iar în Marea Egee conflictele se complică prin intrarea în luptă a genovezilor și bizantinilor. În fața acestor primejdii se părea că Venetia își va pierde definitiv puterea.

Preambulul luptelor purtate în toamnă pe pământ venețian l-a constituit bătălia de la Motta din 24 august 1412, între venețienii conduși de Carlo Malatesta și cei aproximativ 3.000 călăreți comandați de Nicolae Marczali și Ladislau Blagay⁴². Cu toată victoria venețiană, pierderile sunt mari de ambele părți; printre morți se află și Marczali, iar Malatesta și Blagay sunt răniți. Comanda trupelor venețiene este preluată de Pandolfo, fratele lui Carlo, care staționează la frontierele estice ale republicii.

În fruntea câtorva zeci de mii de oameni, sosește regele Sigismund, care se oprește pentru iernat la Udine, trimițându-l în interior doar pe Pippo Spano. Primele lupte se dau pentru recucerirea localităților de la frontieră. În continuarea acțiunii favorabilă comitelui de Timiș, trupele acestuia se întâlnesc cu detașamentele foștilor conducători din Verona și Padova, Marsilio Carrara și Brunoro della Scala, care după încercarea nereușită de a pune mâna pe cele două orașe se retrag spre trupele regale, urmărite îndeaproape de venețieni; cei doi par și Scala, alungați de venețieni. Înăbușită încă din fașă de trupele republicii, mișcarea nu poate ajuta cu nimic de trupele regale. Riposta din ce în ce mai puternică a venețienilor duce la prelungirea campaniei. Cu toate aceste elemente ostile, Pippo reușește să împingă, într-un interval cuprins între sfârșitul lunii decembrie 1412 și mijlocul lunii ianuarie 1413, trupele lui Pandolfo Malatesta spre vest, asediind în decembrie orașul Vicenza. Prelungit aproximativ o lună, fără a cuceri cetatea, asediul subminează moralul trupelor. Pe la mijlocul lunii februarie 1413 începe retragerea lentă spre nord, nord-est. Se repetă acțiunea anului trecut: cucerite rapid, cetățile și orașele nu pot fi păstrate după retragerea trupelor regale, cu toate garnizoanele lăsate aici.

Din ultima parte a acestei campanii a comitelui de Timiș cronicile venețiene păstrează câteva detalii, în general nefavorabile. Sunt amintite cruzimile la care s-ar fi dedat trupele regale față de prizonieri și față de populația, care a suportat deasemenea abuzurile și violențele soldaților. Unele păstrează chiar și un moment inedit: căderea lui Pippo în prizonierat și evadarea sa înainte de a fi recunoscut de venețieni⁴³. Știrea este amplificată și detaliată de o altă cronică care indică prinderea a 6 cavaleri de frunte ai dușmanilor, inclusiv a comandantului și fuga acestuia spre Udine⁴⁴. Aceasta ne îndreptățește să plasăm evenimentul în perioada retragerii, sfârșitul lunii februarie și începutul lunii martie, când trupele regale se îndreptau spre Udine unde se afla suveranul. Ajuns în tabăra proprie, Scolari comite noi acte de cruzime față de prizonierii aflați acolo, ordonând să li se taie nasurile, urechile și mâna dreaptă la 40 soldați⁴⁵. Pentru aceste acte de cruzime gratuite senatul venețian hotărăște să-l pedepsească, în contumacie, cu tăierea capului, lucru care i se aduce la cunoștință⁴⁶; în cazul în care ar fi prins Pippo cunoaște soarta pe care i-o pregătiseră adversarii.

Nararea unei întâmplări de pe la mijlocul lunii martie 1413 îl localizează, împreună cu trupele de sub comanda sa în mica localitate Arsignan unde, nemulțumit de felul în care populația răspunde la solicitările sale pașnice, Pippo pedepsește cu asprime mai mulți locuitori⁴⁷. Este ultima localitate

italiană în care Filippo Scolari este amintit cu funcția de comandant al armatei regale, întrucât în zilele imediat următoare operațiunile militare iau sfârșit și lasă loc tratativelor.

Desfășurate în zonă, între martie și aprilie, propunerile de pace, sunt pecetluite prin armistițiul pe 5 ani semnat la Castelleto, la 17 aprilie 1413. Poziția lui Filippo Scolari față de aceste evenimente este relevantă indirect în instrucțiunile senatului venețian adresate celor doi soli la masa discuțiilor: Tommaso Mocenigo și Antonio Contarini⁴⁸. Cei doi soli sunt lăudați pentru zelul depus și încheierea armistițiului, în ciuda opoziției comitelui de Timiș, care insista pe lângă rege pentru continuarea operațiunilor militare. În cea de-a doua fază a acelor discuții, Scolari se lasă convins amânând ideea unei campanii militare de anvergură care să convingă Italia asupra calităților sale militare. La masa tratativelor ia loc și legatul apostolic, cardinalul Branda Castiglione. În concluzie, armistițiul de la Castelleto pune capăt conflictelor militare veneto-ungare, dar nu duce la încheierea păcii datorită opoziției lui Sigismund de Luxemburg. Se pierde ocazia de a lichida controversa, iar Sigismund avea să regreta acest lucru în anii 1418–1421, când întreg litoralul dalmatin va fi cucerit de venețieni fără ca el să poată opune o rezistență notabilă.

Regele Sigismund rămâne în zona Istriei în cursul lunilor aprilie-mai 1412, interesat fiind de evoluția situației italiene, de soarta conflictelor în curs de desfășurare în centrul peninsulei, purtate de regele Neapolelui ca și de cele din Lombardia inițiate de Visconti, ducele de Milano.

Filippo Scolari rămâne și el alături de Sigismund, sfătuindu-l asupra multiplelor obligații care-i revin în calitate de rege roman. Se îngrijește în același timp de răsplata datorată celor mai credincioși și viteji dintre ostașii care au luptat sub comanda sa. Prin intermediul său sunt răsplătiți, încă în cursul lunii aprilie, nobilii din Gherteniș, iar spre sfârșitul lunii mai Nicolae de Bachka, Nicolae Chapy și Ștefan de Zantho⁴⁹. Deși lipsesc informații asupra activității comitelui pentru luna iunie, considerăm că el nu a părăsit cartierul general al regelui, cu atât mai mult cu cât în iulie este prezent în jurul Alpilor italici, ocupat cu pregătirea expediției care trebuia să-l impună definitiv Italiei ca pe unul dintre marii condotieri.

Cucerirea statului papal de către Ladislau de Neapole (eveniment petrecut în octombrie 1413) și dorința sa de a ataca Florența amenință echilibrul politic al peninsulei italiice; aliați firești ai papalității florentinii, amenințați la nord de ducele Milanului iar la sud de regele Neapolelui, pizmuiți de venețieni pentru prosperitatea comercială, sunt nevoiți să recurgă la sprijinul lui Sigismund de Luxemburg, recent alesul rege roman, care așteaptă la hotarele Italiei posibilitatea încoronării ca împărat romano-german. Prin intermediul unei solii compusă din Marsilio Vecchietti și Cristofano degli Spini, Florența încearcă să transforme armistițiul de la Castelleto într-o pace durabilă și să atragă Veneția și Ungaria de partea sa.

În cursul anului 1413 se desfășoară trei runde de convorbiri între Florența și Sigismund de Luxemburg. Prima dintre ele se desfășoară la 23 iunie la Trento și regele acceptă propunerile florentine de mediere a păcii cu Veneția, fără să se ajungă la vreun acord concret; suveranul nu se grăbește de loc cu aceste tratative. Cea mai importantă dintre aceste întâlniri este cea de-a doua, desfășurată la 28 iulie la Bolzano. La ea participă și comitele de Timiș, Filippo Scolari⁵⁰. Se confruntă cu acest prilej două opinii diametral opuse asupra politicii italiene: cea florentină și cea papală, regelui revenindu-i rolul de intermediar. Primii aduc din nou în discuție problema păcii dintre Veneția și Ungaria dar sunt surprinși de riposta regelui care deplasează centrul discuțiilor spre un plan de acțiune în Italia, plan propus de către Pippo. Despre ce este vorba: în dorința de a-și redobândi posesiunile ocupate de regatul de Neapole, Ioan al XXIII-lea trimite doi cardinali la Sigismund să solicite intrarea trupelor regale în Italia. Comandant al acestora a fost numit Filippo Scolari care dorește să ridice sub arme 15.000 oameni. În același timp prezintă regelui dorința sa ca pe un lucru realizat cu acordul tuturor părților. Mai mult, el ia legătura cu ducii de Bavaria și Austria, solicitându-le și obținând 12.000 călăreți care urmau să fie plătiți de papă și de către florentini. Surpriza solilor florentini se concretizează într-o intervenție care arată că Scolari nu avea nici o împuternicire pentru a trata aceste chestiuni. Sigismund răspunde că Pippo și Filippo del Bene, cunoscut diplomat florentin intrat și el în slujba regelui, i-au vorbit despre intervenția militară în Italia ca despre un fapt acceptat în unanimitate. Întrucât nu aveau mandat pentru a discuta asemenea probleme, solii se reîntorc la Florența.

Asistăm practic la o confruntare între cele două tabere florentine, una ca reprezentantă a cetății iar cealaltă, intrată în serviciul lui Sigismund de Luxemburg, doritoare de afirmare pe scena politică. Una se gândește la binele cetății și al Italiei, iar cealaltă la gloria și avantaje economice. Filippo Scolari întreprinde mai mult decât simple pregătiri. Întocmește planul unui amplu atac concentric,

terestru și marin, asupra regatului de Neapole. Erau prevăzute acțiuni terestre ale trupelor florentine și papale pe direcția sud, între Apenini și Mediterana, cu eliberarea Romei și asedierea Neapolelui, în timp ce de pe mare escadre imperiale și genoveze pornite din Dalmația și Genova urmau să blocheze porturile italiene din Adriatică. Planul, măreț fără îndoială, arunca însă Italia în flăcările războiului civil și amenința prin amploare să depășească toate conflictele anterioare.

Ca stare în fața Florenței, care dobândise prin acțiunile diplomatice întreprinse până acum preponderența în fața celorlalte state din peninsula, se pune problema spinoasă a acceptării sau nu a planurilor regale, inițiate și susținute de un florentin. Discuțiile furtunoase din Signorie concretizează poziția pacifistă a cetății și respingerea planului lui Sigismund de intervenție străină, dorind ca problemele italiene să fie rezolvate prin eforturi proprii. Măsură deosebit de înțeleaptă care a salvat Italia de mari dezastre; exemplul de referință pentru urmările nefaste ale unei intervenții străine îl constituie intervenția franceză din ultimul deceniu al secolului al XV-lea.

Cu această hotărâre, Filippo Scolari își vede spulberat visul, chiar de către concetățenii săi, al cuceririi Italiei. Întrucât în anul 1414 se rezolvă majoritatea problemelor militare și politice de la sine, focarul de tensiune dispare.

Cea de-a treia conferință dintre florentini și Sigismund de Luxemburg se desfășoară la Lodi în decembrie 1413 și are ca subiect proiectul regal de intervenție în Italia. Ca urmare a refuzului Florenței, regele nu mai acceptă mediația ei în problema tratatului de pace cu Veneția. Atras în continuare de ideea convocării marelui conciliu ecumenic, Sigismund lasă în suspensie toate problemele italiene, iar comitele de Timiș se reîntoarce în zona Dunării.

Prezența lui Pippo în Banat se datorește schimbărilor de fond petrecute în sânul statului otoman în cursul acestui an 1413. Chemat în Europa de Lazarević, Mahomed este învins inițial de Musa la Verbița, în Bulgaria, dar revine cu forțe sporite și-l învinge pe Musa la 5 iulie 1413; ultimul fuge dar este prins și ucis. Cu aceste evenimente criza internă ia sfârșit și noul sultan Mahomed I dă chiar în acest an dovada calităților personale prin expedițiile declanșate împotriva „ghiaurilor”.

În luna septembrie comitele de Timiș întreprinde o inspecție prin cetățile din Banatul dunărean dorind să aprecieze starea sistemului defensiv și a forțelor care-l deservește. Răsplătește în același timp câțiva cnezi români din zona districtelor bănățene sudice. Atestat la întoarcere la Mehadia, Caransebeș și Timișoara, Filippo Scolari a făcut în fapt un tur de forță, întrucât călătoria sa a cuprins la început fortificațiile din centrul și apoi sudul Banatului, după care se reîntoarce prin culoarul Cerna-Timiș. Cu certitudine călătoria a durat mai multe săptămâni, iar rezultatele par a fi fost de o remarcabilă însemnătate pentru viitoarea apărare a ținutului bănățean.

NOTE CAPTIOLUL IV

¹ Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 2; Szilagyí Sándor, *A magyar nemzet története*, vol. III, Budapesta, 1895, p. 498.

² Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 30. Misiunea diplomatică întreprinsă de Pippo la curtea papală este relatată de același autor în ultima parte a lucrării, intitulată *Exkurs. Kritische Erörterungen über die Gesandtschaft Pippo Spano's an die Kurie Johannes XXIII*, p. 108–118.

³ *Idem*, p. 111.

⁴ *Diario Ferrarese*, în L.A. Muratori, *Rerum Scriptores Italicarum*, vol. XXIV, Milano, 1733, p. 176 (col. 1096); Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 36 și 109 indică ziua de 20 iunie, la fel ca și Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 180.

⁵ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 34; azi se numește palatul Quaratesi.

⁶ *Ibidem*; *Diario Ferrarese* citat mai sus spune însă că Scolari pleacă din Florența pe 16 august, trece din nou prin Bologna, Ferrara și Veneția. Dacă acordăm credit acestei afirmații, avem de-a face cu două vizite ale lui Pippo în orașul natal: prima cuprinsă aproximativ între 23.VI–3.VII și a doua în primele două săptămâni ale lunii august. Deși atestată doar de *Diario Ferrarese*, cea de-a doua vizită poate fi reală, dar nu până la data respectivă, ci anterioară cu câteva zile.

⁷ Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 31.

⁸ Pesty, *op. cit.*, p. 431–435.

⁹ Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 37–39.

¹⁰ Pesty, *op. cit.*, p. 229–230, document din 20 februarie 1411.

¹¹ Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 44–46;

¹² Ducas, *Istoria turco-bizantină 1347–1462*, ediție de Vasile Grecu, București, 1958, p. 126.

¹³ Ráth Károly, *op. cit.*, p. 113/110.

¹⁴ Pesty, *op. cit.*, p. 450; la 4 iunie Pippo atribuie familiei de Măcicaș posesiunile disputate; la 17 iunie regele confirmă actul cf. Pesty, *Krassó*, III, p. 271. Peste numai o zi, la 18 iunie regele rezolvă o altă pricină a aceleiași familii, cf. p. 269–270.

¹⁵ Szilagyí Sándor, *op. cit.*, III, p. 494; este probabil o greșeală, mai degrabă fiind vorba despre 4 iulie, dată la care regele și Pippo se aflau la Buda, cf. Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 220–221.

¹⁶ Ilie Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, p. 115.

¹⁷ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 173–174; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 38.

¹⁸ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 230–232.

¹⁹ Szilagyí Sándor, *op. cit.*, III, p. 507.

²⁰ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 174 spune că erau 20.000 călăreți și pedestrași; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 38 susține că erau 12.000 călăreți și 12.000 pedestrași.

²¹ Marino Sanudo, *venețiană, capătă proporții nebănuite; unul este detaliat de Agostino Sagredo, op. cit.*, p. 177.

²⁵ Pesty *op. cit.*, p. 459–460. Pippo Spano apare cu titlurile de consilier, căpitan și procurator regal în marca Trevigiană și în toată Lombardia, în conformitate cu decretul din 8.XI.1411. Actul pentru Giovanni Doyano din Belluno este confirmat de rege la 12 mai.

²⁶ Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 75.

²⁷ Marino Sanudo, *op. cit.*, col. 861.

²⁸ J. Aschbach, *Geschichte Kaiser's Sigmunds*, vol. I. Hamburg, 1838, p. 443–446; Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 248–250.

²⁹ Boala de care suferă Pippo este menționată de majoritatea cronicarilor, fără a oferi explicații reale asupra naturii sale. Nu se poate ști dacă a fost cauzată de lupte, sau de alte situații. Cert este faptul că la scurt timp după reîntoarcere, Pippo este valid și participă la diverse acțiuni diplomatice.

³⁰ Marino Sanudo, *op. cit.*, col. 861 susține data de 15 februarie; Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 35 susține 14 februarie; celelalte cronici susțin și ele date apropiate de acestea, la mijlocul lunii februarie.

³¹ Discuția prezentată și la Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 129–149.

³² Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 27.

³³ Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 281–282.

³⁴ Gustav Beckmann, *op. cit.*, p. 51.

³⁵ Ortway, *op. cit.*, p. 471–472 enumeră principalii invitați și suita acestora, compusă din 1–50 oameni.

³⁶ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, București, 1976, p. 83.

³⁷ *Zichy cs. oklt.* VIII, Budapesta, 1895, p. 178–179, la 12 iunie 1412.

³⁸ Barabas Samu, *Teleki cs. oklt.* I, p. 384–386.

³⁹ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 236.

⁴⁰ Varga E., *op. cit.*, p. 216–217.

⁴¹ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 234 și 235.

⁴² Lupta de la Motta este descrisă într-un document regal din 7 iulie 1427, cf. Thálloczi Lajos, *A Blagay család oklevéltára*, Budapesta, 1897, p. 283–289.

⁴³ Fapt amintit de o cronică venețiană contemporană, cf. Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 142.

⁴⁴ *Idem*, p. 143.

⁴⁵ *Ibidem*. Alte cronici indică cifra de 180, dar faptul este cert, indiferent de numărul real.

⁴⁶ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 242, publică o hotărâre a senatului venețian prin care Pippo este indezirabil pe posesiunile venețiene; prin extensiune au ajuns să fie prizonieri toți florentinii, care nu aveau nici o legătură directă cu Pippo.

⁴⁷ Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 143–144; data la care Veneția află despre aceste fapte este 17 martie, ceea ce denotă că se petrecuseră cu cel puțin câteva zile înainte.

⁴⁸ Instrucțiuni cuprinse în registrul secret nr. V, carte 126, tergo, al Senatului venețian, cf. Agostino Sagredo, *op. cit.*, p. 146–147.

⁴⁹ Ortway, *op. cit.*, p. 475–476; Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 239 și 239–240.

⁵⁰ Desfășurarea discuțiilor la G. Canestrini, *op. cit.*, p. 194–199.

CAPITOLUL AL V-LEA OMUL DE STAT ȘI OȘTEANUL

Acțiunile politico-administrativ și militare întreprinse de comitele de Timiș între anii 1414 și 1418 vizează cu precădere trei planuri: administrativ, militar și diplomatic. În ansamblu, această perioadă poate fi considerată ca una dintre cele mai liniștite din viața lui Filippo Scolari, deși nici acum nu lipsesc evenimente cu răsturnări spectaculoase de situații. Își îndeplinește atribuțiile ce decurg din funcțiile deținute în cadrul administrației regale, în timp ce, ca militar, luptă în principal împotriva turcilor și bosniacilor, iar ca diplomat, participă la lucrările conciliului ecumenic de la Constanța, în Elveția apoi este membru al locotenenței regale, organism care guvernează regatul pe timpul călătoriei lui Sigismund de Luxemburg în statele din apusul Europei.

Pregătirile militare împotriva turcilor sunt reluate de comite încă în a doua parte a anului 1413; ca de obicei, prima grijă o constituie apărarea comitatelor sudice, apoi intervine preocuparea pentru acțiuni ofensive, lucru pe care Pippo îl face până spre primăvara anului 1414. Aproape în tot decursul acestor luni comitele a fost prezent în Banat, plecând abia spre vară la Buda. Cu această plecare reîncep călătoriile sale pe itinerariul „de bază”: Timișoara-Ozora-Buda, cu modificări cauzate de evoluția evenimentelor interne și internaționale.

Exercitându-și îndatoririle obișnuite în calitate de comite, rezolvă și probleme mai puțin frecvente, oarecum laterale față de sfera sa de preocupări¹. Pe 29 iunie se află la Buda, unde pregătește o nouă intervenție militară în Bosnia.

Intervenția este cauzată de recenta incursiune otomană aici și de faptul că Ostoja este nevoit să se închine porții otomane. Pretențiile Ungariei față de această țară se reactualizează în noul context politic și militar și o nouă campanie este iminentă. În calitate sa de comandant al armatelor regale, Filippo Scolari acționează acum pentru concentrarea trupelor la hotarele sud-vestice ale regatului. La 17 august, solicită amânarea proceselor unuia dintre familiarii săi, care se afla în tabără și urma să plece în Bosnia împotriva turcilor².

Anul 1414 marchează reînceperea ofensivei otomane atât asupra țărilor dunărene, cât și a celor din nord-vestul Peninsulei Balcanice. Este vorba de campaniile întreprinse de sultani sau viziri, ca și de incursiunile de pradă ale trupelor neregulate, după „tehnica” akinului. Scopul final îl reprezintă cucerirea și transformarea țărilor atacate în provincii otomane, iar ca etapă intermediară, acceptarea plății tributului sau haraciului pentru răscumpărarea păcii cu sultanul. În campania din vara lui 1414, trupele Semilunii atacă întâi Serbia, devastând-o cumplit, spre a intra apoi în Bosnia.

În luna august, trupele regale aflate sub comanda lui Pippo sosesc în Bosnia cu pretendentul la tron Ștefan Tvrtko II, încercând să-l impună ca despot. Luptau pentru domnie principii Ostoja și Tvrtko al II-lea susținuți de Turcia și Ungaria. Confruntările armate se desfășoară până târziu, în iarnă, iar Pippo participă aproape la toate³ însă nu deținem detalii.

În mod cert, bătăliile s-au desfășurat în munții Bosniei, în condiții dificile, lăsând țara împărțită în două tabere: filoturcă și filoungară.

Deosebit de semnificativă pentru situația din timpul acela, perioada imediat următoare evenimentelor militare osmano-creștine la Dunărea de Jos, cu participarea comitelui și a forțelor militare bănățene, ni se pare starea generală a armatei regatului, reliefată în două prezentări similare. Prima dintre ele are în vedere o notă despre numărul luptătorilor destinați pentru apărarea Dunării în perioada anilor 1414–1423, intitulată semnificativ „*Nota pro defensione regni Hungariae a parte partium Transalpinarum, Bulgariae, Rascye sunt, per regiam maiestatem disposite ut prehabitur est*”⁴ Sunt prezentate diferențiat forțele care trebuiau să asigure securitatea acestor zone: marii demnitari transilvăneni veneau cu 550 de lăncii, dintre care 225 erau ale voievodului Nicolae Csaky, 125 ale lui Mihail, fiul lui Solomon, și 150 ale episcopului de Alba Iulia; în același timp, „Pipo comes” trebuia să întrețină 1200 de lăncii. Lor li se adaugă, la mare nevoie, Nicolae Gara junior (fiul palatinului) și Sigismund de Losonch (cel ce va fi în 1419–1420 castelan al cetăților sud-est bănățene) cu câte 250 de lăncii; totalul este de 2200, la care mai trebuie adăugați palatinul Nicolae Gara cu 250, Petru Pereni și Ioan Rozgony fiecare cu câte o sută, ceea ce ridică numărul lănciilor la 2700. Din acest total, Banatul oferea – prin cele cinci comitate – 1200 lăncii, adică 45,28%, iar dacă scădem numărul forțelor ultimilor trei demnitari, proporția crește la 54,54%, deci mai bine de jumătate din total.

Apoi în regulamentul militar al aceluiași rege Sigismund de Luxemburg, din anul 1430, forțele bănățene au următoarele efective: comitatul Cenad 300, Timiș 200, Cuvin, Arad și Torontal câte o sută fiecare; li se adaugă banderiu episcopului de Cenad format din 200 de călăreți și forțele românilor, filistenilor și cumaniilor evaluate la 200⁵. Obținem un total de 1400, din care doar comitatele dau o mie (nu se specifică dacă sunt oameni sau lăncii). Aici vine introdus și banderiu

regal cu un efectiv de o mie de călăreți, banderile arhiepiscopului de Kalocsa și al episcopului de Oradea cu efectivul fiecăruia în jurul a două sute de oameni, forțele comitatelor Zarand (300) și Csongrad (200) și despotul Serbiei care oferea atât cât putea la momentul respectiv. Deși totalul general este mai substanțial decât în primul caz, trebuie să ținem seama că între cele două documente informaționale se interpun douăzeci de ani, că acest din urmă număr de luptători nu mai beneficia de prestația unui comandant militar de talia lui Filippo Scolari, capabil să folosească eficient forțele în cursul luptelor și să obțină succese remarcabile și comparabile cu cele de până la anul 1426 inclusiv. Doar ridicarea lui Iancu de Hunedoara, în acel deceniu IV, va reuși să transforme cantitatea în calitate, în decursul primelor sale campanii și victorii antiotomane.

Utilă ar fi și o prezentare a componenței celor 1200 de lăncii aduse pe frontul luptei antiotomane de către comitele de Timiș, Pippo Spano; aceasta în cadrul sistemului de recrutare, instruire și luptă al armatei regale a lui Sigismund de Luxemburg.

Unitatea de bază poate fi considerată banderiu, sau steagul nobiliar, recrutat, instruit și condus în luptă de către nobilul respectiv, compus de obicei din totalitatea celor ce intrau, într-o formă sau alta, în relații de vasalitate cu seniorul: nobili mai mici, familiari, servitori, oameni liberi de diverse profesii și categorii sociale.

Banderiu trebuia să fie prezent la data și locul convocării armatei regale, cu întregul efectiv, armament și provizii pentru câteva săptămâni. Nerespectarea acestor prevederi ducea la pedepse administrative, financiare și, în cazuri foarte grave, chiar la pierderea dreptului de banderiu propriu sau la înlocuirea la comanda acestuia, uneori chiar pierderea posesiunilor. Numărul oamenilor cuprinși într-o astfel de formație nu era fix, ci varia în funcție de poziția socială a nobilului, de mărimea posesiunilor și a persoanelor mature ce locuiau și lucrau, denumărul vecinilor, familiarilor, scutierilor și a celorlalți clienți care formau curtea nobilului posesor de banderiu. În același timp diferea și natura corpului: cavalerie, pedestrași sau mixt, după cum diferite erau și armele, așa încât în același banderiu erau călăreți greu înarmați (catafracti, în documente) cavalerie ușoară (mai apoi numiți husari), infanterie grea dar și trupe auxiliare cu armament rudimentar. În mod identic era recrutat, instruit și lupta un banderiu condus de către un prelat (arhiepiscop, episcop, abate, etc., care trebuia să posedeză și calități militare certe).

De asemenea, participă la campaniile armatei regale nobilimea mică și mijlocie, alta decât cea care intra în banderiu nobiliar, venind la luptă cu mica suită de până câteva zeci de bărbați de pe posesiunile proprii, de multe ori rude apropiate sau colaterale și nu de puține ori țărani liberi.

O situație similară cu nobilimea mică o are pătura cnezilor români, aflată acum în plin proces de diferențiere socială. Se pot observa cele trei categorii: cnezii-nobili, ale căror posesiuni strămoșești sunt confirmate prin diplomă regală, ce vor sfârși prin a fi asimilați nobilimii; cnezii de castre, care asigură întreținerea și apărarea cetății avansând și ei în două direcții contrare: unii vor reuși să intre în categoria nobililor, iar ceilalți vor îngroșa rândurile „cnezilor comuni” sau ale țărănimii; în sfârșit, a treia categorie, cea a cnezilor comuni, nu se deosebește în prea multe privințe de țărănimea liberă și va sfârși prin a fi încorporată acesteia. În cursul secolelor XIV–XVI, cnezii români au constituit o forță militară considerabilă în ansamblul armatei regale, remarcabilă prin număr, pregătire militară, omogenitate, disciplină și îndârjită rezistență antiotomană; numeroasele donații regale pe seama lor denotă caracterul larg al acestei situații⁶. Pentru daniile acordate de regalitate, sau cele strămoșești ce erau reconfirmate prin diplome fiecare familie de cnezi, datora suveranului, în timp de război, o „lance”⁷.

Alte categorii ale armatei comitelui de Timiș le compun oamenii liberi și mercenarii. Primul lot dintre acestea se compunea în principal din țărănimea liberă, servind sub ordinele unui cneaz sau nobil din împrejurimi, dar și din unele elemente orășanești, destul de puțin numeroase încă. Mercenarii reprezintă aproape o noutate, instituția mercenariatului aflându-se la începuturile ei. Din străinătate se apela la anumite elemente specializate în mânăuirea unui armament oarecum sofisticat. De preferință erau recrutate loturi de mercenari din rândurile italienilor, căroro Pippo le asigurase o soldă bună și victorii facile urmate de prăzi bogate. Dispariția protectorului atrăsese după sine și descreșterea rapidă a numărului lor. În sfârșit, o altă categorie, de luptători care va oferi mari dovezi de vitejie și dârzenie, o constituie țărănimea dependentă; iobagii încep să-și facă apariția în cadrul trupelor regale, dar rolul acestora, va deveni preponde feiei românești, aceasta fiind întotdeauna elementul etnic majoritar în aria Banatului istoric.

Vor fi însă prezenți și oșteni din alte comitate, parte din ei familiari ai comitelui sau apropiați ai acestuia, parte în virtutea obligațiilor militare ale vremii, dar numărul lor era destul de redus,

ridicându-se cel mult până la câteva sute de oameni. În acest context se poate vorbi acum, pentru prima dată, de o luptă antiotomană comună a popoarelor român, maghiar și sârb, care locuiesc în aceeași zonă geografică – valea Dunării – și erau amenințate de o primejdie comună; îndeosebi alianța primelor două etnii cu sârbii a lipsit în campaniile întreprinse până la 1400 de către Sigismund de Luxemburg. Și tot acum asistăm la un alt fenomen: pătrunderea unor grupuri de populație sârbă în nordul Dunării, mai ales în Banat, Bač, Bodrog, ca urmare a intensificării neconținute a ofensivei și jafurilor otomane în Serbia; faptul a fost favorizat și de cele trei acorduri încheiate între 1404–1426, între Ungaria și Serbia, toate mijlocite de către Filippo Scolari.

Problema care se ridică privind cifra de 1200 de lăncii și amintitele opinii ale biografiilor, referitoare la crearea unei armate de aproximativ 10–12000 călăreți, își află o rezolvare simplă dacă acceptăm pentru „lance” un număr de circa zece oameni. În această situație totalul concordă sau se apropie foarte mult de datele biografiilor. Numărul nu este fix, cum nu rămâne neschimbată nici componența socială, geografică, deosebindu-se de la o campanie la alta.

Sfârșitul anului 1414 îl află pe Filippo Scolari departe de teatrul de operațiuni, călătorind spre Germania, unde se desfășura ceremonia de încoronare ca rege roman a lui Sigismund de Luxemburg și Elveția, unde începuseră lucrările conciliului bisericii creștine.

După unele informații, Filippo Scolari a participat la ceremonia încoronării regelui desfășurată la Aachen⁸. Într-adevăr acțiunile militare și diplomatice inițiate și conduse de comitele de Timiș imediat după investirea lui Sigismund ca împărat german, între anii 1410–1414, îi creau avantaje morale importante, inclusiv posibilitatea participării sale la ceremonia încoronării. Dar cert este doar faptul că Pippo nu pleacă în Germania împreună cu suita regelui, fiind ocupat cu luptele din Bosnia; va merge ceva mai târziu. În rest, trebuie să-i privim activitatea din lunile noiembrie-decembrie 1414, cu destulă circumspecție, datorită sărăciei de informații, care nu permite detalierea tuturor acțiunilor sale.

De la Aachen, Sigismund de Luxemburg, însoțit de o suită numeroasă, coboară spre sudul Germaniei, pe la curțile princiare, ajungând la Constanța (Konstanz), în Elveția, pe la mijlocul lunii decembrie. La 5 noiembrie 1414 se deschid aici lucrările unuia dintre cele mai lungi concilii ecumenice ale bisericii creștine, dacă avem în vedere faptul că se încheie abia la 22 aprilie 1418.

Trei mari probleme au stat în atenția participanților: lichidarea schismei din sânul bisericii catolice, prin depunerea celor trei papi și alegerea unuia singur; unirea catolicismului cu ortodoxismul și întărirea creștinismului prin condamnarea ereziilor lui Wyclif și Hus; introducerea unor reforme în sânul bisericii. La lucrările participă Sigismund de Luxemburg, principii, marchizii, ducii, conții și baronii imperiului, soli ai regilor din Europa, ai Bizanțului și Rusiei, ai bisericii ortodoxe, o mare mulțime de nobili cu suitele. Numărul persoanelor eclesiastice se ridică, după unele aprecieri⁹, la 19105, dintre care: un papă – Ioan al XXIII-lea, soli ai celorlalți doi papi, trei patriarhi, 33 cardinali, 47 arhiepiscopi, 145 episcopi, 124 egumeni, 750 de doctori în teologie, 18000 de preoți și călugări. Numărul total al participanților este estimat la aproximativ 100000 de persoane, găzduite atât în oraș cât și în localitățile din jur. O asemenea desfășurare de forțe teologice nu se văzuse de multă vreme în Europa. Dezbaterile decurg lent, cu întortochieri și dispute filosofo-teologice aprinse. Nu lipsesc nici momentele tragicomice, cum a fost cazul încăierării în plin conciliu dintre arhiepiscopii de Pisa și de Mainz, care căutau să se sugrume unul pe celălalt. Un lucru nu a fost însă tărgănat, ci dimpotrivă, cu acordul participanților, a fost dus la îndeplinire cu toată promptitudinea: judecarea, condamnarea și executarea lui Jan Hus. Pe baza salvconductului emis de Sigismund de Luxemburg, Hus pleacă din Cehia la 11 octombrie și ajunge la Constanța la 3 noiembrie același an. Peste numai trei zile, este aruncat în închisoarea mănăstirii dominicane. Încălcarea cuvântului imperial a fost urmată de montarea procesului, de torturile de rigoare și de acuzația de erezie. Hus apare în fața judecătorilor la 5,7 și 8 iunie 1415, este declarat vinovat de erezie, iar la 6 iulie 1415 pierе în flăcările rugului. Ca o completare a acestei sentințe, la 30 mai 1416 cade victimă acelorași judecători Ieronim de Praga; agitația stârnită în Cehia de cele două execuții va izbucni peste trei ani într-o serie de conflicte militare, cunoscute sub numele de războaiele husite.

Documentele amintesc și de o participare românească la lucrările acestui conciliu¹⁰ din partea Moldovei, este amintit un Chirilă – a cărui funcție eclesiastică nu este cunoscută – și o delegație de boieri condusă de George „Samusinis” și Stanislav Rotompan. În ce-l privește pe discutatul Grigore Țamblac, (1364–1419–20?), care acționase până în anul 1414 în Moldova, el participă la conciliu ca trimis al ducelui Vitold al Lituaniei (1392–1430), în slujba căruia intrase cu puțin timp înainte. Din Țara Românească participă un cavaler Tugomid sau Dobromir și un anume „Haidmăcz” din

Câmpulung Muscel. Din partea Transilvaniei participarea este mai numeroasă: voievodul Știbor de Stiborc, episcopul de Oradea, delegații mai multor orașe transilvane, printre care Clujul și Brașovul. Alăturându-le cel puțin câțiva oameni în suită, ajungem la câteva sute de participanți din Țările Române.

Prezența comitelui de Timiș la lucrările conciliului de la Constanța se explică prin calitățile sale de subtil diplomat și cunoscător avizat al problemelor central-europene¹¹. Regele îl implică pe Filippo Scolari în întreprinderi de mare importanță, întrucât mizează pe capacitatea comitelui de a rezolva multiplele și încurcatele planuri menite să-i deschidă drumul spre încoronare și calitatea de arbitru al situației europene. Acțiunile de până acum l-au angrenat în jocul diplomatic al curților europene, laice sau eclesiastice. Însă data sosirii la Constanța poate isca discuții, întrucât poate fi plasată în noiembrie sau în ianuarie¹². În cazul primei variante sosirea sa este legată de cea a lui Sigismund, iar în cea de-a doua Pippo vine direct din Ungaria. Apreciem totuși că ajunge odată cu suita regelui.

Discuții se iscă și cu privire la suita sa, cifrele avansate oscilând între 60 și 150 de călăreți¹³. Stema-i figurează printre cele 1145 de blazoane afișate în oraș¹⁴ ca semn al prezenței la lucrări.

Pe timpul șederii sale la Constanța, Pippo locuiește la mănăstirea Peterhausen, din apropierea orașului¹⁵; se pare că aceasta era rezervată mai multor participanți din regat, întrucât aici stătea și arhiepiscopul de Esztergom.

Printre cele mai importante misiuni încredințate aici de rege s-a numărat și supravegherea domiciliului forțat al papei Ioan al XXIII-lea, refractar dorinței delegaților de a abdică. Misiunea a fost îndeplinită aproximativ între lunile ianuarie-martie 1415¹⁶. Era dificilă, întrucât trebuiau respectate anumite conveniente, Ioan deținând calitatea de înalt pontif. În acest interval au avut loc discuțiile lui Pippo cu umanistul italian Poggio Bracciolini (1380–1459), florentin ca și Pippo, secretarul papei. La 20 martie, Ioan al XXIII-lea reușește să scape de sub supravegherea lui Scolari, beneficiind de sprijinul unui slujitor al prințului Friedrich al Austriei¹⁷; scena este demnă de comedia italiană, întrucât, la obișnuita vizită zilnică a comitelui, slujitorul – îmbrăcat în hainele papei – se prefăce că doarme, în timp ce adevăratul pontif fuge spre Schaffhausen sub protecția austriacă. Reacția regelui este promptă, dar urmărirea în care se lansează Pippo și oamenii săi rămâne fără rezultat. Cei ce profită de conjunctura creată au fost elvețienii, care primesc cu această ocazie toate posesiunile Casei de Austria de pe teritoriul helvetic, confiscate drept represalii din partea lui Sigismund.

Episodul evadării papei Ioan, nu are urmări asupra comitelui. Dimpotrivă, se bucură în continuare de stima regelui, apărând mereu ca mijlocitor între intențiile acestuia și problemele interne ale regatului, lucru dovedit și de un document dat în Constanța la 16 aprilie 1415¹⁸. Este totodată și ultima mențiune certă a prezenței sale aici, întrucât la scurtă vreme va pleca înapoi, spre Dunăre, unde se precipită evenimentele politice și mai ales cele militare.

Situația țărilor balcanice și a celor dunărene cunoaște modificări substanțiale în defavorul creștinătății odată cu urcarea pe tron a lui Mahomed I, (5 iulie 1413) care, prin acțiuni energice armate pe Dunăre și în nord-vestul Balcanilor, încearcă nu doar să-și consolideze tronul ci inaugurează o politică de cuceriri și supuneri de popoare. Relațiile încordate cu Țara Românească generează câteva confruntări militare, încheiate cu o campanie personală a sultanului la nordul Dunării, în urma căreia Mircea cel Bătrân este nevoit să accepte plata unui tribut de 3000 de galbeni; obține în schimb garanția independenței și neamestecului otoman în problemele interne ale țării.

Se agravează în acest timp și situația Bosniei; facțiunile nobiliare precum și prezența a două mari puteri, la nord și sud, determină redeschiderea luptelor. Intervenția otomană din vară și a trupelor regale din toamna anului 1414 au marcat acest eveniment, iar în primăvara și vara anului următor, noile incursiuni deteriorează rapid stabilitatea acestei țări. La noua intervenție otomană, din primăvară, Hervoja se aliază cu turcii, inversând raportul de forțe. Înaintarea detașamentelor de achîngii spre sudul Ungariei alertează toate forțele regatului, inclusiv pe regele împărat aflat la Constanța.

Ca urmare, Filippo Scolari se întoarce degrabă în regat și îndreaptă oastea-i împotriva dușmanului, pe care-l respinge; luptele au loc în comitatele din zona străbătută de Drava, Sava și Dunăre, fără a putea detalia desfășurarea lor. În orice caz, ca durată în timp nu au depășit sfârșitul lunii mai. Ca urmare, se impunea concentrarea forțelor regale pentru o intervenție hotărâtă în Bosnia, menită să redreseze situația; pregătirile se desfășoară în paralel cu respingerea atacurilor din mai și se încheie abia pe la mijlocul lunii iunie.¹⁹

Comandanți ai trupelor expediționare regale sunt Ioan Gara, Ioan Maroth și Paul Csupor. Filippo Scolari nu apare în nici un document. Cauza n-o cunoaștem dar omisiunea certifică absența lui de pe câmpurile de luptă din Bosnia. A plecat Pippo spre Banat sau, mai degrabă, a rămas în centrul regatului, să gireze funcțiile de conducere în lipsa principalilor demnitari? Închinăm spre ultima ipoteză. După o serie de ciocniri locale, trupele regale se întâlnesc cu cele turco-bosniece pe râul Bosna, în dreptul cetății Doboj, în ultima decadă a lunii iulie 1415. Pe 28 iulie se desfășoară aici lupta decisivă, și victoria aparține trupelor comandate de Isac beiu de Vrbošna (Sarajevo). Numărul mare al morților și prizonierilor, printre care se aflau chiar Marothi și Csupor (primul se va răscumpăra abia în 1419, iar cel de-al doilea va fi cusut într-o piele de bivoliță și aruncat în râul Bosna) ca și pierderea controlului asupra țării indică dezastrul acestei campanii.

Filippo Scolari figurează însă în calitate de comandant al noilor forțe regale care intră în Bosnia în lunile septembrie-octombrie 1415, în încercarea de a remonta prestigiul regal. Nu sunt cunoscute nici acum detalii ale luptelor desfășurate, dar lipsa unor succese majore indică caracterul de hărțuială al campaniei.

Faptul că Pippo a rămas, la Buda în timpul lunilor de vară-toamnă este atestat și de câteva documente, în care el figurează printre mereu prezenții membri ai acelui consiliu regal. La 29 august era la Esztergom,²⁰ alături de arhiepiscop, în încercarea de a soluționa greutățile trezoreriei, amenințată de continua scădere a extracției metalelor prețioase din munții Slovaciei. Aproximativ în același timp, Pippo are de rezolvat și solicitarea regală referitoare la transportul unei mari cantități de sare din Transilvania spre apusul Europei, necesară regelui în călătoria pe care se pregătea s-o întreprindă.²¹

În legătură cu situația militară a anilor 1415–1416 trebuie discutată și incursiunea otomană asupra Banatului, condusă de Isac pașa. Problemele care se ridică față de acest eveniment vizează două aspecte: anul desfășurării și stabilirea autorului real al victoriei în persoana vicecomitelui de Timiș. Ele s-au născut ca urmare a unor interpretări diferite, furnizate de istoricii care au studiat această perioadă.

Indicarea unor ani diferiți pentru această expediție – 1415²², 1416²³, chiar și 1418²⁴ îngreunează stabilirea anului și a perioadei în care s-a desfășurat. Ne pronunțăm pentru anul 1415, bazați pe analiza situației generale a acestor conflicte și pe câteva mărturii mai puțin cunoscute, respectiv folosite de istoricii anteriori.

Trebuie remarcată în primul rând absența mai îndelungată a comitelui de Timiș din zona bănățeană, explicabilă prin călătoria sa în Elveția, apoi prin luptele din Bosnia în primăvara și toamna anului 1415 și prin activitatea administrativă desfășurată în vară în capitală și în regiunile centrale ale regatului. Așa cum am văzut, Pippo nu se întoarce în Banat după lupta de la Doboj, ci rămâne la Buda și apoi Esztergom. Pentru anul 1416 există documente care-l atestă la Timișoara și alte localități bănățene aproape lună de lună, fapt care ar fi determinat prezența sa în fruntea trupelor locale în luptă cu turcii otomani pe ajung în Banat poate fi estimată ca fiind lunile august-septembrie, iar anul este 1415. Direcția atacului este sud-vest, nord-est și el se desfășoară, după trecerea Dunării, printr-un loc imposibil de precizat dar în orice caz situat în zona de confluență a Tisei cu Dunărea și apoi în amonte pe cele două Timișuri (Timișul și Bega, n.n.).

Cel de-al doilea aspect care necesită precizări se referă la numele acelui vicecomite de Timiș care i-a întâmpinat pe turci. Părerile exprimate până acum indică acest vicecomite în persoana lui Nicolae fiul lui Petru de Macedonia. Numele său a fost preluat de la un autor la altul fără a căuta raportarea sa la documentele timpului. În acest fel s-a perpetuat o regretabilă eroare care atribuie unui alt personaj victoria raportată de trupele bănățene.

Confuzia poate fi atribuită și unei apropieri și respectiv inversări de nume. Odată autorul victoriei apare drept Nicolae fiul lui Petru, altă dată Petru fiul lui Nicolae; în plus traducerea numelor în maghiară, germană, sârbă a provocat o serie de neînțelegeri, iar necunoașterea la perfecție a acestor limbi de unii dintre istoricii ce au încercat să elucideze faptele a adâncit greșeala.

În realitate avem de-a face cu două persoane diferite. Unul este *Nicolae, fiul lui Petru de Macedonia* care nu a fost niciodată vicecomite de Timiș²⁶ iar celălalt este *Petru, fiul lui Nicolae de Derechke* vicecomite de Timiș între anii 1410–1421²⁷. Atestarea ultimului în această funcție, continuu între anii amintiți, exclude orice dubiu asupra persoanei sale. Mai mult chiar, Nicolae de Macedonia nu mai apare consemnat documentar după anul 1411 și nici una dintre atestările cunoscute nu-i atribuie funcția de vicecomite. Ca atare „vicecomitele de Timiș” care i-a înfruntat cu armele pe turcii

pătrunși în Banat în vara-toamna lui 1415 a fost Petru, fiul lui Nicolae de Derechke, vicecomitele de Timiș.

După câteva zile, timp în care achingii s-au răspândit după pradă, trupele otomane au fost atrase în luptă – într-un loc neidentificabil – de vicecomite în fruntea oamenilor săi. Bătălia s-a desfășurat într-o notă de echilibru și nici una dintre tabere nu reușise să obțină avantajul decisiv. Pentru a opri vărsarea de sânge și a scuti forțele proprii de eforturi suplimentare, Petru îl provoacă personal la luptă pe comandantul otoman.

În privința numelui acestui comandant trebuie să existe o doză de circumspecție întrucât deja amintitul Isac pașa continuă a fi atestat documentar și după acest atac; ca atare el nu putea fi cel uci de către Petru. Există două variante: ori Isac pașa de Vrboșna a condus acest atac în Banat dar nu a participat la lupta citată, ori este vorba despre un alt comandant otoman care întreprinde incursiunea din 1415 și care este confundat – fie datorită aceluiași nume, fie datorită necunoașterii numelui său real de către istorici – cu învingătorul de la Doboș.

Provocarea la luptă în doi a comandantului dușman este în deplină concordanță cu obiceiurile cavalești ale vremii, dar reflectă și adâncirea lor la curtea comitelui de Timiș, recunoscut reprezentant și propagator al tradițiilor cavalești apusene. „Turnirul” celor doi comandanți se desfășoară în mijlocul câmpului de luptă. Beiul otoman încearcă să-l ucidă prin vicleșug pe vicecomite, dar nu reușește și acțiunea sa îi permite lui Petru de Derechke să-și imobilizeze adversarul, pe care-l aruncă la pământ și-l ucide. Turcii sunt puși pe fugă și prada acestora a fost recuperată aproape integral. Avem de-a face cu o obișnuită incursiune de pradă a turcilor în aceste ținuturi, desfășurată după tipicul akinului și doar sfârșitul este deosebit, prin acțiunea insolită a vicecomitelui.

În cursul anilor următori, 1416–1417, diferite izvoare literare conțin referiri despre o nouă incursiune otomană de jaf asupra Banatului²⁸, în care rolul principal de apărător îi revine aceluiași vicecomite. Și această campanie s-a desfășurat într-o perioadă în care Filippo Scolari nu era prezent în Banat. Numărul mare al achingiilor, tăria atacului și surpriza creată le-au facilitat turcilor pătrunderea în preajma văii Mureșului. În fruntea aceluiași trupe bănățene, Petru de Derechke, îi urmărește și-i ajunge din urmă la câțiva km sud de Mureș. Pentru a contrabalansa numărul și ascendentul moral al otomanilor, vicecomitele apelează la un original atac de noapte, rămas celebru în analele războaielor Banatului.

La miezul nopții, trupele sale se năpustesc asupra dușmanului adormit cu strigătul „Dumnezeu și Sf. Mihail”, folosit și ca strigăt de luptă, dar și ca parolă de recunoaștere în întuneric. Neobișnuiți cu acest gen de atacuri, buimăciți de somn și neputând distinge numărul dușmanilor, turcii sunt înfrânți în câteva ore. Acțiunea această prefigurează parcă celebrul atac de noapte din 1462 condus de Vlad Țepeș; ea reprezintă în fond acumularea unei bogate experiențe de luptă și, implicit, folosirea unor diverse tactici de luptă de către poporul român ca și de celelalte popoare din jur: maghiar, sârb, etc.

Tradiția populară, reluată apoi de istoricii amintiți, consemnează faptul că pe câmpul de luptă s-a ridicat o capelă și mai târziu, în jurul acesteia s-a dezvoltat o localitate numită, când Sânmihai, când Sînnicolau. Indiferent dacă este vorba despre Sînmihaiul de lângă Timișoara, lucru mai puțin probabil, sau de orașul Sînnicolau Mare situat la câțiva km sud de Mureș, tradiția respectă un fapt real consumat în acest timp. Înclinăm a crede că este totuși vorba despre localitatea Sânmihai, alta decât cea omonimă de lângă Timișoara zona amintită a luptei și atestată documentar în prima trăime a acestui secol, la E de Sînnicolau-Mare.

Despre activitatea lui Pippo în Banat în acești ani există însă câteva indicii importante. Unul dintre cele mai curioase dintre acestea se referă la reținerea unui sol la Timișoara sub pretextul de spionaj. Cum s-au desfășurat lucrurile? În anul 1415, sultanul Mahomed I trimite soli la Vladislav Jagello pentru a încheia un armistițiu cu Polonia și Ungaria în ale cărui prevederi urmau să fie cuprinse și țările dunărene. Vladislav îi solicitase acordul lui Sigismund de Luxemburg, aflat în Elveția, la Constanța, după care trimite la rândul său o solie la Adrianopol. La întoarcere spre Polonia, solii regelui sunt însoțiți de soli turci. Și fapt curios, solia mixtă se divide în două cete care urmează drumuri diferite: un polonez și un turc trec prin Țara Românească, Moldova spre Polonia, iar celălalt polonez și cu cel de-al doilea sol otoman iau calea prin Banat. Neavând salvconduct, turcul rămâne la graniță, dar solul polon, Grigore Armeanul, și-a continuat călătoria. Ajuns la Timișoara este arestat și aruncat în închisoare de către Pippo, fiind bănuțit că ar avea și alte instrucțiuni în afara soliei cunoscute. I se confiscă hainele și cizmele, toate fiind minuțios dezmembrate în căutarea unor

inscrisuri tănuite, iar el rămâne la închisoare mai multe luni, cu toate intervențiile lui Vladislav Jagello de a-l elibera. De abia după ce insistențele regelui polon ajung în apus la Sigismund și acesta ordonă eliberarea solului, comitele de Timiș binevoiește a-l lăsa să ia drumul spre țara-i de baștină. Faptul indică prestigiul și puterea deosebită pe plan politic a acestui comite în regat, din moment ce își permite asemenea acțiuni cu posibile repercursiuni asupra relațiilor interstate.

La începutul anului 1416 conflictul din Bosnia se reaprinde, fiind declanșat după moartea lui Hrvoje, la 6 aprilie. Intervenția otomană este promptă și duce la cucerirea celei mai mari părți a Bosniei. Sunt create în teritoriul ocupat de către turci baze puternice de lansare a incursiunilor de jaf asupra extremelor nordice ale Balcanilor și asupra ținuturilor germane, prin instalarea mai multor garnizoane otomane, în Bosnia. Același început de an 1416 aduce cu sine și lupte înverșunate între turci și venețieni în Marea de Marmara, soldate cu spectaculoasa victorie navală venețiană din 29 iunie de la Gallipoli. În aceeași lună se încheie și un tratat de pace între cele două părți, consfințind momentul de răgaz obținut de Mahomed I.

Profitând de conjunctura politică favorabilă, Mircea cel Bătrân începe operațiunile militare în vederea înlăturării tributului. În Țara Românească se află un nou pretendent la tronul sultanilor, Mustafa, care, cu ajutor muntean, trece Dunărea și înaintează prin Balcani spre Tesalia, pustiind totul în cale. Învins de Mahomed I lângă Salonic, se refugiază în cetatea Tessalonia pe care sultanul o asediază. Deși încercarea de lovitură de stat eșuează, Țara Românească s-a eliberat de obligația tributului.

În acest context, de relativă acalmie militară, comitele de Timiș este prezent în 1416 în diferite zone ale regatului, atât în calitate de comandant de oști cât și în cea de om de stat. La începutul anului se află în Banat, unde face obișnuita vizită de recunoaștere a situației oștirii și a stării sociale, a zonei, după absențele sale mai îndelungate. Pe 1 februarie era la Timișoara, unde soluționează una dintre obișnuitele plângeri aduse în fața sa, abuzurile nobilimii față de țărani. Nu uită de faptul că este la rândul său un mare feudal, cerându-i regelui Sigismund, aflat în continuare în apusul continentului, dispensă pentru a construi pe posesiunile sale fortificații din lemn și piatră, lucru pe care regele i-l acordă la 16 aprilie²⁹. Într-o perioadă în care regalitatea caută să distrugă bazele politice și armate a nobilimii, dispensa acordată comitelui de Timiș se justifică doar prin fidelitatea exemplară a acestuia față de persoana regelui.

Aflat în drum spre Buda, comitele se adresează la 16 mai vicecomiților săi din Timiș, Caraș și Cenad, cerându-le să nu-i silească pe iobagii nobililor care au pierit anul trecut în Bosnia să se mute pe alte posesiuni; este cazul concret al posesiunilor celor doi frați de Gherteniș, Jacob și Nicolae, dați dispăruți în aceste lupte³⁰. În mai și iunie, Pippo participă la activități administrative-organizatorice, militare și civile, în capitală și centrul regatului. Unele dintre acestea vizaseră întărirea contingentelor armate ale regelui în vederea unei noi intervenții militare în Bosnia. În aceeași lună iunie se întoarce în Banat, la Lipova unde se odihnește câțva timp. De aici pleacă la Timișoara, atras de evoluția evenimentelor militare dunărene în care Mircea îl susținuse pe pretendentul la tronul de sultan, Mustafa.

În august s-au desfășurat la Buda lucrările dietei care evaluase stadiul pregătirilor militare și soluționase problema răscumpărării prizonierilor războiului din 1415. Ca urmare a inițiativei unui grup de nobili, printre care și Filippo Scolari, o solie este trimisă în Serbia, la Ștefan Lazarević, spre a-l determina să mijlocească răscumpărarea acestor prizonieri. Grupul, inclusiv Pippo, așteaptă răspunsul la Pécs, dar enormitatea sumelor pretinse de turci nu permite efectuarea tranzacției ci s-a procedat la lansarea unei colecte generale. Sunt trimiși emisari în toate comitatele, dar sumele necesare se strâng încet și inițiativa se stinge fără a se reuși să elibereze decât o mică parte dintre prizonieri.

Lipsa oricărei riposte regale permite turcilor să-și consolideze pozițiile ocupate în vară în munții Bosniei și apoi să treacă la cucerirea deplină a acestui stat. În fața unei astfel de alternative, comitele de Timiș pleacă cu oastea în toamna anului 1416 spre Bosnia, în încercarea de a distruge bazele puterii otomane de acolo. Succesele n-au fost însă de natură să încurajeze această dorință, iar luptele se prelungiră până în noiembrie, lună în care Pippo este încă pe frontul bosniac.³¹

Anul 1417 este mai sumar în mențiuni asupra faptelor lui Pippo, care beneficiază, se pare, de o perioadă mai liniștită, petrecându-și timpul între Timișoara, Lipova, Ozora și Buda, rezolvând îndeosebi afacerile familiei, apoi cele ale comitatelor avute în grijă. În 2 ianuarie 1417 el se află la Lipova; sosirea comitelui în acest loc pe care îl îndrăgise se întâmplă după aproape fiecare campanie sau deplasare mai lungă. Intrat în cel de-al 5-lea deceniu de viață, Filippo începe să resimtă urmările

unei vieți tumultuoase și caută să își amelioreze starea fizică prin refaceri, mai lungi sau mai scurte, în această localitate. Nu scapă însă prilejul de a rezolva unele procese între locuitori, ca și unele dintre pricinile în care era implicat direct, așa cum este cazul procesului, redeschis, pentru păduri³².

O mențiune singulară amintește participarea sa la respingerea unei noi incursiuni otomane în Banat³³. Trupe de achingii fac „obișnuita incursiune de primăvară” în nordul Dunării, pradă sudul Banatului și apoi se îndreaptă spre Timișoara. În jurul Ciacovei se lovesc de rezistența garnizoanei cetății și încearcă să cucerească fortificația. Prelungirea luptelor în preajma zidurilor Ciacovei, permite trupelor locale să se adune, să ajungă în preajma celor asediate și în final să înfrângă trupele invadatoare. Acțiunea continuă apoi, prin urmărirea resturilor achingiilor în sudul fluviului. Lipsa altor știri referitoare la acel episod militar ne obligă să privim cu circumspecție atât datarea luptei cât și extensiunea ei în zona arătată de izvorul literar. Deasemenea, citata participare a lui Filippo Scolari în fruntea trupelor pare a fi puțin forțată. Lupta ca atare se prea poate să fi avut loc, dar lipsa de coincidențe a izvoarelor vremii și apoi a istoricilor lasă loc liber confuziilor.

Pippo călătorește în a doua parte a anului și de-a latul regatului, amintit fiind în luna iunie în comitatul Fejer, la 10 august la Buda și peste exact o lună, în septembrie, la Timișoara. Din ultimul loc citat se adresează vicecomiților săi din Timiș și Caraș, amintindu-le faptul că a acordat protecția văduvei lui Jacob Chep de Gherteniș. În luna noiembrie se îndreaptă spre Buda unde, printre alte fapte, participă și la stabilirea cuantumului veniturilor datorate de rege arhiepiscopului de Esztergom³⁴.

Începutul de an 1418 îl află din nou la Timișoara, 36. Pentru râvna cu care construiește și înzestrea lăcașuri de cult, este suplicat de către papalitate.

La expirarea armistițiului din 1413, încheiat pe o perioadă de 5 ani, în primăvara anului 1418 reîncep luptele dintre Veneția și Ungaria. Întrate în Dalmația trupele venețiene vor desăvârși opera de cucerire deplină a zonei, timp în care Sigismund de Luxemburg se întoarce din lungul, dar sterilul, periplu vest-european. Mediația încercată de ducii de Hohenzollern și regele Poloniei nu reușește să stingă războiul și trupele regale suferă repetate înfrângeri.

După o călătorie lungă în centrul și apusul continentului, începută de fapt în toamna anului 1412, odată cu campania italiană, continuată în anul 1413 cu discuțiile italiene în anul 1414, cu călătoria în Germania și Elveția și între anii 1415–1418 cu călătoriile întreprinse în Spania, Franța și Anglia, Sigismund de Luxemburg ajunge la Buda la mijlocul verii anului 1418. Sunt reluate imediat mai vechile planuri privitoare la Orient, care prevăd transformarea Dunării într-o centură de apărare a regatului, prin cucerirea cetăților de pe cele două maluri ale fluviului și transformarea statelor creștine riverane în state-tampon. În același scop regele visează la reînvierea țaratului bulgar, adăpostindu-i în Ungaria pe fiii foștilor țari. Drumul comercial cu Orientul care ducea de-a lungul Dunării, peste Marea Neagră, Caucaz și Marea Caspică, urmează să fie reactivat prin intermediul coloniilor genoveze, iar regele urmărește să-și instituie controlul asupra drumurilor care leagă Transilvania cu Țara Românească, îndeosebi cel dintre Brașov și Brăila. Acțiunile politice regale din acești ani poartă amprenta „planurilor orientale”.

Prezența prelungită în Banat a comitelui de Timiș în cursul anului 1418 se datorează, în afara obișnuitelor sale obligații administrative și schimbărilor majore petrecute în sud-estul european. La 31 ianuarie 1418 murise Mircea cel Bătrân și pe tronul muntean se urcă Mihai I; situația țării era destul de tulbură și Pippo întrevăde primejdii noi. Măsura acestui acut simț politic ne este reliefată de scrisoarea adresată palatinului Ioan Gara, în care Filippo arată că noul domn nu are relații bune cu partidele boierești și că situația se va agrava dacă Mihail nu se impune, el putând să-și piardă scaunul³⁷. În eventualitatea, din ce în ce mai apropiată, a unor noi conflicte, Banatul trebuie să facă față situațiilor mult mai complexe. Dacă în timpul vieții lui Mircea cel Bătrân, ținuturile românești transalpine, Transilvania și Banatul, au fost scutite de multe necazuri prin acțiunile sale antiotomane hotărâte, dispariția lui rupe echilibrul instabil de pe Dunăre și dezlănțuie forțele centrifuge interne, dar și cel otomane, care se simțeau capabile să distrugă apărarea din zona Dunăreană. Din acest moment (anul 1418) Filippo Scolari, comite de Timiș, devine figura centrală a rezistenței antiotomane de la Dunărea de Jos, deținând acest rol până în anul 1426.

În perioada de vară-toamnă a anului 1418, Pippo se afla în cea mai mare parte la curtea regală de la Buda³⁸ unde întâmpină pe Sigismund, revenit din călătoriile sale. Proiectele regale față de problema orientală sunt analizate din nou și în prezența comitelui, ca și posibilitățile practice de ripostă antivenetiană în Dalmația. Cu toată intervenția din toamnă a armatei regale, situația rămâne

neschimbată. Este posibil ca la aceste lupte să fi participat și Pippo, dar sărăcia informațiilor împiedică orice încercare de aprofundare respectivei chestiuni.

Spre iarnă, Pippo se reîntoarce în Banat, petrecându-și lunile noiembrie și decembrie la Timișoara și apoi în Crișana la Oradea, unde abordase o serie de probleme familiare cu vărul său Andrea Scolari, episcopul romano-catolic de Oradea. De aici se adresează din nou cămărașilor săi transilvăneni de la ocele de sare, curmând abuzurile săvârșite și luând măsuri aspre împotriva vinovaților³⁹.

NOTE CAPTIOLUL V

¹ Barabas Samu, *Teleki cs. oklt.*, I, p. 396–397.

² *Zichy cs. oklt.* vol. VI, Budapesta, 1903, p. 314.

³ Wenzel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 245 și Stanoje Stanojevic, *Pipo Spano*, p. 10; *Zicky cs. oklt.*, VI, p. 314–315.

⁴ Thallóczy Lajos-Aldássy Antal, *Codex diplomaticus partium regni Hungariae adnexarum*, vol. II: *A magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198–1526*, Budapesta, 1907, p. 58–59.

⁵ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 567–568.

⁶ Pentru acest fenomen colecțiile de documente Hurmuzaki, vol. I/2, II/1, și II/2; Pesty, *Krassó*, III și IV, Pesty, *Szörényi III*, Pesty, *Szörényi oláh kerületek*.

⁷ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 331 publică un document regal din 1390 pentru Petru fiul lui Dees de Temeșel, districtul Mehădia, cneaz nobil întărit în posesiuni cu următoarele condiții: „tali modo et condicione mediante quod dum nos vel nostri succesores... temporum in processu versus plagam orientalem instaurando moverimus velmo/vere... ipsi/ et heredes ipsorum de dictis possessionibus *ad predictum exercitum cum una lancea... ut consuetudinis ceterorum nobilium keneziorum dictarum terr... profiscisci teneantur*”.

⁸ Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 561. Ceremonia se desfășoară pe 2 decembrie 1414 la Aachen, și-l are printre participanți și pe Filippo Scolari.

⁹ I. G. Sbierea, *Istoria Românilor*, vol. I, Cernăuți, 1906, p. 602.

¹⁰ C. I. Caradja, *Delegații din țara noastră la conciliul din Constanța (în Baden) în anul 1415*, în *A A R*, mem. secț. ist., seria a III-a, tom, VII, București, 1930; Dănuț I. Mocanu, *Sinodul conciliarist de la Constanța (1414–1418) și participarea Bisericii Ortodoxe din Moldova și Muntenia*, în *Studii Teologice*, București, an 25/1973, p. 377–386;

¹¹ Participare amintită de C. I. Caradja, *op. cit.*, p. 15–16; Wenzel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 221 și diferite tratate de istorie a Ungariei.

¹² Johann Cristian Engel, *op. cit.*, vol. II, p. 280 pune sosirea la începutul lunii ianuarie 1415, arătând că Pippo a venit direct din Ungaria și că nu l-a însoțit pe Sigismund la încoronarea din Aachen.

¹³ *Ibidem*, Ulrich von Reichenthal, *Conciliumbuch zu Costenz*, Augsburg, 1483; C. I. Caradja, *op. cit.*, susțin că suita sa avea 60 călăreți.

¹⁴ Ulrich von Reichenthal, *op. cit.*, reluat astfel de C. I. Caradja, *op. cit.*; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 59 presupune existența unor diferențe de păreri între rege și comite asupra unei linii politice momentane, dar ele nu transpar din nici un izvor consultat.

¹⁵ Demersurile făcute pe lângă primăria și arhivele din Constanța (Kostenz) în anul 1978 ne-au confirmat acest fapt, odată cu dispariția clădirii în decursul veacurilor. În mod obișnuit lucrările conciliului s-au desfășurat în biserica episcopală din Münster și doar alegerea ca papă a lui Martin al V-lea s-a desfășurat în clădirea, cunoscută din diverse lucrări, drept sediu al conciliului; aceasta era fost casă comercială a orașului.

¹⁶ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 59 indică lunile martie-aprilie; nu putea fi așa ceva din moment ce papa Ioan al XXIII-lea fugise la 20 martie. Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 181–182 și Wenzel Gusztáv, *Ozorai*, p. 52 povestesc asemănător această participare. Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 199 indică ca dată 19 martie 1414; ni se pare evidentă greșeala de an, probabil datorită unei transcripții tipografice.

¹⁷ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 182 îl numește Albert de Habsburg; în mod eronat a fost confundat cu Friedrich de Habsburg.

¹⁸ Wenzel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 221.

¹⁹ Antonio Bonfini, *op. cit.*, p. 423.

²⁰ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 246.

²¹ Pesty, *op. cit.*, p. 514–515. Din Constanța, Sigismund îi scrie la 8 iulie, ceea ce înseamnă că soluționarea cererii regale s-a făcut în luna august, întrucât la 5 septembrie se amână deja un proces pentru plecarea armatei regale spre Bosnia, cf. Szilagyí Sándor, *op. cit.*, III, p. 531.

²² Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 205, îl amintește și el pe „Niccolò Petergy, nativo di Macedonia”, dar perpetuează greșelile istoriografilor de până acum. Pe măsură ce evenimentele descrise se petrec mai departe de Italia și, uneori, de Europa Centrală, informațiile oferite de Ugurgieri trebuie privite cu tot mai multă circumspecție, sfârșind uneori prin a fi infirmate; se observă lipsa unei bibliografii sud-est-europene în tratarea evenimentelor zonale.

²³ Fr. Wetzel, *Geschichte des Banats in Altertum und Mitterlalter*, Timișoara, 1931, p. 154; Victor Motogna, *Banatul Românesc în prima jumătate a secolului al XV-lea, în R I S B C*, Timișoara, an XIII, mai-august 1944, p. 454–455; Nicolae Ilieșiu; *Monografia Banatului*, manuscris, Muzeul Banatului Timișoara, caiet V, p. 430; Turchányi Tihamer, *Krassó-Szörényi megye története az ösidőktől a régi Krassó megye megszűnéséig (1490)*, Lugoj, 1906, p. 334; Iuliu Vuia, *Districtus Valachorum Cercurile românești bănățene*, Timișoara, 1929; p. 16; *Cronici turcești*, p. 403, cronică lui Mehmed bin Mehmed, care confundă însă anii, punând 1419.

²⁴ George Popovici, *Istoria Românilor Bănățeni*, Lugoj, 1904, p. 174 și *Timișoara 700*, Timișoara, 1969, p. 46; A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 425, care nu datează ca an incursiunea; Böhm Lénart, *Bánsyög külön története*, Pesta, 1867, p. 142.

²⁵ Hans Sutrmberger, *Türkengefahr und österreichisch Statslichkeit*, în *S d A*, X, 1967, p. 133, menționează acest an pentru începuturile incursiunilor otomane asupra provinciei.

²⁶ Pentru a clarifica situația, am apelat la corpurile de documente al Banatului publicate de Pesty, *Krassó*, III; *Szörény*, III. Am urmărit fiecare document pentru anii în care Pippo a fost comite de Timiș. Surpriza s-a ivit în momentul în care l-am întâlnit pe Nicolae, fiul lui Petru, de Macedonia într-un act de la sf. sec. XIV la Pesty, *op. cit.*, p. 301–302; el apare apoi la 18.07.1399 la Pesty, *Krassó*, III, p. 233; 15.08.1403 la Ortvay, *op. cit.*, p. 331; 15.05.1404 la Pesty, *Krassó*, III, p. 246; 2.07.1406 la Ortvay, *op. cit.*, p. 380; 31.03.1408 p. 383; 1411 la p. 454. Din lecturarea acestor documente nu apare nici o mențiune că el ar fi fost vicecomite de Timiș, iar după anul 1411 dispare orice menționare a sa.

²⁷ Același studiu ne-a permis cunoașterea realului vicecomite de Timiș în persoana lui Petru, fiul lui Nicolae de Derechke, care cumulează și funcția de jude al nobililor din comitatul Timiș. Nu am întâlnit nici o mențiune care să permită vreo apropiere între Derechke și Macedonia în sensul pomenirii aceleiași familii cu două nume, lucru ce se întâmplă la alte familii, după posesiunile stăpânite. Primul document în care Petru de Derechke figurează drept vicecomite datează din 17.06.1410 și a fost publicat la Pesty, *op. cit.*, p. 428; urmează apoi: anul 1410 de 5 ori; anul 1411 odată; anul 1414 odată; anul 1415 de 3 ori – 6.02. la Pesty *op. cit.*, p. 503; 17.09. p. 516–517; – anul 1416 odată; anul 1417 de 2 ori; anul 1418 de 2 ori; anul 1421 odată. Considerăm suficiente pentru certificarea lui Petru, fiul lui Nicolae, de Derechke în funcția de vicecomite de Timiș.

²⁸ A. Bonfinius, *op. cit.*, p. 425–426; Francisco Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*, traducere de N. Bolocan, București, 1926, p. 27; Milleker, *op. cit.*, p. 21. Datarea trebuie privită cu multă circumspecție, întrucât evenimentele nu sunt prea bine cunoscute și studiate, iar acest atac de noapte este pus și în alte ocazii; și în deceniul următor se vorbește despre asemenea lupte de noapte. Wenczel, *Ozorai*, p. 18 opinează că aceste acțiuni otomane din anul 1416 sunt cele mai puternice din acest început de secol, ele desfășurându-se asupra Țării Românești, Ungariei, Serbiei, Bosniei.

²⁹ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 419–420.

³⁰ *Idem*, p. 419.

³¹ *Ibidem*.

³² Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 421, 422 și 422–424.

³³ Theodor N. Trâpcea, *Despre unele cetăți medievale din Banat, în Studii de Istorie a Banatului*, vol. I, Timișoara, 1969, p. 65.

³⁴ Fejer Georg, *op. cit.*, X/V, p. 852–854; la 13 decembrie o comisie alcătuită din palatinul Ioan Gara, judele curții regale Petru Pereny, marele trezorier Ioan de Pelseuch și comitele de Timiș Filippo Scolari, discută această problemă.

³⁵ Pesty, *op. cit.*, p. 543.

³⁶ Procesul celor 19 cnezi din districtul Bârzava la cap. VIII.

³⁷ Publicat de Iványi Béla, *Müncheni levéltár magyar szempontból*, în *Levéltári Közlemények*, Budapesta, XII, 1934, p. 67. În literatura de specialitate română ndžin, *Acta Bosne potissima ecclesiastica cumnseris*, Zagreb, 1892, p. 104–105. Mănăstirea urma să fie construită la reședința sa de la Ozora.

³⁹ Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, p. 202 infirmă categoric prezența lui Pippo în Dalmația în anul 1418, motivând că era ocupat cu paza hotarelor sudice ale regatului.

CAPITOLUL AL VI-LEA CAMPANIILE ANTIOTOMANE

La începutul anului 1419, Filippo Scolari, aflat în capitala de pe Dunărea mijlocie, concură la soluționarea diverselor probleme ale comitatelor din nord-vestul regatului. Apărarea ținuturilor bănățene rămăsese în grija forțelor locale, sub conducerea castelanului de Jdioara, Mehadia, Orșova, Sebeș (Caransebeș), Sigismund Losonczi, cât și a vicecomiților de Timiș și Caraș. În luna mai la Vișegrad, Pippo mijlocește o donație regală pentru unul dintre participanții ce s-au remarcat în campaniile sale italiene din perioada 1411–1413, Nicolae de Frankapan¹. La sfârșitul aceleiași luni, curtea regală se deplasează în Slovacia, la Košice, unde regele și consilierii săi, dar în special Pippo, se interesează de revitalizarea extracției de aur și argint în condițiile creșterii continue a nevoilor bănești ale statului, datorită numeroaselor campanii militare². În intervalul dintre sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie, are loc la Košice o întâlnire între Sigismund de Luxemburg și Vladislav Jagello, consacrată aplanării unor noi conflicte. Și acum, Scolari este unul dintre principalii sftnici ai regelui, aducându-și partea de contribuție la reușita tratativelor.

Dintre evenimentele internaționale ale anului 1419, care vor avea o mare înrăurire asupra faptelor lui Filippo Scolari, se detașează două: conflictul pentru coroana cehă, cunoscut în istoriografie sub numele de războaiele husite, și precipitarea evenimentelor politice și militare la Dunărea de Jos.

La 16 august 1419 moare fără urmași, Vaclav IV (Wenzel) al Cehiei, frate cu Sigismund de Luxemburg, fără urmași. Mai vechea dorință a regelui Ungariei, de a pune mâna și pe coroana Cehiei, are antecedente în prevederea testamentară a lui Carol al IV-lea –, tatăl celor doi, potrivit căreia, la moartea a unuia dintre frați posesiunile trec automat fratelui rămas în viață. Această dorință se transformă la Sigismund într-o obsesie permanentă, deși el fusese cel ce-i amăgise la Constanța pe Hus și pe Ieronim de Praga, pentru ca apoi să-i dea pe mâna călăilor. Reacția puternică a populației cehe, care nu uitase aceste „fapte regale”, îl îngrijorează pe Sigismund, determinându-l să se întoarcă imediat la Buda și să înceapă o amplă acțiune diplomatică, menită să înlătore orice opoziție față de încoronarea sa ca rege al Cehiei. Dar situația tulbure de pe frontul antiotoman îl împiedică pe rege să se dedice în exclusivitate acestei probleme, impunându-i participarea personală la luptele de pe Dunăre din toamna anului 1419, reflex al campaniei otomane asupra Țării Românești din prima parte a anului – când Mihail I, atacat de forțe puternice, reușise să le respingă peste Dunăre. Sultanul Mahomed I viza cucerirea Dobrogei și a cetăților dunărene, inclusiv atacarea și supunerea Țării Românești, pentru a obliga să plătească Porții tributul restant.

Problemă controversată și incomplet elucidată, cronologia campaniilor sultanului asupra Țării Românești – amintită și în capitolul anterior, cu referire la datarea luptei sau luptelor împotriva lui Mircea cel Bătrân – duce la plasarea lor într-un interval larg: 1413–1420³. În mod cert prima îl are în față pe Mircea, iar ultimele două pe Mihail I, în anii 1419 și 1420. Vom schița cadrul general al acestor lupte în legătură cu prezența forțelor românești transcarpatine și a comitelui de Timiș.

Participarea trupelor regale la luptele din 1419 se desfășoară în două etape: august și, respectiv, septembrie-noiembrie. Filippo Scolari revine la Timișoara cel mai târziu la sfârșitul lunii iunie și coboară aproape imediat cu trupele comitatelor bănățene spre Orșova, Severinul aflându-se încă în stăpânirea Țării Românești. Acțiunea avea ca obiectiv să-l sprijine pe Mihail I, care știa că va fi ținta unui nou atac otoman, în același timp având neînțelegeri și cu fracțiunile boierești interne.

În luna august, cel mai probabil în primele două săptămâni ale acesteia, se desfășuraseră lupte între trupele regale conduse de către comitele de Timiș și forțele otomane pătrunse în nordul Dunării, în zona limitrofă Severinului⁴. Pașa de Vidin, Turachan, are astfel de înfruntat rezistența forțelor muntene și a celor regale sosite în ajutorul primelor. Intervenția comitelui indică gravitatea primejdiei

și imposibilitatea de ripostă fermă a trupelor muntene, din care doar o parte erau la Severin, celelalte forțe ale domnitorului având de respins atacuri turcești în restul Țării Românești. Foarte puținele și sumarele informații păstrate, denotă totuși că luptele din cursul lunii august s-au desfășurat în două etape. Prima o constituie invazia declanșată de pașa Turachan și riposta aliată munteano-regală, care sfârșește prin a respinge dușmanul. În cea de-a doua fază, turcii contraatacând, reușesc să obțină victoria, capturând un mare număr de prizonieri⁵. Cu toate acestea, rezultatul final al confruntărilor militare din zona Severinului în acea lună august consemnează respingerea turcilor peste Dunăre și păstrarea Severinului pentru Țara Românească. Comitele de Timiș rămâne și pe mai departe în zona Porților de Fier, urmărind cu atenție situația din Țara Românească și așteptând sosirea anunțată a regelui Sigismund de Luxemburg.

Sultanul însuși pornește cu oastea de la Poartă spre Dunăre, ajungând pe malul fluviului în septembrie. Își împarte trupele în două corpuri. Primul, înaintând în Dobrogea cuceresc cetățile Isaccea și Ienisala, pe care le întăresc, intră apoi în Muntenia, pe la est, și o devastează. Cel de-al doilea corp al armatei, în frunte cu padișahul Mahomed I, staționează în fața Giurgiului. De aici sultanul îl trimite pe marele vizir cu trupe de ieniceri și achingii, în amonte, pe Dunăre, încercând să fixeze trupele regale în zona Porților de Fier și să împiedice astfel joncțiunea lor cu cele muntene. În septembrie, Mihail I intervine, împotriva turcilor otomani care au trecut Dunărea din Dobrogea în estul țării, dar nu reușește să obțină o victorie decisivă, așa încât se vede nevoit să ceară ajutor lui Sigismund de Luxemburg.

Având de luptat în zona Severinului, trupele regale aflate sub comanda lui Filippo Scolari nu pot veni în ajutorul lui Mihail, care este obligat, spre sfârșitul lui septembrie, sau în primele zile ale lunii următoare, să accepte plata tributului, în condiții mai grele decât până acum. Lupte grele se desfășoară în jurul cetății Severin și în luna octombrie, perioadă în care regele se află în drum spre Dunăre. Ostilitățile se încheie cel târziu la sfârșitul decadei a doua a lunii, întrucât la 26 octombrie, când regele ajunge, în sfârșit, la Dunăre, nu se mai desfășoară operațiuni militare.

În legătură cu data sosirii regelui s-au emis diferite păreri, una dintre acestea susținând prezența sa la Dunăre și apoi în sudul fluviului la începutul lunii octombrie, consemnând o bătălie victorioasă undeva între Niș și Nicopole⁷. Falsitatea ipotezei a fost însă rapid dovedită. Între 29 octombrie și 5 noiembrie, regele se află în tabăra întărită de la Pozatha (Posada), între Orșova și Severin⁸. Intențiile sale vizează păstrarea zonei recent smulse turcilor, situată în jurul Severinului, care până în acest timp aparținuse Munteniei. În concluzie, comitele de Timiș reușește să păstreze controlul asupra zonei după respingerea noilor atacuri otomane, despre care nu știm dacă au fost întreprinse de oastea „de poartă” sau de trupele de achingii ale lui Turachan. Sosirea regelui în zona de conflict duce la desfășurarea ultimelor operațiuni militare ale anului.

Participarea masivă a cnezilor și nobililor români din Banat, ca și a celor din Bihor și Maramureș este mai presus de orice îndoială, chiar dacă documentele păstrate nu sunt pe măsura faptelor, amintind doar câțiva dintre aceștia. Un Bogdan, fiul lui Nicolae, dăruit cu dreptul de cnez al mai multor posesiuni din districtul Comiatului este unul dintre mulții cnezi participanți la luptele din toamna lui 1419⁹.

Trupele regale sunt prezente în continuare în zona Severinului, și în luna noiembrie¹⁰, când au de luptat împotriva unei noi incursiuni, în urma căreia este ocupată cetatea cu același nume. Momentul acestei ultime și surprinzătoare acțiuni otomane trebuie situat în perioada sosirii regelui. Însăși prezența acestuia în tabăra de la Pozatha, la est de Orșova, dar înainte de Severin, se explică prin faptul că aceasta se afla deja în mâna otomanilor. Ultimele lupte se desfășoară în intervalul 5–12 noiembrie¹¹, iar baza de plecare a trupelor regale fusese tocmai această tabără de la Pozatha-Posada. Cel mai târziu la 10–12 ale lunii, luptele iau sfârșit prin recucerirea cetății, care va fi reținută pe seama regatului, profitând de faptul că domnitorul muntean nu putea emite pretenții asupra ei în acest moment dificil. Timp de două săptămâni, Sigismund rămâne în Severin, luând diferite măsuri de refacere a cetății și a fortificațiilor mai mici din ținut.

La 28 noiembrie regele se află deja pe drumul de întoarcere, la Caransebeș, iar la 3 sau 4 decembrie a ajuns la Timișoara¹²; la 24 ale lunii ajunge la Oradea. Cu acestea, participarea regelui la lupte – simbolică, în fapt – încetează. Marile sale planuri nu se îndeplinesc nici în acest an, întrucât acțiunile militare au fost de mică amploare și se soldează doar cu luarea Severinului, fiind frustat, mai mult aliatul său Mihail decât turcii; în felul acesta înțelegea Sigismund să-și ajute la nevoie aliații.

Pentru acțiunile militare desfășurate de către comitele de Timiș în acest an, se pot concluziona următoarele: a fost comandantul trupelor bănățene în luptele din luna august; în intervalul septembrie-

noiembrie luptă în aceeași zonă, beneficiind din 26 octombrie și de sprijinul unor noi contingente regale, cu care ocupă cetatea Severinului. Nu este cunoscut nici un alt comandant al acestor trupe, ceea ce înseamnă că în fruntea lor s-a aflat pe tot parcursul anului 1419 comitele de Timiș. În același sens trebuie reconsiderată și prezența românilor din Transilvania, Maramureș, Bihor și Banat în cadrul trupelor regale, preponderența lor numerică și faptele de arme, fiind răsplătite de rege cu acordarea unor numeroase donații.

Plecarea regelui din Severin a coincis cu începerea lucrărilor de construcție a unei noi cetăți, numită în izvoare Gewrin, Görény sau Gureni. În privința amplasării sale au existat și încă persistă diferite păreri care o situează între Orșova și Mehadia¹³, între Orșova și Severin¹⁴ sau, în sfârșit, undeva, într-o zonă limitrofă Porților de Fier, pe malul drept al Dunării¹⁵. Atestarea lui Sigismund de Luxemburg la 26 octombrie în „Neuhaus” (casă sau cetate nouă) indică, eventual, începerea construcției, întrucât în acest interval nu puteau fi efectuate lucrări de mare amploare.

În privința localizării sale exacte, câteva considerente de ordin militar ne determină să susținem amplasarea cetății Gewrin în zona Porților de Fier, între Orșova și Severin. În primul rând, cetatea a fost ridicată pentru apărarea zonei Severinului și a culoarului de acces în Banat, Cerna-Timiș; apare logică așezarea ei în imediata apropiere a celor două obiective, constituindu-se ca un element strategic dintr-o centură de fortificații din jurul cetății mari a Severinului. În această zonă fortificațiile puteau fi ridicate în liniște, de către forțele românești locale și meșterii italieni de la curtea comitelui de Timiș, și la fel de bine putea fi apărată de contingentele cnezilor români bănățeni, organizați în districte.

Rostul unei cetăți puternice ridicate pe malul drept al Dunării, stăpânit în întregime de turci încă de la sfârșitul secolului precedent, având Dunărea stavilă între fortăreață și propriul teritoriu căreia oștenii trebuiau să-i asigure apărarea și aprovizionarea, aflată în permanență la discreția oricărui atac otoman căruia nu-i putea face față mai mult de două-trei luni, apare de-a dreptul nebulos. Dacă în cazul modului de a gândi al lui Sigismund o asemenea hotărâre nu pare illogică, în nici un caz Filippo Scolari nu putea accepta o asemenea eroare strategică; cunoștea de prea mulți ani situația de la Dunăre, pentru a întreprinde acțiuni gratuite. Și să nu uităm că în anul 1419 trupele regale nici măcar nu au trecut Dunărea, luptele desfășurându-se în jurul Severinului; cum puteau oare ridica o cetate într-o zonă în care nici nu au pătruns?

Ca urmare, cetatea se edifică pe malul stâng al Dunării, în zona Porților de Fier, lucrările demarând în noiembrie-decembrie 1419, concomitent cu acțiunile de refacere a cetății Severinului. La ambele acțiuni au participat forțele locale, iar concepția aparține școlii italiene de arhitectură militară, reprezentată de numeroși arhitecți și meșteri constructori aflați la curtea de la Timișoara a lui Filippo Scolari. După terminarea construcției, la o dată care nu se cunoaște, cetatea era apărată de garnizoană regală și beneficia de aportul militar al districtelor românești din împrejurimi. Un ecou târziu al activității comitelui de Timiș în zonă poate fi considerat și amintirea aceluia „castel florentin” sau „castelul florentinului” ridicat aproximativ în aceeași zonă¹⁶.

Ostilitățile turco-creștine din anul 1419 nu se soldează cu semnarea vreunui tratat de pace, fapt confirmat de atacurile declanșate în anul 1420; singurul tratat cunoscut se referă la pacea dintre sultan și Veneția, semnat în decembrie 1419, înțelegere care viza eliberarea forțelor osmane pentru un atac decisiv în zona Dunării.

Acțiunile militare întreprinde de către Mihail I în iarna și primăvara anului 1420 vizează recucerirea cetăților dunărene intrate în mâna turcilor în cursul anului trecut și scuturarea obligației tributului. Reușita lor redă Țării Românești vechile hotare, dar provoacă și o nouă expediție otomană în nordul fluviului. Operațiunile militare decisive pentru soarta țării se desfășoară în lunile mai-iunie, odată cu trecerea zecilor de mii de oșteni din Rumelia și Anatolia peste Dunăre și recucerirea cetăților dobrogene Isaccea și Ienisala, ca și a Giurgiului și Turnului. În urma înaintării trupelor dușmane, voievodul român se vede nevoit să se retragă în părțile vestice ale țării, unde așteaptă ajutorul regal. Turcii aduc un pretendent la scaunul muntean și îl instalează la începutul lunii iulie. Dacă aceasta se numea Dan al II-lea sau Radu Praznaglava, părerile istoricilor sunt împărțite¹⁷, dar schimbarea domniei din luna iulie a fost o realitate.

În același interval de timp se situează și luptele de la hotarele sudice ale Moldovei, în zona cetăților dunărene Chilia și Cetatea Albă. Încercarea otomană de a pune stăpânire pe gurile Dunării este respinsă de Alexandru cel Bun, care se pare, cucerește, și Chilia, consolidând astfel situația Moldovei. Era primul atac otoman asupra acestei țării românești est-carpatică.

În cursul campaniei din vară trupele otomane se îndreaptă și spre vestul Munteniei, locul de refugiu al lui Mihai I. În Banat, forțele armate sunt concentrate sub comanda lui Sigismund Losonczy și Ștefan Rozgony¹⁸. Remarcăm deci lipsa lui Filippo Scolari și apariția lui Rozgony, în calitate de comite interimar de Timiș. Titularul, Pippo Spano, aflându-se departe de Banat, interimarul Rozgony exercită efectiv atribuțiile între anii 1420–1422; abia din 1427 va fi el titularul funcției.

Luptele desfășurate între trupele muntene și bănățene pe de o parte și cele otomane aflate sub comanda lui Mahomed I, petrecute în a doua jumătate a lunii august și prima decadă a lunii septembrie 1420¹⁹ se soldează cu victoria otomană și moartea celor doi capi de oștire creștini; în același timp, cade în stăpânirea turcească și cetatea Severinului.

Cu aceasta, drumul armatei otomane spre Banat și Transilvania era deschis, întrucât cetățile din culoarul Cerna-Timiș devin o pradă ușoară pentru oștile sultanului. Devastarea Banatului se desfășoară în cea de-a doua decadă a lunii septembrie 1420, când ofensiva turcească mătură în cale rezistența locală și ajunge până la Caransebeș. Sunt devastate și zone aflate lateral față de drumul principal, cum ar fi părțile Lugojului și părțile estice ale Timișului²⁰. Cu acest prilej este amintită o nouă luptă victorioasă a vicecomitelui de Timiș, Petru, fiul lui Nicolae de Derechke, desfășurată și de astă dată sub scutul nopții²¹. Știrea pare a fi veridică, întrucât jafurile corpurilor de achingii s-au întins în toate direcțiile, unele cete răzlențindu-se la distanțe de mai multe zile de mers de grosul trupelor turcești. Cel mai mult au avut de suferit comitatele Caraș și Timiș.

La începutul ultimei decade a lunii septembrie, oastea sultanului părăsește Caransebeșul, trecând prin Poarta de Fier a Transilvaniei spre Hațeg. Sub cetatea Hațegului sunt întâmpinați de voievodul Transilvaniei, Nicolae Csaky, dar lupta desfășurată pe 24 septembrie era câștigată de sultan²². În ziua următoare sunt devastate orașele Hunedoara și Deva, iar la 26 septembrie, este jefuită Orăștia. Spre sfârșitul lunii turcii, încărcăți de pradă și robi, se retrag pe drumul pe care au venit, străbătând în sens invers Țara Hațegului și Banatul. Concluzia desprinsă din aceste evenimente militare, relevă necesitatea imperioasă a unei alianțe a forțelor muntene cu cele regale, lucru pe care Sigismund de Luxemburg nu s-a gândit de loc să-l facă, lăsând apărarea Dunării, exclusiv în grija lui Mihail I și a contingentelor bănățene; rezultatele s-au văzut imediat.

În ce anume a constat activitatea lui Filippo Scolari în acest an și care dintre faptele sale se impun atenției? În primul trimestru al anului, Pippo este prezent în Banat, continuând lucrările de construcție a cetății Gewrin și, probabil, Severin. Își continuă și activitatea de administrator. La 1 martie, din Timișoara, el se adresează văduvei și fiului lui Ștefan de Remetea în legătură cu o datorie bănească față de Toma de Sadan²³. La 25 martie este amintit încă cu titlul de comite de Timiș fără să știm dacă mai era prezent sau nu, în Banat. În acest interval al lunilor martie-mai trebuie situată plecarea sa spre curtea regală și înlocuirea în funcția de comite de Timiș.

Vara acestui an 1420 a fost folosită de către Pippo pentru pregătirea diplomatică și militară a primelor „cruciade” antihusite. El este cel ce poartă o activă corespondență cu curțile europene, inclusiv cu papa, în încercarea de a lămuri motivele intervenției regale în Cehia și de a obține ajutorul principiilor creștini la campaniile militare proiectate. Prin el vor fi recrutate trupele „cruciadei” I-a antihusite, ca și pentru celelalte două dintre anii 1421–1422. Nu participă însă la această primă cruciadă. La 20 august, din Buda, se adresează familiei lui Ștefan de Remetea într-un conflict al acesteia cu o ramură colaterală²⁴.

Tulburările declanșate în vara anului 1419 în Cehia s-au transformat în unul dintre cele mai grele și mai îndelungate războaie purtate de către Sigismund de Luxemburg²⁵, angrenând forțele regatului, și în bună parte și ale Europei centrale într-un flagel armat pustiitor. Era lăsată pe un plan secundar lupta antiotomană exact în momentul în care sultanii reîncep ofensiva dunăreană urmărind cucerirea și consolidarea unor capete de pod în nordul fluviului, baze de pornire a unei ample ofensive spre inima Europei.

În august 1419 se desfășoară dieta regatului ceh care stabilește un program minimal de dreapta, pe care în toamnă delegații ei îl prezintă lui Sigismund căruia i se acceptă încoronarea doar cu promisiunea respectării aceluia program. Regele urmărește să prelungească tratativele, pentru a câștiga timpul necesar lichidării prin forță a mișcării husite. Profitând de situația confuză din Cehia, prin abile manevre politice, învrăjbește nobilimea împotriva burgheziei orașelor; asistăm acum la conflicte interne solidate cu cuceriri armate în dauna uneia sau alteia dintre tabere. În iarna anilor 1420–1421, duritatea comportării regale și a simpatizanților lui Sigismund din rândurile feodalilor creștea neîncetat; ei îi cad victime miilor de husiți, îndeosebi în regiunile vestice ale țării.

Apelurile alarmante ale lui Sigismund către curțile regale europene sfârșesc prin a concentra la granițele Cehiei forțe importante, ale principilor germani în special. Punctul culminant al acestor pregătiri îl reprezintă apelul papei la declanșarea cruciadelor antihusite, lansat de Martin al V-lea (1417–1431) la 17 martie 1420. În aceeași lună are loc plecarea lui Jan Zizka de Troenov (c. 1360–1424) la Tabor și constituirea aripii radicale a mișcării husite, cea taborită.

În primăvara anului 1420 armata cruciadei I-a se îndreaptă lent spre Praga. Cu toate că oastea înainta fără grabă, erau prefăcute în scrum toate așezările întâlnite în drum, populația fiind crunt masacrată. Asediul Pragăi începe în intervalul dintre lunile aprilie-mai, dar abia la sfârșitul lunii iunie situația se apropie de deznodământ. La 14 iulie cruciații declanșează asaltul general, dar trupele taborite ale lui Zizka, sosite în apărarea orașului, îi înving pe colinele de la Vitkov, numite de acum înaintea Zizkov. Pentru a salva aparențele, Sigismund de Luxemburg este încoronat rege al Cehiei la 28 iulie 1420 în imediata apropiere a Pragăi, după care armatele sale încep retragerea. În timpul verii anului 1420, Zizka deține toată partea sudică a țării consolidând astfel poziția mișcării husite. Regele se retrage la Kutna Hora, oraș care devine în acești ani centrul antihusitismului. Cea de-a doua campanie regală asupra Pragăi se declanșează în luna octombrie iar pe 1 noiembrie trupele cruciate sunt din nou în fața capitalei cehe. Rezistența orașenilor și sosirea în ajutor a taboriților zădărnicesc și de data aceasta eforturile regale și campania se încheie printr-un nou eșec; regele reîntorcându-se la Kutna Hora.

În tot acest timp Filippo Scolari rămâne la Buda, de unde încearcă să ofere acoperire materială și morală acțiunilor regale. Dezastrele militare din anul 1420 îi vor sădi regelui ideea angrenării totale a lui Scolari în aceste conflicte.

În primăvara și vara anului 1421, Zizka reușește să ia sub control husit mai multe teritorii în nordul, vestul și estul Cehiei. El mărește astfel furia lui Sigismund de Luxemburg care asistă neputincios la aceste cuceriri. Dieta cehă, întrunită la 7 iunie la Časlav, împacă cele două tabere: taboriții și praghezii și respectiv catolicii, în fața primejdiei majore pentru țară, reprezentată de perspectiva unei noi cruciade. Prin hotărârile dietei sunt aleși 20 de guvernatori și este invalidată alegerea lui Sigismund ca rege ceh. În același interval de timp se desfășoară intense pregătiri militare în Ungaria, prin grija regelui, dar mai ales a lui Pippo, și a legatului papal, cardinalul Branda Castiglione. O primă armată regală invadează părțile de apus ale Cehiei în august 1421.

Grosul trupelor lui Sigismund, plus detașamente cruciate, înaintează prudent spre hotarele estice. Filippo Scolari este amintit ca participant la aceste pregătiri și operațiuni militare incipiente pe 27 august²⁶; motivul acestei înaintări „de melc” este căsătoria ficei lui Sigismund, Elisabeta, cu arhiducele Albrecht al Austriei, unire matrimonială, înfăptuită în septembrie la Bratislava. Serbările prilejuite de acest eveniment se desfășoară în luna septembrie și, parțial, octombrie. Ele asigură creșterea numărului de soldați prin venirea unităților austriece. Comandantul armatei regale este Filippo Scolari, care avansează cu oastea, fără grabă, spre Slovacia și apoi către Moravia. În acest răstimp trupele feudalilor germani, intrate pe la Cheb pe 24 august, sunt înfrânte în câteva bătălii de Jan Zizka, care face cu acele prilejuri dovada calităților sale de abil comandant, cât și a mobilității armatei cu care traversează în marș întreaga Cehie; de remarcat faptul că în vară Zizka a fost orbit de o săgeată la asediul cetății Rábi din sud-vestul țării.

Efectivele trupelor regale care avansează spre sud-estul Cehiei sunt cifrate la câteva zeci de mii de oameni²⁷. Regele îmbină politica de forță cu tratativele diplomatice și reușește să-i convingă, în luna octombrie pe baronii moravi, să renunțe la înțelegerea cu husiții, recunoscându-i alegerea ca rege.

Luna noiembrie marchează intrarea trupelor regale în Moravia, urmată de lupte de hărțuială la hotarul cu Cehia, fără ca regele să-i permită lui Pippo desfășurarea forțelor armate pe teritoriul dușman. Pe 22 noiembrie trupele sale cuceresc micul orașel Policka, măcelărind aproximativ 1.300 locuitori²⁸ după care se retrag din nou în Moravia. Prinsă într-un șir de încăierări minore, armata „cruciată” n-a izbutit să întreprindă acțiuni militare decisive împotriva trupelor dușmane; se pierduse astfel timpul favorabil și i s-a îngăduit lui Zizka să-și concentreze forțele, readucându-le în est, după victoriile repute în vest în luna august.

Abia la începutul lunii decembrie, regele Sigismund se hotărăște să intre în Cehia cu grosul trupelor. Itinerariul celei de-a doua cruciade antihusite a fost următorul: Bratislava-Brno-Jihlava-Nemecky Brod-Časlav-Kutna Hora și retur.

În calitatea sa de comandant al cruciadei, Filippo Scolari cere regelui permisiunea de a face joncțiunea cu trupele, disperate, care mai acționează în vestul Cehiei, dar aceste cereri, nu sunt

acceptate de Sigismund. Urând tot ceea ce este husit armata „cruciată” a regelui Sigismund jefuiește, ucide, schingiuește tot ce întâlnește în cale; ura îi întunecă judecata și astfel pierde toate posibilitățile de obținere a unor victorii. Profitând de această imobilitate a trupelor cruciate, unul dintre conducătorii husiți, tânărul Jan Hvezda, cucerește la 14 noiembrie orașul Malesov la sud de Kutna Hora. Între timp Zižka ajunge la Praga de unde se îndreaptă spre est în întâmpinarea dușmanilor. Taboriții și praghezii înaintează separat spre Kutna Hora, importantă așezare strategică și centru al regiunii miniere, pe care o ocupă în prima săptămână a lunii decembrie 1421.

Exact în același timp trupele lui Sigismund se urnesc de la Jihlava înaintând spre aceiași Kutna Hora, loc unde regele speră să-și umple visteria golită de atâtea eforturi militare. Douăzeci de zile fac trupele sale între Jihlava și Kutna Hora, trecând prin Humpolec și Ledec. Pe 20 decembrie ajung în apropierea orașului, pe care Zižka se hotărăște să-l părăsească spre a-l feri de distrugerile unui asediu; se retrage în câmp deschis în apropierea sa.

Ziua de 21 decembrie 1421 se desfășoară bătălia de la Kutna Hora, între trupele regale comandate de comitele de Timiș, Filippo Scolari, și cele husite, comandate de Jan Zižka²⁹. Este prima confruntarea dintre cei doi comandanți. Din modul de desfășurare a pregătirilor de luptă ale „cruciaților” se observă pricepera lui Pippo în alegerea locului și amplasarea trupelor în dispozitiv. Armata este amplasată între două drumuri: la stânga cel spre Kolin, iar la dreapta spre Kourim, lângă ultimul drum aflându-se și satul Pritoky. Dimineata se scurge, în cele două tabere, cu ocuparea pozițiilor și oficierea serviciului divin. Pippo îl lasă pe Zižka să atace primul, deși raportul numeric îi este favorabil (30.000 la 12.000). Husiții încearcă străpungerea flancului stâng, dar Scolari răspunde printr-un atac cu ambele flancuri. Intenția vizibilă a lui Zižka de a forța drumul Kolinului se materializează într-o breșă prin care husiții, în formație compactă de care, se retrag desprinzându-se astfel de adversar. Atacurile pe flanc ale cavaleriei regale, conduse de către Pippo, nu reușesc să spargă formația compactă husită și lupta rămâne nedecisă, cu avantajul moral de partea lui Zižka, care își poate reface dispozitivul ceva mai departe de dușman.

În aceeași zi, trupele regale intră în Kutna Hora, care cade jertfă dorinței de jaf a „cruciaților” căroro papalitatea le-a promis iertarea tuturor păcatelor în schimbul participării la aceste campanii. Taboriții se retrag până la Kolin unde se regrupează și, la 6 ianuarie 1422, reiau atacul asupra Kutnei Hora, oraș pe care armata cruciată îl părăsește în flăcări, de teama „cumplitului Zižka”. Mare parte a populației pașnice a orașului are de suferit în aceste două săptămâni de pe urma exceselor trupelor cruciate.

Fuga dezordonată a „cruciaților” din Kutna Hora durează două zile și abia este oprită prin insistențele comitelui Pippo. Acesta reușește să adune fugarii lângă Nemecky Brod într-un dispozitiv aproximativ de luptă. Husiții continuă însă urmărirea și la 8 ianuarie sunt în fața zidurilor localității. Trupele regale nu așteaptă lupta ci fug în continuare trecând pe gheață râul Sazava. Aceasta se rupe din cauza mulțimii fugarilor și o mare parte a cruciaților își află moartea în apele râului, fără să fi dat ochi cu dușmanul. Cei rămași pe malul drept al Sazavei sunt decimați de Zižka care cucerește, la 10 ianuarie și Nemecky Brod.

Cu aceste răsunătoare înfrângeri la sfârșit și cea de-a doua cruciadă antihusită; începută cu multe surle și trâmbițe, ea se termină prin fuga de pe câmpul de luptă. Bilanțul participării lui Filippo Scolari la cruciadă în calitatea de comandant al armatei regale era dezastruos. Asistăm în mod cert la singura expediție în care comitele nu reușește să obțină nici o victorie din cauza dezertării în masă. Vina acestei situații revine, în principal, regelui Sigismund de Luxemburg care adună o armată de aventurieri, se remarcă prin încetineală în deplasare și prin pierderea tuturor momentelor favorabile declanșării acțiuni decisive. Recunoașterea tardivă a calităților de tactician ale lui Scolari nu este suficientă pentru a-i salva armatele de la înfrângeri. Câtă diferență între armatele comandate până acum de Pippo, și aceasta; cu primele obține un șir de succese notabile, iar pe aceasta nu reușește nici să o strângă într-un dispozitiv organizat de luptă.

Abia întors în Ungaria, regele pregătește o nouă cruciadă. În primăvară se află la Viena, după care pleacă spre Germania unde, la 30 iulie, se deschid lucrările dietei imperiului. Aici promite feudalilor germani stăpânirea acelor părți din Cehia pe care le vor cuceri fiecare dintre ei, în speranța obținerii unui sprijin eficient. De data aceasta, precaut, Sigismund îl numește comandant ale celei de-a treia cruciade pe prințul Friedrich de Brandenburg. Pregătiri militare se desfășoară în tot cursul verii și la 22 septembrie 1422 începe cea de-a treia cruciadă antihusită. La ea participă doar trupe din Lusacia, Silezia și Meissen, mai apoi din Bavaria. Ca urmare, prințul de Brandenburg trebuie să se limiteze la acțiuni locale în părțile nord-vestice ale Cehiei. Va sfârși ca și ceilalți, fiind înfrânt la

Tachov de către Zižka. Mai mult chiar, taboriții reușesc să cucerească zeci de cetăți, castele și orașe, consolidându-și sensibil poziția internă.

Activitatea diplomatică a Cehiei în vederea ieșirii din impas urmărește aducerea pe tron a unui prinț străin, altul decât Sigismund. Ca urmare se adresează cereri regelui Vladislav al Poloniei și, la refuzul acestuia legat de Sigismund prin tratat, ducelui Lituaniei, Vitold. În anul 1422 sosește, în Cehia Sigismund Koributovicz în calitate de guvernator. În lunile următoare între Ungaria și Polonia au loc tratative menite să contracareze inițiativa ceho-lituană.

Filippo Scolari nu mai participă la aceste evenimente întrucât se întoarce la Dunăre, acolo unde instabilitatea politică și atacurile otomane au complicat situația. Nu cunoaștem multe lucruri despre activitatea comitelui, aflat mereu în umbra regelui, dar eșecul campaniei antihusite l-a determinat probabil pe Pippo să ceară revenirea în locurile unde poate realiza acțiuni pe măsura necesităților și a calităților proprii.

O scurtă privire asupra evenimentelor militare și politice ale zonei între anii 1421–1422 este suficientă pentru a înțelege motivele revenirii lui Scolari în Banat. În anul 1421 turcii îl ajută pe Radu Praznaglava (1421, 1423, 1424–1426, 1427) să-și reocupe tronul, înlăturându-l pe Dan al II-lea (1420–1431). Intervenția militară se desfășurase în luna martie, iar la începutul lunii aprilie detașamente turcești trec deja Carpații în Transilvania. Sunt prădate cu acest prilej localitățile Țării Bârsei de la Bran la zărnești, trecând prin Râșnov și Brașov și continuând cu Hărman, Sânpetru, Bod, Hăchiu, Ghimbav³⁰. Cetatea Râșnovului nu poate fi cucerită datorită zidurilor puternice. Atacul asupra Brașovului, lipsit încă de ziduri de apărare, se soldează cu jefuirea orașului și ducerea în robie a mai multor mii de locuitori, inclusiv a membrilor senatului orașenesc; scapă doar cei ce se refugiază pe dealurile din jur. Aceasta este cea de-a treia incursiune otomană asupra Transilvaniei, prima fiind întreprinsă în 1395, iar a doua în 1420, și a doua care devastează Țara Bârsei (după cea din anul 1395).

În anul 1422 sultanul Murad al II-lea (1421–1444. 1446–1451) începe cel de-al treilea asediu al Constantinopolului, timp în care la Dunăre sunt prezenți doi dintre cei mai vestiți comandanți de achingii: Mehmed fiul lui Firuz bei și Ali fiul lui Evrenos bei, numit și Evrenosbeioğlu Ali bei. Unul dintre ei întreprinde în acest an o nouă expediție de pradă asupra Țării Românești³¹. Incursiunile otomane dintre anii 1419–1422 în nordul Dunării și luptele continue pentru tron dintre Dan al II-lea și Radu Praznaglava au deteriorat situația internă a țării, creind condiții pentru servirea acesteia de către turci.

Anii 1423–1426 reprezintă perioada deplinei integrări a comitelui de Timiș în lupta antiotomană. El devine adevăratul urmaș al lui Mircea cel Bătrân pe fronturile de luptă de la Dunăre. Până acum luptele antiotomane conduse de Pippo Spano s-au datorat fie respingerii unor incursiuni turcești nord-dunărene, fie ajutorului acordat unor state vecine cum a fost Serbia și, parțial, Bosnia, fie ca urmare a expedițiilor armatelor regale împotriva unor forțe creștine aliate cu turcii. Acestea au fost întrerupte de alte activități, care l-au purtat în diferite locuri ale Europei centrale și răsăritene. De acum înainte lupta antiotomană va reprezenta principala, și cu una sau două excepții, singura preocupare majoră a comitelui de Spano.

Prezența lui Pippo în Banat trebuie datată încă la jumătatea anului 1422, probabil într-o acțiune de recunoaștere a capacității defensive a regiunii lucru obișnuit pentru un strateg de talia sa, ce absentase mai multă vreme din zonă. În anul 1421 trebuie situată și schimbarea atitudinii lui Dan al II-lea față de turci. Venit în țară cu ajutor otoman, Dan se refugiază la sfârșitul aceluiași an la Constantinopol, unde asistă la asediul început de Murad al II-lea; cronicile bizantine remarcă vitejia domnitorului român în luptele din jurul orașului³². În partea a doua a anului 1422 el reușește să ocupe din nou tronul Țării Românești cu ajutorul unui sprijinitor rămas necunoscut: nu se știe dacă a venit din partea lui Sigismund de Luxemburg, în urma vreunei întâlniri cu acesta sau ca urmare a altor forțe. În orice caz, Dan al II-lea a ocupat tronul cu ajutorul unor forțe creștine, fie că e vorba despre alianțe cu partide boierești interne muntene, regale, sau de altă natură, și intervențiile militare din anul 1423 stau mărturie a acestui fapt.

Prin incursiune are loc în februarie 1423 când otomani îl aduc cu ei pe Radu Praznaglava. Armata munteană sub comanda lui Dan al II-lea și trupe regale comandate de către Filippo Scolari se aflau în stadiul unor pregătiri intense încă din primele zile ale lunii ianuarie, dată la care comitele era deja atestat ca prezent în Țara Românească³³. Intrarea dușmanilor pare a fi avut loc pe la Nicopole sau Vidin, iar înaintarea s-a făcut prin Oltenia spre capitală. În fața lor apar Dan și Pippo care îi interceptează și la 26 februarie, se desfășoară bătălia hotărâtoare a campaniei, într-un loc încă

neidentificabil³⁴. Cei doi aliați reușesc să zdrobească complet dușmanul, care lasă pe câmpul de luptă 36.000 morți, după aprecierile subiective ale unor cronici contemporane săsești³⁵ sau peste 20.000 după informații parvenite la Veneția³⁶. Din sumarele descrieri ale luptei reiese cu pregnanță în evidență faptul că inițiativa bătăliei aparținuse permanent creștinilor care aleg locul și momentul declanșării atacului, iar pe câmpul de luptă, prin manevre energice reușesc să-și impună superioritatea. În ultimele zile ale lunii este curățată Muntenia și Oltenia de trupele dușmane și este astfel consolidat tronul lui Dan al II-lea.

Situația momentană stabilă la Dunăre și noile intenții regale față de Polonia determină în primele zile ale lunii martie plecarea lui Pippo spre Buda. Pe 30 martie se desfășoară la Kesmark o nouă întâlnire între regii Ungariei și Poloniei, la care sunt discutate problemele aflate în litigiu între cele două părți: politica de alianțe și sprijinul militar acordat unor terțe părți. Sigismund determină Polonia să renunțe la sprijinirea Lituaniei și husiților cehi, în schimbul încetării sprijinului său acordat cavalerilor teutoni. Semnătura comitelui de Timiș figurează din nou pe actul care consfințește o înțelegere internațională. Cât anume din ansamblul acestor tratative îi revine comitelui, nu se poate cunoaște din cauza aceleiași tăceri a izvoarelor. Scolari rămâne alături de rege în tot cursul primăverii și începutul verii anului 1423, continuându-și activitatea de consilier regal, concomitent cu cea de pregătire a noilor contingente militare necesare luptei antiotomane. Abia spre sfârșitul lunii iulie sau începutul lui august, Pippo se reîntoarce în Banat³⁷.

Străduințele lui Dan al II-lea de a-și menține tronul și răsunetul victoriei din primăvară, ajung în timpul verii până la Veneția, odată cu demersurile făcute la curtea papală și la principii lombarzi de către niște soli veniți din Orient; putem doar presupune că este vorba despre soli munteni sau eventual, ai regelui Sigismund³⁸. În timpul verii se desfășoară pregătiri intense în tot regatul pentru strângerea efectivelor militare necesare unei noi expediții peste Carpați; natura unor însemnări lasă impresia că poate fi vorba și despre existența de forțe armate în Muntenia în timpul primăverii și verii, a căror efective se schimbă din timp în timp, rămânând neschimbat numărul lor, ca rezervă a lui Dan al II-lea în cazul vreunui atac otoman prin surprindere.

Dintre evenimentele internaționale ale anului 1423 pot fi remarcate ridicarea asediului Constantinopolului de către Murad al II-lea la 22 februarie și încheierea unei păci cu Bizanțul; în timpul domniei sultanului tributul plătit de basileu s-a ridicat la 300.000 aspri la care trebuie să adăugăm și pierderea aproape a tuturor posesiunilor bizantine la Marea Neagră. Pentru a nu fi ocupată de turci, cetatea Salonic se predă venețienilor.

Cea de-a doua expediție otomană care urmărește reinstalarea lui Radu Praznaglava pe tronul muntean se desfășoară într-un interval cuprins între septembrie – 23 octombrie 1423, cel mai târziu³⁹. Trupele muntene, având în ajutor și contingente regale, aflate din nou sub conducerea comitelui de Timiș, sunt pregătite pentru noua confruntare care se desfășoară, cel mai probabil, în cursul lunii octombrie. Lipsesc din nou orice detalii asupra campaniei, desfășurată în prima sa parte într-o regiune de mijloc a Munteniei, victoria aparținând și de această dată celor doi aliați⁴⁰. În felul acesta sunt alungate toate trupele de achingii răspândite deja după pradă prin țară și Dan al II-lea este consolidat în domnie pentru perioada iernii. Dan și Pippo trec în sudul Dunării și cuceresc câteva dintre cetățile care aparținuseră Țării Românești, printre acestea numărându-se și Silistra⁴¹.

Luptele din această zonă trebuie situate cu aproximație la mijlocul, sau în cea de-a doua decadă a lunii octombrie și au durat cu certitudine o săptămână. Între victoria de la începutul lunii și campania sud-dunăreană se situează acțiunea de recucerire a cetăților muntene din stânga fluviului aflate sub stăpânire turcească: Giurgiu și Turnu.

Dintre membrii corpului expediționar regal participanți la lupte, în afara masivelor contingente transilvano-bănățene, trebuie remarcată și prezența unor mari baroni ai regatului, aflați însă în subordinea comitelui de Timiș. Unul dintre ei este Albert de Nagymihaly, banul Croației, participant la luptele dintre anii 1423–1424 cu un corp de 250 călăreți⁴², informația completează totodată importanța care s-a acordat acestor expediții antiotomane.

Filippo Scolari se reîntoarce la Timișoara, cel mai târziu în primele zile ale lunii noiembrie, fapt ce înseamnă că luptele de pe Dunăre s-au încheiat în jurul lui 23–25 octombrie. La 9 noiembrie el judecă deja un proces pentru daune aduse unor cumani din nord-vestul Banatului, zona Szentelt-ului⁴³. Acceptând datarea unui alt document, pe 11 noiembrie se pare că peste două zile Pippo se află deja la Buda unde regele îi reconfirmă donația pentru câteva posesiuni, ca răsplată a faptelor de vitejie⁴⁴.

Interesantă este îndeplinirea concomitentă de către comitele de Timiș a mai multor funcții, care par a se suprapune, dar care respectă vechile privilegii ale unor mici grupări etnice din cuprinsul

regatului. În cazul de față asistăm la exercitarea, funcției de jude al cumanilor din Banat de către Pippo timp de aproape un sfert de secol; este o perioadă deosebit de lungă pentru un singur personaj menținut în post, care reflectă calitățile organizatorice ale comitelui. Urmașe ale comunităților de cumani stabilite în zona Tisei⁴⁵, micile enclave cumane din Banat au dispărut, chiar spre sfârșitul veacului, fiind asimilate de populația în mijlocul căroră au trăit, în cazul de față românii.

Filippo Scolari este prezent în continuare la Timișoara și în primele luni ale anului 1424, antrenat de aceleași pregătiri militare și de rezolvarea problemelor curente ale comitatelor din subordine. Pe 17 martie solicită văduvei lui Ștefan de Remetea restituirea unei vechi datorii și pe 22 martie soluționează neînțelegerile dintre nobilii condivisionali din Iersig⁴⁶, în acest ultim caz dispunând alcătuirea unei comisii de judecată și plata reciprocă a daunelor.

Din acest timp există mărturii care amintesc despre încalcări de posesiuni din partea lui Pippo și Matteo Scolari⁴⁷; sunt mărturii obișnuite pentru modul în care marii feudali înțeleg uneori să-și rezolve problemele funciare. Nici Pippo nu face excepție de la această regulă, deși astfel de fapte sunt relativ puține în activitatea sa.

Cel mai probabil în luna aprilie comitele pleacă spre Buda, unde regele Sigismund pregătește câteva noi acțiuni diplomatice de amploare, la care participarea lui Scolari era necesară. De aici, Pippo se adresează, la 27 mai, castelanului său din Zaad, Stanislau de Recaș – unul dintre vechii participanții la conflictele militare ale deceniului trecut –, atrăgându-i atenția asupra faptului că negustorii sași din Sibiu nu plătesc vamă în interiorul regatului și ca atare nu pot fi obligați să plătească vamă nici la acest vad de trecere peste Mureș⁴⁸.

Deși documentul nu mărturisește, măsura de impunere a unor restricții pentru negustorii transilvăneni a fost luată de multă vreme de însuși Pippo, care căuta astfel să-i sprijine pe negustorii localnici și pe cei italieni și să ridice viața economică a comitatelor bănățene. Sub presiunea reclamațiilor, Sigismund este nevoit să-i ceară comitelui anularea restricțiilor, acesta fiind silit să le accepte.

Acceptarea lui Filippo Scolari ca persoană căreia i se încredințează elucidarea unor chestiuni de partaj ale casei regale, confirmă talentul său de mediator, dar și cumpănitelile-i sfaturi, precum și încrederea deosebită, deplină de care se bucură din partea lui Sigismund de Luxemburg. Filippo nu l-a trădat niciodată, constituind în acest sens, un exemplu de corectitudine și fidelitate. Așa s-a întâmplat și cu ocazia discuțiilor care au avut loc în anul 1424 asupra proprietății reginelor Elisabeta – fiica lui Sigismund și soția lui Albrecht de Habsburg – și Barbara, soția lui Sigismund; alături de alți magnați și apropiați ai regelui, Pippo participă la dezbaterile care vizau mărirea dotei moștenitoare a tronului ungar⁴⁹. Chestiuni legate de cumani din Banat revin în atenția comitelui de Timiș în același interval după cum o mărturisește un act din 9 iunie⁵⁰, iar la 21 iunie are loc cel mai mare schimb de posesiuni efectuat prin intermediul lui Pippo, cel cu familia Kanizsai⁵¹.

Competența comitelui în rezolvarea cu promptitudine a unor chestiuni de drept internațional a fost apreciată mult de rege; drept urmare îl numește, în aceeași lună estivală, pe Pippo în rândul sfetnicilor săi desemnați ca pe căi diplomatice să aplaneze conflictul dintre Erich al VII-lea de Pomerania, regele Danemarcei, Norvegiei și Suediei (1412–1439) și ducii de Holstein⁵². Prin această acțiune participarea sa – mai mult sporadică și în general ne semnificativă – la problemele specifice imperiului romano-german se lărgeste, fapt ce duce și la atestarea sa în izvoarele literare germane⁵³.

Și tot din aceeași lună, din 29 iunie, datează și cererea regală adresată comitelui pentru aplanarea conflictului dintre orașenii din Caransebeș și nobilii de Mâtnic și Măcicaș cu privire la folosința unor păduri din jurul orașului⁵⁴.

În vară se fac pregătiri intense la curtea regală pentru primirea împăratului bizantin, Ioan al VIII-lea Paleolog (1423–1448) care sosește la Buda, unde rămâne aproximativ două luni. Acesta se afla la sfârșitul unei lungi călătorii prin Europa apuseană și centrală, în încercarea de a-i trezi interesul față de gravitatea pericolului otoman. Promisiunile acordate basileului au fost condiționate de lichidarea schismei religioase, prin acceptarea unirii catolicismului cu ortodoxismul, fapt încuviințat de suveran. Tratatul său cu regele Sigismund se desfășuraseră în intervalul lunilor iulie-august 1424, la Buda și Tata⁵⁵. La ele participă și comitele de Timiș, continuându-și astfel preocupările diplomatice anterioare, consacrate găsirii unei soluții viabile pentru stăvilirea ofensivei otomane pe Dunăre și apoi alungarea turcilor otomani din Europa. Înțelegerile survenite între cei doi suverani vor rămâne pur teoretice întrucât nici unul dintre cele două state nu are puterea de a acționa eficient împotriva dușmanului comun, iar de acțiunile grandioase, plănuită nici nu putea fi vorba. Spre

sfârșitul verii și începutul toamnei, Ioan Paleolog părăsește curtea regală, traversează Țările Române și se îmbarcă la Chilia cu destinația Constantinopol.

Efortul militar întreprins în acest an de către rege se limitează doar la acordarea unui ajutor militar lui Dan al II-lea. Otomanii înăbușă răscoala de eliberare națională a albanezilor și întreprind apoi obișnuitele „akin”-uri asupra ținuturilor creștine, rămânând fără ripostă armată din partea lui Sigismund.

În prima parte a anului 1424 Dan al II-lea fusese bătut de către oastea lui Radu Praznaglava, ajutat din nou de turci; și se refugiază în Transilvania⁵⁶, riposta regală întârzie din cauza problemelor amintite mai sus, dar la începutul toamnei pregătirile armatei regale sunt terminate.

Concentrarea trupelor se face în august, cel mai sigur, în părțile sud-estice ale Banatului, în apropierea Dunării. Sosirea comitelui de Timiș în luna septembrie duce la declanșarea acțiunii armate, și contingentele sale înaintază prin Banatul Severinului și Oltenia, respingând trupele lui Radu și pe cele otomane. Aceste expediții se desfășoară aproape după același tipic: forțele se concentrează în Banat, intră în Țara Românească prin Severin, străbat Oltenia, unde poartă câteodată lupte, și dau bătălia decisivă pentru soarta domniei lui Dan al II-lea undeva în centrul Munteniei. După victorie țara este curățată de dușmani și, uneori, trupele trec chiar Dunărea. Campania din septembrie 1424 are aceeași desfășurare și, pe la începutul lunii octombrie, se termină printr-o nouă trecere a Dunării și cucerirea Vidinului⁵⁷.

Spre mijlocul lunii octombrie trupele sunt deja reîntoarse la baze, iar comitele de Timiș era ocupat cu ample lucrări de refacere, extindere și întărire a fortificațiilor din zona Porților de Fier, inclusiv Severinul. Amploarea cea mai mare o au lucrările la această ultimă cetate, avariata în urma necurmatelor lupte.

Referitor la aceste lucrări de refacere, se apreciază că au fost cele mai importante din întreaga istorie a cetății, după construcția ei de către cavalerii ioaniți în secolul al XIII-lea, și i-au permis fortăreței severinene să reziste încă exact un secol ofensivei otomane⁵⁸. În afară de Severin, mai sunt refăcute în intervalul toamnă și iarnă cetatea din insula Saan⁵⁹ și probabil Orșova. Armata regală este prezentă în zonă atât în luna octombrie cât și în noiembrie, prelungindu-și staționarea până spre sfârșitul lucrărilor, ceea ce înseamnă aproape primăvara anului următor⁶⁰. Din aceste motive, opinăm că majoritatea trupelor era formată din contingente ale nobilimii și cnezilor bănățeni, obligați să susțină atât efortul constructiv, cât și pe cel militar.

Izvoarele care amintesc repetatele retrageri peste munți ale lui Dan al II-lea specifică doar că este vorba despre Transilvania. Opinăm că majoritatea acestor treceri trebuiesc căutate, nu atât în Transilvania din interiorul arcului carpatin, ci în zonele vestice ale acestuia și anume în Banat. Nici un alt comandant militar transilvănean al acestor ani nu s-a aflat în fruntea unei armate de ajutor și nici nu a reușit să-i ofere lui Dan sprijinul substanțial căutat; trecerea domnului muntenean peste munți în Transilvania trebuie să fi avut loc exclusiv doar în momentele în care înfrângerea suferită se situase în teren pe undeva mai aproape de Ardeal decât de zona Severinului și Banatului.

Demersurile de ajutor de până acum au fost întreprinse, în principal, de către comitele de Timiș, care era și comandantul armatelor regale trimise în ajutorul voievodului Țării Românești. Punctul lor de plecare fusese orașul Timișoara și locul obligatoriu de trecere Orșova-Severin. Este normal ca domnul fugar să caute scăparea în partea în care știa că va fi adăpostit și sprijinit cu trupe⁶¹. Cu ajutorul lui Filippo Scolari și a oștilor sale, în mare parte bănățene, Dan al II-lea reușise în fiecare acțiune militară dintre anii 1423–1426 să-și reocupe tronul uzurpat de către filotomanul, Radu Praznaglava.

Pippo urmărește mersul lucrărilor de reconstrucție atât la fața locului, în ținutul mehedintean, cât și de la Timișoara, unde se întoarce pe la sfârșitul lunii noiembrie, rezolvând între timp câteva dintre problemele curente: unele se referă din nou la cumani⁶², iar altele la vicecomitele său de Caraș. Ultimul săvârșesc diferite abuzuri: răpește iobagilor din Apachya 9 boi și 2 florini, schimbă animalele și sechestrează iobagii, sau pradă diferite posesiuni⁶³. Pentru același sfârșit de an există informații asupra unui pretins schimb de solii care ar duce la încheierea unui tratat de pace între Sigismund și turci⁶⁴.

Comitele de Timiș o perioadă ceva mai lungă odihnei și reglemnetări în posesiile de ordin familiar, cum sunt de exemplu bogatele donații făcute bisericii Sf. Margareta din Ozora⁶⁵ sau pregătirea pentru întâlnirea cu proaspătul arhiepiscop de Kalocsa, Giovanni Buondelmonti⁶⁶; locul preferat de odihnă și întâlniri este în continuare Lipova. Această ședere completează informațiile despre o nouă cură în localitate chiar în iarna dintre anii 1424–1425. De fapt este antepenultima dintre

numeroasele sosiri ale lui Pippo aici și are ca efect o oarecare îmbunătățire a sănătății sale, grav șubrezită. În primăvara, și o parte a verii, anului 1425 comitele călătorește spre Ozora, unde se îngrijește de bunul mers al posesiunilor, de situația și viitorul soției și rudelor sale italiene. Începe să se gândească cu mai multă intensitate la sfârșitul vieții sale. Mărturie impresionantă a conștiinței de sine și a destinului uman este preambulul donației sale din 25 iulie 1425, făcută bisericii Sf. Maria din Székesfehérvár⁶⁷, care poate fi considerat adevăratul testament moral al lui Filippo Scolari.

Noile conflicte din Țara Românească îl silesc pe Pippo să se reîntoarcă la Timișoara, unde se aflate în luna august, pregătind noua campanie. Tot în acest scop participă și la lucrările unora dintre congregațiile nobiliare comitatense⁶⁸. Din nou, forțele bănățene sunt concentrate în zona Porților de Fier, de unde pornesc într-o altă expediție în favoarea lui Dan al II-lea. De data aceasta atacul se va desfășura din două părți, din vest și din nord, întrucât forțele transilvane acționează separat sub conducerea voievodului Csaki, care trece în zona montană a Munteniei, reușind să alunge garnizoanele muntene credincioase lui Radu și trupele de ajutor ale otomanilor.

Comitele de Timiș acționează în aceeași zonă limitrofă Dunării, în părțile vestice ale Țării Românești. Acțiunea lor combinată reușește să zdrobească rapid forțele dușmane eliberând țara de turci. Desfășurarea acestor evenimente poate fi situată în cea de-a doua jumătate a lunii septembrie și, cel mult, în prima săptămână din luna octombrie. După acest interval, joncțiunea celor două armate, undeva în zona colinară a Munteniei, duce la concentrarea unor importante forțe militare care coboară spre Dunăre, jucând un rol deosebit de important în planurile politice ale regelui Sigismund de Luxemburg.

Acesta urmărește să reînvie țaratul de Vidin, prin amplasarea în cetate și în ținutul din jur a unuia dintre fiii foștilor țari bulgari. Acesta era Frujin, adăpostit de ani de zile în Banat, loc unde regele îi dăruise numeroase posesiuni. Comitele de Timiș știe de multă vreme de existența acestuia iar, ideea de a-l folosi într-un moment favorabil, poate avea la origine și participarea sa. Însuși plasarea acestui pretendent bulgar în Banat, în imediata apropiere a Bulgariei și încredințarea sa în grija lui Pippo arată clar intențiile regale. Să nu uităm că acest stat tampon ar fi preluat, în accepțiunea autorilor săi, o mare parte din atribuțiile militare ale zonelor sudice ale regatului, în speță Banatul. Apoi s-ar fi stabilizat oarecum și situația politică a Țării Românești.

La mijlocul lunii octombrie se desfășoară aceste bătălii în sudul fluviului, în jurul cetăților Nicopole și Vidin, lupte încununată de succes, fără a ști dacă au fost sau nu ocupate cetățile Vidin și Rahova⁶⁹. Indiferent de rezultatul acestor lupte și asedii, încercarea nu are sorți de izbândă datorită lipsei de sprijin din partea masei bulgarilor, ale căror războaie din acești ani – nesprijinite din afară – au fost înecate în sânge; mai apoi, lipsa unui sprijin eficient din partea forțelor regale protectoare duce la abandonarea ideii. Așezat în marginea teritoriului dușman, pe malul drept al Dunării Vidinul – sau oricare altă cetate – nu are șanse de a fi apărat mai mult decât un sezon de către creștini, iar eforturile militare pentru recucerirea sau apărarea sa erau inutile., Lucru era evident atât pentru Pippo, cât și pentru Dan al II-lea și Nicolae Csaki; ca urmare aceștia se retrag peste Dunăre imediat după terminarea operațiunilor militare.

Cheia succeselor din acea toamnă, ca și a celor din ultimii ani, trebuie căutată în faptul că majoritatea armatei era alcătuită din țărănime, cnezi și mica nobilime, atât în Muntenia cât și în ținuturile românești transcarpatine, Transilvania și Banat. Pentru prima dată apar acum în armata munteană mercenarii⁷⁰ lucru explicabil datorită procesului de fărâmițare internă a forțelor muntene și necesitatea completării lor cu oșteni plătiți.

O ultimă mențiune despre activitatea militară a comitelui în acest sfârșit de an 1425, mai precis din luna octombrie, îl prezintă luptând în Serbia împotriva turcilor care invadaseră din nou țara⁷¹. Nu sunt cunoscute nici datele de început și nici cele de sfârșit ale acestei campanii sud-dunărene, aproximația putând împinge data de desfășurare a acestor lupte până în prima săptămână a lunii noiembrie. A fost vorba despre ultimele atacuri ale anului, autorii lor fiind beii dunăreni. Reîntors din campanie, Pippo se odihnește câteva săptămâni în Banat, după care călătorește spre Ozora, unde rămâne toată iarna și primăvara anului 1426.

Starea gravă a sănătății comitelui îngrijorează atât familia cât și pe Sigismund. Odihna prelungită nu ameliorează prea mult efectele grave ale gutei, iar deplasările deveniseră deosebit de grele, întrucât Pippo trebuie transportat în trăsură. De abia pentru acest început de an există mărturii asupra gravității bolii comitelui, deși maladia era mai veche. În acest fel trebuie să reconsiderăm participarea comitelui de Timiș cel puțin la campaniile anului 1425, prin menționarea aproape sigură a deplasării sale în trăsură. Cu toată boala, Pippo – aflat în continuare la Ozora, își desfășoară

activitatea în mod aproape obișnuit. Pe 20 aprilie regele îi cere să rezolve nemulțumirea călugărilor mănăstirii Sfânta Ana din Oradea, întrucât defunctul episcop Andrea Scolari a luat pentru sine veniturile morilor de pe apele care treceau pe lângă mănăstire, deși aceasta era proprietara⁷². În calitatea sa de unic moștenitor, i se cerea lui Pippo să repare abuzul; nu se cunoaște vreun act care să păstreze în textul său măsurile luate de comite.

Creșterea populației orașului Ozora, aflat în stăpânirea lui Scolari încă din anul 1398, impune – în anul 1426 – reevaluarea raporturilor stăpân-oraș; să nu uităm că aici locuiesc și „oaspeți”, fapt important pentru evoluția urbană a locului, ca de altfel pentru toate centrele urbane ale regatului. Ca urmare a situației noi, la 21 aprilie Pippo hotărăște să mărească atribuțiile administrative și juridice ale Ozorei prin alegerea de către locuitori a judecătorilor care vor exercita atribuțiile juridice, cu excepția crimei și pedepsirii cazurilor de tâlhării, ambele rezervate de drept seniorului feudal⁷³. În schimbul noii libertăți electivă, orașul plătește anual comitelui 50 de florini în monedă nouă, la două date: 25 la Sângeorge și 25 la Sânmihai. Avem în față cazul obișnuit al ridicării unui oraș și beneficiem de actul păstrat al evenimentului. Nu putem spune același lucru despre orașele și târgurile bănățene aflate aproape de tot atâta vreme ca și Ozora sub jurisdicția comitelui de Timiș, datorită numeroaselor involburări ale istoriei asupra acestui ținut românesc. Un exemplu este concludent: orașul Timișoara, centru economic deosebit de important, cu legături comerciale solide în sud-estul și chiar centrul Europei, nu beneficiază – pentru întreaga perioadă a istoriei sale medievale decât de un mănunchi de documente – și acestea ne semnificative⁷⁴ din punct de vedere al conținutului.

În situația în care sănătatea șubredă nu-i permite lui Pippo să se deplaseze prea ușor, iar complexele tratative de pace cu Veneția aflate în curs de desfășurare la Buda și Tata, îl solicită, iar comitele joacă un rol esențial⁷⁵, o scurtă călătorie spre comitatele bănățene poate suscita multe comentarii. La 22 aprilie Pippo este la Ozora, unde emite actul referitor la privilegiile orașului, iar peste 5 zile, deci la 27 aprilie 1426, el se află la Szeged, luând apărarea unui vechi slujitor de-al său⁷⁶. Ce anume l-a determinat să-și întrerupă odihna și tratativele și cu greutatea, de acum cunoscută, a deplasării să străbată din nou regatul? Răspunsul trebuie căutat desigur în agravarea situației de la Dunăre prin noile intervenții otomane de primăvară. Deși fatul e neatestat de izvoare, Pippo a ajuns cu certitudine până la Timișoara unde a acționat în vederea întăririi frontierelor bănățene și pregătirea armatei pentru respingerea oricărui atac.

Campania otomană declanșată și condusă personal de către sultanul Murad al II-lea, în primăvara acestui an avusese ca scop devastarea Serbiei și Bosniei⁷⁷, timp în care beii dunăreni participă la o nouă incursiune destinată să-l readucă pe tronul din Târgoviște pe Radu Praznaglava. O primă luptă avusese deja loc în Țara Românească, probabil încă la sfârșitul iernii, dar victoria i-a aparținut lui Dan al II-lea. Sosirea lui Pippo în Banat, la sfârșitul lunii aprilie, este o consecință a acestor lupte. Pippo nu rămâne aici mai mult de o săptămână, reîntorcându-se spre centrul regatului unde se desfășurau tratativele de pace amintite. Considerăm că aprecierile lui Jacoppo Bracciolini, referitoare la o călătorie a comitelui spre linia Dunării unde se afla armata sa la iernat, au ca obiect tocmai această etapă a începutului unor noi lupte cu turcii. Adevărat ar putea fi și scopul arătat: îmbărbătarea oștenilor în rândul cărora se zvonise că Filippo ar fi murit. Sosirea lui Scolari în tabără certifică realitatea.

Nu sunt cunoscute nici un fel de ajutoare regale pentru Dan al II-lea în această primăvară, deși se prea poate ca ele să fi fost expediate, și ne gândim în primul rând la călătoria mai sus amintită a comitelui de Timiș spre, și în Banat, când ar fi putut trimite contingente locale să-l sprijine pe domnul muntean. În urma unei noi lupte, foarte sângeroase, soldate cu mari pierderi umane de ambele părți, desfășurată pe la sfârșitul lunii mai Dan al II-lea este învins⁷⁸ și silit din nou să caute adăpost peste munți. Posibil ca acest loc de exil a fost din nou Banatul, unde trupele prietenului său Scolari erau pregătite pentru ripostă.

Discuțiile finale asupra tratatului de pace ungaro-venețian se desfășuraseră pe parcursul primelor două săptămâni ale lunii mai și sunt întrerupte doar din cauza a două evenimente extrem de importante. Primul se referă la știrea falsă care ajunge la Tata în jurul lui 10 mai potrivit căreia Dan al II-lea ar fi fost ucis. Ca urmare, în zilele de 10 și 11 mai, tratativele sunt întrerupte, Filippo Scolari pune la punct pregătirile militare concentrând aproape 20.000 oameni⁷⁹, iar Sigismund își amână, proiectata călătorie spre Germania. Reluate pe 12 mai discuțiile vor fi încheiate curând după aceea.

Cel de-al doilea eveniment se referă la sosirea la Tata a despotului Ștefan Lazarević, în data de 10 mai⁸⁰.

Plecat din Serbia la sfârșitul lunii aprilie, din cauza masivității atacului condus de sultan, căruia forțele sale nu-i puteau rezista, despotul asistă aici la ultimele discuții cu solii florentini. În jurul datei de 15 mai încep discuțiile dintre Sigismund, Pippo și Lazarević, referitoare la sprijinul militar datorat de rege vasalului său. Suita despotului la aceste discuții se cifra la aproape 200 persoane⁸¹. Gravitatea acțiunilor otomane asupra Serbiei îl determină pe despot să solicite ajutor regal imediat, în caz contrar va fi nevoit să treacă de partea turcilor, spre a-și feri țara de distrugere. În urma discuțiilor de la Tata, regele se obligă să-i acorde ajutorul militar cerut, iar despotul reînnoiește tratatul cu regatul Ungariei; în plus față de precedentele tratate, se prevede și predarea a 17 cetăți dunărene Ungariei. Printre acestea figurează Golubac-ul și Belgradul, ultimul fiind, de la această dată și până la cucerirea sa de către turci în anul 1524, apărut de forțele regatului.

Un episod interesant, menit să ilustreze posibilitatea colaborării militare antiotomane ungaro-polone, dar mai ales incapacitatea lui Sigismund de Luxemburg de a urmări coerent un plan de acțiune, îl reprezintă proiectata acțiune militară comună a forțelor poloneze și ungare din primăvara-vara anului 1426. Încă în toamna anului 1425, Sigismund de Luxemburg îl trimite ca sol în Polonia pe Stefan Berzeviczy pentru obținerea unor contingente polono-moldave în vederea unei intervenții militare comune împotriva turcilor. În conformitate cu înțelegerea survenită, polonii trimit un corp de 5.000 călăreți comandați de starostele Rusiei roșii Janusz Kobilenski; lor li se adaugă și un corp de oaste moldovenească. Punctul de întâlnire cu forțele lui Sigismund era Brăila, loc unde polonii și moldovenii așteaptă nu mai puțin de două luni sosirea aliaților. După contextul general, aceste luni au fost iunie-iulie 1426⁸². Lipsa oricăror știri despre intențiile lui Sigismund îi determină pe poloni să se retragă, iar planul ofensiv să eșueze înainte de a fi început; era unul dintre cele mai nimerite prilejuri de cooperare a forțelor militare ale celor mai puternice state ale Europei centrale și sud-estice: Ungaria și Polonia împotriva turcilor otomani. După plecarea polonilor, Alexandru cel Bun preia pe seama Moldovei din cursul inferior al Dunării un teritoriu cuprins între vărsarea Siretului și Marea Neagră, inclusiv cetățile Chilia și Cetatea Albă, atunci parte componentă a Țării Românești⁸³.

Activitatea comitelui de Timiș în aceste luni se mărginește la lucrurile deja cunoscute, lipsind orice acțiune militară în zona Dunării. Pentru perioada tratatelor de la Tata cu despotul sârb, Mellini aduce o variantă interesantă⁸⁴. Potrivit ei, Sigismund de Luxemburg a ținut neapărat să cunoască și părerea lui Pippo deși acesta se afla bolnav la Ozora. Suveranul s-a deplasat până acolo cu toată curtea, discută cu comitele principalele prevederi ale înțelegerii cu sârbii și îl roagă să preia comanda armatei regale care trebuie să se îndrepte împotriva turcilor. La răspunsul lui Scolari că este bătrân, bolnav și nu mai poate conduce o armată, regele îl convinge demonstrându-l faptul că sosirea sa în părțile dunărene va constitui un imbold pentru ostași și o surpriză pentru turci care-l știu mort, sau că ar fi pe moarte; avantajul psihologic va fi hotărâtor pentru soarta campaniei. Convins de spusele regelui, Pippo a acceptat să pornească spre câmpurile de luptă⁸⁵.

Afirmațiile trebuiesc parțial corectate întrucât Mellini a confundat unele fapte. Astfel, la data tratatelor cu Lazarević, Scolari se afla deja de 2 săptămâni la Tata, unde contribuie decisiv la înțelegerea realizată cu solii florentini, referitoare la tratatul de pace cu Veneția, deci regele nu avea sens să meargă la Ozora din moment ce comitele era deja în preajma suveranului. Mai precizăm că acțiunea militară descrisă nu se petrecuse în luna mai și nici Pippo nu ajunsese în câteva zile la Dunăre: aceste fapte s-au petrecut abia peste o lună și ceva, în intervalul iunie-iulie și nu în Serbia, unde primejdia trecuse deocamdată, ci în Muntenia. Afirmația rămâne corectă în esență, prin modul în care încearcă să explice rolul decisiv al lui Scolari în evenimentele militare ale aceluiași an.

Armatele regale efectuaseră campania în două etape: prima aproximativ în intervalul iunie-iulie, iar următoarea în septembrie, ambele intervenții având ca locuri de desfășurare Țara Românească, Bulgaria și Serbia. În prima campanie, forțele de care dispunea comitele de Timiș se cifrează la aproximativ la 25.000 oameni, din care 15.000 călăreți și 10.000 pedestrași⁸⁶. Plecat din centrul regatului, comitele parcurge itinerariul Buda-Szeged-Timișoara. Persistă încă dubii asupra teritoriului în care au dat luptele întrucât izvoarele sunt, o dată mai mult, lapidare, narând doar despre „lupte cu turcii” în zona Dunării de Jos. În mod cert confruntările armate se desfășuraseră aici, dar nu în Serbia sau Banat, ci în Țara Românească. Armata condusă de Scolari s-a întâlnit în părțile sudice bănățene cu Dan al II-lea și împreună coboară spre Severin, intră în Oltenia, înving din nou trupele otomane care-l sprijină pe Radu Praznaglava. Acesta din urmă este silit să se retragă. După asigurarea domniei lui Dan, trupele regale s-au întors la bazele de plecare. Bătălia decisivă și sfârșitul campaniei pot fi situate pe la mijlocul lunii iulie⁸⁷. Motivele care au făcut ca această armată să nu se îndrepte în continuare spre Brăila nu ne sunt cunoscute. Este posibil ca la data terminării campaniei polonezii să

fi fost deja plecați, după cum se poate ca Pippo să nu mai fi putut conduce armata într-o nouă campanie de o amploare deosebită, cum se anunță cea preconizată în alianță cu polonii și moldovenii; posibil că la acea dată nu era încă consolidată suficient domnia lui Dan și nici eliberată în întregime Muntenia.

Spre sfârșitul lunii august Banatul asistă la un eveniment politic de amploare: desfășurarea lucrărilor dietei regatului la Lipova, organism care își încheie sesiunea în primele zile ale lunii septembrie. Comitele de Timiș participă la aceste dezbateri și opinăm că el se afla de mai multă vreme aici, probabil într-o nouă cură. O întrebare persistă și asupra motivelor care l-au determinat pe Sigismund să aleagă tocmai Lipova pentru desfășurarea lucrărilor dietei. Să fi fost doar apropierea acestei localități bogate în ape minerale de zona primejduită sau a fost hotărâtoare prezența lui Pippo aici și imposibilitatea sa de a mai efectua călători lungi? Având nevoie de sfatul comitelului, regele ar fi putut face un asemenea gest, dar răspunsul exact al acestei alegeri nu se poate cunoaște în stadiul de astăzi al cercetărilor.

Cea mai importantă hotărâre adoptată de această dietă se referă la încheierea tratatului formal de alianță dintre Sigismund de Luxemburg și Dan al II-lea⁸⁸. O solie munteană condusă de marele logofăt ajunge la Lipova și prezintă regelui cererea domnului muntean de a i se asigura o gardă personală de 600 oameni, a căror plată să fie suportată de rege. În urma sfaturilor lui Pippo, regele îi acordă domnului 1.000 oameni, dintre care 100 călăreți și 900 pedestrași. Plata acestora era următoarea: 1 perper românesc pe zi pentru 1 călăreț sau 3 pedestrași, prima rată fiindu-i achitată logofătului, iar pentru celelalte aspecte ce decurgeau din tratat regele le scrie imediat brașovenilor.

Iată dovada justu înțelegeri a situației interne a Țării Românești și a necesității unui nucleu de oaste credincioasă domnului, ca sprijin în clipele grele. Cu atât mai mult iese în evidență sfatul dat regelui de către comite. Și în același timp, nimic nu poate fi mai semnificativ pentru natura relațiilor de prietenie dintre cei doi: Dan și Pippo, decât această sporire a gărzii primului, datorată exclusiv sfaturilor celui de-al doilea.

Hotărârile dietei de la Lipova cuprind și un alt aspect pe larg discutat, uneori în controversă, de istoriografia mai veche sau mai nouă, și anume calitatea și cantitatea participării popoarelor și claselor sociale din cuprinsul regatului feudal al Ungariei la lupta antiotomană în secolele XIV–XVI. Părerii diverse au fost exprimate, în funcție de interese sau convingeri. Referitor strict la amplitudinea și întinderea în timp a participării la aceste lupte a populației românești transcarpatine, considerăm ca deosebit de semnificativă și tranșantă cererea nobilimii regatului adresată regelui Sigismund de Luxemburg la dieta de la Lipova⁸⁹.

În această hotărâre, nobilimea îi ceruse regelui să nu mai fie trimisă să lupte împotriva turcilor, întrucât această sarcină revenea românilor care se situaseră în prima linie încă de la începuturile atacurilor otomane⁹⁰. Dorința nobilimii, indiferent de naționalitatea acesteia, de a-și păstra privilegiile și dezinteresul ei față de gravitatea primejdiei otomane se manifestă în condiții cel puțin asemănătoare în tot cursul secolului al XV-lea și chiar la începutul veacului următor. Perioadele de anarhie internă vor slăbi considerabil puterea regatului și-l vor duce la pieire. Participarea largă a maselor populare românești, maghiare, slave, din cuprinsul regatului la luptele antiotomane rămâne o permanență pentru tot acest timp și îndepărtarea lor de tron și nobilime după războiul țărănesc din 1514, explică prăbușirea regatului.

Imediat după încheierea lucrărilor dietei, comitele de Timiș pleacă într-o nouă campanie în sudul Dunării, în încercarea de a stabili totuși acel stat tampon pe care încercase să-l realizeze anul trecut. Pe itinerariul: Lipova-Timișoara-Caransebeș-Orșova, se deplasează trupele recent recrutate de Pippo. Dintr-un scurt popas în ultima localitate, pe 8 septembrie, datează penultimul document emis de către comitele de Timiș⁹¹.

Asupra drumului urmat în continuare de armata sa există mai multe păreri: cea a istoricilor mai vechi indică o campanie sud-dunăreană în Serbia⁹² în timp ce istoricii sârbi susțin dimpotrivă desfășurarea acestor lupte în jurul Vidinului⁹³. Din scopurile inițiale și modul de desfășurare a campaniei, se întrevește clar desfășurarea ei pe pământul Bulgariei.

Dintre participanții sunt remarcați dintre apropiații regelui Ioan Marothi, Ladislau Blagai și Ștefan Berzeviczy, iar dintre străini inedita prezență a lui Don Pedro, fiul regelui Ioan I al Portugaliei, sosit în Orient în fruntea a 800 călăreți, într-o acțiune de recunoaștere⁹⁴. Li se alătură Dan al II-lea cu forțele armate muntene, numărul total al efectivelor ridicându-se la aproximativ 25.000–30.000 oameni.

Cu aceste forțe comitele trece Dunărea, cel mai probabil pe la Severin-Cladova și înaintează spre Vidin, în încercarea de a-l instala domn pe Frujin. Luptele sunt îndârjite întrucât cetatea era reședința unor vestiți bei de achingii, dar victoria finală aparține trupelor creștine. S-a avansat chiar ideea desfășurării a două lupte în preajma Vidinului⁹⁵, în prima victoria aparținându-i lui Scolari, iar în cea de-a doua rezultatul fiind incert. În nici un caz în urma acestora nu a putut fi instalat acel „cneaz bulgar” amintit într-o cronică contemporană, dar în decursul primei lupte mor aproximativ 15.000 luptători inclusiv cei 800 „cruciați” ai lui don Pedro⁹⁶.

Interesant acest episod al prezenței portugheze pe meleagurile dunărene, într-o încercare timidă de a cunoaște realitățile orientului european și de a participa la câteva lupte cu turcii. Necunoscători ai realităților vremii, cavalerii portughezi au căzut încă în prima luptă, dovedind o dată mai mult – dar la o scară redusă – eșecul cruciadei de la Nicopole și al tacticii de luptă apusene în fața inovațiilor aduse de otomani. Prințul Pedro va mai rămâne cîtva timp în aceste ținuturi împrietenindu-se cu domnul muntean. În ceea ce-l privește pe Pippo, prezența lui don Pedro a fost doar un accident, întrucât nu a adus nimic notabil în schimbarea raportului de forțe din zonă, dovedind o dată în plus diferența dintre amatorism și profesionalitate, dintre o călătorie de plăcere și o viață închinată unei idei lupta antiotomană.

Câteva cuvinte despre deja amintita campanie care avea ca punct final cetatea sârbească dunăreană Golubac. În realitate este vorba despre contopirea în aceste izvoare a celor două campanii din vara-toamna anului 1426 într-una singură și care are drept loc de desfășurare malul drept al Dunării. Descrisă foarte frumos, această acțiune merită să fie amintită. Plecat de la Tata, Pippo face zece zile până la Dunăre – cu trăsura –, unde trupele sale se aflau în tabără. Bucuroși de sosirea comandantului pe care-l crezuseră pe moarte, ostașii trec fluviul atacându-i pe dușmanii surprinși de această apariție. Solia turcească sosită, după primele victorii ale comitelui de Timiș, să ceară armistițiu sau pace, mărturisește că au pornit la luptă doar fiindcă au auzit că Scolari a murit; este evidentă intenția penegirică a autorului acelor rânduri⁹⁷. La cererea dușmanului, comitele răspunde printr-o nouă serie de atacuri în urma cărora reușește să obțină victoria, după care se reîntoarce în stînga fluviului.

Este ușor sesizabilă și confuzia făcută de izvoare asupra desfășurării reale a campaniilor din anul 1426 ca și preluarea acestor afirmații de la un autor la altul; ținând seama și de distanța geografică la care se aflau autorii la data scrierii operelor, confuzia dintre Golubac și Vidin, cetăți apropiate totuși una de alta este explicabilă. Aceste lupte pot fi atribuite și refuzului garnizoanei unor cetăți dunărene sârbești de a se preda regelui Sigismund; exemplul clasic este Golubac-ul care refuză acest lucru și în anul următor, preferă să se predea mai bine turcilor decât Ungariei. În plus, lipsa unor mărturii sigure asupra drumului urmat de trupele comitelui de Timiș la reîntoarcerea din campania bulgară din septembrie-octombrie 1426, lasă câmp liber posibilității ca ele să fi urcat în amonte pe Dunăre, pe malul ei drept, în care caz ar fi trecut și pe sub zidurile cetății Golubac în drumul spre vadurile de la Horom și Cuvin, singurele locuri de trecere a Dunării în zonă.

Unul dintre aspectele, oarecum surprinzătoare, referitor la relațiile dintre comitele de Timiș și despotul sârb Ștefan Lazarević îl constituie aprecieri de genul aceleia care afirmă că acestea exprimau legături de prietenie⁹⁸. Nu știm realmente dacă s-a ajuns între cele două personaje la o prietenie, dar repetatele acțiuni de ajutorare a despotului și numeroasele tratative diplomatice al căror mediator și, nu de puține ori, autor principal a fost tocmai Filippo Scolari, extinse pe durata a două decenii (1406–1426), au stabilit relații amicale strânse între cei doi comandanți creștini de oști.

Comitele de Timiș se reîntoarce din campanie, după toate probabilitățile, în luna octombrie. Starea agravată a sănătății sale, boala evoluând rapid datorită eforturilor mari depuse și în acest an, îl determină pe Scolari să părăsească Timișoara. A poposit la Oradea, oraș în care, în afara băilor termale, se mai aflau și câțiva medici italieni veniți la curtea lui Andrea Scolari. Unul dintre aceștia era Ieronimo di Sancto Miniato⁹⁹ care îl îngrijește și acum pe Filippo, în speranța unei îmbunătățiri a sănătății comitelui. Scolari rămâne în cetatea de pe Crișul Repede câteva săptămâni după care, simțindu-se din ce în ce mai rău, pleacă spre Lipova. Popasul la Oradea trebuie situat în luna noiembrie, iar plecarea din acest oraș s-a petrecut în a doua jumătate a acestei luni. La 20 noiembrie Pippo se găsea la Șiria, de unde a emis ultimul său document, un act referitor la situația locuitorilor districtului românesc al Căpâlni¹⁰⁰.

Luna decembrie Filippo Scolari și-o petrece imobilizat la pat, în Lipova, sub îngrijirea doctorilor săi italieni. Dar nimic nu mai reușește să-l ajute și la 27 decembrie 1426, Filippo Scolari se stinge din viață. Siciul cu corpul neînsuflețit a fost dus spre a fi înmormântat în capela funerară

construită de defunct la Szekesfehervár. Pe piatra mormântului său scrie: „Sepluchrum egregii et magnifici Filippi de Sclaribus de Florencia, Comitibus Themensiensis et Ozore, qui obiit A.D. MCCCCXXVI, die XXVII mensis decembris”¹⁰¹.

NOTE CAPTIOLUL VI

¹ Thallóczy Lajos – Barabás Samu, *A Frangepán család oklevéltára*, vol. I, Budapesta, 1910, p. 184–186; diploma regală din 5 mai 1419 emisă prin „relacio Piponis”, aflat împreună cu regele la Visegrad.

² Wenzel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 221; la 30 mai din Košice este emis documentul prin aceeași „relacio Piponis”.

³ Părerii sintetizate de Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 1–5 și Anca Ghiță, *op. cit.*, p. 87–89.

⁴ Ștefan Katona, *Historia critica regum Hungariae*, tom XII, Buda, 1790, p. 327.

⁵ Pe 2 septembrie sosesc la Veneția știri despre aceste lupte din august, cf. Nicolae Iorga, *Sutdii și documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. III, București, 1901, p. IX.

⁶ Anca Ghiță, *op. cit.*, p. 90 spune că oastea marelui vizir a ajuns în Serbia unde s-au desfășurat mai apoi lupte; Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 67 contrazice această opinie arătând și falsitatea acelei „victorii” raportate de rege undeva între Niș și Nicopole pe 4 octombrie 1419; la data respectivă regele se afla încă la Oradea.

⁷ Fejer Georg, *op. cit.*, X/VI, p. 954; regele se afla la „Neuhaus” în Bulgaria, lângă Porțile de Fier. Pentru localizarea acestuia vezi Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 66, nota 61; la p. 67 este discutată și lupta și localizarea.

⁸ La prima dată se adresează brașovenilor, cf. Franz Zimmermann, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. IV Brașov, 1937, p. 12; pentru cea de-a doua vezi Wertner Mór, *A Nicopoli hadjárat 1396-ben, în Hadtörténelmi Közlemények*, Budapesta, 1925, p. 229.

⁹ Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 56, document emis la 25 iulie 1420, care se referă la luptele de sub cetatea Severinului din toamna lui 1419.

¹⁰ Géresi Kálmán, *A Nagy Károlyi grof Károlyi család oklevéltára*, vol. I, .Budapesta, 1895.

¹¹ Ioan Mihalyi de Apșa, *Máramarosi Diplomák a XIV. és XV. Századból*, Sighetul Marmăției, 1900, p. 242–244; la 12 și 15 noiembrie regele se află în Severin, donând lui Tatul, fiul lui Mihail, din Jalova, Maramureș, câteva posesiuni.

¹² Pesty, *Szörényi*, III, p. 20; la 3 decembrie regele emite de aici actul de întărire a drepturilor cneziale ale lui Valentin, fiul lui Teodor de Ieud, cf. Ioan Mihalyi, *op. cit.*, p. 245–246.

¹³ Ilie Minea, *op. cit.*, p. 164; Iuliu Vuia, *Districtus Walachorum*, Timișoara, 1929, p. 17.

¹⁴ Wertner Mór, *A Nikapolyi*, p. 229, spune că Gevrin este Orșova Nouă din insula Ada-Kaleh; Theodor N. Trâpcea, *Câteva cetăți din Banatul de Severin*, în *S R i*, București, nr. 1, 1971, p. 173 citează două variante: potrivit uneia, Gevrinul ar fi fost în partea estică a insulei Ada-Kaleh; potrivit celeilalte, Gevrinul ar fi fost pe malul drept al Dunării în Bulgaria.

¹⁵ Din cuprinsul diplomei regale, din 26 octombrie 1419, reiese că „Geben uff unserm neuen Hausz, in del Bulgarei, bei dem Eiserntor” adică această „casă nouă” era o cetate, situată în zona Porților de Fier, dar în Bulgaria. Constantin Jireček, *Geschichte der Serben*, II/2, Gotha, 1918, p. 155 o identifică cu Novigrad, adică Cladova.

¹⁶ Discuția la capitolul VIII.

¹⁷ Pentru Dan al II-lea se pronunță Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, București, 1938, p. 10; Milleker, *op. cit.*, p. 22. Pentru Radu Praznaglava sunt J. C. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, I, Halle, 1804, p. 165; Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 18–19.

¹⁸ Pesty, *Szörényi*, p. 20; Fejer Georg, *op. cit.*, X/VIII, Buda, 1843, p. 601, aflat la Caransebeș la 25 iunie, Ștefan Rozgony „comes Temesiensis”, îl scutește pe Ladislau, fiul lui Danciu, canonic de Cenad de participarea la luptele antiotomane.

¹⁹ Datarea a fost propusă de noi, în concordanță cu evoluția ulterioară a evenimentelor militare și cu luptele din septembrie din Hațeg și de pe valea mijlocie a Mureșului.

²⁰ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 113; Victor Motogna, *Banatul Românesc...*, p. 455, vorbește foarte confuz despre luptele din acest an, neputând fi luat ca termen de referință.

²¹ Szentkláray Jenő, *Temesvármegye története*, în vol. Borovszky Sámú *Temesvármegye és Temesvár*, Budapesta, f.a., p. 292; Victor Motogna, *op. cit.*, p. 455; Nicolae Ilieșiu, *op. cit.*, caiet V, p. 430; toți vorbesc însă despre același Nicolae fiul lui Petru.

²² Gustav Gündisch, *Siebenbürgen in der türckenabwehr*, 1395–1526, în *R R H*, București, nr. 3, 1974, p. 419; J.C. Eder, *Observationes criticae et pragmaticae ad historiae Transilvaniae*, Sibiu, 1803, p. 64 fixează data luptei pe 25 septembrie; Viorica Pervain, *op. cit.*, p. 76 readuce lupta pe 24 septembrie.

²³ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 64–65.

²⁴ Pesty-Ortvay, *op. cit.*, p. 563–564.

²⁵ Din bibliografia acestor lupte vezi Aenea Silvio Piccolomini, *De Bohemorum et ex his imperatorum aliquot origine ac gestis*, Frankfurt, 1587; Bohuslav Balbin, *Epitomae historicae rerum Bohemicarum*, Praga, 1677; Fr. Palacky, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussten-Kriegs*, vol. I–II, Praga, 1872; P. Pezold, *König Sigmund und die Reichskriege gegen die Husiten*, vol. I–III, München, 1872–1877; Fr. Heymann *John Zizka and the Hussite Revolution*, New-York, 1969;

²⁶ *Zichy cs. oklt.*, VIII, p. 36.

²⁷ Mihail P. Dan, *Sub flamura Taborului*, București, 1964, p. 153 indică 80.000; Szilagyí Sándor, *op. cit.*, III, p. 542; 60.000; John Heymann, *op. cit.*, p. 287; 40.000; Antonio Bonfini, *op. cit.*, p. 417 doar 15.000 călăreți, fără a da celelalte efective. În nici un caz acestea nu depășeau 40.000 oameni, inclusiv contingentele austriece și cruciate.

²⁸ John Heymann, *op. cit.*, p. 288.

²⁹ *Idem*, p. 291–299, inclusiv o schemă a bătăliei.

³⁰ J. C. Eder, *op. cit.*, p. 65 indică data de 2 aprilie; Gustav Gündisch *op. cit.*, p. 420 indică 3 aprilie și dă în continuare lista localităților prădate.

³¹ Orudj bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman*, în *Cronici turcești*, I, p. 57; Mehmed Neşri, *Tarih-i al-i Osman*, în *Cronici turcești*, I, p. 118.

³² Dan Pleşia – Ștefan Andreescu, *Un épisode inconnu des campagnes du voievode Dan II prince de Valachie*, în *R R H*, București, tome XIII, nr. 3, 1974, p. 545–559.

³³ *Zichy cs. oklt.*, VIII, p. 40.

³⁴ Nicolae Iorga, *Biruința din 1423 a lui Dan Vodă contra turcilor* în *Revista istorică*, nr. 4–6, aprilie-iunie, București, 1936, p. 112.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. VIII, București, 1894, p. 3.

³⁷ Pesty, *op. cit.*, p. 575; într-un document emis la „sexta kalendas augusti”, Pippo este atestat în continuare lângă rege, care eliberează acum o reconfirmare de posesiuni pentru nobilii bănățeni din Ozyag.

³⁸ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, VIII, p. 3, dov. nr. VI.

³⁹ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 114, îl amintește ca domn la această dată.

⁴⁰ Szilagyí Sándor, *op. cit.*, III, p. 561; la 25 octombrie Ragusa știa despre victorie, iar efectivele otomane erau estimate la 15.000.

⁴¹ Nicolae Iorga, *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XV-e siècle*, vol. I, Paris, 1899, p. 347, 349–350; vol. II, Paris, 1900, p. 218.

⁴² Pesty, *Krassó*, III, p. 310–312.

⁴³ Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 88.

⁴⁴ *Ibidem*, document emis la 22 noiembrie pentru reînnoirea donației posesiunii „Kethye”.

⁴⁵ În Banat au existat doar mici enclave în zona Tisei inferioare și a confluenței Mureșului și Arancăi cu Tisa; în Ungaria de azi zone precum Cumania Mare și Mică (Nagykúnság și Kiskúnság) păstrează, în regiunile Tisei superioare și mijlocii, urmele cumanilor.

⁴⁶ Ortvay, *op. cit.*, p. 580–581; Pesty, *Krassó*, III, p. 301–303.

⁴⁷ *Zichy cs. oklt.* VIII, p. 154.

⁴⁸ Ortvay, *op. cit.*, p. 580–581, Zaad, cetate și târg pe dealul Măgura de lângă Valea Mare, Lipova, important vad de trecere peste Mureș, cf. Coriolan Suciuc, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. II, București, 1968, p. 427.

⁴⁹ Wenczel Gusztáv, *Okmányi adalék Borbala és Erzsébet magyar királynék birtokáról*, în *T T*, Budapesta, XII, 1862, p. 21–85; documentul a fost emis la 25 mai 1424.

⁵⁰ Ștefan Katona, *op. cit.*, p. 433.

⁵¹ Pesty, *op. cit.*, p. 583–586; Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 426–428; detalii la cap. VIII.

⁵² Lukcsics Jóséf, *Uski János veszprémi püspök, Zsigmond királyi diplomatája*, în *Századok*, Budapesta, XLII, 1908, fasc. II, p. 11. Participarea lui Pippo la aceste discuții tratată și în revista *Corvina*, serie nouă, an II, Budapesta, 1940, fasc. 1.

⁵³ Semnificativă în acest sens cronica germană contemporană a lui Herman Corner, citată de Eccard, *Corpus Historiae mediae aevi*, vol. I, col. 1179, reluată și de Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 61.

⁵⁴ Pesty, *Szörényi*, III, p. 21–22.

⁵⁵ Johann C. Engel, *Geschichte des Ungarischen Reichs*, vol. II, p. 312, după care întâlnirea se desfășoară la Tata între 17–30 august.

⁵⁶ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 114, care menționează ajutorul regal acordat lui Dan al II-lea, fără a specifica numele comandantului.

⁵⁷ George Lăzărescu-Nicolae Stoicescu, *Italia și Țările Române până la 1600*, București, 1972, p. 64. Mulți dintre familiarii comitelui de Timiș, care au participat la luptele antiotomane din acești ani, sunt exemplificați în *Zichy cs. oklt.*, vol. VIII, p. 16, 88–89, 178–179, 187–188, 197, 272.

⁵⁸ Gheorghe Săsărman, Sanda Voiculescu, Gheorghe David, *Șapte cetăți sub soarele gloriei*, București, 1978, p. 23–24.

⁵⁹ Pesty-Ortvay, *op. cit.*, p. 588–589; este vorba despre insula Ada-Kaleh, după însăși mărturia regelui Sigismund de Luxemburg din 21 noiembrie către Hermann de Cilli.

⁶⁰ În afara documentelor deja citate, există și alte mărturii asupra acestui efort militar; la 15 octombrie vicecomitele de Timiș arată că toate forțele militare ale comitatelor bănățene sunt plecate împotriva turcilor, cf. Ortvay, *op. cit.*, p. 587–588; o zi mai apoi, la 16 octombrie, din Tata, Sigismund de Luxemburg absolvă de participarea la luptele antihusite pe nobilii de Nema și Erdeg, aflați în prezent cu armata regală sub zidurile Severinului, cf. Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 531–532. Pe 4 noiembrie se adevărește că 3 familii de-ai lui Pippo se îndreaptă spre Orșova, unde este concentrată armata regală, cf. *Zichy cs. oklt.*, VIII, p. 197–199.

⁶¹ Sunt apropae necunoscute raporturile dintre Banat și Țara Românească sau Moldova în aceste secole. Sumare știri fragmentare păstrate au fost relevate în studiul lui i. D. Suciuc, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, 1980, p. 13–51.

⁶² Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 530; la 7 noiembrie Pippo este deja la Timișoara, unde soluționează un proces local.

⁶³ Pesty, *Krassó*, p. 307, 308, 308–309.

⁶⁴ Ilie Minea, *op. cit.*, p. 176; J. C. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachei*, I, p. 166.

⁶⁵ Aldassy Antal, *Regesták a vatikáni levéltárból*, în *T T*, Budapesta, 1895, p. 285; documentul papal din „III nonas Ianuarii” se referă la o donație a lui Pippo din anul 1424.

⁶⁶ Domenico Meliini, *op. cit.*, p. 53; la 23 februarie 1425 Simone Buondelmonti scrie că Pippo s-a întâlnit la Lipova cu fratele său Giovanni Buondelmonti.

⁶⁷ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 430–434.

⁶⁸ Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 59–62; la 4 septembrie Pippo se află la Mehadia, deci în imediata apropiere a Porților de Fier.

⁶⁹ Gelchich J., – Thallóczy L., *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapesta, 1887, p. 309, la sf. lunii, octombrie se știe la Ragusa că victoria era completă; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 118 se îndoiește însă de intrarea trupelor celor doi aliați în Vidin și Rahova, după cum se credea până la el.

⁷⁰ Ștefan Pascu, *Istoria Medie a României*, vol. I, București, 1967, p. 177.

⁷¹ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 53; la 2 noiembrie Simone Buondelmonti îi scrie fratelui său Lorenzo arătând că în această vreme, Pippo se află în Serbia unde luptă împotriva turcilor. Aceste lupte se desfășoară, după opinia noastră, în ultima decadă a lunii octombrie.

⁷² Pesty, *op. cit.*, p. 593–594.

⁷³ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 616–618.

⁷⁴ Puținele documente sunt cuprinse în corpusurile de documente bănățene deja citate.

⁷⁵ Tratatulele detaliate la cap. VII.

⁷⁶ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 618.

⁷⁷ Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 16 susține sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai pentru evenimentele din Serbia; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 21 indică drept perioadă a luptelor din Bosnia sfârșitul lunii mai și începutul lunii iunie; datele lor se completează reciproc.

⁷⁸ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, IV, p. 21 remarcă că lupta s-a desfășurat pe 30 mai și publică drept mărturie scrisoarea lui Sigismund de Luxemburg către Henri de Beaufort datată pe 12 iunie.

⁷⁹ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 80–81; în sprijinul afirmației vine și conventul din Pecs care confirmă la 1 mai faptul că doi dintre familiarii lui Pippo-Marcu și Ștefan – sunt în armata care pleacă

în Țara Românească, cf. *Zichy cs. oklt.*, VIII, p. 273; Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 540 publică un document regal din 30 iunie în care Sigismund de Luxemburg amintește că armata se îndreaptă acum spre Muntenia.

⁸⁰ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 80.

⁸¹ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 182.

⁸² Emil Diaconescu – Dumitru Matei, *Alexandru cel Bun*, București, 1979, p. 119, dau sosirea polonilor pe 26 iunie.

⁸³ Nicolae Iorga, *Studii istorice asupra Chilie și Cetății Albe*, București, 1900, p. 85.

⁸⁴ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 60–62.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Idem*, p. 53, scrisoare a lui Simone Buondelmonti din 3.08.1426.

⁸⁷ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 540, la 30 iunie scrisoarea regală vorbește despre trupe care se îndreptau spre Țara Românească; la rândul său Giovanni Buondelmonti scrie și el la 11 iulie despre oșteni care se îndreptau spre armata condusă de Pippo pentru a lupta împotriva turcilor, în timp ce la 3 august Simone Buondelmonti știa deja de victoria obținută împotriva dușmanilor. Intervalul optim este așadar 11–30 iulie.

⁸⁸ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, IV, p. 18–19; pentru rolul lui Pippo în această acțiune vezi *Documenta Romaniae Historica, seria D*, vol. I, *Relații între Țările Române*, București, 1973, p. 243–244, care publică decretul regal emis la Lipova pe 5 septembrie; pentru aceeași acțiune vezi și Szendrei János, *Zsigmond király levele Lippán 1426, szept. 5 éröl*, în *Hadtörténelmi Közlemények*, Budapesta, I, 1868, p. 164.

⁸⁹ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 538–539.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 434–437; este vorba despre o nouă donație făcută bisericii Sf. Maria din Székesfehérvár, fapt care arată starea gravă a sănătății sale.

⁹² Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 183; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 52; Wenczel Gusztáv, *Ozorai*, p. 61.

⁹³ Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 13; Cedimir Miatovic, *Despot Djuradj Brankovic*, cf. Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 13.

⁹⁴ Există două tipuri de mențiuni asupra participării lui Don Pedro la aceste evenimente: una care îl raportează la Pippo; Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 183; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 62; Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 61; Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 11; cea de-a doua direcție îl prezintă alături de Dan al II-lea: Nicolae Iorga, *Un prinț portughez cruciat în Țara Românească a secolului al XV-lea*. în A A R, m.s. ist., secția a III-a, București, tom V, 1926, republicat apoi în *Latinitas*, București, 1927, p. 64–74 sub titlul *Un principe portugues, cruzado om pais rumeno, no seculo XV*; Cristian Popișteanu *Imagine din cronica româno-portugheză*, în *Magazin Istoric*, București an XII, nr. 4 (133), aprilie, 1978, p. 33.

⁹⁵ Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 14.

⁹⁶ Nicolae Iorga, *Notes et extraits*, I, p. 435 citează o cronică venețiană în care data de 14 octombrie reprezintă sosirea știrii. Cronică germană a lui Herman Corner, citată mai înainte, menționează și ea această luptă, plasând-o greșit în 1427, dar specifică greutatea cu care Pippo a obținut victoria. Cifra de 40.000 dușmani uciși trebuie bineînțeles redusă drastic spre a se apropia de efectivele reale ale forțelor armate în acea vreme.

⁹⁷ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 61.

⁹⁸ Stanoje Stanojevic, *op. cit.*, p. 13, nota 79.

⁹⁹ *Ibidem*, spune că ajunge mai târziu în Serbia unde moare în anul 1433. Ieronimo a ajuns în Ungaria, însoțindu-l pe Matteo Scolari, și mai mult ca sigur i-a îngrijit pe toți cei 3 Scolari care mor în acest an 1426: Matteo, Andrea și Filippo.

¹⁰⁰ Ortway, *op. cit.*, p. 601–602.

¹⁰¹ „Mormântul strălucitului și magnificului Filippo Scolari din Florența, comite de Timiș și de Ozora, care a murit în anul domnului 1426, ziua 27, luna decembrie”.

CAPITOLUL AL VII-LEA LEGĂTURILE ITALIENE, MECENATUL CULTURAL

Pe cât de antrenat a fost Filippo Scolari în activități politice și militare de mare anvergură pentru acel timp, tot pe atât de bogată în evenimente i-a fost și latura vieții sale legată de o multitudine de raporturi familiale, de legături de amiciție și de interes comercial cu persoane din țara-i de baștină, Italia, precum și interesul său față de fenomenul cultural din mediul geografic în al cărui perimetru și-a petrecut vijelioasa-i existență. Aceste trei principale aspecte: raporturile cu rudele; relațiile multiple cu diverși italieni de vază; mecenatul cultural întregesc în studiul nostru personalitatea aceluia care dintr-o anumită viziune istorică a fost prezentat unilateral, evidențiindu-i doar aportul pe plan militar, care firește, a fost precumpănit în însă nu pe deplin edificator în privința definirii bărbatului de stat, Pippo Spano.

Soția, cu care a rămas până la finele zilelor, Barbara de Ozora, așa cum se cunoaște n-a fost de sorginte italică ci aparținea nobilimii regatului ungar. Domeniul de la care familia ei își trăgea numele, Ozora, era pe atunci o modestă așezare urbană amplasată lângă o cetate, așa cum erau încă altele în comitatul Tolna, situat între Dunăre și lacul Balaton. De orașul medieval al Ozorei mai aparțineau, la data căsătoriei Barbarei cu Pippo încă 5 sau poate 7 sate. În urma morții timpurii a tatălui Barbarei (1397 sau în primele luni ale anului următor), între acesta și fratele său Nicolae s-au produs neînțelegeri în privința părților de moștenire, acțiune judiciară care se stinge prin achitarea de către cei doi soți a unei despăgubiri bănești.

Din căsătoria lui Pippo cu Barbara s-au născut 4 băieți, al căror nume nu a fost păstrat de izvoare întrucât toți au murit la o vârstă fragedă. Nu știm nici care a fost cauza deceselor și nici la ce vârste au murit fiecare dintre băieții. Presupunem că s-au născut succesiv în perioada anilor 1399–1410, moartea lor, petrecându-se tot în acest interval. După acest șir de nenorociri, Pippo își pierde orice speranță de a mai avea urmași și se înconjoară cu rude pe care le aduce din Florența; numărul acestora crește abia după 1410, tocmai ca semn al acestei situații.

Uneori este amintită și o fică, Barbara, dar biograful, Wenczel Gusztav, spulberă afirmația demonstrând convingător că această Barbara de Ozora, amintită și ca soție a lui Imre Török de Eying nu a fost în realitate fiica lui Scolari ci a celui Nicolae de Ozora, fratele Barbarei, soția lui Pippo; ca urmare este nepoata lui Scolari. Mai mult chiar, Wenczel lămurește și problema căsătoriei acestei nepoate Barbara cu Luca de Derechke, în timp ce soția lui Imre Török fusese o oarecare Kristina de Pakos¹.

La data căsătoriei, Barbara, soția lui Pippo, nu avea nici 20 de ani, întrucât în anul 1426 Rinaldo degli Albizii o descrie ca pe o femeie încă frumoasă și destul de tânără. Îi supraviețuiește încă mult timp soțului, fiind atestată în documentele anilor 1427, 1428, 1430, 1432, 1434, 1437 și 1438², dată de la care nu mai există mențiuni documentare despre ea. Înainte de moarte Pippo se îngrijește de viitorul soției sale, lăsându-i numeroase posesiuni și punând-o sub protecția regelui Sigismund.

Toți ceilalți membri ai familiei comitelui au fost italieni și succinta prezentare ce urmează dorește să releve atât conjunctura în care au ajuns ei lângă Pippo, cât mai ales rolul jucat de aceștia în cadrul regatului, atât în timpul vieții protectorului lor, cât și după aceea.

Tatăl celor doi Scolari, așa cum am mai arătat, Stefano, vine după fiii săi în Ungaria și rămâne aici până la moarte, adică într-un interval cuprins între sfârșitul anului 1406 și mijlocul lui 1407; pare posibilă sosirea sa după anul 1400. Va fi înmormântat la Buda. Nu se cunoaște nimic despre mama sa Antonia, dar lipsa oricăror atestări lângă fiu duce cu gândul la faptul că moartea ei s-a produs la Florența, la o dată necunoscută. S-ar putea ca Stefano să fi venit lângă fiii săi abia în urma dispoziției din viața soției.

Matteo Scolari ajunge lângă fratele său Filippo, odată cu începutul secolului XV și-l însoțește în multe dintre întreprinderile sale, fiindu-i de un real ajutor. Cea mai înaltă demnitate până la care ajunge Matteo este cea de oștean al curții regelui (*aulae regiae milites*); exercitarea acestor atribuții este întreruptă de perioade mai scurte sau mai lungi, în care Matteo s-a reîntors la Florența, spre a se căsători, revine și pleacă din nou. Se reîntoarce cu diferite probleme comerciale, îndeosebi în ultimul său deceniu de viață, aducând diferiți negustori sau artiști, atrași de perspectiva unor câștiguri ușoare și rapide. Își ajută astfel fratele și vărul – Andrea – aducându-le oamenii de care aveau nevoie pentru a-și împodobi edificiile construite. Reîntors din Florența spre sfârșitul anului 1425, cu acel medic Ieronim di Sancto Miniato, Matteo Scolari se oprește la Oradea. Popasul în acest oraș se pare că a fost determinat de starea foarte gravă a sănătății, Matteo decedând la 17 ianuarie 1426. Își întocmise în timpul vieții 3 testamente, în ultimul – întocmit chiar la Oradea – lăsându-l drept singur executor testamentar și moștenitor pe fratele său Filippo; faptul ne îndreptățește să credem că nu a avut nici el băieți, ci doar fete. În concordanță cu precederile testamentare, Pippo urma să construiască o

mănăstire lângă Florența. Din testamentul lui Filippo cunoaștem faptul că fiicelor lui Matteo comitele le lasă moștenire 2.000 galbeni, pe care acestea nu ajung să îi primească din cauza opoziției regelui Sigismund. Prin moartea celor doi frați această ramură a familiei se stinge. Aflat mereu în umbra fratelui, Matteo ni se înfățișează drept un om cu trăsături comune de caracter și o inteligență medie; s-a ridicat în special prin meritele fratelui său Filippo care l-a slujit totuși cu credință.

Una dintre cumnatele lui Filippo Scolari – donna Piera degli Infangenti – soția lui Matteo – are 3 fete și beneficiază din plin de grija și bunăvoința sa în căsătorirea tuturor fetelor: Caterina, Giuliana și Francesca. Toate se mărită cu nobili florentini înstăriți, tratativele pentru căsătoria Francescâi desfășurându-se în anul 1426. Solul florentin Rinaldo degli Albizzi mijlocește, din însărcinarea directă a lui Pippo, căsătoria acesteia cu Giovanni Guadagni, comitele dorindu-și „ginerii” (soții nepoatelor în fapt) lângă sine. Numeroasele donații făcute acestor fete și aducerea a doi dintre acești tineri lângă sine reprezintă concretizarea dorințelor acestui bătrân fără copii. Cel de-al treilea rămâne la Florența pentru a conduce afacerile numeroasei familii.

În primele două decenii ale secolului al XV-lea se remarcă cu precădere activitatea unei ramuri mai mari a familiei Scolari, reprezentată de Rainero (sau Rinieri) di Lippi și fiii săi: Filippo, Giovanni și Lorenzo. Probabil veri primari cu Stefano sau nepoți ai acestuia. Ei au fost mereu în preajma comitelui și au beneficiat din plin de bunăvoința sa. Mai ales după anul 1410, Pippo apelează des la sprijinul lor și moștenitorii săi vor fi tocmai acești trei frați. Sunt atestați ca ocupând funcții importante în administrație și finanțe. Lorenzo Scolari fiind urmașul lui Filippo în funcția de comite al cămării sării regale între anii 1427–1428. Frații vor cere și obține de la rege, la 31 decembrie 1427, recunoașterea drepturilor de moștenitori și executori testamentari ai comitelului și tot ei sunt cei ce fac demersurile necesare pentru construirea aceluia oratoriu al familiei Scolari la Florența. Tot ei sunt executori ai legatelor testamentare ale lui Matteo și Andrea Scolari.

În acești ani mai este menționat și un alt văr al lui Pippo, Andrea di Filippo di Renzo degli Scolari, cunoscut pe scurt sub numele de Andrea Scolari, episcop de Zagreb până în 1409 și apoi de Oradea până la 1416. Menționarea în documente, a încă doi Scolari din generația lui Stefano duce cu gândul la probabilitatea ca aceștia să fi fost frați sau veri primari cu tatăl lui Filippo. Întrucât urmașii acestor Lippi și Filippo sunt atestați ca fiind veri cu Pippo, fără precizarea de „veri primari” considerăm varianta din urmă ca cea mai verosimilă. Prea multe lucruri asupra acestor ramuri ale familiei Scolari, numeroasă totuși, nu se cunosc. Doar un studiu aprofundat în arhivele florentine va putea evidenția genealogia corectă a familiilor Buondelmonti-Scolari.

Funcția de episcop de Zagreb, deținută de către Andrea Scolari, în primul deceniu al secolului al XV-lea, a fost obținută datorită sprijinului vărului său Pippo, iar mutarea sa – după 1409 – la Oradea urmează, logic „numirii” lui Pippo în funcția de comite de Timiș; apropierea Zagrebului de Ozora, prima reședință a lui Pippo, și a Oradei de Timișoara, corespunde pe deplin dorinței celor doi de a fi cât mai aproape teritorial unul de celălalt. Și dacă pentru primii ani lipsesc mărturiile asupra întrevederilor dintre ei, deși acestea erau destul de dese, cu timpul apar și scurte consemnări ale acestor „colocvii interfamilare”.

Fin, inteligent, cult, Andrea Scolari se va înconjura la Oradea cu un larg cerc de umaniști și artiști italieni, florentini în cea mai mare majoritate, propagând activ noua orientare artistică – umanismul și renașterea – în Transilvania, concurându-l în inițiative chiar pe Pippo. Andrea moare la Oradea la 24 ianuarie 1426 și va fi înmormântat în catedrala romano-catolică de aici. Cu prilejul săpăturilor efectuate la fundațiile acesteia la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a descoperit lespeda sa funerară, cu dimensiunile de 2,13 x 0,89 m, reprezentându-l în ținută episcopală; este singurul lucru rămas posterității ca mărturie a intensei sale activității artistice³. Moștenitorul său este același comite de Timiș, care ridică și dedică memoriei defunctului său văr o biserică.

În documentele de la începutul secolului al XV-lea apare un anume Leonardo fiul lui Kacha de Altovito, probabil văr sau nepot printr-o descendență feminină. El va deveni coproprietar la câteva dintre posesiunile familiei Scolari, dar dispare rapid, fără a se cunoaște dacă a murit sau s-a reîntors la Florența; în anul 1424 se știe că era decedat. În același timp fiul său Giovanni apare la curtea comitelui de Timiș, protectorul familiei.

Dintre toate familiile înrudite cu Scolari se detașează cu pregnanță familia Buondelmonti. Biografiile italieni sunt unanim de acord cu faptul că aceasta a jucat un rol deosebit de important în istoria Florenței din secolele XII–XIV. Decadența Buondelmonti-lor apare spre sfârșitul secolului XIII, ca urmare a luptelor interne și a exilului prelungit.

Dintre membrii familiei Buondelmonti care întrețin legături strânse cu Pippo, se detașează Andrea și cei cinci fii ai săi: Giovanni, Michele, Lorenzo, Nicolo, și Simone. Andrea Buondelmonti și Stefano Scolari sunt aproximativ de aceeași generație, iar copiii lor vor acționa împreună în Europa centrală și sud-estică în diferite domenii ale vieții politice, militare, ecclesiastice și culturale. Dintre ceilalți Buondelmonti, trebuie amintit călătorul și scriitorul Cristoforo Buondelmonti, autorul unor valoroase descrieri de călătorie în Grecia și Turcia⁴.

Cea mai semnificativă ascensiune pe lângă Pippo o avusese fratele cel mare, Giovanni, care între anii 1419–1424 era abate de Pécs, iar între 1424 și 1447 arhiepiscop de Kalocsa. Meritul lui Pippo nu constă doar în demersurile făcute pe lângă rege sau papă pentru vârul său, ci și în relevarea realelor merite ale acestuia, fapt care l-a determinat pe papa Martin al V-lea să-l numească în importanta funcție de arhiepiscop de Kalocsa. Aruncând o simplă privire asupra hărții observăm că această localitate este așezată pe Dunărea care străbate pusta ungară, aproape la jumătate distanță de Ozora și de Timișoara. Poziția predominantă a comitelui de Timiș în părțile sudice ale regatului este perfect vizibilă. Totodată Giovanni era cel de-al doilea episcop provenit din familie, pe care-l sprijină și pe care se va sprijini Pippo în câteva dintre acțiunile sale.

Lorenzo, cel de-al treilea dintre frații Buondelmonti, ajunge în serviciul comitelui de Timiș și datorită grijii părintești a înaltului său protector Pippo îi facilitase căsătoria în anul 1414, cu Francesca, fiica cunoscutului diplomat și om politic florentin Filippo del Bene. Colaborarea cu Lorenzo este marcată de lungi perioade de întrerupere, timp în care soțul Francescăi se întoarce la Florența, dar amicitia a continuat până la moartea lui Pippo.

Din puținele mărturii arhivistice care au străbătut veacurile se pot trage totuși câteva concluzii asupra motivelor și naturii colaborărilor dintre Pippo și concetățenii săi florentini, inclusiv majoritatea rudelor: sosirea în regat se datorește unor interese economice, în primul rând, iar timpul petrecut aici variază de la câteva luni pe an până la ani întregi, uneori consecutivi, alteori alternativi. În perioadele de ședere la Florența, aceștia popularizează șansele de câștig la curtea regală sau pe lângă Pippo, atrăgând astfel mereu oameni noi spre aceste zone. Fac excepție doar cei ce se stabilesc în diferite regiuni ale regatului, unde acționează din dispoziția comitelui de Timiș, sau obțin funcții importante în apartul de stat și pe lângă rege. La moartea lui Pippo, o parte a celor ce l-au slujit vor trece nemijlocit în slujba regelui Sigismund de Luxemburg, o mică parte în serviciul altor magnați iar restul se vor întoarce în Italia.

Din unele scrisori ale fraților Buondelmonti aflăm unele amănunte interesante care au scăpat celorlalte izvoare, cum ar fi de exemplu participarea lui Filippo Scolari la campaniile antiotomane din anii 1425–1426, dar și unele detalii pur familiare. Una dintre acele misive se referă la trimiterea lui Simone la Oradea în toamna lui 1425; aici, acesta asistă la moartea lui Matteo și Andrea Scolari. Niccolo își informează frații asupra afacerilor familiei și în cursul anului 1427, deci la un an de la moartea protectorului lor. Iată-i așadar pe acești frați, concomitent sau pe rând, în preajma lui Pippo slujindu-l în diverse moduri.

Cel de-al treilea episcop dat de către Scolari este Giovanni Milanesi de Prato, născut ca și Pippo într-una din micile localități satelit ale Florenței. El va juca un rol de primă mână în evenimentele anului 1426, alături de protectorul său. Ales episcop de Oradea, la moartea lui Andrea Scolari, Milanesi îl însoțește permanent pe Pippo în primele luni ale anului 1426 – din relatări se pare că era pe lângă el încă din anii trecuți, slujindu-l probabil ca duhovnic personal, dar participă activ și la tratativele cu solii florentini din aprilie-mai 1426 și apoi la cele cu despotul sârb din mai 1426. Atât el cât și fratele său Simone erau de mai multă vreme în serviciul comitelui, care le răsplătise credința; se despart de Pippo odată cu plecarea acestuia în expediția din vară; sosirea comitelui la Oradea, în noiembrie 1426, marchează ultima întâlnire dintre ei. Moartea protectorului va însemna slăbirea pozițiilor deținute la curtea lui Sigismund de cei doi Milanesi.

Un alt membru al familiei menționat documentar este Lorenzo di messer Gherardo, fără a avea specificat și numele de familie, lucru care lasă dubii asupra identității sale, cu atât mai mult cu cât nici tatăl său – Gherardo nu este amintit printre Buondelmonti și Scolari cunoscuți. Indiferent de această omisiune, acest Lorenzo stă mult timp la curtea lui Pippo, îi cunoaște bine acțiunile. Fie el, fie Lorenzo Buondelmonti va furniza informații prețioase cronicarului anonim, care va scrie astfel prima cronică asupra faptelor lui Pippo Spano.

Aceștia au fost membrii familiei și rudele apropiate ale comitelui de Timiș, pe care i-a adus lângă sine, i-a propulsat în diferite afaceri bancare, comerciale sau chiar politice, militare și

ecclesiastice. Poziția influentă a comitelui și calitățile fiecăruia le-au deschis calea afirmării pe cuprinsul regatului în acest prim sfert de secol XV.

Al doilea aspect al legăturilor italiene ale lui Filippo Scolari se referă la relațiile întreținute cu diferite state, sau orașe-state din Italia, în primul rând cu Florența natală. Începuturile acestora trebuie căutate atât în situații, politice de conjunctură care reclamă intervenția diplomatului sau oșteanului cât și în contacte bilaterale, de interes mai redus. Atestările documentare cunoscute cuprind perioada anilor 1405–1426.

Rapida ascensiune a tânărului concitadin la curtea regală de la Buda a atras atenția Signoriei florentine asupra posibilității de a folosi poziția acestuia pentru extinderea monopolului comercial florentin din regat. Numirea lui Pippo în funcția de comite al cămării sării și comite de Timiș marchează și debutul relațiilor sale cunoscute cu Signoria florentină. La 5 iulie 1405 aceasta se adresează „magnificului bărbat” și „prea iubitului cetățean al Florenței”, mulțumindu-i pentru protecția oferită concetățenilor săi și rugându-l să o exercite și pe mai departe. În anul 1408 îi este recomandat cavalerul Francesco Capponi care vine în regat în calitate de prior laic; arhivele primăriei florentine vor putea bineînțeles detalia aceste raporturi bilaterale.

Misiunea diplomatică din cursul anului 1410 îl aduce la curtea papală de la Bologna, oferindu-i și prilejul acelei singulare călătorii în orașul natal. Fructuoasă pe plan politic, prin discuțiile purtate cu conducătorii florentini asupra călătoriei lui Sigismund de Luxemburg spre Roma, asupra sprijinului și alianței dintre ei, pe plan artistic prin atragerea unor maeștri de seamă la curtea sa, vizita la Florența are și adânci semnificații afective. Locuind în palatul familiei, revăzându-și rudele și prietenii, Filippo Scolari pune punct unei prime etape din viață.

Noua misiune la curtea papală din iarna lui 1411 și cele două campanii împotriva Veneției, dintre 1411–1413, dovedesc măsura talentului său militar dar și dorința de a-i depăși pe celebri condotieri ai timpului: Braccio di Montone, Francesco Sforza, il Carmagnola, etc.; în același timp confirmă excepționala sa contribuție diplomatică. Întâlnirea de la Bolzano marchează sfârșitul acestei prime perioade de participare efectivă a comiteului de Timiș la problemele specifice italiene. Abia în 1426 vom mai putea asista la asemenea acțiuni determinante pentru evoluția raporturilor interitaliene.

O scrisoare a guelfilor florentini, din 1411, adresată lui Pippo cu rugămintea de a discuta în numele lor cu Sigismund de Luxemburg poziția partidului respectiv și eventual, unele favoruri pentru acesta, reprezintă dovada concludentă a poziției sociale la care ajunge în acești ani Pippo.

Legăturile comitelui de Timiș cu papalitatea se constituie într-un element oarecum inedit datorită atât diversității planurilor de contact cât și schimbărilor de poziție intervenite în aceste raporturi. Începutul este făcut în anul 1410, prin amintita misiune diplomatică și este continuat în 1411 prin cea de-a doua călătorie la curtea papală. Acțiunea energică de sprijinire a papei din anul 1413 încheie aceste raporturi bilaterale pozitive. Prezența lui Pippo la Constanța înseamnă răsturnarea acestor bune raporturi și preluarea atribuțiilor de paznic al lui Ioan al XXIII-lea. Următorul pontif, Martin al V-lea, ascultă și rezolvă favorabil cererile comitelui de Timiș referitoare la numirea în funcțiile de episcop și arhiepiscop a celor doi prelați italieni aflați lângă Pippo. Comitele beneficiază și de câteva suplici papale, ca urmare a intensei sale activități de protector, constructor și donator al mai multor așezăminte religioase: mănăstiri, biserici, capele, etc.

Un scurt intermezzo italic poate fi considerată participarea lui Filippo Scolari la conflictul din anul 1418 cu Veneția, pentru stăpânirea litoralului dalmatin, atât prin participarea la câteva lupte, cât mai ales prin eforturile diplomatice depuse pentru stingerea lui. Din păcate pacea atât de mult dorită acum nu poate fi încheiată, iar venețienii cuceresc întreg țărmul Dalmației.

La începutul deceniului al II-lea al secolului comitele de Timiș devin principalul, și preferatul, consilier al regelui Sigismund de Luxemburg în problemele italiene. Aproape toate tangențele regalității cu Italia trec prin mâna lui Scolari și rezolvarea, într-un mod sau altul, depinde în ultimă instanță de sfatul comitelui.

Tratativele de pace cu Veneția, desfășurate în primăvara anului 1426 la Tata, relevă pe deplin rolul de placă turnată al politicii regale pe care-l deține Filippo Scolari. Preambulul acestor tratative se desășurase încă în anul 1422, când o delegație condusă de către Filippo del Bene, rudă prin alianță cu Pippo și intrat în serviciul regelui prin intermediul aceluiași comite, pleacă spre Italia unde discută în primul rând cu Signoria din Florența medierea păcii dintre Ungaria și Veneția. Ani de zile venețienii ceruseră pace, dar pretențiile exagerate ale lui Sigismund au împiedicat orice tratative; mai apoi, regele doare pacea, însă venețienii se împotrivesc, iar florentinii nu reușesc să urnească din loc discuțiile preliminare.

În jurul anului 1422 Florența se află într-o situație delicată, amenințată fiind direct de planurile expansioniste ale ligii, lombarde controlate de Filippo Maria Visconti, ducele Milanului, ca și de cele ale regatului de Neapole, aflat în luptă cu statul papal al cărui firesc aliat era Florența; moartea regelui Ladislau de Neapole rezolvă unele probleme, dar lasă deschisă calea tratativilor. Soli florentini ajung la rege, iar acesta solicită sfatul lui Scolari. În urma acestor discuții, Sigismund promite papalității și Florenței trimiterea unei armate de 20.000 oameni în Italia sub comanda comitelui de Timiș în luna mai a anului 1425. Misiunea acestuia era de a-l separa complet pe Visconti, în nord, și de a asigura pacea generală în peninsulă. Din mai multe motive, cele principale fiind campaniile antihusite și luptele antiotomane în care este angrenat din plin Pippo, ajutorul regal pentru Italia nu sosește, iar Florența a fost silită să încheie singură un acord cu ducele Milanului. În perioada următoare stabilește un acord asemănător și cu Venetia, Florenței îi revine misiunea de a media mult discutat pace dintre Venetia și Ungaria.

Solia florentină compusă din Rinaldo degli Albizzi, cunoscut om de stat și diplomat, și respectiv Nello di Giuliano Martini, doctor în drept, pleacă spre curtea regală din Buda în februarie 1426. Dar, prima întâlnire cu monarhul are loc în data de 16 martie, la Viena și în cursul ei Sigismund acceptă medierea, dar pretinde ca discuțiile să fie purtate în numele său doar de către Filippo Scolari. Acest fapt determină deplasarea solilor de la Viena la Buda, în căutarea lui Pippo, bolnav la aceea vreme și aflat încă la Ozora. Cererea expresă a regelui – care cunoștea situația gravă a sănătății comitelui și totuși insistă pentru desfășurarea acestor tratative decisive numai în prezența lui – sintetizează mai bine ca orice alt lucru prețuirea suveranului față de Scolari.

Aceiași măgulitoare apreciere este redată într-o scrisoare a celor doi soli, care mărturisesc că prin participarea comitelui, discuțiile – care în mod obișnuit durează mai mult de o săptămână – se reduc la 2–3 zile. Scrisoarea citată a fost trimisă lui Pippo pe 27 martie, dată la care solii ajung la Buda. La 31 martie, cu ocazia Paștilor, Filippo le trimite daruri deosebit de bogate. Ele le sunt înmânate de către Giovanni Milanese do Prato, odată cu explicațiile asupra bolii lui Pippo și stabilirea unui calendar prealabil pentru discuții.

Luna aprilie este consacrată, de ambele părți, pentru temeinica pregătire a tratativilor. La 1 mai 1426 cei doi soli se întâlnesc din nou la Esztergom cu Sigismund de Luxemburg. Acesta acceptă mediația florentină în problema păcii cu Venetia și se obligă să mijlocească o împăcare definitivă între Florența și Milano. Referitor la raporturile florentino-venețiene, regele se asigură de neutralitatea primilor în cazul unui nou conflict armat cu Venetia. În încheiere se menționează în mod expres clauza purtării tratativilor de pace doar în prezența lui Filippo Scolari.

Deși se deplasează cu mare greutate, Pippo părăsește Ozora și ajunge la Tata pe 9 mai, începând imediat convorbirile cu solii florentini. Părerile celor două părți fiind diferite, se ajunge la ideea semnării unui armistițiu care să fie urmat de un tratat de pace; condiția pusă de rege era ca Venetia să-l ajute cu galere în Bosfor și Dardanale pentru blocarea locurilor de trecere din Rumelia în Anatolia, în situația în care trupele sale ar întreprinde un atac masiv în Peninsula Balcanică. Acest ajutor venețian nu putea fi solicitat mai mult decât odată pe an. Întrerupte 2 zile, pe 10 și 11 mai, din cauza știrilor din Țara Românească și de sosirea despotului sârb, convorbirile sunt încheiate pe 12 mai, cu prilejul audienței finale acordate de rege florentinilor. Purtătorul regal de cuvânt era același Filippo Scolari, ajutat și acum de Giovanni Milanese do Prato, care prezintă o listă cu propunerile lui Sigismund. Lista urmează a fi înaintată de către florentini senatului venețian iar acceptarea sau refuzul acestuia vor fi trimise regelui.

Înainte de a pleca spre Italia, cei doi soli petrec câteva zile pe posesiunile comitelui din jurul Ozorei. Reținut în continuare la Tata din pricina tratativilor cu Ștefan Lazarević, Pippo delegă ca însoțitori ai solilor pe câțiva dintre familiarii săi. La 14 mai solii ajung la Szekesfehervár unde vizitează capela funerară a lui Pippo, admirând atât construcția propriu-zisă cât și frumusețea decorațiilor interioare; de remarcat că această construcție era terminată doar de câteva săptămâni. Pe 15 mai ajung la Ozora unde sunt întâmpinați de frumoasa soție a lui Pippo, Barbara, care face oficiile de gazdă. Înoptează în castelul reconstruit și înfrumusețat de Filippo, apoi trec pe la câteva biserici și alte edificii civile și militare, reconstruite sau ridicate din temelii de același comite. La plecare, primesc daruri splendide din partea sa. Călătoria lor prin posesiunile acestuia continuă până la 24 mai, după care cei doi se îndreaptă spre Venetia.

Prezentând în fața senatului rodul discuțiilor purtate, primesc acordul acestuia pentru încheierea celor convenite și, la 10 iunie, scriu câte o scrisoare regelui și comitelui. Ultimul este anunțat în plus și despre continuarea discuțiilor asupra politicii statelor italiene la Florența. O nouă

scrisoare a celor doi soli îi este adresată comitelui la 2 iulie, solicitându-se noi instrucțiuni asupra poziției regale referitoare la Italia. Aducătorul scrisorii va rămâne în continuare pe lângă Pippo; acesta este Simone Milanese do Prato, fratele episcopului de Oradea, care-l pune la curent cu rezultatele discuțiilor desfășurate în iunie la Florența.

Se pare că această scrisoare îl află pe Pippo în tabără, mai aproape de Dunăre decât de Buda, în febra ultimelor rețușuri, militare întrucât la 24 iulie Giovanni Milanese confirmă florentinilor primirea scrisorii. Adaugă că Pippo își termină ultimele pregătiri militare în vederea unei expediții în Serbia și Țara Românească; de remarcat faptul că Scolari deține funcția de comandant al acestor trupe regale.

Din dispozițiile comitelui, episcopul scrie florentinilor să urgenteze tratativele purtate pentru căsătoria ultimei nepoate a acestuia. O nouă misivă a lui Rinaldo degli Albizzi către Pippo, din 10 noiembrie, este încredințată unui negustor, baldinaccio Infaganti, care va face în fața comitelui un amplu expozeu asupra noilor tendințe din politica italiană. Asemănarea de nume a mesagerului cu cea cumnată – Piera della Infaganti – face posibilă o apropiere de rudenie între acesta și Pippo, în sensul aducerii unei noi rubedenii, ultima în fapt, pe lângă sine. Nu știm dacă întâlnirea acestuia cu cel ce urma să-i fie protector s-a desfășurat pe drumul de la Oradea spre Lipova sau în această din urmă localitate, dar veștile au ajuns cu certitudine la destinatar. Moartea lui Pippo, la 27 decembrie pune capăt acestor raporturi cu Italia.

În afara preocupărilor diplomatice, Rinaldo degli Albizzi s-a dovedit și un atent observator al realităților ținuturilor prin care a trecut. Cu prilejul călătoriei prin regatul Ungariei a scris o relatare foarte interesantă⁵. Cu acest prilej amintește popoarele și limbile vorbite în regat: ungurii, germanii, slavii, românii, grecii, tătarii, cumanii, armenii și țigani („egiptenii”).

Despre români Rinaldo degli Albizzi spune textul: „*Valachi habent quasi lingua Romanam*”; este una dintre cele mai timpurii mărturii italiene – în afara bulelor papale din secolul al XIV-lea, despre originea latină a limbii și poporului român. Mărturia vine din partea lui Albizzi, conducător de frunte al Florenței, diplomat de renume, sosit în regat cu o solie importantă. Dar, acesta nu a putut vedea ținuturile românești. Lipsa legăturilor sale anterioare cu Ungaria și cu românii din cuprinsul ei, ca și scurta perioadă de timp petrecută numai în perimetrul Viena-Buda-Esztergom-Tata-Ozora nu-i putea permite asemenea informații și acest expozeu realist al situației etnice din regat.

Cine să fi fost cel ce, conștient sau din pur hazard, l-a informat sistematic pe florentin asupra acestor realități? E greu de admis că acesta să nu ar fi fost Filippo Scolari, comitele de Timiș, partenerul în tratativele desfășurate în această primăvară. Argumentele care pledează pentru o astfel de afirmație sunt suficiente: timp de un sfert de secol Pippo a fost o prezență continuă în ținuturile românești, Banat, Transilvania, și mai apoi Țara Românească, în calitate de administrator, judecător, conducător de oști, etc.

Cunscător al limbii române, Filippo Scolari a putut constata nemijlocit asemănarea limbii române cu cea italiană și latină, ambele fiind limbi vorbite de Pippo. Adoptarea sa de către români sub același nume ca și italienii – Pippo Spano – întărește aceste similitudini și apropieri. În discuțiile purtate cu Rinaldo degli Albizzi, Pippo i-a făcut cunoscute aceste realități, iar florentinul le-a lăsat posterității. Dacă ținem seama de faptul că Poggio Bracciolini și-a elaborat lucrările abia spre mijlocul secolului, mărturia lui Rinaldo degli Albizzi este anterioară și cu atât mai prețioasă, cu cât principala sa sursă de informare a fost comitele de Timiș.

Legăturile lui Filippo Scolari cu florentinii și italienii veniți la curtea regală au îmbrăcat aspecte diferite, dar majoritatea celor sosiți aici au ajuns să dețină posturi importante în aparatul de stat. Niccolò Lamberteschi devine comandant al flotilei dunărene imediat după anul 1426 și participă la lupta de la Golubac (1428) împreună cu fratele său Giovanni. Un Gaspar di Cole era comisar regal în aceeași armată. Li se alătură Francesco Rucellai, Gianazzo Cavalcanti, di Vanni, deja amintitul Filippo del Bene, Leonardo di Nofri, etc. Deși decedat, Pippo continuă să rămână o vreme principalul sprijin moral al florentinilor din regatul Ungariei, garantul probității și cinstei lor.

Dezastrul militar suferit de Sigismund de Luxemburg la Golubac în luna mai 1428 pune capăt situației favorizante a florentinilor din regat. Cei doi Lamberteschi sunt acuzați de trădare, bunurile confiscate iar Niccolò arestat, la fel ca și Gaspare di Cole. Nepoții lui Pippo, Filippo și Lorenzo Scolari, au fost destituiți din toate funcțiile deținute, inclusiv din cea de comite ai cămării sării regale. Rucellai este și el întemnițat, iar Giovanni Buondelmonti își găsește refugiul doar la Kalocsa. Lovitura fusese catastrofală pentru preponderența florentină în Ungaria și era opera celorlalți italieni de aici, geloși pentru succesul și prestigiul deținut de familia Scolarilor. Deși majoritatea acestor

acuzării nu sunt întemeiate, raporturile economice și comerciale sunt din ce în ce mai firave. Lipsiți de personalitatea lui Filippo Scolari, florentinii au fost eliminați în câțiva ani din cercul favoriților regali.

Cel de-al treilea aspect al legăturilor italiene ale comitelui de Timiș se referă la activitatea sa de promovare a ideilor umanismului și renașterii italiene în afara hotarelor Italiei. A fost primul care a deschis căile Alpilor acestui curent, iar prima zonă de influență a constituit-o Europa centrală, și ținuturile regatului Ungariei în special. În același timp Filippo Scolari fusese întâiul promotor al acestor idei în ținuturile românești transcarpatine, Banatul, Bihorul și Transilvania, fiind ajutat de vărul său Andrea Scolari, episcopul de Oradea. De reținut faptul, extrem de important, că ideile renașterii și umanismului se dezvoltă în aceste zone centrale și sud-estice ale continentului și nu în apusul acestuia. Din păcate luptele antiotomane și avansarea turcilor spre centrul Europei stopează această acțiune și, în plus, distruge toate aceste realizări (arhitectonice, picturale, sculpturale, parțial cele literare, etc.). Din această cauză cerceătorul de astăzi este obligat să reconstituie din mărturii indirecte și slabe urme materiale ceea ce a însemnat umanismul și renașterea italiană în părțile centrale ale continentului nostru și în zonele sud-estice (Țările Române și parțial nord-vestul slav al Balcanilor).

Datorită faptului că activitatea de mecenat cultural desfășurată de Filippo Scolari pe teritoriul propriu-zis al Ungariei a fost dezbătută de mai mulți istorici maghiari și străini⁶, ne vom rezuma la urmărirea unor aspecte semnificative ale acestei mijlociri în ținuturile românești.

O privire de ansamblu impune defalcarea pe trei mari planuri a acestei opere de mecenat a comitelui de Timiș: constructor, protector al artiștilor, prieten și cunoscut al umaniștilor și învățaților italieni ajunși în regat. În această ordine vom putea nuanța unele dintre lucruri, care scapă unei tratări în ansamblu.

În această activitate Filippo Scolari a fost ajutat, suplinit și completat de cei trei prelați ai casei: Andrea Scolari, Giovanni Milanese do Prato – episcopi de Oradea – și Giovanni Buondelmonti arhiepiscop de Kalocsa. Între Pippo și aceștia se desfășurase uneori o adevărată competiție: pentru atragerea celor mai buni și mai mulți artiști care să lucreze pentru ei; pentru ridicarea celor mai frumoase edificii, pentru adăpostirea celor mai mari umaniști. Această întrecere va stimula decisiv pătrunderea noului curent pe teritoriul regatului, cu precădere în zonele aflate sub jurisdicția comitelui de Timiș și a rudelor sale. Mai apoi, curtea regală va beneficia și ea de această emulație artistică, atrăgând diverși artiști.

Unul dintre indicii oarecum subsidiari, dar extrem de interesați, ai acestei activități este oferit de studiul afluenței studenților din regatul Ungariei la universitățile străine, în primele decenii ale secolului. Referindu-se strict la Banat⁷, un număr de 27 tineri au plecat la studii numai în intervalul anilor 1404–1426, perioadă ce se poate compara doar cu anii de guvernare a lui Iancu de Hunedoara. Cel mai prolific este intervalul 1411–1426, tineretul provenind din toate zonele Banatului. Trebuie amintită aici și activitatea desfășurată de episcopul de Cenad, Marczali Dozsa, atât pe planul învățământului cât și pe cel al construcțiilor. Deși nu au rămas izvoare documentare despre natura și intensitatea legăturilor dintre el și Pippo, acestea au fost totuși prolifică, cu atât mai mult cu cât Scolari a fost ani de-a rândul și comite de Cenad. Astfel se completează imaginea focarelor culturale ale Banatului în acel interval de timp și a sportului uneia sau alteia dintre zonele acestuia la emulația culturală stârnită și întreținută de către Filippo Scolari.

Activitatea de constructor a comitelui de Timiș trebuie raportată strict la vremea sa, timp în care majoritatea clădirilor laice se rezumau la cetăți, castele, palate nobiliare, iar a celor ecclesiastice la capele, biserici, mănăstiri. Artiștii renașterii diminuează distanțele dintre aceste două mari categorii arhitecturale, laicizând arta și aducând-o la înțelesul omului de rând.

Numărul capelilor construite de către Pippo se ridică, după spusele cronicarului anonim, la 180⁸, cifră în care trebuie cuprinse atât cele ridicate din temelii cât și a celor renovate; credem că tot aici intră și bisericile ridicate din sumele acordate de către comite. Locurile de amplasare a acestor capele, modeste așezăminte religioase sunt specificate, după același cronicar, ca fiind în general în afara localităților, îndeosebi în zonele marginase, de graniță cu turcii. Aceasta înseamnă, că cel puțin jumătate dintre ele erau situate în zona Dunării, în Banat. În afara capelilor propriu-zise care aveau ca scop și implantarea catolicismului în regiunile locuite de o populație ortodoxă, cum era cea românească, cea slavă din Serbia, etc., se remarcă construcțiile mai mari, biserici și mănăstiri, ridicate de regulă în perimetrul orașelor, cetăților și posesiunilor stăpânite de către Filippo Scolari. Edificiile sunt împodobite cu multe decorații interioare, picturi și sculpturi, fiind înzestrate cu numeroase și îndestulătoare anii din aprtea ctitorului. De remarcat că toate acele construcții au fost ridicate din

fondurile proprii ale lui Pippo, la fel ca și unele dintre construcțiile laice făurite de el. Banatul – ca centru al activității lui Scolari – a beneficiat din plin atât de construcțiile amintite mai sus cât și de cea a meșterilor, artiștilor și învățaților italieni de la curtea comitelui din Timișoara. Din păcate numeroasele conflicte militare desfășurate în evul mediu peste teritoriul bănățean au distrus orice urmă materială a acestei prezențe și încercările noastre se bazează exclusiv pe mărturii indirecte, fie ele arhivistic documentare sau literare.

Primul loc în preocupările constructive ale lui Filippo Scolari îl ocupă cetatea Timișorii, despre care știm că i-a fost donată de către rege odată cu titlul de comite. La sosite, Pippo află cetatea într-o stare deplorabilă. Stricăciunile fortificației se datorau atât nepăsării celor ce o avuseseră în grijă, cât și primelor atacuri turcești care, devastând Banatul, ajung până sub zidurile ei. Castelul angevin, ridicat între anii 1307–1315, cetatea ridicată și ea din piatră tot în același interval, și orașul necesitau renovări masive. Refacerea zidurilor de apărare ale cetății are în vedere ridicarea nivelului unor laturi mai expuse atacurilor dușmane și completarea altora prin întărituri de pământ cu palânci din lemn⁹. Castelul – actual sediu al Muzeului Banatului – se bucură de o atenție specială din partea noului comite, fiindu-i reședință până la moarte. Este întărit, îi sunt refăcute interioarele și beneficiază din plin de imaginația creatoare a meșterilor și artiștilor italieni ajunși aici. În câțiva ani se transformă în egalul somptuosului castel de la Ozora, despre care cronicile contemporane spun că rivaliza cu celebrul castel de la Visegrad, reședința regelui Sigismund de Luxemburg. Ridicarea sau refacerea unor edificii publice din oraș (biserici, capele, piețe, fântâni, etc.) a contribuit hotărâtor la învierea aspectului Timișoarei și a vieții sale comerciale; în ultimă instanță a crescut și importanța sa în ansamblul marilor centre care formau linia bănățeană a fortificațiilor ce stăvileai expansiunea otomană.

Refacerea centurii de cetăți dunărene din zona sudică a Banatului reprezintă cea mai importantă lucrare militară înfăptuită de către Filippo Scolari și una dintre măsurile decisive pentru stoparea atacurilor turcilor la Dunărea Mijlocie și de Jos. De la Cuvin și până la Severin, fortificațiile existente la 1404 sunt inspectate sistematic, la intervale de timp scurte, de către comite și beneficiază de refaceri periodice, și zidurile șubreze de asalturile ultimilor ani – și 1424 – când are, în fapt, loc construirea totală a întăriturilor – reprezintă cea mai importantă lucrare arhitecturală de natură militară, atât pentru Pippo cât și pentru forțele românești locale din cadrul districtelor de aici. Ridicată în secolul al XIII-lea pe vremea cavalerilor ioaniți, situată pe primul, dintre cele trei drumuri de penetrație otomană în Banat, apărând culoarul Cerna-Timiș, cetatea Severinului avea nevoie de o refacere completă. Din intensitatea efortului depus de meșterii italieni ai comitelui și de forțele districtelor românești se poate aprecia fără nici o exagerare – că este vorba despre reconstrucția în totalitate a fortificațiilor. Cu mici adausuri ulterioare, de pe vremea lui Iancu, Severinul rezistă atacurilor turcești încă exact un secol, sfârșind prin a fi cucerit abia în anul 1524.

În paralel se lucrează la întărirea cetății Orșova și apoi a Mehădiei, muncind uneori chiar noaptea, la lumina făcliiilor. În frecvente cazuri unele operațiuni de refacere a zidurilor au fost finanțate de către Pippo, fără a se putea aprecia cu exactitate sumele cheltuite. Ridicarea cetății Gureni din perimetrul Porților de Fier, în anul 1419, reprezentase o avanpremieră a eforturilor constructive din anul 1424. La lucrări participă aceleași forțe: meșteri și arhitecți italieni, și țărani și cnezi bănățeni, primii asigurând proiectul și concepția, iar ceilalți forța de muncă și, apoi, contingentele armate ale garnizoanelor.

Unul dintre cele mai interesante lucruri îl reprezintă așa numitul „castel florentin”, situat pe malul Dunării, într-un perimetru care a suscitat și suscită încă comentarii¹⁰. Zona certă în care a fost amplasat este cea a Porților de Fier, aproximativ Orșova-Severin-Vidin: este de fapt prima zonă de contact și incursiuni otomane asupra Banatului. Cetatea sau castelul numit florentin datează, după unele izvoare încă din epoca romană¹¹, în timp ce alții istorici o leagă exclusiv de prezența florentinului Scolari la Dunăre¹². Cetatea exista și în secolul al XVI-lea, iar călătorul italian, contele Marsigli o află în ruine la sfârșitul secolului următor.

Dacă zona de amplasare – în sensul mai larg arătat mai sus – poate fi remarcată la toate izvoarele citate, trebuie să evidențiem lărgimea excesivă a punctelor în care a fost ea localizată. Oricum între Orșova și Vidin este o distanță considerabilă, cu numeroase posibilități de amplasare a unei asemenea fortificații de tărie medie. Credem că limitarea zonei de amplasare în jurul Severinului, pe un perimetru de 20–30 km este suficient de precisă și în consens cu situația militară a zonei în momentul amintit.

Părerile istoricilor diferă însă atunci când este vorba despre malul pe care a fost ridicată fortificația, ca fiind amintită în general pe malul drept al Dunării¹³, indicându-se și caracterul de avanpost creștin în ținuturile otomane.

Pe harta anexată lucrării lui I. Dumitriu Snagov figurează în sudul Dunării o cetate „Flarantoria” în amonte de Vidin, aproximativ între Golubac și Severin. Dacă admitem faptul că harta este contemporană textului lui Santini și acesta a fost elaborat înainte de cruciada de la Nicopole atunci această Flarantoria, numită de autor castelul florentin a fost ridicată înainte de acest timp, de un personaj neatestat de nici un izvor.

Suntem nevoiți să ne depărtăm de afirmațiile autorului datorită însăși apariției pe harta citată a cetăți despre care se știe cu certitudine că nu existau la data presupusă a elaborării acestui document cartografic: Bolasabon, identificată de I. D. Snagov cu Sf. Lazăr, adică Sf. Ladislau, astăzi Pescari, lângă Moldova Nouă, și care a fost ridicată abia în anul 1428, după înfrângerea catastrofală suferită de Sigismund de Luxemburg la Golubac; cetatea Sf. Ladislau situată față-n față cu Golubac-ul trebuia să supravegheze mișcările trupelor dușmane de aici. Cea de-a doua cetate numită „Gerwin”, desemnează după opinia noastră, tocmai cea căutată și disputată cetate „Gewrin”, Göreny sau Gureni; cetatea este marcată pe harta citată în aval de Golubac, aproximativ în fața Orșovei, dar pe malul drept al Dunării. Se știe că această fortificație a fost ridicată abia în anul 1419 într-un perimetru circumscris Porților de Fier: Orșova-Severin, la nordul fluviului.

Existența aceluși „Flarantoria” în aval de Gewrin, dar situat tot pe malul drept al Dunării, este de natură să adâncească confuzia. Dacă acceptăm punctul de vedere al autorului citat conform cărui încadrarea în timp a hărții s-a făcut luând în considerare steagul creștin sau musulman desenat de deasupra cetăților, datarea este exactă; dacă luăm în considerare identificarea aceluiași autor, pentru cele trei cetăți menționate mai sus, argumentarea nu se mai poate susține fiind o certitudine construirea lor la câteva decenii după data presupusă a elaborării hărții. Un studiu special consacrat analizării hărții pe baza cunoașterii exacte a istoricului tuturor acestor cetăți și a situației politico-militare din zonă se impune pentru a elucida acest aspect de datare a prezenței reale a lui Paolo Santini de Duccio în Banat și a „mapei” care îi însoțește însemnările.

Referitor strict la cele trei cetăți menționate de noi, opinăm că prezența lor (în identificarea actuală) pe harta lui Santini pledează pentru o elaborare ulterioară a acesteia, mai precis după cel de-al treilea deceniu al secolului XV.

Această fortificație (cetate sau castel) cu valoarea militară medie a fost ridicată de către florentinul Scolari, comitele de Timiș, mai probabil în anii următori lui 1422, prin intermediul meșterilor italieni și a forțelor românești din zonă. Nu putem fi însă de acord cu motivația ridicării ei pe malul drept al Dunării din câteva considerente, credem întemeiate.

În primul rând, edificarea unei asemenea fortificații presupune alegerea, cu foarte mare grijă și pricepere a locului de amplasare, teren, care trebuie să aibă, în afara poziției sale strategice indubitabile, și posibilitatea apărării nu numai prin garnizoana propriu-zisă ci și prin căile de acces sigure pentru sosirea ajutoarelor. Din analiza conflictelor turco-creștine de la Dunăre până spre mijlocul secolului al XV-lea rezultă că, atât turcii cât și forțele creștine, în cadrul incursiunilor ofensive în teritoriul inamic, asediază și cuceresc o serie de cetăți pe care le părăsesc odată cu retragerea peste Dunăre, din cauza imposibilității apărării forturilor în cazul unor împrejurări mai îndelungate.

În acest context, un strateg de talia lui Pippo este de neconceput să construiască o fortificație pe malul dunărean drept, și să o apere timp de ani de zile, în situația reală avea de respins de câteva ori pe an incursiunile otomane în nordul fluviului? Nici măcar campaniile sale ofensive dintre 1424–1426, soldate cu cucerirea unor importante cetăți otomane: Vidin, Rahova, Silistra, etc., nu reușiseră să fixeze la sud de Dunăre forțele otomane. Cetățile din sudul fluviului nici măcar nu li s-au stabilit garnizoane; sau dacă acestea deveneau o pradă ușoară pentru turci la nici o săptămână după retragerea grosului forțelor creștine la miazănoapte de fluviu.

Alternativa logică a eventualei rezolvări a unei astfel de situații militare impunea ridicarea cât mai multor puncte de rezistență pe malul stâng, amplasate pe direcția principală a atacurilor dușmane și asigurarea lor cu forțe umane suficiente. Acest lucru a și fost făcut de către comitele de Timiș, mărturie stând eforturile sale constructive, îndeosebi după anul 1419.

În concluzie acest castel, sau cetate, florentin numit așa după ctitorul său, care a fost Filippo Scolari – nu se cunoaște nici o altă prezență florentină marcantă la Dunărea de Jos, nici înainte și nici după Pippo – trebuie situat în zona limitrofă cetății Severin, fortul servind ca un punct de legătură în

cadrul centurii defensive a Dunării de Jos apusene. Cercetări de teren sistematice în zona citată, în perimetrul rămas neacoperit de apele fluviului după ridicarea barajului și hidrocentralei, vor putea specifica cu precizie zona amplasării și importanța reală a construcției. Deși ispititoare, ideea unei apropieri între „castelul florentin” și cetatea Görény, nu stă în picioare din lipsa unor cercetări documentare și arheologice temeinice în zonă.

Dintre orașele bănățene care s-au bucurat de aprecierea deosebită a comitelui, Lipova merită o privire aparte. Așezată pe valea Mureșului inferior, la o distanță relativ mică de Timișoara, beneficiară a unei clime blânde și a unor cunoscute izvoare cu apă minerală, Lipova a fost locul preferat pentru refacere și odihnă al comitelui. Aici și-a petrecut săptămâni și luni de odihnă, după acțiunile mai mari, de aici a plecat în câteva campanii. Dacă fortificația nu necesită îngrijiri deosebite, fiind în afara rutei obișnuite a atacurilor dușmane, orașul a beneficiat în schimb de multe avantaje datorită prezenței lui Pippo. Acesta a ridicat câteva edificii publice, marcante printre care și un spital, care funcționa pe lângă mănăstirea de aici¹⁴.

Donații bogate au permis mănăstirii și spitalului să ofere adăpost multor bolnavi. Nu trebuie uitat nici faptul că la Lipova se afla și una dintre importantele cămări ale sării, iar Pippo – în popasurile sale aici – putea să controleze și traficul cu sare pe Mureș.

Oradea a cunoscut prefaceri similare celorlalte localități, în timpul cât a funcționat aici ca înalți prelați Andrea Scolari și mai apoi Giovanni Milanesi do Prato, atât prin chemarea unor artiști din Italia¹⁵, cât și prin construcțiile ridicate. Se remarcă bogăția și activitatea bibliotecii capitlului din Oradea și prezența relativ masivă a studenților din zonă, trimiși să studieze la universitățile din străinătate, inclusiv Italia¹⁶.

Ozora s-a bucurat de un regim preferențial din partea lui Pippo în ceea ce privește activitatea constructivă, fiind prima sa reședință și apoi locuința preferată a soției sale Barbara. În anii imediat următori intrării în posesia acesteia, Pippo începe ample lucrări de reconstrucție și mărire a castelului și cetății Ozorei, transformându-l într-un veritabil rival al castelului regal din Visegrad. Construiește câteva biserici în oraș și împrejurimi, dintre ele păstrându-se mărturii despre biserica Sf. Margareta și capela Sf. Ana, pentru care va fi suplicat de către papă¹⁷. Informații mai puțin credibile vorbesc despre forarea unui tunel printr-un „munte” spre a aduce apă din lacul Balaton până la Ozora¹⁸; chiar dacă afirmațiile sunt exagerate ele exprimă amploarea investițiilor făcute de către Pippo.

Poziția predominantă a comitelui de Timiș la curtea regală, și numeroasele donații făcute bisericii Sf. Maria din Szekesfehervár, îi permit lui Filippo Scolari să obțină aprobarea pentru a-și construi capela funerară lângă această biserică, locul de încoronare și înmormântare a regilor Ungariei. Edificarea acesteia poate fi urmărită dintr-o relatare a ctitorului¹⁹ care, după un foarte interesant expozeu asupra condiției umane, demn de un om al renașterii, descrie principalele momente ale construcției. Locul capelei se află în partea de vest a bisericii, aproape de casa parohială; la început au fost refăcute zidurile vechi, dărâmate în cea mai mare parte, după care s-a înălțat noua construcție, acoperită până la vârf cu plumb. Capela avea hramul sfinților apostoli Filip (patronul ctitorului) și Iacob, precum și a sfântului Ladislau. Tot prin acest act, Pippo organizează ceremonialul pomenirii sale și a familiei după moarte, concomitent cu demararea lucrărilor de pictare a interiorului capelei. Donațiile bogate asigură bunăstarea materială a preoților și călugărilor de aici.

Pictarea capelei a constituit, se pare, prima sau una dintre primele lucrări executate în regat de către pictorul Masolino de Panicale. Lucrarea fusese încheiată în iarna lui 1425–1426, întrucât în primăvară solii florentini o află deja terminată. La începutul anului 1427 a fost înmormântat aici ctitorul, Filippo Scolari; nu știm dacă și soția sa Barbara a fost sau nu înmormântată tot aici, întrucât nu s-a păstrat nici o mențiune despre data morții și locul înmormântării acesteia. Mormântul lui Pippo a fost distrus de turci în anul 1543, odată cu cucerirea Szekesfehervárului.

Dintr-un act referitor la donațiile comitelui către biserica Sf. Maria din Szekesfehervár din anul 1425²⁰ aflăm câteva lucruri despre clădirile deținute de acesta la Buda; este singura mențiune de acest fel și destul de sumară. Aceste clădiri au fost obținute fie prin donație fie, mai sigur, prin cumpărare încă din primii ani ai sosirii lui Pippo la curtea regală și i-au servit în mod sigur ca reședință înainte de a se căsători. Aici trăgea mai apoi, când necesitățile îl chemau în capitală. Și tot aici au fost găzduiți, în mod sigur, mulți dintre compatrioții săi sosiți în regat cu diferite afaceri. Cunoaștem așezarea aproximativă a edificiilor comitelui care se situa, pe o linie dreaptă ce unea piața principală sau „piața italienilor” cu piața Sf. Nicolae. Însuși numele de piața italienilor indică cu precizie situarea lor în perimetrul coloniei italiene din Buda, loc în care tânărul Filippo a ajuns odată

cu Lucca della Pechia. Nu cunoaștem nici câte construcții erau, nici cum arătau, sau dacă erau așezate pe una sau mai multe străzi. Nu există informații nici despre aranjamentul interior, dar putem bănuși că era tipic italian. Oasele lui Filippo au fost și locurile de popas ale artiștilor sosiți din Florența și este logic să ne punem întrebarea dacă nu cumva n-au beneficiat și acestea de măiestria locatarilor.

Un document papal din anul 1421 arată dorința lui Pippo Spano de a construi un lăcaș de rugăciune pentru ordinul călugărilor minoriți din Bosnia²¹; desigur este vorba despre zelul său în propagarea catolicismului în zonele ortodoxe slave. Laudele repetate ale papalității dovedesc însă intensitatea efortului constructiv al comitelui de Timiș, strădanie întin , care să perpetueze faptele strălucite săvârșite de această familie și bunăstarea la care a ajuns, i-a preocupat pe fiecare dintre cei trei Scolari cunoscuți de noi: Pippo, Matteo și Andrea. Ultimii doi lasă prin testament lui Pippo sarcina ridicării câte unei mănăstiri în împrejurimile orașului natal pentru comemorarea amintirii lor. Din cauza imposibilității de a construi concomitent două mănăstiri, Filippo cere, și obține, din partea papei Martin al V-lea dispensa pentru zidirea uneia singure, în Florența. Sume de bani date de Pippo fratelui său Matteo, cu prilejul deselor călătorii ale acestuia în orașul natal, existau încă dinainte, dar fondurile au fost risipite de Matteo în afaceri lipsite de rentabilitate. Alte subvenții trimise de către Pippo rudelor, pentru ridicarea mănăstirii. Moartea sa lasă în suspensie, atât construcția planificată cât și sumele de bani. Cei trei frați Scolari, nepoții lui Pippo, în calitatea lor de moștenitori și executori testamentari, depun toate străduințele pentru îndeplinirea promisiunii făcute. Li se alătură și călugării mănăstirii Calimala, prin consulul lor „fra” Ambrogio Traversari. După ani de tergiversări, între moștenitori și Signorie se ajunge la o înțelegere prin care se stipulează execuția proiectului clădirii de către celebrul arhitect florentin Filippo Brunelleschi.

Acesta gândește și proiectează o clădire unică la acea vreme în Italia și în Europa. Are forma unui octogon, în care sunt cuprinse 8 capele distincte, reunite sub același acoperiș. Fiecare capelă are nișe semicirculare; este pentru prima dată în arhitectură când se folosesc astfel de elemente arhitectonice. Interiorul fiecăreia dintre cele 8 capele urma să fie împodobit cu cele mai semnificative creații artistice ale Florenței. Impresia de ansamblu, care se întrevede chiar din proiect, este admirabilă și reflectă geniul artistic al arhitectului.

Lucrările de construcție încep și avansează rapid, dar dese războaie ale Florenței cu orașele din jur secătuesc fondurile orașului. Acesta intră în unele fonduri particulare, depozitate la primărie. O asemenea soartă o au și banii lăsați moștenire de Scolari, din pricina războiului cu orașul Lucca. Lucrările încetează din lipsă de bani iar clădirea, neterminată este lăsată pradă timpului. Chiar și la mijlocul secolului al XX-lea se mai vedeau ruinele sale, numite de localnici „il castellaccio” (micul castel). În jurul anilor 1570–1600 clădirea era deja o ruină, iar secolele următoare continuă opera de distrugere. Începutul veacului XX aduce primele semnale de alarmă și tendințe de conservare a urmelor monumentului. Abia în anul 1937 situația monumentului s-a îmbunătățit, prin refacerea sa după planurile inițiale²³.

Legăturile lui Pippo cu arhiepiscopul de Kalocza, Giovanni Buondelmonti, ca și activitatea acestuia, au contribuit la răspândirea noului curent artistic aceste părți ale Dunării din pusta Ungariei, situate pe malul stâng al fluviului²⁴.

În acest fel putem urmări răspândirea în zonă a multor idei ale renașterii pe un perimetru cuprins între lacul Balaton-Dunărea de mijloc-Tisa-Dunărea de Jos și până la Crișuri. Locurile acestea corespund în mare comitatelor care s-au aflat sub jurisdicția comitelui de Timiș, în care acesta a și deținut posesiuni, sau a celor în care și-au desfășurat activitatea episcopii casei Scolari.

Raporturile stabilite între Filippo și artiștii florentini în special, și cei italieni în general sunt deosebit de complexe. Unii vin, lucrează și pleacă, alții lucrează inițial pentru Pippo, Andrea sau Giovanni Scolari, trecând apoi în slujba regelui sau a altor magnați ai regatului.

Din păcate ele pot fi cu greu detaliate din ansamblul activității desfășurate de comite, din lipsa unor izvoare de primă mână, ca și din cauza vechii mentalității existente și predominante încă la acea vreme în regat, care le consideră minore în raport cu sectorul politic și militar. Vom fi siliți să acordăm sau nu credit, unor mărturii indirecte, secundare și nu întotdeauna temeinic documentate. Vor exista multe goluri care nu pot fi rezolvate mulțumitor în momentul de față cu toată strădania istoricului. Istoricul de artă are misiunea de a aduce mult așteptatele îndreptări.

Tomasso di Cristoforo Fini, cunoscut mai ales sub pseudonimul de Masolino da Panicale, era unul dintre pictorii remarcabili ai timpului. Născut la Florența în anul 1383 sau 1384, Masolino a lucrat inițial în atelierul lui Lorenzo Ghiberti. Abia în 1423 se înscrie în breasla farmaciștilor din Florența²⁵. Începe pictarea capelei Brancacci, împreună cu fostul său elev Masaccio di San Giovanni

(1402–1429). În anul 1425 pleacă în Ungaria la chemarea lui Filippo Scolari, pictându-i capela funerară de la Szekesfehervár. La începutul anului 1426 Masolino vizitează și, probabil, execută câteva lucrări în zona Ozora-Buda după care, mărturii indirecte indică plecarea sa spre ținuturile românești, Banat și Bihor, unde acționau membrii familiei Scolari. Nu se poate specifica nici o lucrare executată de Masolino în aceste părți, deși s-a încercat să i se atribuie unele sau altele dintre acestea.

Pentru prezența lui Masolino la Timișoara s-a avansat ipoteza unor lucrări în capela castelului cât și în oraș, atât în frescă cât și pictură în ulei²⁶. Nici una dintre aceste presupuse, lucrări posibile în fond, nu are „acoperire” documentară, sau reală. Dacă condițiile vitrege ale Banatului pledează pentru distrugerea masivă a valorilor culturale create aici în perioada evului mediu, penuria de mărturii arhiviste împiedică, până acum, orice detalieri sau certificare. Asemenea încercări există și pentru prezența lui la Oradea, la curtea episcopală a lui Giovanni Milanesi do Prato. Ele trebuie puse în legătură directă cu moartea protectorului său de până acum, Pippo. În anul 1427 Masolino se afla încă în regat, după cum mărturisește însăși tatăl său²⁷, așteptând plata celor 360 guldeni datorăți de moștenitorii lui Scolari. Suma mare indică cu certitudine executarea mai multor lucrări.

În acești ani Masolino îl cunoaște pe cardinalul Branda Vastiglione din anul 1410 legat papal în Ungaria. Intră în serviciul acestuia în, sau imediat după anul 1427 dată la care părăsește regatul și se întoarce în Italia²⁸. Lucrează apoi câțiva ani la Roma după care începe pictarea baptisteriului și bisericii din localitatea lombardă Castiglione d’Olona; lucrarea va fi terminată în anul 1435. În operele sale de după 1427 se observă influențe noi, rezultat al contactului său cu popoarele din regatul Ungariei, atât în colorit cât și în modul de tratare al scenelor. În două dintre scenele pictate de Masolino de Panicale la Castiglione d’Olona apare și figura lui Filippo Scolari.

Prima dintre aceste scene se numește „Ospățul lui Herodes” și are ca sursă de inspirație merele bogate oferite de către Pippo oaspeților săi, la care a participat și artistul²⁹. Comitele apare aici ca un bărbat matur, îmbrăcat după moda florentină. Subiect asemănător are și cea de-a doua pictură intitulată „Il Bancheto di Filippo Scolari”, în care acesta apare însoțit de către Iancu de Hunedoara. Această apariție poate părea surprinzătoare doar la prima vedere, întrucât artistul l-a cunoscut pe tânărul oștean la curtea protectorului comun. Între anii 1431–1433, când Iancu a fost în Lombardia, cunoștința lor s-a reînnoit și este posibil să fi rememorat anumite întâmplări comune despre Pippo. Noua calitate a oșteanului regal, Iancu, și legăturile acestuia cu vechiul protector l-au determinat desigur pe Masolino să-i înfățișeze împreună. Cele două fresce din Castiglione d’Olona reprezintă cu certitudine cel mai vechi portret cunoscut, al lui Pippo care a ajuns până la noi și întâiul portret al viitorului mare comandant de oști, Iancu de Hunedoara. Ambele lucrări se datoresc unuia dintre cei mai cunoscuți artiști ai quattrocento-ului renașcentist italian.

Cel mai cunoscut portret al comitelui de Timiș i se datorește lui Andrea del Castagno, figură reprezentativă a picturii italiene³⁰. Născut în jurul anilor 1390, Andrea este descoperit din întâmplare de familia Medici; se remarcă de la început prin forța și culoarea operei. În deceniul al IV-lea al secolului al XV-lea, el pictează în villa Legnaia de lângă Florența, inițial proprietate a familiei Carducci, trecută mai apoi în proprietatea cunoscutului Pandolfo Pandolfini din Florența, o galerie de figuri celebre din istoria Florenței. Printre cei imortalizați aici se numără Dante, Petrarca, Farinata degli Uberti, Niccolò Acciaiuoli, Filippo Scolari; ultimul fiind considerat încă de pe atunci una dintre gloriile orașului și situat printre primii șase florentini ai tuturor timpurilor. Pippo apare în această frescă îmbrăcat în armură, ținând cu ambele mâini o sabie ușor încovoiată. Capul este descoperit, buclele părului încadrându-i fața cu trăsături energice dar plăcute. Se degajează o impresie de forță și mulțumire sufletească. Este cea mai reușită reprezentare a lui Pippo și ea a străbătut veacurile devenind punctul de referință pentru înfățișarea sa; este posibil ca Andrea del Castagno să se fi servit de anumite portrete mai vechi care se mai puteau afla la urmașii săi din Florența. Decupate în timp din locul inițial, frescele lui Castagno au ajuns astăzi la Florența, în Galleria Uffizi.

Un alt portret de-al lui Pippo, înfățișându-l ca pe un om celebru, se afla în secolul XVI la muzeul Paolo Giovio din Como, fiind copiat din ordinul lui Cosimo di Medici de un Cristoforo dell’Altissimo³¹.

Intenția arhiducelui Ferdinand de Austria, ajuns împărat romano-german și rege al Ungariei la mijlocul secolului al XVII-lea, de a strânge în castelul Ambras din Tirol portretele celor mai reprezentative figuri ale secolelor XV–XVI, are ca urmare pictarea a două noi portrete ale lui Filippo Scolari³². Amândouă îl prezintă din profil și înfățișează aceeași față cunoscută, cu diferențe mai mici și nesemnificative. Unul dintre portrete îl înfățișează cu un calpag roșu pe cap, cu ciucuri de aur și pene de egretă. Are barba rotunjită iar haina sa roșie este tipică pentru moda curții regale a lui Sigismund

de Luxemburg. Se pare că această prezentare seamănă mult cu cea lăsată de Masolino. Cel de-al doilea portret îl arată îmbrăcat după moda florentină, cu tichie și haină cu guler de blană. Alături de cea pictată de Andrea del Castagno, această imagine reprezintă a doua sursă de bază pentru înfățișarea comitelui de Timiș.

La căsătoria aceluiși Ferdinand de Austria cu Cristina de Lorena, în anul 1589, pictorul Andrea Bosconi înfățișează privitorilor un tablou de mari dimensiuni cu faptele și luptele lui Filippo Scolari³³. Iată-l deci un personaj „la modă”, la 161 de ani de la moarte.

În secolul XV, unul dintre elevii cunoscutului Andrea del Sarto, pe nume Jacone, ilustrează viața și faptele lui Pippo printr-o suită de imagini în clar-obscur pe pereții palatului Buondelmonti din Florența, la cererea acestei familii.

O altă scenă pusă în legătură cu faptele lui Filippo Scolari se păstrează la aceiași Galerie Uffizzi, dar imaginea de bătlie care se vrea o luptă a comitelui cu turcii este imaginară; autorul a rămas necunoscut.

Persoana lui Pippo apare cu regularitate pe cărțile de joc ale secolului al XVI-lea, ca o recunoaștere a meritelor sale, simbolizând omul norocos. După unul dintre portrete Allegrini a tras, în secolul XVIII, o stampă, care se afla în posesia familiei Minerbetti-Boni din Florența³⁴.

Un alt artist florentin care a lucrat pentru comitele de Timiș a fost ebenistul și arhitectul Mannetto Ammanati³⁵ prieten cu Brunelleschi și Donatelo. Plecat la curtea lui Pippo după anii 1410, Mannetto rămâne mulți ani în serviciul său, după care trece în cel al regelui. Solii florentini îl află în anul 1426 alături de Pippo³⁶, ceea ce poate explica multe aspecte ale colaborării dintre cei doi. Când și unde a ridicat Mannetto, poreclit de prieteni „il Grasso”, construcțiile comandate de Pippo nu se știe. Îl putem considera ca realizator al majorității construcțiilor ridicate de acesta, indiferent dacă ele sunt laice, ecclesiastice sau militare. Amplele lucrări de la Ozora, Timișoara, Severin, și de la a celorlalte cetăți dunărene, își pot afla astfel în persoana sa pe unul dintre principalii realizatori.

În afara celor amintiți, pe la curtea comitelui au trecut și lucrat un Pellegrino delle Tarsie, căruia nu i se poate atribui cu certitudine nici o lucrare, ca și Giovanni d'Aquila, cel ce a jucat un rol important în medierea contactelor Florenței cu regatul Ungariei³⁷.

Doi medici italieni atestați în anul 1426 la Oradea, Ieronimo din Sancto Miniato „artium et medicinae doctor” și Sandro Antonio „Alexander Antonii de Florencie medicus”³⁸, au fost în acești ultimi ani curanți ai bolnavului comite. Nu știm dacă ei activau pe lângă episcopul de Oradea sau îl însoțeau permanent pe Pippo, dar ei l-au îngrijit cu certitudine pe Pippo în ultimele 6 luni de viață.

Unul dintre lucrurile care scapă în mod obișnuit atenției generale, se referă la așa-zisele arte minore, printre care se numără și muzica. Jucând un rol secundar, de acompaniament și uneori de dans, la toate curțile feudale, muzicantii sunt în genere ignorații de izvoare. Din cele cunoscute referitor la splendoarea construcțiilor ridicate de Filippo Scolari, la banchetele strălucite pe care le-a dat, la activitatea sa de protector a artiștilor, ca și la descendența sa florentină – despre epoca și moravurile ei povestirile lui Boccaccio ne-ua lăsat descrieri exacte – prezența unor muzicanți, inclusiv a unor muzicieni de clasă, la curtea comitelui de Timiș este o certitudine.

Prezența unor învățați italieni la curtea regală, mai apoi și la unele reședințe episcopale, trebuie și poate fi pusă în directă legătură cu „activitatea culturală” a comitelui de Timiș. Remarcăm aici pe cardinalul Branda Castiglione, invitatul lui Pippo în multe ocazii între anii 1410–1426. Pier Paolo Vergerio activează între anii 1417–1445 la Buda și apoi Oradea, în calitatea sa de umanist cunosător și traducător al mai multor opere clasice ale antichității greco-romane³⁹. În mod cert l-a unit
o
cun
eștați de seamă din Italia, prin intermediul aceluiși Filippo Scolari. Unul viza aducerea lui Giovanni di Ravenna, dar situația familiară l-a împiedicat pe acesta să vină până la urmă.

Un alt proiect urmărea aducerea la curte a celebrului umanist Gian Francesco Poggio Bracciolini (1380–1459)⁴⁰. Cunoștința dintre comitele de Timiș și Poggio, s-a legat la Constanța în timpul conciliului, perioadă în care ultimul era secretarul papei Ioan al XXIII-le, și a continuat până la moartea comitelui. Discuțiile dintre ei au atins sfere de interes reciproc, cu tangențe atât în lumea artistică cât și relații personale de amiciție.

Rodul informațiilor oferite de Filippo Scolari umanistului s-au concretizat într-una dintre scrierile acestuia. *Disceptationes convivales*⁴¹, redactată în anul 1451 și publicată la Strasburg în 1513 și la Basel în 1538. Poggio Bracciolini a fost primul umanist italian care afirmă și demonstrează latinitatea limbii române, față de Rinaldo degli Albizzi, care doar o afirmă; lucrarea aceasta este cea mai veche scriere care susține originea latină a limbii române cu exemple lexicale, cuvintele

românești fiind sugerate prin cele latine similare: oculum, digitum, manum, panem, etc. Aceste cunoștințe ale lui Poggio asupra limbii și poporului român sunt, în parte, urmarea întâlnirilor și discuțiilor cu Filippo Scolari, care poate fi considerat și unul dintre primii informatori ai umanistului asupra realităților etnice și lingvistice de la Dunăre.

Spunem că Pippo este unul dintre primii, poate chiar primul informator, al lui Poggio, întrucât Iancu de Hunedoara poate fi considerat pe bună dreptate, următorul. Cunoștința dintre Iancu și Poggio se produce tot între anii 1431–1433⁴² și ea întărește convingerile învățatului asupra structurii gramaticale a limbii române. Astfel un italian stabilit în Banat și cunoscător al limbii române, Pippo, și un român, Iancu de Hunedoara, pot fi considerați doi – și poate cei mai însemnați – sfătuitori și informatori ai celui mai vechi autor italian care susține cu argumente lexicale originea latină a limbii române⁴³.

Aceste contacte cu reprezentanți de frunte ai noului curent artistic din Italia și răspândirea lui, pentru prima dată în Europa, în părțile centrale și sud-estice, ale acesteia inclusiv pe pământurile românești, vine să demonstreze odată în plus multilateralitatea și teminicia legăturilor lui Filippo Scolari cu băștinașii de sorginte latină.

NOTE CAPITOLUL VII

¹ Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 58; întrucât majoritatea covârșitoare a informațiilor despre familia Scolari au fost deja publicate în lucrările lui Wenczel, Mellini și Canestrini, citate deja, nu am mai considerat necesară prezența unui stufos aparat critic.

² Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 618–627.

³ Balogh Jolán, *Andrea Scolari, váradi püspök mecénási tevékenysége în Archeologiai Értesítő*, Budapesta, an XL, 1923–1926, p. 173–188; Csengö – Csoma J., *Mittelalterliche Grabdenkmäler aus Ungarn*, în *Ungarische Revue*, Budapesta, 1891, p. 172–180, inclusiv reproducerea pietrei sale funerare din catedrala de la Oradea.

⁴ Jacobs Emil, *Cristoforo Buondelmonti*, în *Beiträge zur Bücherkunde und Philologie*. August Wilmanus zum 25 März 1902 gewidmet, Leipzig, 1903, p. 313–340. Dintre lucrările sale *Descriptio insulae Candiae*, a apărut în 1417, iar *Liber insularum Archipelagi maris Aegaei* în 1420, fiind reeditată în secolul al XIX-lea.

⁵ P. Guasti, *Commissioni di Rinaldo degli Albizzi*, vol. I–II, Florența, 1867–1873.

⁶ Din bogata bibliografie pentru începuturile umanismului în regatul feudal al Ungariei, imposibil de redat în acest cadru ne-am oprit doar la câteva titluri: Kardos Tibor, *Gli inizi dell'umanesimo in Ungheria*, Pécs, 1936; *Idem*, *A magyarországi humanizmus kóra*, Budapesta, 1955; Balogh Jolán, *A renaissance építészet Magyarországon*. în *Magyar művészet*, Budapesta, 1933; Hotányi Mátyás – Klaniczay Tibor, *Italia ed Ungheria. Dieci secoli di rapporti letterari*, Budapesta, 1967;

⁷ Costin Feneșan, *Studenți din Banat la universitățile străine până la 1552*, în *Revista de Istorie*, București, tom 29, nr. 12/1976, p. 1945 – 1966.

⁸ *La vita di messer Filippo Scolari*, p. 161.

⁹ Leone A. Maggiorotti, Banfi Floris, *Le fortezze de Temisvar e di Lippa in Transilvania*, Roma, f.a., extras din fasciola IV „Atti dell' Instituto d' Architettura Militare, Roma, Museo del Genio, castel Sant' Angelo, p. 131–140; Ioan Hațegan, *Das mittelalterliche Schloss von Temeswar und die von Filippo Scolari im Banat gebauten oder renovierten Schösser*, in *Castrum* ?????, vol. II, Budabesta, 1990, p. 268-275.

¹⁰ Aurel Decei, *Două documente turcești privitoare la expedițiile sultanilor Baiazid I și Murad al II-lea în Țările Române*, în *Relații romano-orientale*, București 1978, p. 218–219.

¹¹ C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. i, București, 1946, p. 321.

¹² Aurel Decei, *Două documente...* p. 219.

¹³ Pentru această ipoteză pledează Ion Dumitriu Snagov, *Țările Române în secolul al XIV-lea. Codex Latinus Parisinus*, București, 1979. Autorul publică alături de însemnări și harta atribuită lui Paolo Santini de Duccio, pe care o atribuie – ca și textul, aceluiași autor, iar data redactării manuscrisului între anii 1394–1396, în Banat. Până la apariția acestei lucrări s-a acceptat în unanimitate părerea lui Maggiorotti și Banfi, *Le fortezze*, potrivit căreia Paolo Santini a activat în Banat între anii 1444–1447, reconstruind cetatea Timișorii la ordinele lui Iancu de Hunedoara.

¹⁴ J. Bracciolini, *op. cit.*, p. 179 și D. Mellini, *op. cit.*, p. 70.

¹⁵ Cercetări mai noi întreprinse de Alexandru Avram, publicate doar parțial în Alexandru Avram, Ioan Godea, *Monumente istorice din Țara Crișurilor*, București, 1975, încearcă să readucă în circuitul științific realitățile orășene de la începutul secolului al XV-lea.

¹⁶ Jakó Zsigmond, *Philobiblon transilvan*, București, 1977, p. 40–41. Cercetează problema bibliotecilor publice și a studenților bihoreni, ca și rolul lui Andrea Scolari în îndrumarea celor două acțiuni.

¹⁷ Lukosics Pál, *Diplomata pontificum sec. XV*, vol. i, Budapesta, 1931, p. 98 publică un document papal din 28 mai 1418, care atestă construirea unui nou edificiu; la pag. 62–64 reproduce două suplici papale din același an avându-i ca beneficiar pe Pippo Spano. Aldassy Antal *Regesták...*, p. 285; publică o nouă suplică papală pentru Pippo Spano din 3 februarie 1423, care i-a fost acordată ca urmare a lucrărilor de renovare a bisericii Sf. Margareta. Vezi și nota 2 de la cap. 12 cu ultimele cercetări maghiare asupra Ozorei.

¹⁸ Jacopo Bracciolini, *op. cit.*, p. 178; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 70.

¹⁹ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 430–434; la pag. 434–437 sunt publicate donațiile făcute de Pippo, consemnate în documentul emis la Orșova, la 15 august 1426.

²⁰ *Ibidem*. Genthon István, *Magyarország műemlékei*, Budapesta, 1951, p. 27 afirmă că locuința lui Pippo din Buda se afla pe actuala stradă Uri, la nr. 19.

²¹ Lukcsics Pál, *op. cit.*, p. 119, documentul din 15 decembrie 1421.

²² Bibliografia consacrată monumentului la Banfi Floris, *Pippo Spano e l'Oratorio degli Scolari agli Angeli*, în *Illustrazione Toscana*, Firenze, an IX, 1931, p. 9 și *Idem, Filippo Scolari Temesi Főispán s az Oratorio degli Scolari Firenzében*, extras din *Erdélyi Múzeum*, Cluj.

²³ Curzio Ugurgieri, *op. cit.*, fotografia XII.

²⁴ Erdujhelyi Menyhert, *A Kalocsai érsekség a renaissance-korban*, Zenta, 1899.

²⁵ Vaisz Ignaz, *Ungarn und die italiensiche Malerei*, în *Ungarische Revue*, Budapesta, 1881, p. 777.

²⁶ Viorel Țigu, *Prezente ale școlii florentine la Timișoara*, în *Orizont*, Timișoara, an XXIX, nr. 40 (551) din 5 octombrie 1978, p. 7.

²⁷ Vaisz Ignaz, *op. cit.*, p. 777.

²⁸ Horvath Arrigo, *Sigismondo re d'Ungherie e l'Italia*, în *Corvina*, seria nouă, an I, nr. 2, Budapesta, 1938, p. 135.

²⁹ Vaisz Ignaz, *op. cit.*, p. 786. Fotocopia acestei lucrări ne-a parvenit prin amabilitatea regretatului cercetător Tibor Klaniczay directorului Institutului de Studii asupra Renașterii din Budapesta, căruia îi mulțumim postum pentru gestul D-sale. Din câte cunoaștem este pentru prima dată când această imagine este reprodusă într-o lucrare editată în limba română.

³⁰ Georges Martin Richter, *Andrea del Castagno*, University of Chicago Press, 1943. Fotocopia ne-a parvenit prin amabilitatea Galeriei Ufizzi din Florența, cu a cărei permisiune o și publicăm alăturând mulțumirile noastre acestei instituții.

³¹ Eber László, *Ozorai Pipó és az olasz művészet*, Timișoara, 1904, p. 45.

³² *Ibidem*.

³³ *Idem*, p. 46.

³⁴ Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 1.

³⁵ J. Luca-Dubreton, *op. cit.*, p. 226–227.

³⁶ Huszti Dionisio, *Mercanti italiani in Ungheria nel medio evo*, în *Corvina*, serie nouă, an III, nr. Budapesta, 1940, p. 28.

³⁷ Horvath Arrigo, *op. cit.*, p. 135.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 1; Huszti Jozsef, *Pier paolo Vergerio és a magyar humanizmus kezdete*, în *Filologiai Közlemények*, an I, Budapesta, 1955, fasc. 1–2, p. 528.

⁴⁰ Walser E., *Poggius Florentinus. Leben und Werke*, Leipzig, 1914.

⁴¹ Numită Disceptationes convivales sau după tiltul întreg: Pogii Florentini oratoris Clarissimi ac secretarii apostolici, Historia convivales disceptativae Orationes invectivae, Epsitolae. Descriptiones Quaedam facetiarum liber, venundatur Parrhisiis a Ioane Parvo sub signo libri aurei, scrisă la 1541 și publicată la Strassbourg în 1513 și Basel în 1548. Iată textul citat: „Apud superiores Sarmates colonia este ab traiano ut aiunt derelicta, quae nunc etiam inter tantam barbariem multa retinet latina vocabula, ab Italis, qui eo profecti sunt, notata. Oculum dicunt, digitum manum, panem,

multaque alia quibus apparet ab Latinis, qui coloni ibidem relictii fuerunt, manasse eamque coloniam fuisse latino sermone usam.

⁴² Csapodi Csaba, *Hunyadi János és Poggio Bracciolini*, în *Filologiai Közlemények*, an XI, Budapesta, 1965, fasc. 1–2, p. 155, 158. În afara acestei întâlniri cei doi am schimbat și câteva scrisori, cele mai cunoscute fiind cele adresate de Poggio lui Iancu în anii 1448 și 1453.

⁴³ Ioan Hațegan, *Filippo Scolari și Iancu de Hunedaora, promotori ai latinității românilor în conștiința europeană a secolului al XV-lea*, în *Acta Musei Napocensis*, XVIII, 1981, Cluj-Napoca, p. 163–170.

CAPITOLUL AL VIII-LEA ROMÂNII ȘI FILIPPO SCOLARI

Chiar la o foarte sumară încercare de reconstituire a itinerariilor parcurse de către Filippo Scolari, precum și a locurilor în care a viețuit și activat ca militar de carieră și om politic puternic implicat în conflictele vremii sale, rezultă că acest condotier italian și-a petrecut mare parte a timpului în ținuturile românești, a antrenat românii în principalele companii conduse de el, și nu în ultimul rând, s-a implicat în apărarea pământurilor românești.

În decursul deceniilor trecute studiile, atâtea câte sunt privind legăturile lui Filippo Scolari cu românii s-au limitat la înregistrarea acelor relații exclusiv în lumina funcției sale de comite fiind trecute sub tăcere o multitudine de aspecte ce extind acele legături în afara ariei teritoriale a comitatelor bănățene, în speță asupra Bihorului, Maramureșului, Transilvaniei intracarpatică, precum și asupra Țării Românești de la miazăzi de Carpați. Așadar, din succinta enumerare a ținuturilor românești care se situează pe o arie geografică deosebit de cuprinzătoare, însumând cu excepția Moldovei aproape întregul areal sud-est european populat de români, rezultă că Pippo Spano nu s-a limitat doar la stricte legături "de serviciu", acelea de la comite la supus, ci s-a angrenat aproape în toate compartimentele vieții societății feudale românești din acel început de veac XV. Implicat nemijlocit în luptele pentru păstrarea tronului de la Târgoviște în mâinile unor domnitori potriviți Porții otomane, ca Mircea cel Bătrân, fiul acestuia Mihail și Dan al II-lea, fiul cetății florentine a străbătut în dese rânduri Țara Românească, ajungând până la hotarele Dobrogei și foarte aproape de granița de sud a Moldovei.

Prin natura lucrurilor, Pippo Spano având reședința în Banat, cele mai intense și îndelungate legături le-a întreținut cu românii din cadrul mai larg al voievodatului Transilvaniei, dar și din Crișana și Maramureș și în mod special din Banat, relații ale căror începuturi au debutat odată cu primul deceniu al secolului al XV-lea.

Prezentarea vieții și faptelor comitelui de Timiș în istoriografia românească, așa cum am mai subliniat, nu a fost pe măsura anvergurii faptelor sale de arme în slujba creștinătății și românilor, a importanței prezenței sale pe meleagurile românești; numărul studiilor care i-au fost dedicate fiind, după opinia noastră, extrem de redus. Amintit doar tangențial în diferite lucrări de sinteză, Filippo Scolari fiind făcut cunoscut mai ales ca militar și „mecena”, toate celelalte preocupări ale sale rămânând necunoscute atât specialiștilor cât și categoriei iubitorilor istoriei noastre medievale.¹ O privire de ansamblu asupra acestor legături și contacte românești ale lui Filippo Scolari denotă însă multilateralitatea și importanța lor deosebită pentru Țările Române.

Calitatea sa de comite în Timiș, Arad, Cenad, Caraș și Cuvin l-au determinat să își petreacă majoritatea timpului în Banat, între anii 1404—1426 fiind cvaziprezent în zonă; este deci firesc ca și cantitatea și calitatea contactelor sale cu populația românească de aici să depășească net pe cea din alte ținuturi. Îndelungata-o activitate desfășurată de Pippo în aria bănățeană a atins absolut toate domeniile vieții social-economice și s-a concretizat în multiple forme specifice de acțiune. Dintre acestea le analizăm pe cele mai semnificative și nu vom reveni, sau detalia, asupra evenimentelor descrise în celelalte capitole decât în măsura înțelegerii aspectelor care au scăpat până acum atenției generale.

Prin amplexare și întindere, în timp și spațiu, se detașează raporturile întreținute cu familiile de cnezi și nobili români bănățeni, la care se adaugă însă și unele prezențe insolite sau singulare. La începutul secolului al XV-lea, procesul de diferențiere socială în rândul cnezilor români era încă latent; donațiile regale, ca urmare a participării din ce în ce mai numeroase la campaniile antiotomane în special, îl stimulează într-o anumită măsură pe la sfârșitul secolului al XIV-lea, dar acest fenomen

va cunoaște aspecte și evoluții semnificative abia în secolul următor. Dreptul străvechi al cnezului asupra satului era recunoscut încă de către angevini, și n-a fost știrbit nici de Sigismund de Luxemburg. În afara acestei recunoașteri, de facto, a dreptului ancestral de posesiune, regele întărește în posesiuni fie cu titlul de cnez fie cu titlul de nobil, pe cei ce acceptaseră să stea la baza oștirii sale. Răsplata suveranului intervine de obicei după o suită de servicii credincioase eșalonate în ani. Pentru românii bănățeni prilejul unor astfel de servicii fusese generat de campaniile antiotomane ce se succedau de la un an la altul.

Se ridicaseră astfel familii întregi de cnezi care pentru merite militare sunt recunoscute și asimilate nobilimii regatului. Alături de aceștia coexistase și pătura, destul de numeroasă a cnezilor regali sau sătești, stăpâni ai posesiunilor în virtutea vechiului drept consuetudinar românesc. În timp se vor petrece diferențieri și în respectiva categorie socială, o parte fiind asimilată nobilimii, iar cealaltă țărănimii.

Accentuarea procesului menționat în primele decenii ale secolului al XV-lea, se datorește în bună parte și inițiativelor comitelui Pippo, care mobilizase masivele contingente românești, în cadrul rezistenței antiotomane. Dar, forma „clasică” a acestui gen de orientări va fi atinsă în vremea luptelor împotriva turcilor conduse de către Ianuc de Hunedoara (? — 1456).

O formă superioară raporturilor instituției comitatense cu individul sau familia o constituieseră legăturile cu districtele românești din Banat. Prezente mereu la acțiunile militare, dar și la viața economică și socială, districtele românești sunt realități sociale pregnante ale vremii, chiar dacă raporturile lor cu comitele de Timiș nu sunt în documente întotdeauna îndeajuns de explicite².

Prin importanță și continuitate în ani se detașează relațiile prietenești existente între Filippo Scolari și familia Huniazilor³. Ele se întind pe întreaga perioadă a prezenței florentinului Pippo în Banat (1404—1426) și cuprind raporturi diverse cu două generații, Voicu și Iancu.

Voicu, înnobilit de către Sigismund de Luxemburg în 1409) în calitate de oștean regal, participă la numeroasele lupte desfășurate în intervalul de la întretărirea celor două veacuri, atât pe frontul antiotoman cât și în conflictele intercreștine Bosnia și Moravia. Îl va fi cunoscut în acești primi ani ai secolului, mai precis în primul deceniu, și pe conducătorul militar din Banat, zonă spre care gravita și interesul oșteanului Voicu, împreună cu Hațegul și Hunedoara. Sub comanda lui Pippo, hunedoreanul Voicu a luptat atât în bătălii din Banat sau din Serbia dunăreană, cât și în cele din Bosnia (dintre anii 1405—1408). Prin diploma regală din 18 octombrie (1409) Sigismund de Luxemburg răsplătește meritele oșteanului său Voicu donându-i domeniul Hunedoara. Alături de Voicu figurează fiul său Ioan, frații Mogoș și Radu și un unchi Radu. Prin donație, familia sa dobândise rangul nobiliar de mijloc, așa cum se mai acordase cu preponderență și altor români din Hunedoara și Hațeg.

Comitele de Timiș nu a fost deloc străin de donație și faptul respectiv este dovedit de către documentul regal din 10 februarie 1410⁴ prin care suveranul, la solicitarea lui Pippo, transcrie donația din 18 octombrie 1408 și confirmarea acesteia făcută de către capitolul din Alba Iulia (la 31 octombrie 1409). La rândul său Voicu nu poate fi străin de campania sud-dunăreană din iarna lui 1408—1409, condusă de către Scolari, după cum a participat și la următoarele lupte din zonă; din nefericire documentația nu ne permite însă să detaliem nici una dintre acestea.

La începutul deceniului al III-lea, lângă Pippo apare fiul cel mare al lui Voicu, Iancu. Știrile despre începuturile militare ale lui Inacu de Hunedoara și raporturile sale cu Filippo Scolari sunt sumare și neclare⁵. Pentru a putea determina corect perioada în care s-au desfășurat aceste raporturi trebuie să avem în vedere, în primul rând, vârsta probabilă a tânărului Iancu. Existența a două păreri despre data nașterii sale, respectiv 1387 după afirmațiile unora dintre istorici mai vechi, și 1407 după cele ale istoricilor mai recentți, complică suficient de mult lucrurile.

Istoriografia veche atunci când se referă la anul nașterii lui Iancu se bazează pe un detaliu dintr-o scrisoare a acestuia trimisă papei în 1448, text în care arată că la data respectivă ar avea mai mult de 60 de ani⁶, petrecuți cea mai mare parte în lupte. Considerăm că adevărata dată a nașterii lui Iancu de Hunedoara, nu ar trebui să fie căutată într-un anume an, lucru cu neputință de dovedit în stadiul actual al cercetărilor, ci în stabilirea unei perioade aproximative de câțiva ani, interval destul de mic, dar suficient pentru a nu cădea în extremități. Această aproximare a deceniului nașterii lui Iancu trebuie făcută, după opinia noastră, luând în considerare în primul rând anii de tinerețe și faptele de arme săvârșite atunci. Întrucât prezența sa pe lângă comitele de Timiș s-a produs tocmai în

acești primi ani ai tinereții sale, raportarea acestei cunoștințe la vârsta lui Iancu poate oferi indicii pentru o cronologie a vieții marelui strateg transilvănean.

Știind că raporturile lor directe încep în jurul anilor 1420 și faptul că Iancu era tânăr, acceptarea datei de naștere 1387 ar însemna că apropierea s-a produs la, sau imediat, după vârsta de 30 de ani⁷ lucru destul de greu de crezut întrucât la trei decenii de viață Iancu avea o bogată experiență militară —, iar izvoarele mărturisesc că Pippo i-a fost mentor atât în lupta corp la corp cât și în tactica militară. Acceptând varianta anului 1407, prezența lui Iancu pe lângă comitele de Timiș ar trebui situată abia după 1424—1425 la o vârstă fragedă în jur de 17 ani, mult prea scăzută pentru amploarea legăturilor militar-politice avute. Ca urmare a acestor detalii semnificative, perioada nașterii lui Iancu trebuie căutată în jurul anilor 1400, în tot cazul anterior anului 1407.

Cunoștinței tânărului Iancu cu Pippo, s-a produs, probabil, pe la începutul deceniului al II-lea, când poate, povestirile lui Voicu l-au adus în fața ochilor copilului pe acel viteaz florentin; mai apoi o posibilă călătorie a lui Voicu, însoțit de fiul său l-ar fi putut pune pe tânărul în situația de a fi remarcat de către Pippo Spano. Sunt lucruri nesemnificative în ansamblul legăturilor lor, care își află începuturile în primii ani ai deceniului al III-lea, mai precis, odată cu întoarcerea lui Scolari din campaniile antihusite, în anul 1423. Aflat la o vârstă în jur de 20 de ani, Iancu nu era nici vârstnic, încât să dețină deja diferite funcții⁸ dar nici prea tânăr spre a nu fi consemnat de izvoarele literare ale vremii.

Prezența lui Pippo în Banat și implicit în Timișoara în anii 1423—1426 marchează decisiv tinerețea lui Iancu de Hunedoara, devenit unul dintre acei tineri nobili care își însușea meseria armelor pe lângă un mare comandant. În afară de tehnica luptei individuale, Iancu învățase de la experimentatul condotier și procedee de luptă specific italiene, aplicate de comite cu succes în campaniile sale antiotomane. Alcătuirea și folosirea unor trupe de cavalerie ușoară în locul cavaleriei catafracte (cavaleri în zale extrem de grele și greoaie) pentru protecția flancurilor, mobilitatea dispozitivului de atac prin manevrarea rapidă a unităților dispuse în câmpul de bătaie în funcție de particularitățile terenului, reprezintă câteva dintre percepțiile tacticii de luptă ale condotierilor pe care Pippo i le-a dezvoltat lui Iancu. Cei doi ani petrecuți mai apoi în Italia au consolidat și aprofundat aceste prime lecții⁹.

Participarea lui Iancu de Hunedoara la expedițiile antiotomane conduse de către Filippo Scolari în ultimii săi ani reprezintă aproape o certitudine, dacă nu pentru toate, măcar pentru o bună parte dintre ele, deși nu este atestat ca atare de nici un izvor¹⁰. În acest context trebuie admisă participarea sa la unele dintre campaniile ofensive din Țara Românească, Bulgaria și Serbia pentru ajutorarea lui Dan al II-lea, recucerirea malului drept al Dunării sau sprijinirea despotului sârb Ștefan Lazarević. I se relevă încă de pe acum importanța luptei comune a popoarelor din aria Balcanică amenințate de otomani.

Istoricii, îndeosebi cei italieni¹¹, exprimă cu claritate ideea că Iancu a fost continuatorul firesc al eforturilor militare depuse de către Filippo Scolari pentru oprirea ofensivei otomane la Dunăre. Contribuția decisivă adusă de Iancu la acest efort al țărilor din sud-estul Europei a fost întotdeauna recunoscută. Nu același lucru se petrece când este vorba despre sublinierea rolului jucat de Pippo în formarea viitorului comandant de oști, cum de altfel nu s-a subliniat suficient nici contribuția lui Iancu la păstrarea și difuzarea unor informații interesante referitoare la viața și activitatea lui Pippo, sau asupra originii poporului și limbii române.

Raporturile bilaterale dintre cei doi oșteni încetaseră încă înainte de moartea lui Pippo, la o dată ce nu poate fi aproximată, în cifre — opinăm că poate fi vorba despre intervalul anilor 1425—1426 — ca urmare a trecerii lui Iancu în serviciul despotului sârb Ștefan Lazarević; faptul că și acesta moare la scurt timp după Scolari — nici un an de zile — indică trecerea tânărului în serviciul său cel mai târziu în perioada acordului de la Tata (mai 1426) în urma căruia despotul primise noi posesiuni în Banat, ca urmare a cedării cetăților sârbești dunărene regatului Ungariei. Iancu va rămâne o vreme pe unele dintre aceste posesiuni bănățene.

Cu prilejul călătoriei prin Italia, între 1431—1433, Iancu îl cunoscuse pe Poggio Bracciolini¹², declarat, istoric oficial al Florenței. Relatându-i mai multe lucruri despre cunoștința sa cu Pippo, îl determină să-și dorească elaborarea unei biografii a dispărutului comite de Timiș; împrejurările vieții îl împiedică pe Poggio să și ducă la îndeplinire planurile, dar fiul său Jacopo va prelua datele deja culese de la tatăl său și va scrie biografia lui Filippo Scolari. Cel de-al doilea aspect

al raporturilor Iancu-Poggio, prin filiera Scolari se referă la amintita informare a lui Poggio asupra originii și latinității limbii și poporului român; rostite de un român, cuvintele românești îi întăresc umanistului convingerile sale; principalii informatori ai săi rămân deci Pippo și Iancu.

Unul dintre elementele indirecte care vin să certifice prezența tânărului Iancu la curtea de la Timișoara, poate și în alte locuri, a comitelui Scolari este mărturia lui Masolino de Panicale imortalizată în acel „Il bancheto di Filippo Scolari”, scenă picturală din baptisteriul bisericii din vastiglione d’Olona. Cunoscându-l pe Iancu fie la Timișoara, fie la Ozora sau Buda, Masolino îl reîntâlnește între 1431—1433. Rememorând lucruri comune artistul, cu puterea de pătrundere specifică artei, îi alătură într-o frescă pe cei doi; lucrarea fusese terminată în anul 1435¹³.

Influențele exercitate de comitele de Timiș asupra tânărului Iancu depășesc însă sfera militară, socială, artistică, atingând și unele domenii ale credinței. Ne gândim în primul rând la cultul lui Iancu pentru Madona florentină de la Santa Maria Annunziata¹⁴, manifestat pe tot parcursul vieții sale. Dacă venerarea acesteia de către florentini este un lucru cunoscut, apariția acestui cult la un personaj din afara Italiei poate fi explicată doar prin înrăurirea exercitată asupra-i de către un florentin; acesta a fost tocmai Filippo Scolari. Vizitând Florența, cu prilejul călătoriei prin Italia, Iancu a mers și la această biserică, depunând bogate ofrande la picioarele statuiienerate. Mai mult chiar, marele comandant de oști va trimite aici o parte din capturile de război, armament și steaguri, obținute în urma victoriilor sale antiotomane; unele dintre acestea se mai păstrau aici pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea¹⁵.

Aceste raporturi cu Italia, începute prin cunoștința cu Pippo, adâncite între 1431—1433 se vor menține până la sfârșitul vieții lui Iancu de Hunedoara. Întristarea pricinuită unora dintre statele italiene de moartea lui, în anul 1456, se va materializa, în cazul Florenței de exemplu, printr-o frumoasă evocare a lui Donato Acciaiuoli, compusă spre sfârșitul aceluiași an¹⁶.

Semnificative prin valoare relațiile lui Pippo cu Huniazii vor fi depășite, cantitativ cel puțin, de cele stabilite între comitele de Timiș și numeroșii cnezi români bănățeni bihoreni, maramureșeni, hunedoreni, etc. În aceste regiuni de graniță ale regatului, persistența formelor specific românești se explică prin efortul militar considerabil al populației de sorginte daco-romană. Concentrarea puterii administrative a comitatelor bănățene și, parțial, bihorene, ca și subordonarea din punct de vedere militar a regiunilor amintite aceluiași Filippo Scolari a contribuit decisiv la prezența românească masivă în armatele ridicate și conduse de către acesta, relevând și aportul ei excepțional la apărarea Dunării de Jos împotriva expansiunii otomane. Documentele timpului păstrează doar o modestă parte a acestor raporturi bilaterale care permit schițarea unei priviri de ansamblu asupra fenomenului.¹⁷

Cum este și firesc, o pondere mare în cadrul legăturilor o aveau raporturile militare. Sunt amintiți, fie nominal, fie colectiv — după localitatea nobilul, sau cnezul sub comanda căruia luptă — fie individual, mulți dintre participanții la campaniile sale. Interesant este cazul celor ce, deși participanți direcți la expediții armate conduse de Pippo, apar atestați în documente abia în vremea luptelor conduse de Iancu. Aria geografică largă a conflictelor militare la care a participat comitele de Timiș și oștenii săi români nu împiedică însă piesele de arhivă să păstreze o serie de informații de detaliu. Demn de reținut este faptul că aceste participări se circumscriu participării comune la lupta antiotomană a popoarelor din cuprinsul regatului: români, maghiari, sârbi, slovaci, cumani, etc., dar și din afara lui. Întrucât cadrul și desfășurarea operațiilor militare au fost descrise deja, ne vom limita la exemplificarea celor mai semnificative participări românești sub comanda lui Pippo.

Ca urmare a faptelor de arme săvârșite de către magistrul Petru de Dees în ultimii ani, comitele de Timiș îi donează, la 6 octombrie 1413, posesiunea regală Orbagy din districtul Mehadia¹⁸. Acordată la reîntoarcerea lui Pippo în Banat, după campaniile venețiene, donația confirmă și participarea magistrului Petru la aceste lupte. Și nu întâmplător documentul este emis în zona sudică a Banatului, unde Pippo se afla într-una dintre obișnuitele sale inspecții. Asistăm acum și la un fenomen juridic de excepție în practica timpului: comitele donează el însuși unui cnez o posesiune regală, fără a solicita acordul suveranului. Se încălca cu bună știință cutumele juridice feudale asupra naturii raporturilor suveran-vasal; fiind în fapt suzeranul cnezului, comitele poate emite donația ca atare. Acordul prealabil al regelui Sigismund la acțiunile comitelui de Timiș este și el un fapt dovedit cu multe ocazii și nu are urmări negative pentru acesta.

Magistrul Petru beneficiază de donație în virtutea vechiului drept cnezial, în aceleași forme în care își stăpânesc posesiunile și ceilalți cnezi din districtul Mehadiiei. Aceste drepturi străvechi

cneziale prevăd, printre altele: posibilitatea colonizării țăranilor liberi, scutirea de dări pe timp de 7 ani a celor ce-și vor construi locuințe și pe 3 ani a celorlalți. Fiii lui Petru de Dees vor beneficia în anul 1425 — dată la care Pippo se află la Mehadia cu prilejul lucrărilor congregației nobiliare comitatense¹⁹ de bunăvoința comitelui, primind două posesiuni în același district. Este un exemplu concret al acestei legături directe cu două generații, tată și fii, ambele participante la acțiunile armate conduse de către comite.

Dintre participanții la conflictele militare conduse de Pippo în primul deceniu al secolului al XV-lea documentele păstrează numele unui Dionisie, fiul lui Ciuca, căruia, la 1406, i se reconfirmă dreptul de posesiune al Mihălențului (sau Lopataka) din districtul Comiat²⁰. Asemenea lui este și Nicolae fiul lui Toma voievodul din Waydafalva, care primește la 21 martie 1410 mai multe posesiuni, inclusiv Giarmata Mică, în comitatul Timiș²¹.

Pentru aceeași participare la luptele amintite deja, regele donează celor doi castelani de Sibenik, Nicolae fiul lui Ștefan zis Garazda de Keresthur și Ladislau fiul lui Nicolae de Zylagh, ambii din Banat, mai multe posesiuni în comitatul Torontal; documentul este emis la 29 decembrie 1408 din Buda²², unde se sărbătorește victoria din Bosnia și înființarea ordinului dragonului.

Sunt înșirate meritele celor doi și prezența lor efectivă pe lângă Pippo încă din cursul anului 1403, anul conflictelor dalmatine. În concluzie, cei doi Nicolae participă la luptele împotriva turcilor, bosniacilor și italienilor în intervalul anilor 1403—1408; fapta care generează donația regală a fost însă cucerirea și menținerea cetății Sibenik din Bosnia — din mâna rebelilor — de către cei doi, castelani numiți aici.

Aproximativ în aceeași perioadă și pentru merite probabil similare, Martin de Apacha primește în anul 1409 răsplata credinței sale, iar câțiva ani mai târziu comitele de Timiș intervine pentru a li se face dreptate iobagilor de aici în conflictul lor cu vicecomitele de Caraș²³.

Asistăm însă și la prezențe efective, ale unor bănațeni la campaniile comitelui prin participarea lor la aceste evenimente, în calitate de familiari ai unor nobili sau demnitari din zonă. De multe ori, în asemenea cazuri, nu putem cunoaște numele persoanelor ci doar numărul lor și numele nobilului ai căror familiari erau. Același lucru și pentru cazurile în care cnezul sătesc conduce membrii comunității respective, sau doar bărbații familiei sale; în acest caz aprecierile finale și răsplata regală se acordă în primul rând conducătorului și doar uneori și altor participanți, nominalizați sau nu. Astfel de exemple pot fi un Andrei, fiul lui Nicolae, de Orozapati și Ioan, fiul lui Ladislau de Sama, participanți la luptele din ianuarie-februarie 1409 din Serbia, ambii în calitate de familiari ai lui Ștefan de Remetea; comitele amână procesele în curs până după sărbătoarea Sfântului Gheorghe, ca urmare a prezenței lor în rândurile trupelor sale²⁴.

În majoritatea cazurilor în care documentele vorbesc despre participarea cutărui nobil sau cnez la luptă trebuie să considerăm nu prezența unui singur om ci a mai multora, de la câțiva până la câteva zeci, întrucât fiecare cnez sau nobil comanda acest mic detașament alcătuit din bărbații valizi care locuiesc în posesiunile stăpânite de ei. Participarea colectivă la luptă sub numele, sau comanda, unuia dintre ei (nobil, cnez sau unul dintre cnezi atunci când avem de-a face cu cnezi condvizionali era o realitate obișnuită a vremii, drept pentru care ea nu mai este menționată decât arareori de documente. Tocmai în fruntea unor astfel de detașamente alcătuite din iobagi, oameni liberi și membri ai propriei familii, uneori din aceeași generație alteleori din 2—3 generații, trebuie să-i considerăm pe acei amintiți luptători, nu de puține ori beneficiari ai donațiilor regale. Stăpânirea în devălmășie a posesiunilor, după vechiul drept juridic românesc, certifică și participarea comună la eforturile militare ale Banatului.

O astfel de participare este amintită, la 1424, de către vicecomitele Timișului pentru mai mulți locuitori din Secaș²⁵, la acțiunile militare ale lui Pippo din Țara Românească.

Din certa participare bănațeană la primele cruciade antihusite dintre 1421—1422, apare Stanislav, fiul lui Nicolae de Recaș, alături de Pippo²⁶.

Raporturi complexe s-au stabilit în decursul anilor între comitele de Timiș și membrii familiei nobililor din Ghertenis (Ghyerthyanus sau Gertyanos) de pe râul Bârzava. Cei trei frați: Iacob, Nicolae și Andrei fii lui Chep, apar frecvent în documentele vremii ca firi independente și hotărâte. La 1404 ei solicită noului comite permisiunea de a-și construi o fortificație din pământ și lemn pe posesiunea amintită, spre a se apăra de incursiunile turcești. Întrucât dispoziții regale severe interzis

nobililor să posede asemenea fortificații, Pippo intervine de mai multe ori pe lângă Sigismund pentru cei trei frați și, la 7 martie 1406 aduce la cunoștința castelanilor de Șemlac dispensa regală²⁷. Nobilii de aici participă la luptele din Bosnia și, pentru meritele dovedite, Jacob și Nicolae devin în anul 1407 vicecomiți de Caraș și castelani de Semlac. Prezența continuă în trupele bănățene comandate mereu de Pippo și în deceniul al II-lea al veacului contribuie la sporirea posesiunilor familiei. În același timp apar și se mențin neînțelegeri și dispute, inclusiv abuzuri, cu nobilii din Remetea, Pogăniș și Duboz²⁸. Pentru participarea la luptele cu venețienii cei trei frați au fost scutiți, la 28 aprilie 1413, de plata birsagiului (gloabelor) de pe toate posesiunile și bunurile deținute²⁹. Ei vor lupta și în continuare alături de Scolari, atât în zona Dunării cât și în Bosnia în anii 1414 și 1415, în ultima campanie Iacob și Nicolae fiind dați dispăruți. Revine doar Nicolae, care dispare la rândul său curând din cuprinsul documentelor; rămâne doar Andrei, ca frate mai tânăr, să continue tradiția familiei. Grija permanentă a comitelui față de familia lui Iacob se manifestă până la moarte; văduva și fiii lui sunt sub protecția comitelui mulți ani de zile³⁰.

La 4 iunie 1411 comitele de Timiș, Caraș, etc., judecă procesul dintre Fărcaș, Ștefan și Ladilasu de Mâtnic cu câțiva dintre verii lor pentru posesiunea Varu din districtul Caransebeș, ajuns în fața sa din pricina neînțelegerilor asupra drepturilor de posesiune³¹. Judecata comitelui atribuie celor trei frați posesiunea în cauză iar regele Sigismund, aflat în acele zile la Timișoara, confirmă peste 4 zile — la rugămintea lui Pippo — soluția acestuia, cerând ca frații de Mâtnic să fie introduși în posesiunea respectivă. La acea dată familia Mâtnicenilor era deja vestită în Banat pentru faptele de arme săvârșite în decursul a 2—3 generații. Ei au fost înobilizați în ultimul sfert al veacului al XIV-lea de același Sigismund de Luxemburg. Câțiva membrii ai acestei familii se vor ridica, spre mijlocul veacului XV, militari care ajung până la înalte demnități, ca bani de Severin sau ban de Jajce³². Tot ei vor apare în fața comitelui Pippo implicați într-un alt litigiu, în anul 1424, ca urmare a reclamației orașenilor din Caransebeș pentru folosința pădurilor din jurul orașului³³. În proces au fost atrase și rudele lor, nobilii de Măciș, aceștia din urmă remarcăți în numeroasele bătălii cu oștile sultanului. Amintită doar succint prin aceste două documente, cunoștința și legătura dintre comite și nobilii de Mâtnic și Măciș, s-a adâncit și perpetuat în timp prin participarea comună la lupta antiotomană³⁴.

Nespecificate în amănunt, raporturile dintre comitele de Timiș și orașul Caransebeș (inclusiv cetatea) rămân oarecum neclare, deși rolul strategic al acestui centru urban în cadrul culoarului Cerna-Timiș și respectiv Caransebeș-Hațeg îi era bine cunoscut lui Pippo. Desele vizite în oraș, datorate doar în parte întâmplări și mai mult preocupării constante a acestuia pentru siguranța zonei, ca și rolul Caransebeșului de centru al vieții economice și politice a districtelor românești din sudul și estul Banatului, denotă importanța deosebită a acestui târg românesc în viața zonei în decursul întregului ev mediu.

Confirmarea unor posesiuni mai vechi cu titlul de donație nouă constituise un element juridic obișnuit în procedura vremii, utilizat de rege sau comiții pentru a răsplăti vitejia și fidelitatea slujitorilor lor. Îl folosește și Scolari de câteva ori, unul dintre prilejuri fiind oferit de Ștefan fiul lui Ștefan de Gârliște, la 16 iunie 1410³⁵; nu știm însă exact cărui fapt i se datorește acordarea acestei favori, dar se cunoaște faptul că Gârliștenii se situează printre familiile de seamă ale Banatului.

Mai dificile se dovedesc intervențiile comitelui atunci când e vorba despre aplanarea diverselor conflicte dintre terțe părți, familii ori ramuri, sau vecini, întrucât judecata intervine după acte de abuz, jaf și pagube reciproce. În calitate de comite a nu mai puțin de 5 comitate bănățene, Filippo Scolari avea de soluționat multe dintre procesele de acest gen, ridicate inițial în fața forului de judecată local al comitatului; considerată ca nerezolvată satisfăcător de către una din părți, ea se adresează instanței superioare: comitele. Astfel de împăcări mijlocește Pippo cu prilejul mai tuturor congregațiilor nobiliare comitatense. În Caraș o astfel de împăcare este cea dintre nobili de Duboz și Ghertenis³⁶, deși neînțelegerile lor vor continua să alimenteze încă multă vreme diverse procese. La 2 ianuarie 1417, din Lipova, în calitate de comite de Arad, Pippo judecă procesul dintre Ioan literatul și Damian, fii lui Anton de Themerdekeghaz, Dominic fiul lui Mihail de Kwche, Ioan Balistras de Satchinez împreună cu toți cumnații și consăngenii lor pe o parte împotriva lui Ioan fiul lui Nicolae de Tileagd și Mihail fiul lui Paul de Kerekeghaz, dobândirea pentru posesiunea Șimand³⁷.

La 1424 comitele de Timiș judecă procesul dintre Maius cel Mic din Orozapati și văduva lui Jacob Chep de Ghertenis, având ca obiect o serie de acuzații pentru răpiri de animale și solicitări de

despăgubiri bănești³⁸. În primă instanță cauza fusese dezbătută de juzii nobililor din Caraș dar, verdictul era considerat nemulțumitor și ambele părți, apelează la judecata comitelui de Timiș. Pentru aceleași probleme cneazul Brank se adresează, în ianuarie 1416, comitelui care nu întârzie să-i soluționeze pricina³⁹. Cu aceleași plângeri i se adresează, la 19 iulie 1405, cnezii din Beregsău care îl acuză pe vicecomitele de Becej (din comitatul Torontal), de răpirea câtorva zeci de boi și cai și a mai multor iobagi, inclusiv sume de bani; dreptatea lor fiind evidentă Pippo o consemnează în încheiere⁴⁰. Remarcăm participarea acestor cnezi de Beregsău la luptele lui Iancu de Hunedoara⁴¹, fără a avea mențiuni despre prezența acestora și la bătălii conduse de Pippo; logic ar fi să admitem participarea unora dintre ei și la evenimentele militare anterioare lui Iancu Huniade conduse de către Scolari.

Răpirea unui cal în valoare de 50 florini aur deși reprezintă o pricină mărunță, avea să fie și ea soluționată de către comite, în august 1405, cu prilejul participării sale la una dintre acele numeroase congregații locale; păgubașul era un mic cneaz din districtul Dubozului, Ioan Slavul⁴², pentru care paguba se pare că reprezintă destul de mult.

Alte pricini care apar destul de des în dezbaterile congregațiilor comitatense se referă la așa numitul sfert filial, datorat de moștenitorii direcți sau indirecti fiicelor la moartea titularului posesiunii. În urma unei astfel de solicitări din 3 iulie 1416 comitele intervine pentru respectarea justiției⁴³.

Unul dintre procesele cele mai bine cunoscute în Banatul secolului XV îl reprezintă cel dintre cnezii districtului Bârzava pentru stăpânirea mai multor posesiuni de lângă râul Mailateștilor⁴⁵. Spre edificarea cititorului îi enumerăm pe acești aproape 20 de cnezi, așa cum apar ei la proces: frați, veri, nepoți, unchi și așa cum stăpânesc în devălmășie posesiunile: Mihail, Gruban și Luca fii lui Dya, Ladislau și Andro fiii lui Filip, Branc și Dan fiii lui Ivan, Ștefan fiul lui Lațcu, Myka, Ioan și George frații săi, Roman și Ivan fiii lui Zarna, Ștefan și Gruban fiii lui Doma, Mihail fiul lui Ivan pe o parte și Filip, Petru și Dragomir Mailat (Dragamer Mailth) fiii lui Iuga, care își dispută cnezatele posesiunilor așezate lângă râul Mailathmaycho. Desfășurat în primă instanță în Caraș, procesul se încheie printr-o înțelegere care nu este respectată de nici una din părți și se ajunge astfel, în final la judecata comitelui de Timiș. Acesta ordonă formarea unei comisii alcătuite din cnezi și nobili din ținut care să se deplaseze și să delimiteze în prezența împričinaților posesiunile aflate în litigiu. Beneficiem astfel de un proces „clasic” funciar, cu 19 copărtași, părâți și reclamanți, cu o mulțime de forme juridice. Accentuarea diferențierii sociale va duce în secolele următoare la dispariția acestui tip de proces.

Un alt aspect al justiției aplicate de către Filippo Scolari, cumulard printre altele și al funcției de comite de Zarand, se referă la aspra pedepsire a vinovaților de culpe grave, pedepsele aplicate de el mergând chiar până la moarte. Boalya voievodul de Crișcior din districtul Crișului Alb, este condamnat la moarte de rege în anul 1404 pentru actele sale notorii de infidelitate și lezmajestate; posesiunile îi sunt confiscate și date altora. Fiul său Ladislau activează ani de-a rândul pe lângă Filippo Scolari, participând la mai multe lupte, dintre care sunt menționate textual cele din Bosnia; îl însoțește mai apoi pe comite în călătoria acestuia în Germania și Elveția. Luând în considerare meritele lui Ladislau, precum și credința dovedită de acesta față de rege în atâtea prilejuri, la 9 septembrie 1415 comitele de Timiș, Zarand, etc., îi retrocedează posesiunile părintești⁴⁵.

În comitatul Timiș, Ioan fiul lui Farcaș, cneaz în localitatea Secaș de pe Pogănaș, este judecat și condamnat la moarte de către Scolari într-o judecată ținută la Timișoara. Posesiunile sale revin nobilului Filip Koroghy care le donează la rându-i lui Andrei judele din Chery⁴⁶.

Receptivitatea lui Pippo la apelurile adresate s-a manifestat până în ultimele sale zile, deși era grav bolnav. Cu toate acestea, la 20 noiembrie 1426, poposind la Șiria în drumul de la Oradea la Lipova, Pippo se adresează oficialului său din Căpâlna, district românesc din zona Mureșului inferior, cerându-i să înceteze actele samavolnice și să respecte drepturile voievozilor, cnezilor și a celorlalți locuitori ai respectivului district⁴⁷. Plângerea i-a fost adusă la cunoștință de către o delegație a voievozilor și cnezilor districtului. Răspunsul comitelui este prompt și el îi cere slujitorului său să se conformeze dreptății, în caz contrar va fi schimbat. Două sunt lucrurile care impun cazul atenției: atestarea ca atare a districtului Căpâlna cu formele sale specifice de conducere și respectiv procedura juridică specific românească, desprinsă din acel atât de citat „jus valachicum” (dreptul românesc).

Prezența cnezilor români din Dolha Maramureșului la luptele desfășurate în Dalmația în anul 1403, în cadrul trupelor regale comandate de către Filippo Scolari este de natură să surprindă întrucât la acea dată Pippo era doar comite al cămării sării și legăturile cu populația românească erau încă destul de firave. Întâlnirea se datorește faptului că Scolari fusese comandantul armatei regale, iar cnezii își îndeplinesc îndatoririle lor față de suveran; pentru fidelitatea dovedită, aceștia primesc răsplata prin intermediul comandantului lor la încheierea campaniei⁴⁸. Astfel de raporturi întâlnim în mai toate cazurile în care Filippo Scolari a fost comandant al armatei regale și în care românii au o largă participare. Se poate afirma că sub comanda sa au luptat, în mai bine de 10 campanii, totalitatea forțelor militare ale românilor transilvăneni.

Existența calității de „*aulae regie miles*” oștean al curții regelui contribuie la apariția, în timp, a unei largi pături sociale alcătuită din acești mici nobili, cnezi, etc., a căror credință era răsplătită prin numeroase donații. Cu unii dintre aceștia — Voicu de exemplu — ne-am întâlnit deja, luptând alături de comitele de Timiș. Alții nu sunt amintiți în raporturi directe cu acesta, deși participă activ la campaniile conduse de Pippo; omisiunea documentară a legăturii directe nu poate împiedica legarea unora dintre acțiunile lor de cele ale comitelui de Timiș. Este cazul concret al magistrilor: Stanciul fiul lui Barb și Drăgan fiul lui Manciu, români din districtul Comiatului participanți activi la luptele din Cehia din anul 1422⁴⁹.

Asistăm și la fenomenele de transmitere a funcției „de oștean regal”, din tată în fiu; funcția minoră în fapt este o excelentă școală pentru tineri și dintre ei vor răsări acei comandanți de oști care vor apăra linia dunăreană aproape un secol; cel mai ilustru dintre aceștia a fost, fără îndoială, Iancu de Hunedoara.

Se cuvin menționate și legăturile, oarecum diferite, dintre Filippo Scolari și nobilii din Remetea, în special cu Ștefan de Remetea. Descendent al cunoscutului Benedict Himfy, Ștefan se căsătorește cu o româncă Ana, sora lui Dumitru fiul lui Dan de Duboz cu care are patru fii. Posesiunea cea mai cunoscută a familiei este Remetea, loc de la care își ia și numele. Alături de ceilalți bănățeni, Ștefan de Remetea participă la numeroasele lupte desfășurate în acest început de secol. Îl cunoaște astfel și pe Filippo Scolari, sub a cărui comanda s-a aflat de multe ori. Prietenia care se leagă între ei durează și după ce Pippo devine comite de Timiș, manifestându-se însă mai puțin în plan public, cât mai ales familiar, documentele confirmând această realitate.

Datorită poziției influente a lui Ștefan în Caraș, Pippo îi încredințează câteva acțiuni de mediere între părțile aflate în conflict de urmărire a modului de aplicare a diferitelor hotărâri și pedepse sau de catalizator al unor instanțe juridice⁵⁰. În cel de-al doilea deceniu al secolului al XV-lea, Ștefan de Remetea intră în serviciul despotului Ștefan Lazarević, acționând în special în posesiunile deținute de acesta în Banat. O analiză atentă a perioadei și a faptelor întreprinse de Pippo, Lazarević și Ștefan de Remetea indică faptul, surprinzător la prima vedere, că Scolari s-a folosit de prietenul său pentru a media diferite înțelegeri cu domnitorul sârb, pentru ameliorarea raporturilor de bună vecinătate dintre ei. În acest mod ar putea fi explicate, în parte, și unele dintre acele atât de surprinzătoare și eficiente acorduri încheiate dintre Ungaria și Serbia. Firește că nu toate acțiunile la care a fost implicat Ștefan de Remetea au fost de asemenea natură, dar rămâne posibil faptul ca atare, neluat în seamă până acum la analiza activității generale a lui Filippo Scolari. La moartea lui Ștefan, văduva și cei patru fii intraseră sub protecția lui Scolari.

Raporturile stabilite între Filippo Scolari și ținuturile transilvane își au începuturile odată cu promovarea sa pe scara socială. Primele tangențe pot fi approximate încă pentru ultimul deceniu al secolului al XIV-lea când Pippo, în virtutea funcției de comite al minelor și vistiernic regal, se interesează de evoluția surselor de venituri regale de aici. Ele vor deveni regulate odată cu numirea lui în funcția de comite al cămării sării regale. Monopolul regal al sării se dovedise de o importanță deosebită pentru soarta veniturilor regelui și în astfel de funcții Sigismund numește doar oameni profund devotați. Pe cuprinsul regatului sarea se extrăgea din salinile transilvănene de pe Mureș, Târnave și Someșuri. Transportul se face pe Mureș și Someș, iar depozitarea la cele câteva cămări ale sării existente pe trasee; cele mai însemnate erau cele de la Turda, Dej, Sibiu, Cojocna, fiind administrate de cămărași subordonație comitelui Pippo. Îndeplinindu-și atribuțiile în acest domeniu timp de un sfert de veac, Pippo a cunoscut ca nimeni altul situația extracției, transportului și distribuției sării, dar și a lucrărilor de la ocne. În perioade când cămara sării a fost sub îngrijirea sa, situația tăietorilor de sare s-a îmbunătățit, fapt ce a determinat o creștere simițitoare a producției. Pentru un control eficient al producției și circulației sării Pippo a numit personal cămărașii și

vicecămărașii, supraveghindu-le personal activitatea și luând măsuri de limitare a abuzurilor acestora. Unul dintre ei este și acel amintit Biancolino⁵¹ (poate Biancoleone sau Brancaleone, în ultima supoziție am avea de-a face cu o rudă mai îndepărtată a familiei Scolari, adusă de Pippo din Italia), vicecămăraș de Lipova, devenit, în timp, cetățean al orașului. Cinstea și priceperea recunoscută în afaceri a florentinilor asigură, alături de forțele locale, administrarea în bune condiții a acestei surse de venituri. Cele două drumuri ale sării transilvane erau situate de-a lungul Mureșului și Someșului, ducând spre Panonia și pe Tisa și Dunăre spre Balcani. Este posibil ca o parte a sării din Apuseni să fi ajuns și în aria central-europeană, dar pentru aceea zonă furnizorul principal erau salinele din Wielicka (Polonia). Pentru calitatea activității sale în această funcție, recunoștința regală se manifestă chiar și după moartea lui Pippo⁵².

Documentele atestă și câteva deplasări ale comitelui în Transilvania, făcute în intervalul anilor 1404—1426, datorită unor chestiuni de ordin administrativ, dar îl consemnează pe Pippo și ca participant la adunări ale dietelor transilvane. Scrisorile sale adresate cămărașilor sării din Turda, Dej sau Satu Mare sugerează aceiași grijă pentru bunul mers al activității salinelor. A dat în respectivele scrisori o serie de instrucțiuni de detaliu care se cereau a fi urmate. Dintre toate aceste cămări, cea mai des supusă controlului comitelui, a fost fără îndoială, cea de la Lipova, datorită deselor popasuri aici, vizite care erau determinate de căutarea sănătății la izvoarele cu ape minerale lipovene.

În afara raporturilor economice, Filippo Scolari întreține și legături de ordin militar cu Transilvania. Aceste din urmă relații cunosc aspecte interesante întrucât se diferențiază net uneori de regulile funcției sale și al voievozilor transilvani. Cazul concret indică participarea contingentelor militare ardelenne la luptele desfășurate în Țara Românească, Bulgaria, Serbia, Bosnia, Dalmația, Veneția, sub comanda voievodului, a ambilor voievozi sau a vicevoievozilor, care erau subordonați comitelui de Timiș, Pippo deținând funcția de comandant al armatelor regale. Iată deci că se „încalcă” reguli stricte și rigide de ierarhie militară, feudală subordonând un voievod al Transilvaniei sau un alt mare demnitar al curții regale, unui comite al unui ținut; excepția de la regulă se datorește excelentelor calități de strateg ale lui Filippo Scolari. În momentele când funcția de comite de Timiș era deținută de personaje mediocre, acestea acționau în caz de război, docil, sub ordinele voievozilor transilvani. Scolari și după el Iancu Huniade, confirmă recunoașterea tatentului militar în asemenea modalități de comandă, punând în inferioritate o serie de ranguri feudale superioare.

Îndeplinind timp de câțiva ani funcția de trezorier și mai apoi aceea de mare trezorier (între anii 1407—1408) Pippo dovedește capacitatea, rară totuși, de a realiza concomitent lucruri bune în domenii diverse de activitate. Timp de două decenii, pârghia economică a veniturilor regale: extracția metalelor prețioase, sarea, gestionarea trezoreriei regale, a fost în mâna lui Scolari, cu rezultate pozitive. Mai vechile preocupări financiare, continuate până la sfârșitul vieții sale îl aduc în contact și cu exploatarea de metale neferoase și nobile din Munții Apuseni; sărăcia izvoarelor împiedică orice încercare a aprofundare a acestor aspecte legate de minerit.

Deși mai rare și la intervale mai mari de timp, legăturile comitelui de Timiș cu Țara Românească sunt atestate în aproape toate perioadele majore ale activității sale. Până la 1418 raporturile s-au mărginit la acțiuni diplomatice comune, greul luptei antiotomane revenindu-i exclusiv lui Mircea cel Bătrân. Acțiunile întreprinse de Scolari urmăresc stabilirea unor raporturi de colaborare politică și militară între Țara Românească și Ungaria, pentru contracararea acțiunilor otomane; exemplul semnificativ este pregătirea, desfășurarea și urmările întâlnirii de la Severin din decembrie 1406 dintre Sigismund și Mircea. Faptul că Scolari figurează drept ban de Severin în perioada lunilor decembrie — 1408 — februarie 1409 este doar o acțiune lipsită de consistență practică, menită să-i sporească prestigiul.

Dispariția din scena militar-politică sud-est europeană a lui Mircea cel Bătrân îi creează comitelui de Timiș probleme deosebite, mai ales în situația în care urmașul marelui voievod Mihail I întâmpinase dificultăți interne și externe considerabile. Informat continuu asupra realităților din capitala târgovișteană, comitele de Timiș a putut intui și acționa potrivit situației reale, salvând nordul Dunării de unul dintre incursiunile de jaf turcești. Acea apreciere din anul 1418 asupra realităților din Țara Românească și a instabilității lui Mihail I, relevă o cunoaștere aprofundată a situației, dar și un spirit de observație deosebit. Prin dispariția rapidă a domnului muntean s-a confirmat perspicacitatea comitelui de Timiș. În lipsa urmașului lui Mircea, comitele de Timiș s-a angajat ferm în rezistența antiotomană. Campania din 1419 din zona Severinului marchează începutul acestor acțiuni armate

luate pe cont propriu, dar conflictul boemic a făcut să întârzie cu câțiva ani marile sale campanii în țara dintre Carpații Meridionali și Dunărea de Jos.

Intervențiile muntene vor dovedi necesitatea unirii forțelor regale și ale Țării Românești în lupta comună, dar în același timp îi vor face cunoscută lui Pippo țara și oamenii, și-i vor adânci cunoștințele despre românii de pe ambele versante ale Carpaților.

Referitor la teritoriul Țării Românești străbătut de Filippo Scolari, informațiile sunt foarte vagi. E necesar, în încercarea de a stabili chiar trasee incerte, să pornim de la faptul că între anii 1423—1426 comitele întreprinde cam două expediții pe an pentru ajutorarea lui Dan al II-lea. Baza de plecare a trupelor regale era, bineînțeles, Timișoara. Itinerariul cert al acestor campanii este Timișoara-Caransebeș-Severin-Craiova apoi valea inferioară a Jiului și Oltului — cursul mijlociu al Argeșului și probabil al Dâmboviței și Ialomiței; spunem probabil, pentru ultimele râuri, enumerate, întrucât nu sunt cunoscute locurile de desfășurare a luptelor purtate de el aici și aceasta lasă loc pentru interpretări care pot împinge aria geografică până către locul Bucureștiului de mai târziu.

Oltenia a fost unul dintre principalele teatre de operațiuni în acești ani, Banatul de Severin fiind străbătut și anterior de trupele sale. Putem sintetiza deci zona luptelor lui Filippo în Țara Românească în trei mari regiuni: Oltenia, Muntenia dinspre Argeș, Dâmbovița și valea Dunării, ultima pe o suprafață cuprinsă între Severin și părțile vestice ale Dobrogei. Punctul estic al Dunării atins de Scolari în campaniile sale muntene se pare că a fost, din relatările confuze ale izvoarelor, cetatea Silistrei, de pe malul drept al fluviului, aflată însă sub stăpânire otomană. Nu se cunoaște nici o atestare a faptului că Pippo ar fi atins sau străbătut și unele zone dobrogene sau moldovene; explicația constă în faptul că Dobrogea intră sub dominație otomană după campaniile din 1419—1420, iar Moldova nu intrase încă în sfera directă de interese a turcilor. Singura posibilitate teoretică ca Filippo Scolari să fi ajuns pe pământul Moldovei era campania lui Sigismund de Luxemburg împotriva acesteia în februarie 1395. Dacă tânărul floretin, intrat de curând în slujba regelui I-a însoțit în Transilvania, atunci el a făcut parte și din armata care încerca să impună acestei țări un domn favorabil lui Sigismund; campania eșuează însă, iar lipsa oricui izvor lasă ipoteza în suspensie.

Această prezentare a principalelor momente și acțiuni întreprinse de către Filippo Scolari în, din, și pentru ținuturile românești în primul sfert de veac XV, mărturisește implicarea completă a comitelui de Timiș în viața politică a acestora, în acord cu scopul primordial al acțiunilor întreprinse: consolidarea economică, socială, politică și militară a ținuturilor și realizarea unității de acțiune a popoarelor de la Dunărea mijlocie și de jos pentru oprirea ofensivei otomane la porțile continentului.

NOTE CAPITOLUL VIII

¹ Au apărut până acum doar câteva articole și studii care au ca subiect activitatea sa: Adolf Armbruster, *Un aliat italian al domnilor români — Pippo Spano*, în *M I*, an XI, nr. 2/119/. București, 1977, p. 42—44; Ioan Hațegan, *Pippo Spano și lupta antiotomană în Banat în primele decenii ale secolului al XV-lea*, în *Studii și comunicări de etnografie și istorie locală*, vol. II, 1977, Caransebeș, p. 389—402; idem, *Banatul și începuturile luptei antiotomane (1389—1426), Rolul lui Filippo Scolari*, în *R I*, tom 31, nr. 6, București, 1978, p. 1025—1839.

² Mențiunile sumare, prezentate în capitolele precedente, se referă totuși la două mari aspecte: prezențele comitelui în districtele românești cu diferite prilejuri, sau a reprezentanților acestora pe lângă sine și respectiv prezența masivă a contingentelor militare ale acestora la campaniile conduse de către comitele de Timiș.

Continuatoare ale vechilor forme de viață și organizare românească, voievodate și cnezate, aceste formațiuni amintite de documentele medievale cu termenul latin de „*districtus*”, se dezvoltă îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XIV-lea. În Banat numărul lor depășește cifra de 30, opt dintre acestea obținând și însemnate privilegii, corespunzătoare autonomiei interne: Caransebeș, Lugoj, Comiat, Bârzava, Ilidia, Carașova, Almăj și Mehadia.

³ Cunoscut în câteva aspecte și tratat ca în literatura istorică maghiară și română; acestea nu cuprind însă toate aspectele acestor legături. Marea majoritate a biografilor lui Iancu expediază subiectul în câteva rânduri în care stipulează doar prezența la curtea lui Pippo și eventuala participare militară comună a celor doi. Excepții pot fi considerații Mihail R. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane*, Iancu de Hunedoara, București, 1974 și Elekes Lajos în *Mátyás király emlékkönyv születésének 500 éve, Budapest*, 1940, vol. I.

⁴ *Mátyás király emlékkönyv*, I, p. 21.

⁵ Excepție pot fi considerate cele două studii ale lui Banfi Floris, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, și *Hunyadi János itáliai tártozkodása*.

⁶ Hurmuzaki, I/2, p. 752.

⁷ Banfi Florio, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 7, citează în sensul acestei exagerări a vârstei lui Iancu lucrarea lui Czimer Károly, *A magyar királyok udvari katonái a XI-XV században*, p. 44; acesta îl consideră pe Iancu participant și la luptele cu Veneția dintre anii 1411—1412.

⁸ În câteva lucrări referitoare la Iancu apar și numele câtorva (nu întotdeauna aceiași) demnitari la curtea căroră a servit Iancu de Hunedoara. Printre primii figurează și despotul sârb Stefan Lazarević; în imediata sa apropiere. fie înainte fie după, figurează și Filippo Scolari. Faptul că ambii sunt situați în fruntea listelor, indică tinerețea lui Iancu și începutul urcării treptelor sociale.

⁹ Pentru arta militară a lui Iancu, una dintre cele mai bune lucrări din întreaga bibliografie Mihail P. Dan, *Un stegar al luptei antiotomane Iancu de Hunedoara*; autorul sintetizează cu claritate împrumuturile primite de Iancu de la comitele de Timiș, florentinul Scolari.

¹⁰ Nici unul dintre izvoarele consultate nu indică vreo luptă anume sau an în care Iancu să fi participat sub comanda lui Pippo; dar cine se gândea să enumere printre cei viteji în lupte pe paji, scutieri sau pe alți tineri care își făceau astfel ucenicia armelor?

¹¹ Afirmția este întâlnită la următorii: J. Bracciolini, *op. cit.*, p. 179; D. Mellini, *op. cit.*, p. 63; A. Caprioli, *op. cit.*, p. 49; Wenczel Gusztav, *Ozorai*, p. 71; Elekes Lajos, *Hunyadi*, Budapesta, 1952, p. 89; Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, București, 1968, p. 46.

¹² Csapodi Csaba, *Hunyadi János és Poggio Bracciolini*; Thomas de Tonellis, *Pogii Epistolae*, Florența, 1859, vol. II, reproduce și scrisorile adresate de Poggio lui Iancu.

¹³ Banfi Florio, *Il Bancheto di Filippo Scolari*, în *Illustrazione Toscana*, an X, 1932, nr. 2.

¹⁴ *Idem*, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 7.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Tommaso Tonelli (Thomas de Tonellis latinizat), *Vita di Donato Acciaiuoli descritta da Antognio Segni*, Firenze, 1841, p. 42, și Banfi Florio, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, p. 8.

¹⁷ Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, Pesty, *Krassó; Szörényi, Szörényi kerületek*, Georg Fejer, *op. cit.*, X/1—3, Pesta, 1844.

¹⁸ Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 240—241.

¹⁹ Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 59—62.

²⁰ *Idem*, p. 54.

²¹ Ortvy, *op. cit.*, p. 422; Waydafalva înseamnă de fapt satul voievodului sau pe scurt Voivozi. La data emiterii documentului se pare că Toma era încă în viață, dar nu știm dacă mai stăpâna sau nu posesiunile cu vechiul drept de voievod. În nici un caz fiul său nu mai avea acest drept, ceea ce îndreptățește ideea că a fost pierdut între timp.

²² *Idem*, p. 398—403.

²³ Pesty, *Krassó*, II, p. 11 face și un scurt istoric al familiei, Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 226 transcrie un act al comitelui din 2 februarie 1409 pentru fapte din 1408 și ianuarie 1409.

²⁴ Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 216; documentul se referă la amânarea proceselor și a fost emis la 30 ianuarie 1409 la Cuvin, localitatea unde Pippo supraveghea situația din Serbia; nu se știe dacă la termenul respectiv campania era încheiată sau doar întreruptă.

²⁵ Ortvy, *op. cit.*, p. 587—588; vicecomite era Emeric de Baronya care îi succedase lui Petru de Derechke.

²⁶ *Idem*, p. 574—576; La 9 martie 1422 capitolul din Cenad confirmă faptul că Stanislav se afla în Cehia alături de Pippo. La 27 mai 1424 acesta era deja castelan de Zaad în slujba aceluiași Pippo, cf. p. 581—582.

²⁷ Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p.18; un scurt istoric al familiei la Pesty, *Krassó*, II/1, p.186—191.

²⁸ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 465—466. La 23 august 1409 comitele de Timiș confirmă actul de împăcare dintre cele două familii: Duboz și Ghertenis.

²⁹ Pesty-Ortvay, *op. cit.*, p. 420; documentul este emis din Udine de către Sigismund de Luxemburg, prin intermediul lui Filippo Scolari.

³⁰ Pesty, *Krassó*, III, p. 282 care reproduce actul prin care Pippo interzice mutarea iobagilor acelor nobili care au căzut în luptele din Bosnia. Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 420, 429 și 618, publică trei documente în care, la 9 septembrie 1417, 17 iunie 1424 și 27 aprilie 1426, comitele de Timiș intervine în favoarea văduvei lui Iacob.

³¹ Pesty, *Szörényi*, III, p. 17 dă judecata comitelui, iar la p. 18 acordul regelui, din 8 iunie 1411.

³² Traian Popa, *Familia Mâtnic*, în *Banatul de altădată. Studii istorice*, vol. I, Timișoara, 1944, p. 526—538. Vezi participarea unui Bogdan de Mâtnic la luptele de sub Severin la 1419 și 1420 la Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, IV, p. 10.

³³ Eudoxiu Hurmuzakim *op. cit.*, I/2, p. 530—531.

³⁴ *Ibidem*, nota 38.

³⁵ Ortvay, *op. cit.*, p. 456.

³⁶ Pesty, *Krassó*, III, p. 265—266.

³⁷ Ortvay, *op. cit.*, p. 528—529.

³⁸ *Idem*, p. 582—583; document din 17 iunie 1424.

³⁹ *Idem*, p. 518.

⁴⁰ Pesty, *Krassó*, III, p. 249—250.

⁴¹ Mihail P. Dan, *Un stegar*, p. 69.

⁴² Ortvay, *op. cit.*, p. 357, document din 1 septembrie 1405.

⁴³ Wenczel Gusztáv, *Okmánytár*, p. 419; document emis din Lipova de către Pippo în favoarea Margaretei, soția lui Vasile, fiul lui Ioan de Lăpușnic și fiica lui Ladislau, fiul lui Nexe (Neacșu ?), de Bel.

⁴⁴ Pesty, *Krassó*, III, p. 284—287; document emis la Timișoara în 7 martie 1418.

⁴⁵ Kemény József, *Magyar hazánkban létező oláhok hajdani vajdaságaikról*, în *Uj Magyar Muzeum*, vol. II, Cluj, 1854, p. 125—126.

⁴⁶ Ortvay, *op. cit.*, p. 513—514. Actul de donație al lui Philipp de Korogh este emis la 13 mai 1415, dar se referă la o judecată anterioară a comitelui de Timiș; la acea dată Pippo era încă la Constanța.

⁴⁷ *Idem*, p. 601—602.

⁴⁸ Ioan Mihaly de Apșa, *op. cit.*, 1900, p. 127; la 5 februarie 1404 când se emite acest document, prin intermediul lui Pippo, acesta era doar comite al cămării sării regale.

⁴⁹ Pesty, *Szörényi kerületek*, p. 57—58.

⁵⁰ Pentru misiunile îndeplinite de el a se vedea Pesty, *Krassó*, III și Ortvay, *op. cit.*, perioada cuprinsă între anii 1404—1420, unde sunt publicate câteva documente revelatoare pentru istoria acestei familii și raporturile ei cu Pippo.

⁵¹ Un anume Brancalione este amintit la Florența în anul 1280 ca unul dintre membrii familiei Buondelmonti. Sf. Cinestrini, *op. cit.*, p. 186. Să fie oare acest Biancolino (Biancaleone sau Brancalione) un urmaș al aestuia sau este doar o coincidență de nume?

⁵² Wenczel Gusztav, *Okmánytár*, p. 622—623; document emis de Sigismund de Luxemburg în anul 1428 în care amintește și laudă strădaniile depuse atâta timp de către Pippo pentru exploatarea, transportul și comercializarea sării.

CAPITOLUL AL IX-LEA FILIPPO SCOLARI ÎN CONȘTIINȚA EUROPEAN~

Un ipotetic bilanț al tumultoasei existențe a florentinului care și-a legat destinul de poporul român în mijlocul căruia și-a petrecut majoritatea timpului, în calitatea de comite de Timiș, nu va putea ocoli sau omite întrebările prin ce anume a reușit acest oștean cu o reputație de excepție să rămână în conștiința locuitorilor țărilor pe care le-a străbătut? Căror scopuri și-a închinat viața și ce a reușit să lase în urma sa? Care i-au fost reușitele și minusurile? Acestea, treptat, le-a dat răspuns timpul, iar cele peste șase veacuri care au trecut de la nașterea sa mărturisesc mai bine decât orice persistența personalității sale în memoria colectivă europeană.

Filippo Scolari era în primul rând un produs al secolului, a Italiei și al orașului său natal, Florența, fiind născut și crescut în ambianța sfârșitului de secol XIV. Comparativ cu alți mulți contemporani, specializați în arta războiului, Scolari s-a detașat de simplul condotier, prin polivalența activităților desfășurate, dovedind aceleași reale aptitudini și realizări majore în politică, diplomatie, armată, economie, finanțe, administrație și cultură. Toate aceste domenii se întrepătrund într-atât încât nu se pot face diferențieri nete între ele la Filippo Scolari, și nici nu este facil a stabili o preponderență a vreunuia. Pippo Spano a rămas atât în conștiința păturii nobiliare cât, mai ales, a celor de jos, a popoarelor în mijlocul cărora a trăit și acționat în lupte cu sprijinul efectiv al acestora. Dacă învățații Europei l-au menționat în scrierile lor, popoarele i-au perpetuat numele și faptele de arme în cântecele și legendele lor.

Se pot distinge două perioade majore ale prezenței sale în conștiința europeană. Prima dintre ele cuprinde secolele XV—XVI, iar cealaltă secolele XIX—XX. Dacă meritele sale au stârnit în mod direct și nemijlocit interesul contemporanilor și urmașilor imediați, ceea ce a avut ca urmare și apariția primelor biografii, menționarea în cuprinsul diferitelor cronici, etapa următoare (secolele XIX—XX) îl reclamă, îl cunoaște și-l revendică tocmai ca urmare a acțiunii de redeșteptare națională. În afara hotarelor italiene, după încetarea sa din viață, popularitatea comitelui de Timiș începe să scadă pe măsură ce se producea în sud-estul european, instalarea definitivă a turcilor otomani, care de pe noile baze porneau spre centrul continentului; aservirea Țărilor Române, transformarea în pașalâc a regatului Ungariei și atacurile insistente ale turcilor asupra Austriei, marchează sfârșitul acelei prime etape. Chiar și lucrările lui Domenico Mellini, la cumpăna dintre veacurile XVI—XVII, scrise tocmai pentru a-l face cunoscut italienilor pe florentin, evidențiază acest fapt.

Revenirea în istoriografie a viteazului apărător al creștinilor de la Dunărea mijlocie și inferioare, adică punctul de plecare a celei de-a doua etape de cunoaștere complexe personalității a lui Filippo Scolari poate fi considerat anul 1843, odată cu începerea publicării diverselor materiale arhivistice în „Archivio Storico Italiano”; consemnarea sa în diverse lucrări anterioare fiind sporadică nu contrazice această afirmație. Activitatea istoricului Gusztav Wenczel, întinsă pe mai bine de un sfert de secol (1859—1884), îl readuce pe Pippo în atenția popoarelor Europei sud-estice și a Balcanilor. Diferitele lucrări despre „spanul” bănățean prin adopțiune apărute la intervale și țări diferite, nu depășesc nici până astăzi cele două realizări citate, dar au meritul de a fi familiarizat cititorii cu cadrul general al activității sale.

În filele acestui capitol final îi vom urmări evoluția și contribuțiile în funcție de domeniile de activitate datorită cărora a intrat în contact cu istoria diverselor popoare. Prin amploare și diversitate se detașează raporturile și ingerințele în istoria popoarelor italian¹, maghiar² și român³, urmate mai apoi de sârbi⁴, bosniaci, bulgari, cehi⁵, slovaci, poloni, germani⁶, etc.

Pe plan militar, imaginea lui Filippo Scolari a persistat în timp prin numărul și valoarea victoriilor sale antiotomane. Sosit la Dunărea mijlocie și de Jos în perioada crizei interne otomane, Pippo a beneficiat de câțiva ani de liniște, interval în care și-a pregătit o oaste considerabilă, reușind apoi să obțină un șir întreg de victorii în urma cărora a consolidat linia „Dunării creștine”, deși în ciuda înfrângerilor succesive suferite, ofensiva turcilor spre și peste Dunăre a fost reluată. I se pot atribui câteva merite deosebite pe acest front: amprenta strategico-tactică personală a celor aproape 20 de bătălii; strădania de unire a forțelor creștine riverane Dunării în lupta împotriva turcilor otomani; pregătirea unor viitori comandanți de oști de certă valoare, dintre care s-a detașat Iancu de Hunedoara; adaptarea tacticii de luptă celor mai noi perceptive ale vremii sale — arta militară a condotierilor italieni — măsură prin care sparge tiparul învechit al procedeelelor de atac și apărare întreprinse cu masive și greoaie formații de luptă.

Arta militară a lui Filippo Scolari poate fi urmărită mai puțin din relatări directe, cât mai ales ea poate să fie dedusă din sumare date și referiri la metodele aplicate ulterior în același spațiu geografic de „învățăcelul său”, Iancu de Hunedoara. Deși acesta reușește să-și depășească maestrul”,

lui Pippo îi rămâne meritul de a fi întâiul care a adus în zona dunăreană noi percepte tactice. În câteva cuvinte contribuția sa poate fi rezumată la: alcătuirea armatei din trupe de categorii diverse inclusiv cavalerie ușoară, pedestrime și formații auxiliare; manevrabilitatea mare a acestora; apariția primelor detașamente de mercenari, ca element de stabilitate și permanentizare a noilor cunoștințe militare; lărgirea componenței sociale prin participarea masivă a micii nobilimi, cnezilor, țărănimii. Ultima categorie socială i-a asigurat un element care lipsește din componența armatei feudale în genere: atașamentul luptătorilor la acțiunile antiotomane datorită cointeresării și participării lor directe; în același sens pozitiv trebuie să fie amintită stabilitatea și componența militară a trupelor conduse de comitele de Timiș, formații recrutate în cea mai mare parte din populația românească a Banatului.

Campaniile sale desfășurate în Banat, Serbia, Muntenia, Bulgaria sau Bosnia au beneficiat de acest complex grupaj de categorii de luptătorii favorabil în bătălii cu oști „clasice” feudale și ecoul în timp le dovedește utilitatea. În cadrul prezenței sale militare din Balcani, doar Bosnia cunoaște două planuri de acțiune diferite. Primul se referă la participarea, într-o primă etapă, în calitate de comandant al armatelor regale, luptând pentru instaurarea supremației lui Sigismund asupra țării; cea următoare, de la mijlocul deceniului II, este subordonată în principal respingerii campaniilor otomane de aici și asigurarea alianței Bosniei cu tabăra creștină. Lipsa de adeziune a populației bosniace la aceste încercări de subordonare politică și militară explică și majoritatea înfrângerilor suferite de armatele regale în această țară sud-dunăreană și consolidarea puterii otomane.

Revenind la desfășurarea propriu-zisă a bătăliilor purtate în aria dintre Carpați și Dunăre, trebuie subliniată predilecția lui Scolari pentru utilizarea cavaleriei ușoare. Izvoarele avansează cifre în jur de 10—15.000 luptători pentru aceste trupe, provenite din rândurile populației locale. Sunt cunoscute și metodele pregătirii acestora: în timpul iernii se făcea concentrarea în zona sudică a Banatului, în preajma Dunării, astfel încât primăvara armata putea face față cu succes atât unor incursiuni turcești la nordul fluviului, cât și unor campanii proprii sud dunărene, sau est carpatine.

Dintre calitățile comandantului de armate Filippo Scolari sunt reținute: autoritatea completă asupra trupei atât în cantonamente cât și în campanii; excepțiile s-au consumat cu prilejul încheierii primei campanii împotriva Veneției 1411—1412 și cu prilejul celei de-a doua cruciade antihusite, cauzele fiind diferite: în prima situație, prada bogată obținută de oșteni îi făcea să fie preocupată dar de ducerea la casele lor a bogățiilor acumulate, neriscând să își piardă viața tocmai când au intrat în posesia unor importante valori materiale, iar în cea de-a doua armată „cruciată” alcătuită din trupe de jaf nu face față rezistenței dârze a populației cehe. Din sumare consemnări se poate deduce că Pippo nu permitea excese ale trupelor pe seama populației din zona de operațiuni, după cum cere acelorași soldați prudență, modestie și utilitate maximă în lupte, combătând temeritatea gratuită și insolența.

Trebuie remarcată și prezența multor italieni în cadrul acțiunilor sale militare. Alături de fratele său Matteo, de veri și nepoți, cifrați la câteva zeci, sosesc câteva sute de luptători din Italia, care în răstimpuri de pace ocupă funcții diverse pe lângă comite. Cei mai mulți constituie partea activă, a oștirii remarcată în diversele campanii și promovați în ierarhia militară până la funcții înalte, cum au fost acei Lamberteschi și di Colle. O altă categorie o reprezintă meșterii constructori, inclusiv arhitecți militari, veniți în număr mare la curtea sa și folosiți atât pentru ridicarea unor construcții civile sau ecclesiastice, cât mai ales pentru reconstrucția cetăților nord-dunărene din zona Banatului; majoritatea acestora sunt refăcute acum în sistemul bastionar italian, expresia avansată a conceptelor strategice ale vremii sale.

În sfârșit, un ultim, dar nu mai puțin important, aspect al rolului său militar îl reprezintă participarea, cu rang de unic comandant al armatelor regale, la diverse campanii în Europa Centrală împotriva Veneției, Cehiei, Moraviei, etc., războaie care l-au făcut cunoscut și apusului, conferindu-i acea dimensiune europeană a reputatului conducător de oști. În același context trebuie să se menționeze și planurile sale cu privire la noi campanii în Italia, rămase în stadiu de proiect. Dacă pentru împrumuturile din tehnica și tactica condotierilor italieni există mărturii convingătoare, pentru eventualele învățăminte de ordin militar trase de către Filippo în urma primelor cruciade antihusite nu se știe nimic. Pentru Iancu de Hunedoara există însă date certe asupra preluării unor metode husite de luptă; și Pippo a luptat împotriva acelorași husiți și este cert că a învățat ceva din dârza rezistență care i s-a opus în Cehia. Comparând șirul și amploarea victoriilor sale de după 1422 cu cele de dinainte de acel an se observă diferența calitativă dintre ele; măcar o mică parte poate fi din succesul său pe câmpul de luptă atribuit și experienței acumulate în decursul multelor bătălii.

Aprecierile diverșilor autori asupra calităților de renumit comandant de oști și prestațiilor sale militare de mare efect, sunt semnificative. Primul să biograf îl compară, evident ca o figură de stil, cu

celebrul general bizantin Belizarie, (c. 504—565) iar Polidori îl apreciază ca fiind cea mai mare glorie militară din istoria florentină. Cât privește istoricii maghiari aceștia îl consideră ca valoare, al doilea comandant militar al lui Sigismund de Luxemburg, după voievodul transilvan Știber. Exprimată la intervale de secole, caracteristicile reflectă cu fidelitate evoluția gândirii istorice de la un veac la altul, dar rămân laudative în genere obiective.

Pentru Țara Românească, prezența militară a lui Pippo Spano în Banat a însemnat o completare și continuare remarcabilă a acțiunilor antiotomane întreprinse de Mircea cel Bătrân. După dispariția marelui domnitor, la 31 ianuarie 1418, atât Mihail I cât și Dan al II-lea s-au putut menține pe tronul basarabilor cu ajutorul românesc din Banat. Pippo Spano a fost realmente factorul de stabilitate care a permis menținerea aceluși statu quo politico-militar, la nordul Dunării de Jos până la apariția marilor conducători de oști de la mijlocul secolului al XV-lea, care s-au opus cu fermitate asalturilor repetate ale oștilor Înaltei Porți otomane.

În strânsă legătură cu domeniul militar se situează activitatea politică și diplomatică desfășurată de același comite, extinsă pe durata a mai bine de două decenii. Primordiale au fost acțiunile sale din regiunea Dunării de Jos, în care comitele de Timiș a mijlocit încheierea unor importante acorduri și alianțe antiotomane între Ungaria, Țara Românească și Serbia. Între anii 1406—1426 Pippo era catalizatorul tuturor încercărilor și reușitelor de apropiere dintre domnii Munteniei și regele Sigismund de Luxemburg.

Totodată și cele patru înțelegeri dintre Ungaria și Serbia din anii 1404, 1408, 1411 și 1426 au fost mijlocite direct de Pippo, la care se adaugă, și apropierea politicii Serbiei de aceea a Țării Românești.

Felurite raporturi diplomatice cu centrul și apusul continentului, l-au pus pe Filippo Scolari în legătură directă cu scaunul papal și tronul imperial, în perioada anilor 1410—1426. Mai mult chiar, el a devenit principalul consilier al lui Sigismund de Luxemburg pentru probleme italiene, dar și pentru restul țărilor din apus.

Printre domeniile sale de activitate care se bucură de o mai mică audiență, deși realizările obținute de comite au fost remarcabile, se numără cel economico-financiar și administrativ. Să nu uităm că Filippo Scolari debutează pe scena istoriei reliefându-se ca om de finanțe, în primul său deceniu de activitate în regat serviciile i-au fost exclusiv de această natură, și doar mai târziu au continuat și completat celelalte realizări. Calitățile native și cunoașterea perfectă a mecanismului financiar îl fac pe Pippo să ajungă a fi deținătorul principalelor pârgii economice ale curții regale, inclusiv ale regatului: comite al cămării sării, al minelor de aur și argint, vistiernic și mare vistiernic. Stabilitatea pe durate lungi de timp în aceste funcții certifică realizările notabile obținute, justificând nu fără temeii, aprecierile repetate ale lui Sigismund de Luxemburg.

În îndeplinirea atribuțiilor sale Filippo Scolari a intrat în legătură cu aproape toate ținuturile și popoarele regatului cunoscând, poate ca nimeni altul, organizarea social-economică și modul lor specific de acțiune. În vremuri de război ordinea cronologică a acestor raporturi este completată de cea a importanței faptelor săvârșite iar avantajele bilaterale rezultate completează imaginea și dimensiunea reală a comitelui.

Ca administrator, Pippo fusese în primul rând prezent în teritoriile românești, ca și în aria de tangență cu acestea. Indiferent de zonă, Pippo dovedește aceleași calități: cunoaște perfect situația generală și pune în aplicare decizii energice și juste. O mențiune specială se cuvine pentru activitatea sa în Banat, zonă confruntată foarte frecvent cu primejdia otomană și în care comitele a luat un complex de măsuri militare, economice și sociale care i-au asigurat ținutului bănățean dezvoltarea aproape nestânjenită.

Prin varietatea preocupărilor sale culturale se certifică integrarea lui în rândul personalităților de seamă ale epocii, fiind un om al renașterii. Iar aprecierea care circula în orașul său natal, Florența, la adresa acțiunilor globale ale lui Filippo Scolari: „tu ai mai multă încredere în spusele tale decât aveau ungurii într-ale lui Pippo” certifică calitățile acestui personaj de excepție.

Filippo Scolari rămâne o prezență vie, interesantă și complexă a Europei centrale și sud-estice la întretăierea secolelor XIV și XV.

NOTE CAPITOLUL IX

¹ Bibliografia italiană a fost detaliată la cap. II notele 1,2,3,5,7,12; cap. III nota 12; cap IV notele 4,21,28; cap. VI notele 5 și 9; cap. VIII nota 12. În afara titlurilor menționate în aceste note, din

bibliografia referitoare la Filippo Scolari menționăm: dintre contemporanii săi pe Ugolino Verini, *De laudibus Philippo Hispani Florentini*, în Abel Jenö, *Olaszországi XV. századi költők Mátyást dicsőítő művei*, Budapesta, 1890, p. 349—350. și Filippo Villani, *Liber de Civitatis Florentiae Famosis Civibus*, ediția G.C. Galleotti, Florența, 1847. Dintre urmași menționăm selectiv pe Aliprando Caprioli, *Ritratti di cento capitani illustri colli loro fatti in guera brevemente acritti intagliati di...*, Roma, 1596; *Ritratti et Elogii di Capitani Illustri, alle spese di Pompilio Totti Librara*, Roma, 1635; Jacoppo Gaddi, *Elogiographus, scilicet Elogia omnigeno*, Florența, 1637; Fernando L. del Migliore, *Firenze Illustrata*, Florența, 1684; Marco Lastrì, *Serie di ritratti d'uomini illustri Toscani con gli elogi storici*, vol. I—II, Florența, 1768; *Idem, Elogi degli uomini illustri Toscani*, vol. I—II, Lucca, 1771; Marco Bandini, *Specimen litteraturae Florentiae saec. XV*, vol. I—II, Florența, 1751; Vespasiano da Bisticci, *Vitae CIII Virorum Illustrium qui saeculo XV existerunt*, ediție Mai Angelo, Roma, 1839; ultima ediție cu titlul *Vita di uomini illustri del seculo XC*, a fost îngrijită de P. d'Ancona și E. Aeschlimann, Milano, 1951, Figura lui Filippo Scolari este menționată și în *Enciclopedia Italiană*, vol. 31, Roma, 1936, p. 192. Ultima lucrare care se ocupă de Pippo Spano este cea scrisă de Curzio Ugurgieri della Berardenga, *Avventurieri alla conquista di feudi e corone*, Florența, 1963, pag. 117—245.

² Din bibliografia maghiară, titlurile folosite sunt detaliate în cap. II notele 4 și 22; cap. III notele 12, 45, 65; cap. VII notele 17,20,23,26,29,31,34,37; cap. VIII notele 3,7,13. Dintre toți aceștia studiile fundamentale au fost date de Wenczel Gusztáv și Bánfi Flóris. În afara celor două lucrări menționate ale lui Wenczel Gusztáv mai adăugăm aici *Ozorai Pipó, magyar történelmi jellemrajz Zsigmond királyi korából*, publicată inițial în *Magyar Akadémiai Értesítő*, Budapesta, 1859 și republicată cu același titlu în volum la Pesta, 1863; *Ezernégyszázhuszonhárom-ezernégyszázhuszonhét (1423—1427). Okmányi függelék Ozorai Pipó jellemrajzához, în Magyar Akadémiai Értesítő*, Pesta, 1859, care stă la baza culegerii de documente publicată în *Történelmi Tár*, Budapesta, 1884. Figura lui Scolari (Ozorai Pipó) este prezentă în foarte multe lucrări de istorie publicate în ultimul secol și jumătate în Ungaria, imposibil de detaliat în paginile de față. O contribuția deosebită aduce lucrarea *Ozorai Pipo Emlékezete*, apărută la Szekszárd în anul 1987 prin studiile excelente ale lui Engel Páll (p. 53-88) Feld István – Koppány Tibor (p. 89-96) și Nagy Emese (p. 97-106). Lor li se adaugă numeroasele studii asupra săpăturilor arheologice de la cetatea Ozora, coordonate de Feld István.

³ Bibliografia română a fost detaliată în cap. III nota 5; cap. IV notele 16 și 36; cap. V notele 10,23,24,37; cap. VI notele 5,27,34,41,57,70,94; cap. VII notele 10,21; cap. VIII notele 3 și 9.

⁴ Singura lucrare cunoscută nouă din bibliografia sârbă care îl are ca subiect pe Filippo Scolari este cea scrisă de Stanoje Stanojevic, *Pipo Spano, prilog srpskog istorij pocetkom XV veka*, publicată în *prosvetnî Glasnik slujbeni-list ministarstva prosvete i trkvenih poslova kralvine Srbije*, Belgrad, an XXII, 1901, nr.1, p. 594—600, și republicată în același an ca extras. Pentru persistența numelui lui Filippo Scolari în tradiția populară sârbă, bosniacă etc. sub forma „Filip Madarin” a se vedea Tomislav Maretic, *Naša narodna epika*, Zagreb, 1909, p. 129—130; C. Ciojkovic, *Pivannia crnogorska i hercegovačka*, Leipzig, 1837, p. 91; Vuk Karadic, *Srpske narodne pesme*, vol. II, Viena, p. 59 și 80. Aceiași discuție, în maghiară, la Szegeđi Rezsö, *A Dél szláv népköltészet „Filip Madarin”-ja*, în „*Etnographia*”, serie nouă, Budapesta, 1914, p. 292—298; figura sa este amintită și în *Enciklopedija Jugoslavije*, vol. 6, Zagreb, 1965, p. 502.

⁵ Bibliografia cehă, referitoare exclusiv la războaiele husite detaliată la cap. VI, nota 25.

⁶ Bibliografia germană care folosește numele lui Filippo Scolari în proporții însemnate a fost detaliată la cap. II, nota 11 cap. III notele 1 și 41; cap. IV notele 2 și 28; cap. V nota 13; cap. VI nota 25 și cap. VII nota 35.

LISTA ABREVIERILOR

A A R = Analele Academiei Române, București.

A I I A = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca.

A S I = Archivio Storico Italiano, tomo IV-o, parte 1, Firenze, 1843.

Cronici turcești = Mihai Guboglu, Mustafa Mehmed, Cronici turcești privind Țările Române, Extrase, vol. I, București 1966.

E T T K = Értekezések a Történelmi Tudományok köréből, Budapesta.

Milleker = Milleker Bodog (Felix), A törökök első betörései Dél-Magyarországba Zsigmond és Albert királyok idejében. Keve és Krassó vármegyék megszűnése 1393—1439, în Történelmi és Régészeti Ertesítő, XXIX, fasc. III—IV, Timișoara, 1913, p. 3—43.

Ortvay = Ortvay Tivadar, Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez, col. I, Bratislava, 1896.

Pesty, Krassó = Pesty Frigyes, Krassó vármegye története, vol. I—IV, Budapest, 1881—1884.

Pesty, Szörényi = Pesty Frigyes, A Szörényi Bánság és a Szörényi vármegye története, vol. I—IV, Budapest, 1877—78.

Pesty, Szörényi kerületek = Pesty Frigyes, A Szörényi vármegye hajdani oláh kerületek, Budapest, 1876.

R I S B C = Revista Institutului Social Banat Crișana, Timișoara.

R R H = Revue Roumaine d'Histoire, București.

S d A = Südost deutsches Archiv, München.

S R I = Studii. Revistă de Istorie, București.

T T = Történelmi Tár, Budapest.

LISTA HĂRȚILOR (nu au fost incluse pe Internet)

întocmite de Ioan Hațegan

harta nr.1: Campaniile italiene conduse de Filippo Scolari, 1411—1412. Va fi introdusă la cap. IV al lucrării.

harta nr. 2: Bătălia de la Kutna Hora (21 decembrie 1421) după Frederick Heyman, John Zizka and the Hussite Revolution, New-York, 1969, p. 293. La cap. VI.

harta nr. 3: Comitate sub jurisdicția lui Filippo Scolari, 1400—1426. Cap. IX.

harta nr. 4: Călătoriile lui Filippo Scolari, Cap. IX.

LISTA FOTOGRAFIILOR (nu au fost incluse pe Internet)

1. *Sud-estul Europei la începutul domniei lui Mircea cel Bătrân*, după P.P. Panaitescu, Mircea cel Bătrân, București, 1944.

2. *Filippo Scolari, frescă de Andrea del Castagno*, după Gabinetto fotografico, Soprintendenza beni artistici e storici di Firenze.

3. *Filippo Scolari, portret de un artist anonim, sec. XVI*, după Gabinetto fotografico, Soprintendenza..., Firenze.

4. *Condotieri, frescă de Lucca Signorelli (1441—1524)*, după Hans Prutz, Staatsgeschichte des Abendlandes im Mittelalter, II, Berlin, 1887, p. 331.

5. *Sigismund de Luxemburg, portret de Antonio Pisano zis „Il Pisanello”*, după Curzio Ugurgieri della Berardenga, Avventurieri alla conquista di feudi e di coroni, Florența, 1963, planșa VIII.

6. *Harta Banatului la sf. sec. XIV*, după Ion Dimitriu Snagov, Țările Române, în secolul al XIV-lea. Codex Latinus Parisinus, București, 1979, p. 98.

7. *Cetatea Baradulim (Timișoara)*, după I.D. Snagov, op. cit., p. 86.

8. *Cavaler în armură*, după I.D. Snagov, op. cit., p. 505.

9. *Asediul unei cetăți*, după I.D. Snagov, op. cit., p. 589.

10. *Cetatea Orșova*, după I.D. Snagov, op. cit., p. 86.

11. *Cetatea Severin*, după I.D. Snagov, op. cit., p. 87.

12. *Mircea cel Bătrân*, după C.C. Giurescu, Istoria Românilor, II, București, 1976.

13. *Ordinul dragonului, crucea în rang de cavaler*, după un exemplar din muzeul din München, reproduș de Szilágyi Sándor, A magyar nemzet története, vol. III, Budapest, 1895, p. 484.

14. *Marea cruce a ordinului dragonului*, după Szilágyi S. op. cit., III, p. 484.

15. *Veneția în secolul al XV-lea*, după H. Prutz, op. cit., II, p. 794.

16. *Curtea lui Sigismund de Luxemburg la Constanța*, după cronică lui Ulrich von Reichenthal, reprodușă de H. Prutz, op. cit., II, p. 369.

17. *Jan Zizka*, după o gravură în metal de la castelul Ambras din Tirol, reprodușă de H. Prutz, op. cit., II, p. 399.

18. *Ienicer*, după *Die Türken von Wien*, 1529.
19. *Spahiu*, după *Die Türken von Wien*, 1529.
20. *Cetatea Belgrad*, după I. D. Snagov, op. cit., p. 87.
21. *Cetatea Pescari (Sf. Ladislau)*, după I. D. Snagov, op. cit., p. 86.
22. *Cetatea Vidin*, după I. D. Snagov, op. cit., p. 88.
23. *Cetatea Nicopole*, după I. D. Snagov, op. cit., p. 90.
24. *Cetatea Silistra*, după I. D. Snagov, op. cit., p. 90.
25. *Dan al II-lea și don Pedro de Portugalia*, după *Magazin Istoric*, București, an XII, nr. 4 (133), aprilie, 1978.
26. *Sigiliul lui Filippo Scolari*, după Wenczel Gusztav, Ozorai Pipó, Pesta, 1863, p. 62.
27. *Stema lui Filippo Scolari*, încastrată într-un zid al palatului familial din Florența, după Curzio Ugurgieri della Berardenga, op. cit., pl. IX.
28. *Planul Oratoriului familiei Scolari făcut de Filippo Brunelleschi*, după Banfi Flóris, Filippo Scolari Temesi főispán az Oratorio degli Scolari Firenzeben, extras din „Erdeélyi Múzeum”, Cluj, XXXVII, 1932, fasc. 4—6, p. 6.
29. *Rotonda Santa Maria degli Angioli (oratoriul fam. Scolari)*.reconstruită în 1937, după Curzio Ugurgieri, op. cit., pl. XII.
30. *Harta celor opt districte românești privilegiate din Banat*, după Almanahul Banatului, Timișoara, 1930.
31. *Diploma de confirmare a privilegiilor Huniazilor din 12.02.1410, emisă prin intermediul lui Filippo Scolari*, după Mátyás királyi Emlékkönyv, I, p. 29.
32. *Iancu de Hunedoara*, după C.C. Giurescu, op. cit., vol. II.
33. *Ospățul lui Herodes*, frescă de Masolino da Panicale; cele trei personaje din fața mesei, în picioare de la dreapta la stânga: Filippo Scolari, Sigismund de Luxemburg și Branda Castiglione. Fotocopie de la Institutul de Studii asupra Renașterii, Budapesta.